

ISSN: 2667-422X

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL, HUMAN AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt	Volume	5
Sayı	Issue	8
Yıl	Year	2022

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2022, Cilt.5, Sayı.8

YAYIN KURULU

BAŞ EDITÖR

Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Turizm Fakültesi Gölbaşı Yerleşkesi, Ankara, Türkiye.
editor@sobibder.org
editor.sobibder@gmail.com
Telefon: +90 312 231 73 60/1847

DİL EDITÖRÜ

Doç. Dr. Ayşe Nevin SERT, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. nevin.sert@hbv.edu.tr

EDİTÖRLER KURULU

Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye. megilmez@kastamonu.edu.tr

Coğrafya: Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye. fdoker@sakarya.edu.tr

Çalışma Ekonomisi: Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. sakyalcin@anadolu.edu.tr

Çocuk Gelişimi: Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. ayukselen@medipol.edu.tr

Dilbilimi ve Edebiyat: Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye. kihsan@gazi.edu.tr

Ekonomi: Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. atilla.aydin@rumeli.edu.tr

Felsefe: Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye. nerkizan@mu.edu.tr

İletişim Çalışmaları: Prof. Dr. Yusuf YURDİGÜL, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. yusufyurdagul@hotmail.com

İşletme Yönetimi: Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye. tarhan@baskent.edu.tr

Maliye: Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye. acelikka@ogu.edu.tr

Muhasebe: Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye. seyhan.cil@hbv.edu.tr

Pazarlama: Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD. ctosun@gwu.edu

Psikoloji ve PDR: Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. sefa.bulut@ihu.edu.tr

Siyasi Tarih: Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye. onursen@mersin.edu.tr

Sosyoloji: Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye. suna.tekel@inonu.edu.tr

Turizm ve Otel İşletmeciliği: Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Maskat, Umman sedatyuksel@gmail.com

Temel İslam Bilimleri: Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye. caglayanharun@gmail.com

Uluslararası İlişkiler: Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. snaktiyok@atauni.edu.tr

Yakın Çağ Tarihi: Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye. agunduz@gantep.edu.tr

Yönetim Bilişim Sistemleri: Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. ersinkaraman@atauni.edu.tr

Yönetim ve Strateji: Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye. harundemirkaya@kocaeli.edu.tr

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye.

Prof. Dr. Ahmet TAYFUN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

Prof. Dr. Alptekin SÖKMEN, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu KILIÇLAR, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Arzu YÜKSELEN, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

Prof. Dr. Cemalettin AKTEPE, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Cevat TOSUN, George Washington Üniversitesi, Washington, ABD.

Prof. Dr. Evren GÜÇER, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ, Central Florida Üniversitesi, Orlando, ABD.

Prof. Dr. Güler SAĞLAM ARI, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Hatice Nur ERKİZAN, Muğla Sıktı Koçman Üni., Muğla, Türkiye.

Prof. Dr. İhsan KALENDER, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Kurtuluş KARAMUSTAFA, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.

Prof. Dr. Mehmet BAŞ, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Metehan TOLON, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Mithat ÜNER, Atılım Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Prof. Dr. Sefa BULUT, İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Prof. Dr. Seyhan ÇİL, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Prof. Dr. Şeyhmus BALOĞLU, Nevada Üniversitesi, Las Vegas, ABD.
Prof. Dr. Yüksel EKİNCİ, Portsmouth Üniversitesi, Portsmouth, İngiltere.
Prof. Dr. Zeynep ASLAN, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.
Doç. Dr. Ali Turan BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Ersin KARAMAN, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Gül ERKOL BAYRAM, Sinop Üniversitesi, Sinop, Türkiye.
Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, Türkiye.
Doç. Dr. Kadri Gökhan YILMAZ, AHBV Üniversitesi, Ankara.
Doç. Dr. Lütfi BUYRUK, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üni., Nevşehir, Türkiye.
Doç. Dr. Mehmet Fatih DÖKER, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye.
Doç. Dr. Mustafa SOLMAZ, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Nuray TOSUNOĞLU, AHBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Saadet Pınar TEMİZKAN, Osmangazi Üni., Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Seda TEKELİ, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.
Doç. Dr. Sedat YÜKSEL, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Üni., Maskat, Umman
Doç. Dr. Selma KALYONCUOĞLU, Ankara HBV Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Doç. Dr. Serkan NAKTİYOK, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
Doç. Dr. Suna TEKEL, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Doç. Dr. Yaşar KAYA, İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Atilla AYDIN, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAR, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Menekşe ÖZTOPRAK, Başkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ, Kastamonu Üni., Kastamonu, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Onur ŞEN, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZDEMİR AKGÜL, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.
Dr. Öğr. Üyesi Zeki YÜKSEKBİLGİLİ, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

BU SAYIDA HAKEMLİK YAPANLAR

Prof. Dr. Ersan ÖZ, Pamukkale Üniversitesi.
Prof. Dr. Mehmet YÜCE, Bursa Uludağ Üniversitesi.
Prof. Dr. Mine YILMAZER, Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
Doç. Dr. Beyhan PAMUK, Uşak Üniversitesi.
Doç. Dr. Funda NALDAN, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
Doç. Dr. Gülay ÖZDEMİR YILMAZ, Balıkesir Üniversitesi.
Doç. Dr. Meryem KARAAZİZ, Yakın Doğu Üniversitesi.
Doç. Dr. Ömer Faruk VURAL, Sakarya Üniversitesi.

Doç. Dr. Selim DURAMAZ, Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
Doç. Dr. Subhan EKŞİOĞLU, Sakarya Üniversitesi.
Doç. Dr. Şükran KARACA, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Ceyhun AKYOL, Artvin Çoruh Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Fatma BAYRAKTAR, Akdeniz Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi İlkay YILMAZ, Başkent Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi İrfan YAŞAR, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet GÖRÜR, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖDEMİŞ, Gümüşhane Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Nurten BEYTER, Başkent Üniversitesi.
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin TEKİN, Balıkesir Üniversitesi.
Yrd. Doç. Dr. Çağatay ERTEN, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi.

ODAK VE KAPSAM

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın odağında;
Sosyal Bilimler alanındaki profesyonellere akademik katkı sağlayan, sektörel uygulamalara katkı sağlayan teorik ve uygulama arasında köprü olan, Sosyal Bilimler alanlarında ulusal ve uluslararası karşılaştırmaları inceleyen eserler yer almaktadır.

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi'nin yayın kapsamında;
Arkeoloji, Atatürk İlke ve Cumhuriyet Tarihi, Avrupa Birliği, Bankacılık ve Sigortacılık, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat, Beşeri ve İktisadi Coğrafya, Bilgi ve Belge Yönetimi, Bölgesel Çalışmalar, Çağdaş Dünya Tarihi, Çocuk Gelişimi, Dilbilimi, Ekonometri, Erken Hristiyan ve Bizans Sanatları, Eskiçağ Tarihi, Felsefe, Finans, Fiziki Antropoloji ve Paleoantropoloji, Fiziki Coğrafya, Gazetecilik ve Medya Çalışmaları, Gelişim Psikolojisi, Genel Türk Tarihi, Görsel İletişim Tasarımı, Halkla İlişkiler, İktisadi Düşünce, İktisat Tarihi, İletişim Çalışmaları, Kamu Yönetimi, Makro İktisat, Maliye, Mikro İktisat, Muhasebe, Nicel Karar Yöntemleri, Organizasyon, Ortaçağ Tarihi, Osmanlı Kurumları ve Medeniyeti, Öğrenme-Bilişsel-Biyolojik-Deneysel Psikoloji, Pazarlama, Reklamcılık, Sanat Tarihi, Sinema, Siyasi Düşünceler, Siyasal Hayat ve Kurumlar, Siyaset Bilimi, Siyasi Tarih, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Sosyal Psikoloji, Sosyal ve Kültürel Antropoloji, Sosyoloji, Turizm, Türk İslam Sanatı, Uluslararası İktisat, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret, Uygulamalı Psikoloji, Üretim ve Operasyon Yönetimi, Yakınçağ Tarihi, Yeniçağ Tarihi, Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Politikaları, Yönetim Bilişim Sistemleri, Yönetim ve Strateji, Yükseköğretim Çalışmaları yer almaktadır.

YAYIN SIKLIĞI

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi elektronik ortamda yayın yapan hakemli bir dergidir. Aylık yayın yapan dergide yılda 12 sayı yayınlanmaktadır.

YAYIN DİLİ

Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi Türkçe olarak yayın yapmaktadır. Ancak her bir makalede İngilizce başlık, abstract ve keywords bulunmalıdır.

INDEX

DRJI | Directory of Research Journals Indexing

RI-ROOTINDEXING

ReseachBib – Academic Resource Index

ROAD | ROAD, The Directory of Open Access Scholarly Resources

ISI | International Scientific Indexing

Eurasian Scientific Journal Index

ICI Index Copernicus International

General Impact Factor

CiteFactor

Asos Index

Scientific Indexing Services

EuroPub Database

SOSYAL, BEŞERİ ve İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

2022, Cilt.5, Sayı.8

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makalesi

Konaklama İşletmelerinde Çalışanların Yeşil Bilişim İnanç ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma

(A Research on Green Computing Beliefs and Attitudes of Employees in Accommodation Industry)

Mehmet Halit AKIN

ss.1001-1014.

Araştırma Makalesi

Manda Peynirinin Gastronomi Açısından Bir Değer Olarak İncelenmesi: Amasra Örneği

(Investigation of Buffalo Cheese as a Value in Terms of Gastronomy: The Case of Amasra)

Servet K. GÜNEY

ss.1015-1025.

Araştırma Makalesi

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Felsefe Dersine Yönelik Tutum Düzeyleri

(Attitude Levels of 11th Grade Religious (Imam Hatip) High School Students Towards Philosophy Course)

Seval ÇAKIL, Ömer Faruk TUTKUN

ss.1026-1043.

Araştırma Makalesi

Üniversite Öğrencilerinin Balıkesir'in Turizm Potansiyeli Hakkındaki Algıları ve Turizm Deneyimleri

(University Students' Perceptions About Balıkesir's Tourism Potential and Tourism Experiences)

S. Banu YILDIZ

ss.1044-1055.

Araştırma Makalesi

Basındaki Yansımaları ile Geleneksel Terzilik Mesleği

(Traditional Tailoring Profession Its Reflections in The Press)

Filiz DURSUN

ss.1056-1069.

Araştırma Makalesi

Bir Vergi Politikası Aracı Olarak Net Servet Vergisi Uygulaması

(Net Wealth Tax Implementation as a Tax Policy Tool)

Ali ÇELİKKAYA

ss.1070-1092.

Araştırma Makalesi

Ortaokul Öğrencilerinde Akıllı Telefon Bağımlılığı, Algılanan Anne Baba Tutumu, Sosyal Dışlanma ve Akademik Özyeterlilik

(Smartphone Addiction, Perceived Parental Attitude, Social Exclusion and Academic Self-Efficacy in Secondary School Students)

Ecem ÖZALTIN, Hande ÇELİKAY SÖYLER, Esra GÜNAY

ss.1093-1109.

Araştırma Makalesi

Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Karasu'da Ekoturizmin Çevre Etkilerinin İncelenmesi

(Investigation of Environmental Effects of Ecotourism in Karasu within the Scope of Sustainable Tourism)

İsmail BİLGİÇLİ, Sadıkcın ERTÜRK

ss.1110-1129.

Kavramsal Makale

Küresel Doğan İşletmeler Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme

(A Conceptual Evaluation of Born Global Firms)

Hakan ATLI

ss.1130-1150.

Kavramsal Makale

Antalya Minarelerinin Mimari Açından Değerlendirilmesi

(Architectural Evaluation of Antalya Minarets)

Handan YERLİ

ss.1151-1170.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

**Konaklama İşletmelerinde Çalışanların Yeşil Bilişim İnanç ve Tutumlarına Yönelik
Bir Araştırma**

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Halit AKIN, Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Kayseri, e-posta: halitakin@erciyes.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9455-0323>

Öz

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin, özellikle turizm sektörünün en önemli bileşenlerinden birisini oluşturan doğal çevreye yönelik etkilerinin artması ile birlikte yeşil bilişim daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Ancak literatürde, turizm, konaklama işletmeleri ve yeşil bilişim ile ilişkili araştırmalar niceliksel olarak sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmada, Kayseri’de faaliyet gösteren konaklama işletmelerindeki çalışanlar örnekleminde yeşil bilişim bilgisi, yeşil yönetim kültürü ve sosyal etkisi gibi bireysel, sosyal ve örgütsel faktörlerin yeşil bilişim inanç ve tutumu üzerindeki etkilerinin saptanması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında nicel araştırma yöntemi benimsenmiş, anket yönteminden yararlanılarak 175 katılımcıdan veri toplanmış ve tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra faktörler arasındaki ilişkilerin ortaya konması için Pearson Korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Yeşil bilişim bilgisi, yeşil yönetim kültürü ve sosyal etkinin yeşil bilişim inancı ve tutumu gibi aracı faktörlerinde etkisiyle yeşil bilişim uygulamalarına yönelik eğilimle pozitif yönlü ilişkisi olduğu saptanmıştır. Çalışanların bireysel, sosyal ve örgütsel durumlarının yeşil bilişime yönelik niyetlerinin ve bu niyetlerin davranışa dönüşmesine yatkın hale getiren tepkinin oluşması ile ilişkili olduğu görülmüştür. Sonuç olarak tepkinin davranışa dönüşmesi ile çevresel unsurları korumaya yönelik eğilimlerin arttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Bilişim, Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Yeşil İnanç, Yeşil Tutum.

Makale Gönderme Tarihi: 13.05.2022

Makale Kabul Tarihi: 01.08.2022

Önerilen Atf:

Akın, M. H. (2022). Konaklama İşletmelerinde Çalışanların Yeşil Bilişim İnanç ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1001-1014.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2022, 5(8): 1001-1014. DOI:[10.26677/TR1010.2022.1041](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1041)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**A Research on Green Computing Beliefs and Attitudes of Employees in
Accommodation Industry**

Assistant Prof. Dr Mehmet Halit AKIN, Erciyes University, Faculty of Tourism, Kayseri, e-mail:
halitakin@erciyes.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9455-0323>

Abstract

With the increase in the effects of information and communication technologies on the natural environment, which is one of the most important components of the tourism sector, green computing has started to gain more importance. However, in the relevant literature, the researches in which tourism, accommodation businesses and green computing are evaluated together have remained quantitatively limited. In line with this information in the paper, it was aimed to determine the effects of individual, social and organizational factors on green computing beliefs and attitudes in the sample of employees in accommodation businesses in Kayseri, Turkey. Quantitative research method was adopted in the paper data were collected from 175 participants by using the survey method and analyzes were carried out. It has been determined that green computing knowledge, green management culture and social impact are positively related to the tendency towards green computing practices with the role of mediating factors such as green computing belief and attitude. It has been determined that the individual, social and organizational situations of the employees are related to their intentions towards green computing and the formation of the reaction that predisposes these intentions to turn into behavior.

Keywords: Green Computing, Information and Communication Technologies, Green Belief, Green Attitude.

Received: 13.05.2022

Accepted: 01.08.2022

Suggested Citation:

Akın, M. H. (2022). A Research on Green Computing Beliefs and Attitudes of Employees in Accommodation Industry, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1001-1014.

GİRİŞ

Son yıllarda turizm sektörüne ve bileşenlerine yönelik değişimler ciddi bir boyut kazanmış ve turizm sahnesinde yer alan oyuncuların nitelikleri, ulusaldan uluslararası yapıya dönüşmüştür (Frew, 2000). Turizmde bu denli önemli değişimleri ortaya çıkaran en temel hususlardan birisi, bilgi ve iletişim teknolojilerinde görülen gelişmeler olmuştur (Baggio ve Caporarello, 2005). Diğer bir ifadeyle bilgi ve iletişim teknolojilerinin uzakları yakın ederek bilgi paylaşımı ve iletişim sağlanması bakımından kolaylıklar sunması, hem insanların uluslararası turizme yönelik taleplerini artırmış hem de buna bağlı olarak uluslararası düzeyde turizm arzının gelişmesine imkân sağlamıştır. Bu doğrultuda, turizm sahnesindeki arz ve talep yönlü aktörler çeşitlilik göstermeye başlamıştır.

Turizm sektörünün küresel bir yapıya sahip olmasına fırsat tanıyan bilgi ve iletişim teknolojileri, sektör yapısında oluşturduğu değişimler ile birtakım fırsatlar sunarken aynı zamanda, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımına yönelik ilginin artması ile çeşitli tehditlerinde ortaya çıkmasına neden olmuştur (Buhalis ve O'Connor, 2005). Özellikle doğal kaynaklara yönelik görülen bu tehditler hem tüketici hem de üreticilere dayalı olarak ortaya çıkmaktadır (Mickoleit, 2010). Diğer bir ifadeyle bilgi ve iletişim teknolojilerine olan talebin artması üretimin artmasına, üretimin artması ise hammadde ve enerji kaynaklarının tüketimin artmasına neden olmaktadır. Özellikle doğal kaynaklara zarar veren hammadde kaynaklarının tercih edilmesi ise tüketim sürecinde ve tüketim sonrasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin bertarafında ciddi tehditleri ortaya çıkarmaktadır.

Elektromanyetik kirlilik, emisyon salınımı, kaynak tüketimi, doğaya zarar veren hammadde tüketimi gibi etkileri kapsayan bilgi ve iletişim teknolojilerinin oluşturduğu tehditler (Bieser ve Hilty, 2018), özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım alanlarının yaygınlaşması ile birlikte sadece çevre örgütlerinin değil bütün işletme ve kurumların dikkat etmesi gereken hususlar olmuştur (Gingichashvili, 2007). Küresel yapıya sahip olan turizm işletmeleri ile birlikte konaklama işletmeleri de hem turistler hem de sektör temsilcileri tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerine oldukça yoğun bir şekilde başvurmaktadır (Ali ve Frew, 2013). Dolayısıyla konaklama işletmelerinin uluslararası düzeyde rekabetçilik avantajı elde edebilmeleri için sadece akıllı turizm yaklaşımını benimsemeleri değil aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliği sağlamaları gerekliliği göz önüne alındığında (Gavrilović ve Maksimović, 2018), bilgi ve iletişim teknolojilerinin verimli kullanılmasına imkân sağlayan yeşil bilişim uygulamaları önem kazanmaktadır (Chakraborty vd., 2009).

Yeşil bilişim, bilgi işlem verimliliğinde kayba neden olmayan ve çevresel kaynakları koruyan çevre dostu uygulamaların tasarlanarak kullanılmasını kapsayan bir süreci ifade etmektedir (Muniswamaiah vd., 2020). Temel amacı tehlikeli maddelerin kullanımını azaltma, enerji verimliliğini artırma ve ürün yaşam döngüsünü tamamlamış ürünlerin ve atıkların bertarafını veya geri dönüştürülmesini teşvik etme olan yeşil bilişim (Batlegang, 2012), bilgi ve iletişim teknolojilerinde yararlanılan bilgisayar, sunucu, yazıcı, depolama gibi aygıtların yanı sıra ağ ve iletişim sistemlerinin verimli, etkili ve kaynaklara yönelik minimum veya hiçbir etkisi olmayacak şekilde tasarlanması, üretilmesi, kullanımı ve bertaraf edilmesini kapsayan bir uygulama olarak tanımlanmaktadır (Murugesan, 2008; Saha, 2014). Yeşil bilişimin amacına ulaşması için çevre dostu ürün temelinde ürünün tasarlanması, üretimi, dağıtım ve yaşam döngüsünü tamamlaması süreçlerinin yanı sıra sanallaştırma, cisimsizleştirme ve bulut bilişim gibi uygulamalar kullanılmaktadır (Akin, 2021). Dolayısıyla yeşil bilişim, birçok farklı sektöre yönelik geliştirilebilir farklı uygulamalar ile doğal kaynakların korunmasına fırsat tanımaktadır.

Yeşil bilişim, veri güvenliği ve gizliliği, yasal sorunlar, kontrol kaybının oluşumu, amaca uygunsuzluk gibi dezavantajlarına karşın (Dutta ve Mia, 2011) yenilenebilir enerji kullanımı, CO₂

emisyonunun azaltılması, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin önlenmesi, temiz enerji kaynaklarının oluşturulması gibi avantajlarından dolayı (Mohammed, 2021), bilgi ve iletişim teknolojilerini kullananlar tarafından benimsenmesi gereken önemli bir yaklaşımdır. Çünkü yeşil bilişimin avantajları, yaygın etki bakımından düşünüldüğünde dezavantajlarının önüne geçmektedir. Dolayısıyla temel bileşenlerinden birisi doğal kaynaklar olan turizm sektörü temelinde konaklama işletmeleri için doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının ne kadar önemli olduğu göz önüne alındığında, yeşil bilişimin konaklama işletmeleri için hayati bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmada, Kayseri’de faaliyet gösteren konaklama işletmelerindeki çalışanlar temelinde, yeşil bilişim bilgisi, yeşil yönetim kültürü ve sosyal etkisi gibi bireysel, sosyal ve örgütsel faktörler ile yeşil bilişim inanç, tutum ve uygulamalar arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır.

Konaklama işletmelerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin sürdürülebilirlik yaklaşımı doğrultusunda doğal kaynaklara zarar vermeyecek şekilde kullanımı, bilgi ve iletişim teknolojilerinden örgütsel amaçlar doğrultusunda yararlanan, iş süreçlerini tasarlayan ve yürüten ve bunlardan sorumlu olan çalışanların inanç ve tutumlarına bağlıdır (Ojo vd., 2019). Diğer bir ifadeyle konaklama işletmeleri çalışanlarının yeşil bilişim uygulamalarını benimseyerek en basit anlamda kullanmadığı zaman bilgisayarını kapatması, güç modundan yararlanması, gereksiz enerji sarfiyatına neden olacak makineleri kullanmaktan vazgeçmesi, yönetimin bu konuda bir politika benimsemesi gibi uygulamaları yürütmesi, sürdürülebilirliğin başarıya ulaşmasında temel hususlardan birisi olarak görülen bütün paydaşların katılımının sağlanması bakımından oldukça önemli bir adım olacaktır. Ayrıca yeşil bilişim ve konaklama işletmeleri temelinde uygulamaya yönelik analizleri kapsayan bu araştırma, ulusal literatürdeki yeşil bilişim ve konaklama işletmeleri ile ilişkili sınırlı araştırmalardan birisi olacak, dolayısıyla ilgili literatürde önemli bir boşluğu dolduracak ve yaygın etki oluşturacaktır. Sonuç olarak yukarıda yer verilen bilgiler, yukarıda bahsedilen araştırmanın amacına temel oluşturmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırma, modelde yer alan yeşil bilişim bilgisi, yeşil yönetim kültürü, sosyal etki, yeşil bilişim inancı, tutumu ve uygulamaları faktörleri üzerine kurgulanmış ve ilgili faktörlere yönelik kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bireylerin yeşil bilişim inancı ve tutumu ile ilişkisi olan yeşil bilişim bilgisinin temelini yeşil düşünce oluşturmaktadır. Yeşil düşünce, küresel boyutta tüketim çılgınlığı ve kentleşme ile birlikte ekonomideki hızlı artışlarla oluşan çevresel sorunlara karşı bireylerde oluşan bir cevap olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2012; Doğan vd., 2016). Yeşil bilişim bilgisi ise çevresel kaynaklar ve ekosisteme yönelik bilgi ve iletişim teknolojilerinin olası etkileri ile ilgili gerçekler, kavramlar ve ilişkiler hakkında sahip olunan bilgiyi ifade etmektedir (Fryxell ve Lo, 2003). Yeşil bilişim bilgisi, yeşil bilişim uygulamalarının saptanmasında (Thapa vd., 2005), çevresel açıdan proaktif tutumun ortaya konmasında (Laroche vd., 2002) ve yeşil bilişim inancının belirlenmesinde anahtar olarak görülmektedir (Chow ve Chen, 2009).

Yeşil bilişim bilgisi, yeşil çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir (Ahmad vd., 2013). Çünkü yeşil bilişim bilgisi, bireylerin yeşil bilişim ile uyumluluğunun yanı sıra inanç ve tutumları ile ilişkilidir (Dookhitram vd., 2012). Ayrıca yeşil bilişim uygulamalarına yönelik inancın oluşması, tutumun ortaya konması ve yeşil bilişim uygulamalarının benimsenmesinde ilk ve en önemli adım olarak kabul edilmektedir (Ahmad ve Nordin, 2014). Yeşil bilişim inancı, doğaya yönelik olumlu davranışları yapma veya yapmama niyetlerinin belirleyen bilişsel algıları ifade etmektedir (Davis, 1989; Chow ve Chen, 2009). Yeşil bilişim tutumu ise bireyleri çevresel unsurlar bakımından çeşitli davranışları sergilemeye yatkın hale getiren bir aracı tepki olarak tanımlanmaktadır (Fishbein ve Ajzen, 1977; Birchi, 2015). Sonuç

olarak yeşil bilişim bilgisinin bireylerin çevreye duyarlı inanç ve tutumlar geliştirmesini sağlayan önemli bir araç olduğu da göz önünde bulundurulduğunda (Subramanian vd., 2016), yeşil bilişim bilgisinin öncelikli olarak yeşil bilişim inancına, daha sonrasında ise yeşil bilişim tutumuna yön verdiği var sayılmış ve bu doğrultuda, H_{1a} ve H_{1b} geliştirilmiştir.

H_{1a}: Konaklama işletmelerinde çalışanların yeşil bilişim bilgisi ile yeşil bilişim inancı arasında ilişki vardır.

H_{1b}: Konaklama işletmelerinde çalışanların yeşil bilişim bilgisi ile yeşil bilişim tutumu arasında ilişki vardır.

Yeşil bilişim bilgisizliğinin dünyayı ekolojik anlamda olumsuz yönde etkileyen önemli bir unsur olduğunun anlaşılması (Ahmad ve Nordin, 2014) ve çevresel kaygıların birey tercihlerindeki etkilerinin ön plana çıkmaya başlaması ile birlikte (Papista ve Krystallis, 2013), özellikle bireylere hitap eden işletmelerde yeşil bilişim bakımından önem arz eden bir diğer kavram yeşil yönetim kültürü olmuştur. Yeşil yönetim kültürü, işletmelerdeki hizmet portföyünün doğayı korumaya yönelik geliştirilmesinin (Scholz, 2019) yanı sıra işletme performansının çevresel değerlerin dikkate alınarak geliştirilmesine yönelik yönetim yaklaşımını ifade etmektedir (Wang, 2019). Yeşil yönetim kültürü, işletmelerin doğal çevreyle ilgili uygulamalarının yanı sıra inanç ve tutumlarını yönlendiren değerleri kapsamaktadır (Imran vd., 2021). Ayrıca yeşil yönetim kültürünün benimsenmesi ve uygulanması ile bireylerin yeşil bilişim uygulamalarına yönelimlerinin teşvik edileceği ve artacağı dikkate alınır (Ojo vd., 2019), yeşil yönetim kültürünün yeşil bilişim inancı ve tutumuna yön vererek sürdürülebilirlik yaklaşımının benimsendiği bir örgüt kültürünün oluşumuna imkân tanıdığı var sayılmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda, H_{2a} ve H_{2b} geliştirilmiştir.

H_{2a}: Konaklama işletmelerinde çalışanların yeşil yönetim kültürü ile yeşil bilişim inancı arasında ilişki vardır.

H_{2b}: Konaklama işletmelerinde çalışanların yeşil yönetim kültürü ile yeşil bilişim tutumu arasında ilişki vardır.

Yeşil bilişim inancı, tutumu, bilgisi ve yeşil yönetim kültürünün yanı sıra sosyal etki de yeşil bilişim uygulamalarına yönelik davranışların belirleyicileri olarak kabul edilmektedir (du Buisson ve Naidoo, 2014). Genel anlamda sosyal etki, çeşitli hususlarda belirli düzeyde tutum ve davranışlara sahip olan sosyal grupların algıları olarak tanımlanırken (Yoon, 2018) yeşil bilişimde sosyal etki, bireylerin çevreye duyarlı davranmalarının önemli bir yönlendiricisi olarak tanımlanmaktadır (Dalvi-Esfahani vd., 2020). Diğer bir ifadeyle bireylerin yeşil bilişim uygulamalarına yönelik inanç ve tutumları, aile, arkadaş, komşu, iş arkadaşları gibi faktörlerden etkilenmekte, sosyal baskıya karşı olumlu inanç ve tutuma sahip olmakta ve yeşil bilişim eğilimlerini yönlendirmektedir (Fishbein ve Ajzen, 1975, du Buisson ve Naidoo, 2014; Ojo vd., 2019). Dolayısıyla bireylerin yeşil bilişim uygulamaları ile doğal çevreyi korumaya yönelik inanç ve tutumlarında sosyal etkinin önemli bir faktör olduğu varsayılmaktadır. Bu doğrultuda H_{3a} ve H_{3b} geliştirilmiştir.

H_{3a}: Konaklama işletmelerinde çalışanların sosyal etki ile yeşil bilişim inancı arasında ilişki vardır.

H_{3b}: Konaklama işletmelerinde çalışanların sosyal etki ile yeşil bilişim tutumu arasında ilişki vardır.

Yeşil bilişim inancı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin çevresel etkilerine yönelik algıyı ve bireylerin bu çevresel etkilerdeki rolünü ifade etmektedir (Molla vd., 2014). Bireylerin davranışları ile çevresel sorunların çözümüne katkıda bulunabileceklerine yönelik inancı ile çevreye duyarlı

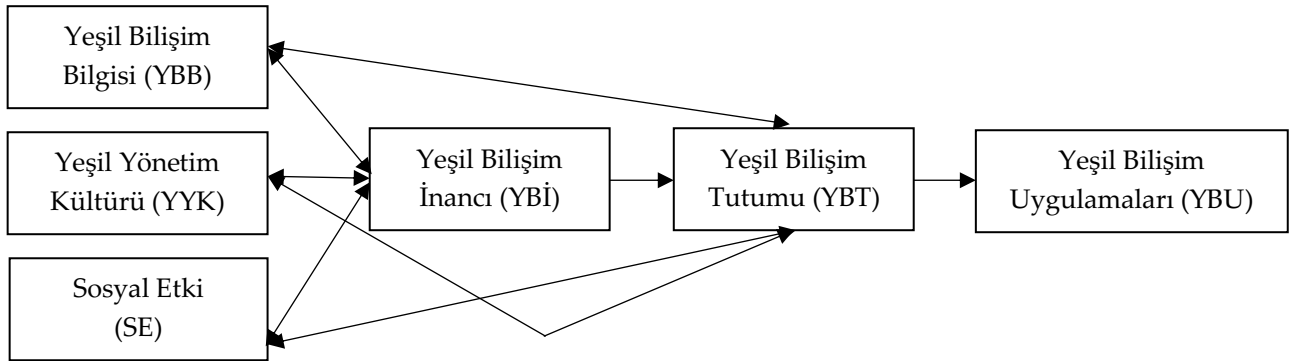
tutum ve uygulamalarına yönelik eğilimleri olumlu bir ilişki içerisinde (Papista ve Krystallis, 2013). Ayrıca yeşil bilişim tutumunun yeşil bilişim inancından önemli ölçüde etkilendiği bilinmektedir (Dalvi-Esfahani vd., 2020), ki genel çevresel inançlardan farklı olarak bireyin çevre hakkındaki kişisel inançlarının, yeşil bilişim tutumlarında değişikliğe neden olabildiği bilinmektedir (Ojo vd., 2019). Bu bilgiler doğrultusunda, yeşil bilişim inancının yeşil bilişim tutumunda önemli bir etkiye sahip olduğu varsayılmış ve H₄ geliştirilmiştir.

H₄: Konaklama işletmelerinde çalışanların yeşil bilişim inancı ile yeşil bilişim tutumu arasında ilişki vardır.

Çevresel sürdürülebilirlikte bireylerin duygu, değer ve normlarına dayalı olarak davranışlar sergileme eğilimi olarak tanımlanan yeşil bilişim tutumu (Molla vd., 2014), yeşil bilişim uygulamalarına yönelmenin ve davranışlar sergilemenin en önemli yönlendiricisidir (Chow ve Chen, 2009). Yeşil bilişim tutumu ile ilişkili olan diğer faktörlerde değişim görülmediği sürece, yeşil bilişim tutumunun yeşil bilişim uygulamalarına dönüşümü her zaman olasıdır (Luthans, 2002'den aktaran Birchi, 2015). Diğer bir ifadeyle özellikle olumlu yeşil bilişim tutumuna sahip olan bireylerin çevreyi koruyacak davranışlarda bulunma olasılıkları her zaman yüksektir (Papista ve Krystallis, 2013). Dolayısıyla yeşil bilişim inancının yanı sıra yeşil bilişim tutumunun yeşil bilişim uygulamalarına yönelik davranışların ortak belirleyicisi olduğu açıktır (Davis, 1989). Sonuç olarak bireylerin inancının yanı sıra tutumlarının zamanla davranışa dönüştüğü ve yeşil bilişim uygulamalarının ortaya çıkmaya başladığı varsayılarak (Molla vd., 2014) H₅ geliştirilmiştir.

H₅: Konaklama işletmelerinde çalışanların yeşil bilişim tutumu ile yeşil bilişim uygulamaları arasında ilişki vardır.

Araştırma amacı doğrultusunda ortaya konan hipotezlere göre, Ojo vd. (2019)'dan alınan araştırmanın modeli Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Kaynak: Ojo vd., 2019'dan alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın verileri, Kayseri'de faaliyet gösteren konaklama işletmelerinden temin edilmiştir. Kayseri'deki konaklama işletmelerinin saptanması için Google arama motorunda Kayseri, otel ve konaklama anahtar kelimeleri ile arama yapılmış ve arama sonucu çıkan büyük ve küçük çaplı 42 konaklama işletmesi araştırmaya dâhil edilmiştir. Ancak konaklama işletmelerinde çalışanlarının sayısı ile ilgili resmî bir verinin olmamasından dolayı araştırmanın evreni saptanamamıştır. Bu noktada, araştırma kapsamında evren ve örneklem hesaplaması yerine

toplanan verinin ölçekte yer alan madde sayısından 5-10 katı olmasının yeterli örneklem sayısına ulaşıldığını gösterir ilkesi benimsenmiştir (LoBiondo-Wood ve Haber, 2002; Tavşancıl, 2002; Shultz ve Whitney, 2005; Aşilar vd., 2014). Daha sonraki adımda verilerin temini için araştırmamanın kapsamına da uygun olması amacıyla çevrimiçi anket formu hazırlanmış, 11-30 Nisan 2022 tarihleri arasında çevrimiçi kanallar aracılığıyla çalışanlara ulaştırılmış ve 175 katılımcıdan geri dönüş alınmıştır. Dolayısıyla örneklem sayısının her bir madde sayısının yaklaşık olarak 6,7 katı olması nedeniyle araştırma kapsamında yeterli bir örneklem sayısına ulaşıldığı kabul edilmiştir.

Veri temini için Ojo vd., (2019)'dan alınan ve Türkçe'ye çevrilen Yeşil Bilişim Ölçeğinden yararlanılmıştır. Ölçek formu, kesinlikle katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum arasında değişen yanıtlarla beşli Likert tipi olarak hazırlanmıştır. Ölçek, katılımcıların yeşil bilişim bilgisini ölçmeye yönelik altı ve sosyal etkiye yönelik iki maddenin yanı sıra yeşil bilişim uygulamalarına ve yeşil bilişim tutumuna yönelik dörder, yeşil bilişim inancı ve yeşil yönetim kültürüne yönelik beşer madde olmak üzere toplam 26 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini için Cronbach's Alfa katsayısı hesaplanmış ve güvenilirlik seviyesinin tatmin edici düzeyde olduğu görülmüştür ($\alpha=0,941$). Ölçeğin içerik geçerliliğini sağlamak için ise Türkçe'ye çevrilmesi sürecinde alanında uzman üç öğretim görevlisinden yardım alınmış ve çapraz çeviri yapılmıştır. Diğer yandan ölçeğin nomolojik geçerliliğinin test edilmesi için ilgili ölçekten yararlanılmış ve geçerliliği desteklenmiş önceki araştırmalar incelenmiş (Taylor ve Todd, 1995; Venkatesh vd., 2013; Koo ve Chung, 2014; Molla vd., 2014; Masri ve Jaaron, 2017; Ojo vd., 2019) ve araştırma ölçeğinin geçerli olarak kabul edildiği görülmüştür (Hair vd., 2010). Ayrıca normallik dağılım testinin yanı sıra PLS-SEM modeli faktör analizi ile yapı geçerliliği test edilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın başarıya ulaşmasındaki en önemli etkenlerden birisi araştırma kurgusunun doğru oluşturulmasıdır. Araştırma kurgusu içerisinde ise araştırmayı amacına ulaştıracak doğru analiz tekniklerinden yararlanılması önem arz etmektedir. Bu araştırma kapsamında öncelikli olarak normallik dağılım testi yapılmış, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımları hesaplanmış ve daha sonrasında ise güvenilirlik analizi ve PLS-SEM modeli faktör analizi yapılmıştır. Ayrıca ilişki durumlarının irdelenmesi için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin saptanması için yapılan çarpıklık (*skewness*) ve basıklık (*kurtosis*) katsayıları hesaplamasında çarpıklık ve basıklık katsayılarının -2,0 ve +2,0 değerleri arasında bir dağılım göstermesi gerektiği göz önünde bulundurulmuştur (George ve Mallery, 2003; Ryu, 2011; Chemingui ve Ben Lallouna, 2013). Çarpıklık (-1,076 / -0,082) ve basıklık (-0,769 / 1,183) değerleri kabul edilebilir değerler arasında yer almasından dolayı verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımlarına göre, katılımcıların genel çoğunluğunu 21-30 yaş aralığındaki (%61,1), erkek (%53,7) ve iki/dört yıl eğitim süreli üniversite mezunu (%64) katılımcılar oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların genel çoğunluğu alt pozisyonlarda çalışan (%65,1) katılımcılardan oluşurken önbüro (%35,4) departmanında çalışan ve 2-4 yıl (%39,4) çalışma süresine sahip olan katılımcılar yoğunluk göstermektedir.

Tablo 1 incelendiğinde, ölçek maddelerinin faktör yüklerinin (yük değeri > 0,50) mümkün olduğunca yüksek olduğu görülmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018: 321). Ayrıca birleşik güvenilirliği ifade eden CR (*Composite Reliability*) değerlerinin (CR değeri > 0,70) beklenen katsayıdan yüksek olması nedeniyle ölçeğin güven duyulan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. AVE değerinin ise 0,50 yüksek olması beklendiği göz önünde bulundurularak yeşil bilişim bilgisi ve yeşil bilişim inancı dışında diğer faktörlerin kabul edilebilir değerlere sahip

olduğu görülmektedir. Bu noktada, AVE değeri 0,50'nin altında olan faktörlerin CR değeri 0,70'den yüksek ise kabul edilebilir bir faktör olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Diğer taraftan CR değerlerinin AVE değerlerinden yüksek olması ise ölçeğin uyum geçerliliği bakımından geçerli olduğunu göstermektedir (Fornell ve Larcker 1981; Hair vd., 2010; Yaşlıoğlu, 2017).

Tablo 1. Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Maddeler	Faktör Yükleri	Cronbach's Alpha	CR	AVE
Yeşil Bilişim Bilgisi	YBB1	0,527	,776	,841	,475
	YBB2	0,818			
	YBB3	0,608			
	YBB4	0,744			
	YBB5	0,803			
	YBB6	0,580			
Yeşil Bilişim Tutumu	YBT1	0,771	,872	,879	,645
	YBT2	0,817			
	YBT3	0,822			
	YBT4	0,803			
Yeşil Bilişim Uygulamaları	YBU1	0,869	,881	,882	,655
	YBU2	0,909			
	YBU3	0,746			
	YBU4	0,695			
Yeşil Bilişim İnancı	YBİ1	0,680	,904	,795	,440
	YBİ2	0,512			
	YBİ3	0,654			
	YBİ4	0,715			
	YBİ5	0,734			
Sosyal Etki	SE1	0,817	,905	,781	,641
	SE2	0,785			
	YYK1	0,535			
Yeşil Yönetim Kültürü	YYK2	0,740	,832	,860	,558
	YYK3	0,687			
	YYK4	0,814			
	YYK5	0,909			

Araştırmanın hipotezlerini de oluşturan faktörler arasındaki ilişkinin test edilmesi için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon katsayılarına göre faktörler arasındaki ilişkinin düzeyi ortaya konmuştur. İlişki düzeylerinde, korelasyon katsayısı 0.20-0.39 arasında zayıf, 0.40-0.59 arasında orta, 0.60-0.79 arasında ise yüksek düzeyde ilişki olduğu önermesi göz önünde bulundurulmuştur (Ersöz ve Ersöz, 2022).

Tablo 2'ye göre, araştırma kapsamında değerlendirilen bütün faktörler arasında zayıf, orta ve yüksek düzeyde olmak üzere pozitif yönlü ilişkinin olduğu görülmektedir. Araştırmanın modeli kapsamında ilişki durumları ele alındığında; yeşil bilişim bilgisi ile yeşil bilişim inancı arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde, yeşil bilişim tutumu ile pozitif yönlü orta düzeyde ilişki bulunmaktadır. Ayrıca yeşil yönetim kültürü ile yeşil bilişim inancı arasında pozitif yönlü orta

düzeyde, yeşil bilişim tutumu ile pozitif yönlü zayıf düzeyde ilişki bulunmaktadır. Diğer taraftan sosyal etki ile yeşil bilişim inancı arasında pozitif yönlü orta düzeyde, yeşil bilişim tutumu ile pozitif yönlü zayıf düzeyde ilişki bulunmaktadır. Son olarak, yeşil bilişim inancı ile yeşil bilişim tutumu arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde; yeşil bilişim tutumu ile yeşil bilişim uygulamaları arasında ise pozitif yönlü zayıf düzeyde ilişki bulunmaktadır. Tablo 2’de yer alan bulgulara ilişkin araştırma hipotezlerinin kabul-ret durumlarına Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Faktörler Arasındaki Korelasyon

Faktörler	Yeşil Bilişim Bilgisi	Yeşil Bilişim Tutumu	Yeşil Bilişim Uygulamaları	Yeşil Yönetim Kültürü	Sosyal Etki	Yeşil Bilişim İnancı
Yeşil Bilişim Bilgisi	1					
Yeşil Bilişim Tutumu	,735**	1				
Yeşil Bilişim Uygulamaları	,502**	,267**	1			
Yeşil Yönetim Kültürü	,561**	,374**	,667**	1		
Sosyal Etki	,542**	,413**	,356**	,658**	1	
Yeşil Bilişim İnancı	,741**	,738**	,418**	,558**	,532**	1

** p < 0.01 seviyesinde anlamlı korelasyon

Tablo 3. Hipotez Testlerine İlişkin Sonuçlar

Hipotez	Açıklama	Sonuç
H _{1a}	Yeşil bilişim bilgisi → Yeşil bilişim inancı	Kabul
H _{1b}	Yeşil bilişim bilgisi → Yeşil bilişim tutumu	Kabul
H _{2a}	Yeşil yönetim kültürü → Yeşil bilişim inancı	Kabul
H _{2b}	Yeşil yönetim kültürü → Yeşil bilişim tutumu	Kabul
H _{3a}	Sosyal etki → Yeşil bilişim inancı	Kabul
H _{3b}	Sosyal etki → Yeşil bilişim tutumu	Kabul
H ₄	Yeşil bilişim inancı → Yeşil bilişim tutumu	Kabul
H ₅	Yeşil bilişim tutumu → Yeşil bilişim uygulamaları	Kabul

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma, çevresel kaynakların korunmasına yönelik daha sürdürülebilir faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için bireysel eylemlerin yanı sıra örgütsel çabaların daha aktif hale getirilmesi gerektiği göz önünde bulundurularak (Ojo vd., 2019), yeşil bilişim uygulamalarına yönelimi farklı çerçevelerden incelemektedir. Bu doğrultuda, yeşil bilişime ilişkin faktörler, konaklama işletmeleri çalışanlarından elde edilen verilere dayalı olarak ele alınmış ve ilişki testleri yapılmıştır. Araştırma kapsamında öncelikli olarak yeşil bilişim bilgisinin yeşil bilişim inancı ve tutumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analizlere göre, yeşil bilişim bilgisi ile yeşil bilişim inancı ve yeşil bilişim bilgisi ile yeşil bilişim tutumu arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde ilişki bulunmaktadır. Ahmad ve Nordin (2014) tarafından yapılan çalışmada, üniversite öğrencilerinin yeşil bilişim bilgisi ile yeşil bilişim uygulamalarına yönelik davranışları incelenmiş ve yeşil bilişim bilgisi ile davranışlar üzerinde pozitif yönlü ilişki olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Dookhitram vd., (2012) üniversite öğrencilerinin yeşil bilişim farkındalıklarını saptamak adına araştırma yapmış ve öğrencilerin yeşil bilişim uygulama davranışları henüz yeterli düzeyde olmasa da yeşil bilişim bilgisi ile yeşil bilişim uygulamalarına yönelik eğilimleri arasında ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Molla vd., (2014) benzer çalışmayı bilgi ve iletişim teknolojileri profesyonellerine yönelik gerçekleştirmiş ve yeşil bilişim bilgisinin oluşmasının yeşil bilişim inancı, tutumu ve uygulamalarına yönelik eğilimleri

artırıldığını saptamıştır. Birchi (2015)'de üniversite öğrencilerine yönelik araştırma yaparak yeşil bilişim bilgisi ile yeşil bilişim uygulamalarına yönelik davranışlar arasında bir ilişki tespit etmiştir. Dolayısıyla bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bahsedilen araştırmaların sonuçları ile bu araştırmanın yeşil bilişim bilgisi ile yeşil bilişim inancı ve tutumu arasında ilişki olduğuna dair bulgusunun örtüştüğü görülmektedir.

Araştırma kapsamında, yönetim kültürü ile yeşil bilişim inancı arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki saptanırken yeşil yönetim kültürü ile yeşil bilişim tutumu arasında pozitif yönlü zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır. Wang (2009), Imran vd., (2021), Roy ve Khastagir (2016) ve Scholz ve Voracek (2016), çeşitli örneklem gruplarında örgütsel kültür ile yeşil yönetim arasındaki ilişkiyi araştırarak işletmelerde oluşan örgütsel kültürün yeşil yönetim uygulamalarına yönelik eğilimi artırdığını saptamışlardır. Bu araştırmalarda ayrıca yeşil bilişimin küresel rekabet avantajına, verimliliğe ve çevresel faydalara fırsat tanıyacağı vurgulanmıştır. Dolayısıyla örgütsel kültürün bireylerin yeşil bilişim inancı ve tutumu üzerinde etkisinin olduğu ortaya konmuştur. Sosyal etkiye yönelik yapılan ilişki testinde, sosyal etki ile yeşil bilişim inancı ve tutumu arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki saptanmıştır. Chow ve Chen (2009), bilgi ve iletişim teknolojileri kullanıcılarının yeşil bilişim inancı ve tutumunun yeşil bilişim uygulamaları ile ilişkisini test etmek için yapmış olduğu araştırmada sosyal etkinin de yeşil bilişim inanç, tutum ve uygulamaları ile ilişkisinin olduğunu saptamıştır. Chiyangwa (2014) üniversite öğrencileri ile akademisyenler üzerinde, Yoon (2018) ise lisans ve lisansüstü öğrencileri üzerinde aynı amaç doğrultusunda yapmış oldukları araştırmada sosyal etkinin yeşil bilişim inanç, tutum ve uygulamaları bakımından önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla ilgili literatürdeki araştırmalarda bu araştırma ile benzer bulgulara ulaşıldığı görülmektedir.

Son olarak yeşil bilişim inancı ile yeşil bilişim tutumu arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde ilişki bulunurken yeşil bilişim tutumu ile yeşil bilişim uygulamaları arasında ise pozitif yönlü zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır. Yeşil bilişim inancı ile yeşil bilişim tutumu arasındaki pozitif yönlü ilişki, ilgili literatürde de değerlendirilmiş ve elde edilen bulguların örtüştüğü görülmektedir (Chow ve Chen, 2009; Papista ve Krystallis, 2013; Chiyangwa, 2014; du Buisson ve Naidoo, 2014; Molla vd., 2014; Yoon, 2018; Dalvi-Esfahani vd., 2020; Imran vd., 2021). Benzer şekilde yeşil bilişim tutumu ile yeşil bilişim uygulamaları arasındaki pozitif yönlü ilişki, ilgili literatürde elde edilen bulgularla örtüşmektedir (Chow ve Chen, 2009; Dookhitram vd., 2012; Papista ve Krystallis, 2013; du Buisson ve Naidoo, 2014; Birchi, 2015; Roy ve Khastagir, 2016); Scholz ve Voracek, 2016; Scholz, 2019; Wang, 2019).

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre, bir süreç olarak değerlendirildiğinde yeşil bilişim bilgisi, yeşil yönetim kültürü ve sosyal etki, bireylerin üzerinde oluşturduğu motivasyon ile yeşil bilişim uygulamalarına yönelik eğilimi artırmakta ve bir davranışa dönüştürmektedir. Aracı faktörler olarak yeşil bilişim inancı ve tutumu ise bireylerin bireysel, sosyal ve örgütsel durumlarının yeşil bilişim davranışlarına yönelik eğilimi güçlendirmektedir. Diğer bir ifadeyle konaklama işletmelerinde çalışan bireylerin hem yeşil bilişimle ilgili sahip oldukları bilgi birikimi ve farkındalığı hem işletmelerindeki örgütsel kültürün yeşile sahip çıkması hem de iç ve dış çevrenin üzerinde etki oluşturması, öncelikli olarak çalışanların yeşil bilişim inançları üzerinde önemli katkılar oluşturmaktadır. Bu bulgu, çalışanların doğaya yönelik olumlu davranışlar sergileme niyetlerinin oluştuğunu göstermektedir. Çalışanların doğayı korumaya yönelik oluşan niyetleri ise yeşil bilişim tutumları ile ilişki göstermektedir. Diğer bir ifadeyle çalışanların doğayı korumaya yönelik niyetleri, çevresel unsurlara yönelik olumlu davranışlar göstermeye yatkın hale getiren bir aracı tepkiye dönüşmektedir. Son olarak, araştırmanın bir diğer bulgusu olan yeşil bilişim tutumunun yeşil bilişim uygulamaları ile olan ilişkisi ise olumlu davranış gösterme

yatkınlığının davranıŖa dönüşmesini ifade etmektedir. Başka bir deyişle yeşil bilişim uygulamalarını benimseyerek harekete geçirmeye yönelik eğilimler artış göstermektedir.

Araştırma modelinde yer alan bütün faktörler arasında saptanan pozitif yönlü ilişkiler, zayıf, orta ve güçlü olmak üzere düzeyler bakımından farklılıklar göstermektedir. Özellikle zayıf ve orta düzeydeki ilişkilerin güçlendirilebilmesine yönelik uygulayıcılar için birtakım önerilerin geliştirilmesi mümkündür. Buna göre;

- Özellikle bütün faktörlerin temelini oluşturan yeşil bilişim bilgisinin artırılmasına yönelik farkındalık ve bilgilendirme çalışmalarının artırılması,
- Artan yeşil bilişim bilgisinin bir davranıŖa dönüşmesinde önemli bir ara faktör ve yeşil bilişime ilişkin olumlu ve olumsuz duygu dereceleri kapsayan yeşil bilişim inancı ve tutumuna yönelik tatmin edici, deneysel ve görüşlerin ortaya konmasını sağlayan uygulamaların benimsenmesi,
- Yeşil bilişimle ilgili uygulamaların benimsenmesi, devamlılığının sağlanması ve dolayısıyla bir örgüt kültürü olarak benimsenmesi için bireylerin yönlendirilmesi,
- Sosyal etkinin davranıŖlar üzerindeki yönlendirici etkisi göz önüne alındığında, iç ve dış çevrede yer alan bireylerin olumlu yeşil bilişim algısına sahip olmalarına yönelik sosyal sorumluluk projelerine destek verilmesi,
- Bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise yeşil bilişim davranıŖlarının belirleyicisi olan bireysel, sosyal ve örgütsel faktörlere katkı sağlayacak bütün uygulama ve faaliyetlerin yürütülmesi önerilmektedir.

Yeşil bilişim ve konaklama işletmeleri temelinde uygulamaya yönelik analizleri kapsayan bu araştırma, yeşil bilişim ve konaklama işletmeleri ile ilişkili ilgili literatürde var olan önemli bir boşluğu doldurmakta ve ayrıca oluşturduğu yaygın etki ile ilgili bilgi birikimini güçlendirmektedir. Araştırmanın özellikle ulusal literatüre yönelik yadsınamaz katkısına rağmen birtakım sınırlılıkları bulunduğu aşikardır. Bu sınırlılıklar doğrultusunda gelecekteki araştırmalara yönelik önerilerin sunulması mümkündür. Öncelikli olarak araştırmanın Kayseri evreninde örnekleme dayalı olarak gerçekleştirilmesi bakımından, daha genellenebilir sonuçlara ulaşabilmek adına daha geniş çapta evren ve örneklemlerde araştırmaların yürütülmesi önem arz etmektedir. Diğer taraftan araştırma kapsamında belirlenen faktörler arasındaki ilişkinin yanı sıra bu ilişkilere dayalı olarak somut çıktılarının ortaya konması, doğayla ilgili daha ulaşılabilir kararların alınması ve uygulamaların yürütülmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu şekilde yeşil bilişimin ekonomik ve diğer hususlar bakımından boyutunun ortaya konması sağlanabilir. Dolayısıyla özellikle örgütlerdeki somut çıktılarının hesaplanmasına yönelik araştırmaların geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca derinlemesine verilerin elde edilebilmesi için anket tekniğinin yanı sıra veri toplama sürecinin mülakat, gözlem gibi farklı tekniklerle desteklenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmad, T. T., Nordin, M. S., and Belio, A. (2013). The state of green computing knowledge among students in a Malaysian public university. *Innovation, Communication and Engineering*, 3(8):831-842.

Ahmad, T. B. T., and Nordin, M. S. (2014). University Students' Subjective Knowledge of Green Computing and Pro-Environmental Behavior. *International Education Studies*, 7(2), 64-74.

Akın, M. H. (2021). Yeşil Bilişim Uygulamalarının Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi: Kavramsal Bir İnceleme. In III. International Sustainable Tourism Congress Extended Abstract Book 12th – 14th November 2021 (Online) Bingöl-Ordu (pp. 319-325).

- Ali, A., and Frew, A. (2013). *Information and communication technologies for sustainable tourism*. London: Routledge.
- Aşıl, R. H., Gözüm, S., Çapık, C., and Morisky, D. E. (2014). Reliability and validity of the Turkish form of the eight-item Morisky medication adherence scale in hypertensive patients. *Anatolian Journal of Cardiology/Anadolu Kardiyoloji Dergisi*, 14(8), 692-700.
- Baggio, R., and Caporarello, L. (2005, December). Decision support systems in a tourism destination: literature survey and model building. In *U: Proceedings itAIS-2nd Conference of the Italian chapter of AIS (Association for Information Systems)*. Verona, Italy.
- Batlegang, B. (2012). Green Computing: Students, Campus Computing and the EnvironmentA case for Botswana. *Journal of Information Systems and Communication*. 3(1), 256-260.
- Bieser, J. C., and Hilty, L. M. (2018). Assessing indirect environmental effects of information and communication technology (ICT): A systematic literature review. *Sustainability*, 10(8), 1-19.
- Birchi, B. A. (2015). Assessing university students' attitude toward green computing practices. In *Proceedings of 2015 International Conference on Future Computational Technologies*, 27-33.
- Buhalis, D., and O'Connor, P. (2005). Information communication technology revolutionizing tourism. *Tourism recreation research*, 30(3), 7-16.
- Chakraborty, P., Bhattacharyya, D., Nargiza, S.Y. and Bedajna, S. (2009). Green computing: Practice of efficient and eco-friendly computing resources. *International Journal of Grid and Distributed Computing*, 2(3):33-38.
- Chemingui, H. and Ben lallouna, H. (2013). Resistance, motivations, trust and intention to use mobile financial services. *International Journal of Bank Marketing*, 31 (7), 574-592.
- Chiyangwa, T. B. (2014). *Belief and actual behaviour in green information technology within a South African tertiary institution* (Doctoral dissertation).
- Chow, W. S., and Chen, Y. (2009). Intended belief and actual behavior in green computing in Hong Kong. *Journal of computer information systems*, 50(2), 136-141.
- Dalvi-Esfahani, M., Alaedini, Z., Nilashi, M., Samad, S., Asadi, S., and Mohammadi, M. (2020). Students' green information technology behavior: Beliefs and personality traits. *Journal of Cleaner Production*, 257(1), 120406.
- Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. *MIS quarterly*, 13(3), 319-340.
- Doğan, O., Bulut, Z. A., ve Atasagun, H. G. (2016). Türkiye'de yeşil bilişim: Y kuşağının yeşil bilişim algısına yönelik bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 9(47), 798-805.
- Dookhitram, K., Narsoo, J., Sunhaloo, M. S., Sukhoo, A., and Soobron, M. (2012). Green computing: an awareness survey among university of technology, Mauritius students. In *Conference Proceeding of International Conference on Higher Education and Economic Development, Mauritius*. Available from <http://tec.intnet.mu/pdf%20downloads/confpaper/confpaper091224.pdf>.
- du Buisson, W., and Naidoo, R. (2014). Exploring factors influencing IT workers' green computing intention at a South African firm. In *Proceedings of the Southern African Institute for Computer Scientist and Information Technologists Annual Conference 2014 on SAICSIT 2014 Empowered by Technology*, 148-156.
- Dutta, S., and Mia, I. (2011). The global information technology report 2010–2011. In *World Economic Forum*, 24, 331-391.

- Ersöz, F. ve Ersöz, T. (2022). İstatistik – I. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Fishbein, M., and Ajzen, I. (1977). Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research. *Philosophy and Rhetoric*, 10(2), 130-132.
- Fornell, C., and Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50. DOI: 10.2307/3151312.
- Frew, A. J. (2000). Information and communications technology research in the travel and tourism domain: Perspective and direction. *Journal of travel Research*, 39(2), 136-145.
- Gavrilović, Z., and Maksimović, M. (2018). Green innovations in the tourism sector. *Strategic Management*, 23(1), 36-42.
- George, D., and Mallery, P. (2003). SPSS for windows step by step: A simple guide and reference. 11.0 Update (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Gingichashvili, S. (2007). Green computing. Retrieved on March 1, 2011 from <http://thefutureofthings.com/articles/1003/green-computing.html>.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe-yöntem analiz (Beşinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hair, J. F., Anderson, R. E., Babin, B. J. and Black, W. C. (2010). Multivariate data analysis: A global perspective. England: Cengage Learning EMEA.
- Imran, M., Arshad, I., and Ismail, F. (2021). Green organizational culture and organizational performance: The mediating role of green innovation and environmental performance. *Jurnal Pendidikan IPA Indonesia*, 10(4), 515-530.
- Koo, C., and Chung, N. (2014). Examining the eco-technological knowledge of Smart Green IT adoption behavior: A self-determination perspective. *Technological Forecasting and Social Change*, 88, 140-155.
- Lobiondo-Wood, G. and Haber, J. (2002). Reliability and validity, nursing research methods, critical appraisal, and utilization. St. Louis, MO: Elsevier; 2002:311–329.
- Laroche, M., Tomiuk, M. A., Bergeron, J., and Barbaro-Forleo, G. (2002). Cultural differences in environmental knowledge, attitudes, and behaviours of Canadian consumers. *Canadian Journal of Administrative Services*, 19(3), 267-283.
- Luthans, F. (2002). *Organizational Behavior*. McGraw-Hill, New York.
- Masri, H. A., and Jaaron, A. A. (2017). Assessing green human resources management practices in Palestinian manufacturing context: An empirical study. *Journal of cleaner production*, 143, 474-489.
- Mickoleit, A. (2010). Greener and Smarter: ICTs, the Environment and Climate Change. OECD Green Growth Papers, No. 2010-01, OECD Publishing, Paris.
- Mohammed, S. I. (2021). Advantages of green technology to mitigate the environment problems. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 779(1), 1-5.
- Molla, A., Abareshi, A., and Cooper, V. (2014). Green IT beliefs and pro-environmental IT practices among IT professionals. *Information Technology and People*, 27(2), 129-154.
- Muniswamaiah, M., Agerwala, T., and Tappert, C. C. (2020). Green computing for Internet of Things. In *2020 7th IEEE International Conference on Cyber Security and Cloud Computing*

- (CSCloud)/2020 6th IEEE International Conference on Edge Computing and Scalable Cloud (EdgeCom) (pp. 182-185). IEEE.
- Murugesan, S. (2008). Harnessing Green IT: Principles and Practices. *IT professional*, 10(1), 24-33.
- Papista, E., and Krystallis, A. (2013). Investigating the types of value and cost of green brands: Proposition of a conceptual framework. *Journal of Business Ethics*, 115(1), 75-92.
- Ojo, A. O., Raman, M., and Downe, A. G. (2019). Toward green computing practices: A Malaysian study of green belief and attitude among Information Technology professionals. *Journal of Cleaner Production*, 224, 246-255.
- Roy, M., and Khastagir, D. (2016). Exploring role of green management in enhancing organizational efficiency in petro-chemical industry in India. *Journal of Cleaner Production*, 121, 109-115.
- Ryu, E. (2011). Effects of skewness and kurtosis on normal-theory based maximum likelihood test statistic in multilevel structural equation modeling. *Behavior Research Methods*. 43 (4), 1066-1074.
- Scholz, P., and Voracek, J. (2016). Organizational culture and green management: innovative way ahead in hotel industry. *Measuring Business Excellence*. 20(1), 41-52.
- Scholz, P. (2019). Green management implementation in accommodation facilities in Bulgaria. *Ekonomia i Środowisko*, 1(68), 177-192.
- Subramanian, N., Abdulrahman, M.D., Wu, L. and Nath, P., 2016. Green competence framework: Evidence from China. *Int. J. Hum. Resour. Manag.* 27, 151-172.
- Saha, B. (2014). Green computing. *International Journal of Computer Trends and Technology (IJCTT)*, 14(2), 46-50.
- Shultz, K. S. and Whitney, D. J. (2005). Measurement theory in action, case studies and exercises. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Şahin, Ü. (2012). Yeşil düşünceden yeşil ekonomiye. Ed. Aşıcı, A. A. ve Şahin, Ü., Yeşil Ekonomi, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Tavşancıl, E. (2002). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Taylor, S., ve Todd, P. A. (1995). Understanding information technology usage: A test of competing models. *Information systems research*, 6(2), 144-176.
- Thapa, B., Graefe, A. R., and Meyer, L. A. (2005). Moderator and mediator effects of scuba diving specialization on marine-based environmental knowledge-behavior contingency. *The Journal of Environmental Education*, 37(1), 53-67.
- Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., and Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS quarterly*, 27(3), 425-478.
- Wang, C. H. (2019). How organizational green culture influences green performance and competitive advantage: The mediating role of green innovation. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 30(4), 666-683.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.
- Yoon, C. (2018). Extending the TAM for Green IT: A normative perspective. *Computers in Human Behavior*, 83, 129-139.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2022, 5(8): 1015-1025.

DOI: [10.26677/TR1010.2022.1042](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1042)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Manda Peynirinin Gastronomi Açısından Bir Değer Olarak İncelenmesi: Amasra Örneği

Öğr. Gör. Servet K. GÜNEY, Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Ankara, e-posta: servetkg@baskent.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1948-4223>

Öz

Manda sütü, zengin tadı ve kremamsı dokusu ile bilinmektedir. İnek sütüyle karşılaştırıldığında, manda sütü yüksek yağ ve protein içeriği sayesinde özellikle peynir yapımı için çok iyi bir hammadde sağlamaktadır. Öte yandan manda sütü daha fazla yağ içermesine rağmen kolesterol içeriği inek sütünden daha düşüktür. Türkiye’de üretimi gittikçe azalan manda peynirinin yeteri kadar tanıtılmadığı ve bu nedenle de gastronomi açısından bir değer olarak değerlendirilemediği düşünülmektedir. Bu çalışmada nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Örneklem seçiminde amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme, verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu tekniğine başvurulmuştur. Amasra yöresinde 15 kişi ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, bu peynirin taze olarak kahvaltıda veya börek yapılırken içine konularak tüketildiği; yağlı, az yağlı ve yağsız çeşitlerinin yapıldığı, farklı mayalama ve hazırlama tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Manda peynirinin hem yerel ticarete hem de gastronomi turizmine önemli katkılar sağlayacak bir ürün olarak kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Manda Peyniri, Süt Ürünleri, Amasra, Gastronomi.

Makale Gönderme Tarihi: 08.07.2022

Makale Kabul Tarihi: 05.08.2022

Önerilen Atf:

Güney, S. K. (2022). Manda Peynirinin Gastronomi Açısından Bir Değer Olarak İncelenmesi: Amasra Örneği, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1015-1025.

Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences

2022, 5(8): 1015-1025. DOI:[10.26677/TR1010.2022.1042](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1042)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Investigation of Buffalo Cheese as a Value in Terms of Gastronomy: The Case of Amasra

Lecturer Servet K. GÜNEY, Başkent University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Ankara, e-mail: servetkg@baskent.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1948-4223>

Abstract

Buffalo milk is known for its rich taste and creamy texture. Compared to cow's milk, buffalo milk provides a very good raw material especially for cheese making, thanks to its high fat and protein content. On the other hand, although buffalo milk contains more fat, its cholesterol content is lower than cow's milk. It is thought that buffalo cheese, whose production is decreasing in our country, is not promoted enough and therefore cannot be evaluated as a value in terms of gastronomy. A qualitative research technique was used in this study. Maximum variation sampling, one of the purposive sampling methods, was used in sample selection, and semi-structured interview form technique was used in data collection. As a result of the negotiations in the Amasra region, it was determined that this cheese was consumed fresh for breakfast or while making pastries; It has been determined that oily, low-fat and non-fat varieties are made and different fermentation and preparation techniques are used. It is evaluated that buffalo cheese can be used as a product that will significantly contribute to both local trade and gastronomy tourism.

Keywords: Buffalo Cheese, Dairy Products, Amasra, Gastronomy.

Received: 08.07.2022

Accepted: 05.08.2022

Suggested Citation:

Güney, S. K. (2022). Investigation of Buffalo Cheese as a Value in Terms of Gastronomy: The Case of Amasra, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1015-1025.

GİRİŞ

2021 yılında dünyada 957 milyon kadar insanın açlıkla karşı karşıya olduğu tahmin edilmektedir. Yaklaşık beş kişiden biri açlık ile mücadele etmektedir (Gráda, 2007). 20. yüzyılda 70 milyondan fazla insan kıtlıklar ve bağlantılı sebeplerden hayatını kaybetmiştir. İronik olarak, modern çağda artan üretim, daha iyi ulaşım ve izleme teknolojilerinin gelişmesi sayesinde kıtlıkla başa çıkma kapasitesi en üst düzeye çıkarılmış olsa da, yine de yirminci yüzyılda tarihteki en fazla sayıda kıtlık ölümü yaşanmıştır. Günümüzde bir yandan açlık sorunu büyüyerek devam etmekteyken, bir yandan da sağlıklı beslenme akımları yaygınlaşmaktadır (Devereux, 2000: 1).

Evcilleştirilmiş mandalar nehir mandaları ve bataklık mandaları olarak iki türe ayrılmaktadır. Türkiye'deki manda cinsi nehir mandası türünün alt grubu olan Akdeniz mandası kökenlidir ve Anadolu mandası olarak isimlendirilmektedir. Türkiye'de yük taşıma, et ve süt üretimi için manda yetiştiriciliği yaygın olarak yapılmakla birlikte, en çok hayvan varlığı Kuzey Anadolu coğrafyasında bulunmaktadır (Atasever ve Erdem, 2008: 59-62; Han, Lee, Zhang ve Guo, 2012). 2002 yılında 121.077 baş olan hayvan sayısı, 2010 yılına kadar sürekli bir düşüş göstermiş hayvan sayısı 84.726'ya kadar gerilemiştir. 2021 yılı itibarıyla Türkiye'deki manda sayısı 185.574'e ulaşmıştır. 2019 yılı verilerine göre bu hayvanların yüzde 42.7'si süt üretimi için kullanılmış ve hayvan başına ortalama 887 kg süt elde edilmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü, 2022). Manda sütü kullanılarak Türkiye'de peynir, yoğurt, dondurma, kaymaklı lokum ve kaymak gibi ürünler üretilmektedir. Ürünlerin elde edilmesinde kullanılan manda sütü ve inek sütü miktarları arasında farklılıklar görülmektedir. Örneğin, 1 kg. mozzarella peyniri elde etmek için 5 litre manda sütüne karşılık 8 litre inek sütü kullanılması gerekmektedir. 1 kg. tereyağı elde etmek için kullanılan 10 kg. manda sütüne karşılık 14 kg. inek sütü sarf edilmektedir (Şahin, 2015: 15-17).

Mandalar ineğe göre daha ağır iklim koşullarında yaşayabilen uyumlu ve çok amaçlı hayvanlardır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yük taşımacılığı ile etinden, sütünden ve derisinden faydalanılmak amacıyla yetiştirilmektedir. Manda sütü inek sütünden sonra en çok üretilen ikinci üründür. Manda yetiştiriciliği diğer besi ve süt hayvanlarının yetiştiriciliğine göre birçok avantaj sunmaktadır. Manda yetiştiriciliği düşük kaliteli ve yüksek lifli yemlerin verimli kullanımına imkân sağlamaktadır. Manda parazite dirençli olmakla birlikte, kaliteli et, zengin süt ve süt ürünleri sağlamaktadır. Ayrıca yüksek yağ, laktoz, kazein, peynir altı suyu proteinleri, mineral içeriği ve besin öğeleri yönünden diğer sütlerden daha zengindir (Vargas-Ramella, Pateiro, Maggiolino, Faccia, Franco ve Lorenzo, 2021; Sindhu ve Arora, 2011; Zicarelli, 2020). Bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda hem açlık hem de sağlıklı beslenme sorununa farklı çözümler getirebilecek bir ürün olabileceği değerlendirilmektedir.

Manda sütü, zengin tadı ve kremamsı dokusu ile bilinmektedir. İnek sütüyle karşılaştırıldığında, manda sütü yüksek yağ ve protein içeriği sayesinde özellikle peynir yapımı için çok iyi bir hammadde sağlamaktadır. Öte yandan manda sütü daha fazla yağ içermesine rağmen kolesterol içeriği inek sütünden daha düşüktür. (Khedkar, Khedka., Gyananath ve Kalyankar, 2003: 703; Vargas-Ramella vd., 2021; Sindhu ve Arora, 2011).

Peynirler dünya çapında giderek daha popüler ürünler olmaya başlamış ve peynire olan talep hızla artmıştır. Dünyanın en büyük çiğ süt üreticisi konumunda olmakla birlikte, ülkedeki süt üretiminin %49'unun mandadan olduğu Hindistan gibi ülkelerde manda sütünden peynir üretimi yaygındır (USDA, 2021). Manda sütü peynirleri tüm dünyada popüler hale gelmekte ve kaliteli peynir üretmek için ciddi araştırmalar yapılmaktadır.

Manda sütü, kimyasal bileşimde sığır sütünden önemli ölçüde farklıdır. Kazein misellerinin konsantrasyonu ve bu iki sütün mineral içeriğindeki farklılıklar; özellikle pıhtılaşma süresi, pıhtı sertliği ve nem tutma gibi peynir yapım özelliklerinin çok değişmesine neden olmaktadır. Bu

nedenle, inek sütü peyniri için geliştirilen ve standardize edilen yöntemler, manda sütünden aynı çeşit peynir yapmak için olduğu gibi uygulanamamaktadır (Vargas-Ramella vd., 2021).

Manda sütü küresel süt üretiminin %15'inden fazlasını oluşturmaktadır ve inek sütünden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, mandalar dünyanın sıcak ve nemli bölgelerinde, daha ağır koşullar altında gelişebilmektedirler. Manda diğer besi türlerine göre daha dayanıklı, hastalıklara karşı dirençli olmaları ve kaba yemleri daha iyi dönüştürmeleri nedeniyle; bu bölgelerdeki toplam süt üretimine ineklerden daha fazla katkıda bulunmaktadır (Sindhu ve Arora, 2011; Han, Lee, Zhang ve Guo, 2012; Zicarelli, 2020; Roy, Ye, Moughan ve Singh, 2020). Bunlara ek olarak, bir bölgenin gastronomi turizmi açısından çekici hale getirilebilmesi için o yöreye ait bir gastronomi kimliğini oluşturmak gerekmektedir. Bunun için o yöreye özgü yiyeceklerin, beslenme şekillerinin ve ayırt edici özelliklerin ortaya çıkarılarak tanıtılması önemlidir. Gastronomi kimliğinin taklit edilebilmesi zor olduğu için bölgeye turistik açıdan da rekabet avantajı sağlamaktadır (Köşker, Ercan ve Albuz, 2018: 1243-1244).

Önemi

Türkiye'de üretimi gittikçe azalan manda peynirinin yeteri kadar tanıtılmadığı ve bu nedenle de gastronomi açısından bir değer olarak değerlendirilemediği düşünülmektedir. Türkçe yazında yapılan araştırmalarda, manda peyniri ve manda sütü ürünlerine ait sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Ulaşılan çalışmaların hiçbiri ürünün gastronomi açısından kullanımını incelememektedir. Amasra zengin tarihi geçmişi ve eşsiz doğasının yanı sıra çok çeşitli, araştırılmamış ve tanıtılmamış bir yemek kültürüne sahiptir. Manda peyniri yörede bilinmekle birlikte Türkiye çapında yeteri kadar tanıtılmamıştır. Manda peynirinden farklı yemekler hazırlanarak restoran, otel ve kafelerin menülerinde yer verilmesinin bölgenin tanıtımına, turizmine ve yemek kültürüne önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, farklı iklim koşullarına ineklerden daha dayanıklı olan mandaların yetiştiriciliğinin artması ile halkın beslenmesinde yeni ve besleyici alternatifler oluşturmasının mümkün olacağı değerlendirilmektedir. Yapılan yazın taramasında konunun bu yönüyle ele alındığı çalışmalara rastlanmamıştır. Araştırmanın bu yönüyle de yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Türkiye'deki manda yetiştiriciliğinin 1980'lerden 2022 yılına kadar geçen sürede 5 kat azalması sebebiyle üretici sayısı da azalmıştır. Bu nedenle, yörede yürütülen araştırmalarda görüşme yapılabilen yerel üretici sayısı da azdır. Manda sütünden elde edilen ürünler Karadeniz bölgesinde yaygın olmakla birlikte, zaman ve maddi olanakların kısıtlı olması sebebiyle, araştırma Amasra yöresi ve manda peyniri ile sınırlandırılmıştır.

Yöntem

Bu çalışma, Amasra yöresinde üretilen manda peynirinin yöredeki üretimi ile kullanım şekillerini tespit etmek ve ürünün tanıtımını yapmak amacıyla planlanmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma, merak edilen bir konuyu daha derinlemesine araştırabilmek, olay ve olguları yerinde inceleyebilmek, katılımcıların bu olay veya olgulara yükledikleri anlamları, deneyimlerini, algılarını daha iyi anlayıp değerlendirebilmek için araştırmacılara rahat bir alan sunan bir tekniktir. Nitel araştırma yöntemlerinde araştırmacılar olay ve olgularla ilgili olarak *neden ve nasıl* sorularına cevap ararlar. Bu, anlam üzerine odaklanan, sorgulayıcı, belirsizlikleri de barındırabilen ve nitelikli sorular soran dikkatli bir gözlemci olmayı

gerektiren tümevarımsal bir süreçtir (Kıral, 2020: 172-173; Merriam, 2018: 13-16). Ayrıca nitel araştırma, konunun özelliğine bağlı olarak, araştırmacıların katılımcılara açık uçlu sorular sorabilmesini; cevapların gidişatına göre katılımcının deneyim ile bilgisinden daha fazla faydalanabilmek amacıyla ek sorular sorarak beklentilerin ötesinde verilere ulaştıktan sonra, bunları yorumladığı sonuçları bir formda sunmasını sağlayan yaratıcı ve dinamik bir yaklaşımdır (Kıral, 2020: 172-173; Merriam, 2018: 16). Maksimum çeşitlilik örnekleme, örneklem büyüklüğünün küçük olduğu durumlarda, araştırılacak konu veya olguyla ilgili olarak mümkün olan en fazla ve farklı tecrübe, bilgi, yorum ve yaklaşım çeşitliliğine ulaşmayı amaçlamaktadır. Elde edilen farklı veriler ışığında ana temaların oluşturulması, tanımlanması ve hedeflenmektedir (Baltacı, 2018: 249; Merriam, 2018: 78-80).

Konuyla ilgili yazın araştırıldıktan sonra 15 adet soru hazırlanmıştır. Bu sorular iki üniversitenin gastronomi bölümlerinde görev üç akademisyenle de paylaşılarak uzman görüşleri alınmıştır. Amasra yöresinde gerçekleştirilen pilot çalışma sonucunda soru sayısı 6 olarak sınırlandırılmıştır. Verilerin toplanması için yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Örneklem seçiminde amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesine başvurulmuştur. Bu araştırmada kullanılan verilerin toplanabilmesi için gerekli olan etik kurul izin belgesi Başkent Üniversitesi Etik Kurulu 22 Nisan 2022 tarihi ve E-62310886-605.99-121802 karar/sayı numarası ile alınmıştır. Veri toplamak amacıyla, manda peyniri konusunda bilgi sahibi olduğu bilinen ve görüş beyan edebilecek yöre sakinleri, üreticiler ve satıcılar ile 25.04.2022 ile 01.05.2022 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Sorular:

1. Manda peyniri hakkında bilgi verebilir misiniz?
2. Manda peynirinin üretimi nasıl ve ne zaman yapılmaktadır?
3. Manda peyniri ile hazırlanan yiyecekler nelerdir?
4. Size göre manda peyniri yeterince biliniyor mu?
5. Size göre manda peyniri tanıtımı için neler yapılabilir?
6. Gastronomi turizmi açısından yöre tanıtımında kullanılacak bir ürün olarak değerlendirilebilir mi?

Araştırmada görüşülen toplam 15 katılımcı ile ilgili bilgiler Tablo 1’de verilmiştir. Görüşmeler sırasında soru formuna bağlı kalınmış, ancak yarı yapılandırılmış görüşme yöntemine ve amacına bağlı kalmak şartıyla, daha derin bilgiler edinebilmek için gerektiği yerlerde ek sorular sorulmuş veya katılımcının ek katkılar yapmasına imkân tanınmıştır. Görüşme sürelerinin ortalaması 18 dakikadır. Araştırma aşamasında görüşmelerden yeni bir bilgi elde edilemediği aşamada görüşmeler sonlandırılmıştır. Elde edilen verilere içerik analizi yapılmıştır. Araştırmanın geçerliği ve güvenilirliğine yönelik oluşabilecek sorunları engellemek için bütün görüşmeler sesli ve görüntülü olarak kayıt altına alınmış, bu kayıtlar dijital ortamda depolanmış ve sorulara verilen cevapların raporlanması aşamasında katılımcılardan doğrudan alıntılar yapılmıştır (Başkale, 2016).

BULGULAR**Tablo 1.** Örneklem Grubundaki Katılımcılara Ait Bilgiler

Katılımcı Adı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Görevi	Görev Yeri
K1	48	Erkek	Lisans	İşletmeci	Kendine Ait
K2	43	Kadın	Lise	İşletmeci	Kendine Ait
K3	75	Kadın	İlkokul	Esnaf	Pazar Esnafı
K4	47	Kadın	Lisans	Eğitmen	Özel Sektör
K5	40	Erkek	Lisans	Şef	Özel Sektör
K6	68	Kadın	İlkokul	Yöre Sakini	Ev Hanımı
K7	73	Kadın	İlkokul	Yöre Sakini	Ev Hanımı
K8	78	Kadın	İlkokul	Yöre Sakini	Ev Hanımı
K9	54	Kadın	İlkokul	Esnaf	Üretici
K10	56	Kadın	İlkokul	Esnaf	Üretici
K11	75	Kadın	İlkokul	Esnaf	Pazar Esnafı
K12	40	Kadın	İlkokul	Üniversite	Pazar Esnafı
K13	67	Kadın	İlkokul	Esnaf	Pazar Esnafı
K14	72	Kadın	İlkokul	Yöre Sakini	Ev Hanımı
K15	74	Kadın	İlkokul	Yöre Sakini	Ev Hanımı

Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular

Katılımcıların tamamı Amasra doğumludur ve K4 hariç hepsi Amasra'da ikamet etmektedir. Katılımcılar; 2'si (K1, K2) işletmeci, K4 eğitmen, K5 şef, 5'i yöre sakini (K6, K7, K8, K14, K15) ve 6'sı esnaf (K3, K9, K10, K11, K12, K13) olan bir grubu oluşturmaktadır. Eğitim durumları ilkökullük ile lisans düzeyi arasında değişmektedir. Yaşları 40-78 aralığındadır. Katılımcıların 13'ü kadın, 2'si erkektir.

Manda Peynirinin Bölgedeki Durumuna Ait Bulgular**1. Manda peyniri hakkında bilgi verebilir misiniz?**

K4; "Manda peyniri Zonguldak ili Çaycuma ilçe köyleri ve Bartın ili, Amasra ilçe köylerinde yetiştirilmekte olan mandalardan elde edilen sütlerin hane halkı tarafından işlenmesiyle üretilmektedir. Satışı pazar yerlerinde Amasra'yı ziyarete gelen turistlere ve yerleşik halka yapılmaktadır. Markalaşma sağlamış birkaç işletme Çaycuma ilçesinde bulunmaktadır. Dokusu, daha yoğun ve kalıp gibi olmasıdır. Özellikle belirli lezzetleri yakalamak için olmazsa olmazdır."

K5; "Manda peyniri yerelde peynir üreticileri tarafından az miktarda üretilir. Dokusu sert formda köy peyniri gibidir. Satışı halk pazarında yapılır, ama internet üzerinden satışı farklı bölgelerde yapılmakta. Peynirin her çeşidini sevdiğim için bana göre lezzetli bir peynir."

K15; "Kırsal kesimde yerleşik hanelerde üretilir. Pazar yerlerinde satışı yapılır. Yoğun bir peynirdir."

2. Manda peynirinin üretimi nasıl ve ne zaman yapılmaktadır?

K8; "...sütü yoğurt mayalayacakmış gibi ısıtırsın. Elini yakmaz. Sonra kestirirsin. Kestirmek için peynir mayası kullanan var, sirke kullanan var, yoğurt kullanan var. Yoğurt kullanırsan daha yumuşak bir peynir

olur. Yoğurt tadı olur. Üstünü kapatır beklersin. Peynir olunca kesersin, beze alıp süzdürürsün ve sıkıştırırsın...”

K9; “...yağımı alırsan daha sert bir peynir olur. İyi sıkıştırman lazım ki iyice sert olsun. Parmak yakmayacak şekilde sütü ısıtırsın. Bir kapak peynir mayası atarsın. Bekletirsin. Peynir olunca kesersin. Kestikten sonra tekrar ısıtacaksın. Eline eldiven giyeceksin, o alttan patır patır edince elinle ya da kepçeyle alıp bezden süzeceksin. Ben 40 sene yaptım hiç yoğurt katmadım...”

K4; “Süt sağıldıktan hem sonra (ılık iken) peynir mayasıyla mayalanır. Bir süre sonra temiz bir bez torbaya dökülen mayalanmış süt suyu süzülene kadar bekletilir ve sonrasında tuzlu suda saklamaya alınır. İhtiyaç kadarı alınarak tüketilir.”

K5; “Manda peyniri her mevsimde yapılabilir ama zaten mandadan elde edilen süt miktarı az olduğu için bence yazın yapılmalı, zira kış aylarında süt verimi düşmekte. Bildiğim kadarıyla manda peyniri köy tipi dediğimiz şekilde yapılmakta, ama ürün geliştirilerek her çeşidi yapılabilir. Bence manda peyniri demek yanlış olur; manda sütünden beyaz peynir, kaşar peyniri, mozzarella, lor vs. gibi bütün çeşitleri yapılabilir.”

K14, K15; “Süt sağıldıktan hem sonra hala ılıkken peynir mayasıyla mayalanır. Çiğ süttten yapılır. Bir süre sonra temiz bir beze torbaya dökülen mayalanmış süt suyu süzülene kadar bekletilir.”

3. Manda peyniri ile hazırlanan yiyecekler nelerdir?

K1, K2, K3, K5, K6, K7 ve K15; “...en çok kahvaltıda tüketilir...”

K8, K9, K10, K11 ve K12; “...kahvaltıda yenir. Biraz pahalı olduğu için esnaf alıp restoranda kullanmayı tercih etmez.”

K4, K14; “Peynirli börek (su böreği) yapılır ve kahvaltıda tüketilir. Bana göre; Pizzalarda, domates ve roka ile tatlandırarak kahvaltıda ve sandviç yapımında kullanılabilir.”

K5; “Özellikle manda peyniri ile yapılan bir yiyecek bilmiyorum. Ama Bartın incir dondurması özellikle manda sütü ile yapılır ve daha iyi sonuç elde edilir.”

Manda Peynirinin Bilinirliğine Ait Bulgular

4. Size göre manda peyniri yeterince biliniyor mu?

K1, K2, K3, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11 ve K12; “Bilinmiyor.”

K4; “Bence yeterince bilinmiyor. Ben manda mozzarella peynirini tattıktan sonra değerini anladım.”

5. Size göre manda peyniri tanıtımı için neler yapılabilir?

K4; “Kullanım alanlarını çeşitlendirerek, yörenin ve/veya ülkenin damak tadına uygun reçeteler geliştirerek tanıtımı ve kullanımı yaygınlaştırılabilir. Diğer taraftan, alternatif peynir çeşitlerinden besin değeri açısından farkı anlatılarak farkındalık yaratılabilir.”

K5; “Manda peyniri olarak bir çeşit yapılacaksa mutlaka manda sütü ile yapılan ya da manda sütü ile yapıldığında daha iyi sonuç elde edilecek bir çeşit tespit edilmeli. Bunun için kuru madde oranının fazla olacağı çeşitler tercih edilebilir ve mutlaka peynire bir özellik katılmalı.”

K14; “Daha çok manda yetiştirilmesi hedeflenmeli. Peynirin sağlığa faydaları anlatılmalı.”

6. Gastronomi turizmi açısından yöre tanıtımında kullanılacak bir ürün olarak değerlendirilebilir mi?

K1 ve K2; “Kesinlikle değerlendirilebilir. İşletmeler menülerine koyabilir ve tanıtabilir.”

K4; “Değerlendirilebilir kesinlikle. İtalya’da seyahat ederken ülkenin yörelerine ait lezzetlerin tanıtımı, pazarlama şekilleri benim dikkatimi çekmiştir. Yörede restoranlarda manda peyniriyle yapılan ürünler tadımlık olarak ikram edilmeli.”

K5; “Bence bu konuda yeterli değil çünkü üretimi yeterli seviyede değil.”

Resim 1: İsmail İnci (Lakabı; Yumak), 1970’ler Amasra.

Resim Kaynağı: Bu fotoğraf torunu Galip Özer Çiftçi tarafından verilmiştir.

SONUÇLAR ve YORUM

Mandaların daha ağır iklim koşullarına ineklere göre daha iyi uyum sağlamaktadır. Yüksek protein ve düşük kolesterol içeriğine sahip manda sütünden, süt ürünleri üretiminde aynı miktarda inek sütüne göre daha fazla ürün elde edilebilmektedir. Manda sütü bu özellikleri ile iklim koşulları nedeniyle kıtlık yaşanan bölgelerde halkın sağlıklı besine ulaşabilmesi için kullanılacak araçlardan biri olarak değerlendirilebilir.

Amasra ilçesindeki görüşmeler sonucunda, bu peynirin taze olarak kahvaltıda veya börek yapılırken içine konularak tüketildiği; yağlı, az yağlı ve yağsız çeşitlerinin yapıldığı, farklı mayalama ve hazırlama tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, manda peynirinin restoran, otel veya kafelerin menülerinde yer almadığı görülmüştür. Tanıtımı yapılmadığı için yöre dışında bilinmediği, bu nedenle de önemli bir ticari olarak değerlendirilemediği tespit edilmiştir. Yapılan görüşmeler sonrasında, bu ürünün hem ticari hem de gastronomi turizmine katkı sağlayacak bir ürün olarak kullanılabilmesi değerlendirilmektedir. Bunun için:

Öncelikle ürünün bölgedeki hayvan varlığı, manda sütü ve süt ürünlerinin yıllık üretim miktarı belirlenmelidir.

Üretim miktarına yönelik çalışmaların sonucuna göre çiftçi ve besicilere maddi teşvik verilerek üretim artırılmalıdır.

Manda peyniri üreticileri ile görüşülmeli, üretim süreçleri standart hale getirilmelidir. Farklı çeşitlerin üretilmesi ve ürünlere özel isimlerle coğrafi işaret alınması için çalışmalar yapılmalıdır.

Manda peynirinin sürdürülebilirliği sağlanmalı, ürünün ilçe ekonomisinde yaratacağı katma değerlerle ilgili eğitim ve bilgilendirme çalışmaları yürütülmelidir.

Manda peynirinin sadece pazarda değil; ilçedeki otel, restoran ve kafelerde tanıtımının yapılması için kahvaltılarda bulundurulmalı; kuymak, muhlama, Karadeniz pidesi, gözleme, tost, sandviç gibi ürünlerde kullanılmalı ve manda peyniri ile yapılmış yeni ürünler geliştirilerek menülere konulmalıdır.

Manda peynirinden sadece taze beyaz peynir değil; kaşar peyniri, olgunlaştırılmış peynir, mozzarella ve lor peyniri gibi çeşitlerin üretilmesi için araştırma geliştirme çalışmaları yürütülmelidir. Ulusal ve uluslararası destekleme projelerine başvurulmalı, belediye bu konuda öncülük etmeli ve üreticilere eğitim vermelidir.

Manda peyniri ve manda peynirinden üretilen ürünler ile ulusal fuarlara katılım sağlanmalıdır. Manda peynirinden üretilen ürünler sosyal medya kanalları kullanılarak tanıtılmalı ve kamuoyunun ilgisi çekilmelidir.

Üretim miktarı ve Amasra ilçesinin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonraki aşamada, üretim endüstriyel seviyeye taşınarak tedarikçiler ile görüşülmeli ve niş ürün pazarına girilmelidir.

Türkiye çapında manda ve manda sütü üretiminin artırılması için T.C. Tarım Orman Bakanlığı tarafından yeni politikalar oluşturulmalı; çiftçi, besici ve süt ürünleri üreticileri için yeni teşvik ve hibe programları hazırlanmalıdır. Bu sayede süt ve süt ürünleri üretiminin artırılması ve çeşitlendirilmesi sağlanarak halkın sağlıklı beslenmesine katkı verilebilecektir.

Türkçe yazında manda peyniri ile ilgili çok az sayıda çalışma bulunmaktadır ve bu çalışmalar ürünün ne ticari ne de gastronomi turizmi açısından değerlendirilmesine yöneliktir. Yapılan çalışmanın manda peynirini bu iki alanda ele alan bir araştırma olarak ilgili yazına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın kapsamının dışında olması sebebiyle manda sütünden üretilen peynir çeşitleri, bunların besin değerleri, manda sütünden elde edilen tereyağı gibi konulara değinilmemiştir. Gelecekte manda sütü ve süt ürünleri ile ilgili yapılacak çalışmalar bu konular kapsamında geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

Atasever, S. ve Erdem, H. (2008). Manda Yetiştiriciliği ve Türkiye'deki Geleceği. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 23 (1): 59-64. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuanajas/issue/20223/214366>

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *BEÜ SBE Dergisi*, 7(1): 231-274.

Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1): 23-28.

Devereux S. (2000). *Famine in the Twentieth Century. IDS Working Paper 105*. Brighton: Institute of Development Studies, University of Sussex.

Gráda, C. Ó. (2007). Making Famine History. *Journal of Economic Literature*. 45(1): 5-38. <http://www.jstor.org/stable/27646746>

Han, X., Lee, F., Zhang, L. and Guo, M. R. (2012). Chemical Composition of Water Buffalo Milk and Its Low-Fat Symbiotic Yogurt Development. *Functional Foods in Health and Disease*. 2(4): 86-106. Doi: 10.31989/ffhd.v2i4.96.

- Sindhu, J. S. and Arora, S. (2011). Milk | Buffalo Milk. Editor(s): John W. Fuquay, *Encyclopedia of Dairy Sciences (2nd Edition)* içinde (ss. 503-511) Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-374407-4.00316-2>.
- Khedkar, C. D., Khedkar, G. D., Gyanaanath, G. and Kalyankar, S. D. (2003). Buffalo | Meat, (Editörler) Caballero, B. Trugo, L. C. and Finglas, P. M. *Encyclopedia of Food Sciences and Nutrition (2nd Edition)* içinde (ss. 699-705) Amsterdam: Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B0-12-227055-X/00133-4>.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15): 170-189. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/issue/54983/727462>
- Köşker, H., Ercan, F. ve Albuz, N. (2018). Osmanlı Çileği'nin Gastronomik Kimlik Unsuru Olarak Değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10(30): 1236-1269. doi: <http://dx.doi.org/10.14520/adyusbd.443594>
- Merriam, B. S. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber [Qualitative Research A Guide to Design and Implementation]* (3. Baskı). (Editör, S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayınevi
- Roy, D., Ye, A., Moughan, P. J. and Singh, H. (2020). Composition, Structure, and Digestive Dynamics of Milk From Different Species—A Review. *Frontiers in Nutrition*. 7:577759. doi: 10.3389/fnut.2020.577759
- Şahin, G. (2015). Türkiye Zirai Hayatında Manda (Bubalus Bubalis) Yetiştiriciliği ve Manda Ürünlerinin Değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*. (31): 14-40. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iucografya/issue/25076/264658>
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü. (2022). <https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/HAYGEM.pdf>
- Vargas-Ramella, M., Pateiro, M., Maggiolino, A., Faccia, M., Franco, D. De Palo and P. Lorenzo, J. M. (2021). Buffalo Milk as A Source of Probiotic Functional Products. *Microorganisms*, 2021 Nov 5; 9(11): 2303. doi: 10.3390/microorganisms9112303. PMID: 34835429; PMCID: PMC8620832.
- Zicarelli, L. (2020). Current Trends in Buffalo Milk Production. *Journal of Buffalo Science*. 9: 121-132. doi: 10.6000/1927-520X.2020.09.14.

EK.1

**AMASRA YÖRESİNDE ÜRETİLEN MANDA PEYNİRİNİN GASTRONOMİ AÇISINDAN
BİR DEĞER OLARAK İNCELENMESİ**

GÖRÜŞME FORMU

Değerli Uzman Katılımcı,

Araştırma, sadece akademik amaçlı olup, soruların içerik analizi sonrası hakemli bir dergide makale olarak veya akademik bildiri şeklinde kullanılması amaçlanmıştır. Katılımın gönüllülük esasına dayandığı çalışmada, verilerin üçüncü kişilerle paylaşılması veya ticari bir amaç için kullanılması söz konusu değildir. Değerli görüş, öneri ve katkılarınız için çok teşekkür ederiz. Saygılarımızla.

Araştırmacılar
Servet K. Güney

Başkent Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Böl.

BÖLÜM I: DEMOGRAFİK BİLGİLER

Aşağıdaki ifadelerdeki boşlukları size uygun olan cevaplarla doldurarak, ifadelerin karşısında bulunan kutucuklardan kendinize uygun olanını lütfen (X) biçiminde işaretleyerek belirtiniz.

1. Adınız Soyadınız ?
2. Yaşınız ?	☐ 18-25 ☐ 26-35 ☐ 36-45 ☐ 46-55 ☐ 56-65 ☐ 66 +
3. Eğitim durumunuz ?	☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Ön Lisans ☐ Lisans ☐ Y. Lisans ☐ Doktora ve üzeri

BÖLÜM II: MANDA PEYNİRİNİN BÖLGEDEKİ DURUMU

1. Manda peyniri hakkında bilgi verebilir misiniz?
2. Manda peynirinin üretimi nasıl ve ne zaman yapılmaktadır?
3. Manda peyniri ile hazırlanan yiyecekler nelerdir?

BÖLÜM III: MANDA PEYNİRİNİN BİLİNİRLİĞİ

4. Size göre manda peyniri yeterince biliniyor mu?
5. Size göre manda peyniri tanıtımı için neler yapılabilir?
6. Gastronomi turizmi açısından yöre tanıtımında kullanılacak bir ürün olarak değerlendirilebilir mi?

ARAŞTIRMA MAKALESİ

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Felsefe Dersine Yönelik Tutum Düzeyleri

Seval ÇAKIL, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya, e-posta: seval.cakil@ogr.sakarya.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1515-5318>

Prof. Dr. Ömer Faruk TUTKUN, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sakarya, e-posta: otutkun@sakarya.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7973-0484>

Öz

Bu araştırmada, İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf öğrencilerinin felsefe dersine yönelik tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, araştırma yöntemi olarak, Betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evreni, İmam Hatip lisesi 11. Sınıflarından 845 öğrenci, örnekleme ise, 642 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular şunlardır: 1- İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutum düzeyleri orta düzeydedir. 2- İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutum düzeyleri, ilgisizlik ve sevgi alt boyutlarında düşük, yararlılık alt boyutunda orta, güven ve öğreticinin rolü alt boyutlarında yüksek düzeyde bulunmuştur. 3- Kız öğrencilerin felsefe dersine karşı tutum düzeyleri, erkek öğrencilerden yüksektir. 4- Felsefe dersine karşı tutum ile anne- baba eğitim düzeyi, anne-baba mesleği, ailenin yaşadığı yer ve öğrencinin barındığı yer arasında anlamlı bir fark yoktur. 5- Felsefe dersine karşı tutum düzeyi kitap okuma sıklığına göre farklılaşmaktadır. 6- Felsefe dersine karşı tutum düzeyi algılanan ekonomik düzey değişkenine göre farklılaşmaktadır.

*Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yapılan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Tutum, Din Eğitimi, İmam Hatip Lisesi, Lise.

Makale Gönderme Tarihi: 15.05.2022

Makale Kabul Tarihi: 02.08.2022

Önerilen Atf:

Çakıl, S. ve Tutkun, Ö. F. (2022). İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Felsefe Dersine Yönelik Tutum Düzeyleri, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1026-1043.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2022, 5(8): 1026-1043. DOI:[10.26677/TR1010.2022.1043](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1043)
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**Attitude Levels of 11th Grade Religious (Imam Hatip) High School Students
Towards Philosophy Course**

Seval ÇAKIL, MSc. Student, Sakarya University, Institute of Education Sciences, Sakarya, e-mail:
seval.cakil@ogr.sakarya.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1515-5318>

Prof. Dr. Ömer Faruk TUTKUN, Sakarya University, Faculty of Education, Sakarya, e-mail:
otutkun@sakarya.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7973-0484>

Abstract

In this research, it has aimed to determine the attitudes of the 11th grade students of Imam Hatip high school towards philosophy course. In the study, as a research method, scanning model was used. The universe of the study constituted a total of 845 11th grade students. The sample of the study consisted of 642 students. The results are bellows: 1- 11th grade Imam Hatip students have moderate attitude levels towards philosophy course. 2- Attitude levels of the 11th grade students towards the philosophy course were found to be low in the lower dimensions of apathy and love, moderate in the lower dimension of usefulness, and high in the lower dimensions of the role of the teacher. 3- Females attitudes towards philosophy are higher than male. 4- There is no significant difference between attitude towards philosophy and the level of education of parents, profession of parents, living province of the family and living place of the student. 5- Attitude level towards philosophy course varies according to frequency of reading books. 6- Attitude level towards philosophy course differs according to perceived economic level variability.

Keywords: Philosophy, Attitude, Religious Education, Imam Hatip High School, High School.

Received: 15.05.2022

Accepted: 02.08.2022

Suggested Citation:

Çakıl, S. and Tutkun, Ö. F. (2022). Attitude Levels of 11th Grade Religious (Imam Hatip) High School Students Towards Philosophy Course, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1026-1043.

GİRİŞ

Eğitimin en önemli amaçlarından biri, bireyin yaşam kalitesini yükseltmek için ihtiyaç duyduğu meziyetlerle donatmaktır. Çünkü insan biyolojik özelliklerinin yanı sıra, düşünen, hissedeni, hayal kuran ve eğitime muhtaç olan bir varlıktır. Eğitim insanın biyolojik özelliklerinin yanında, bu potansiyellerini de geliştirmeyi amaçlar. İnsan çözümü güç olan karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle eğitimi de uzun sürer. Yaşamın ilk yıllarında bireylere eğitimle kendi başlarına hayatlarını idame ettirebilecek beceriler kazandırılırken, ilerleyen yıllarda hayata uyum becerileri ve bilimsel, sanatsal, akademik anlamda beceriler kazandırılmaktadır. Fakat sadece bu ve benzeri becerilerin kazandırılması ideal insan yetiştirmek için yeterli değildir. Günümüz eğitim sistemlerinde, insanın reşit olabilmesi için kullanılan en yaygın araç bilimdir. Fakat bilim, insanın nerden gelip nereye gittiği, neden var olduğu ve hayatın anlamı gibi derin sorular sormakta yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden hakikati kavramak isteyen her insanın sorduğu sorular ve cevaplar felsefede gizlidir (Bayraktar, 2011: 188).

Felsefe, insanın, varlığın, evrenin, hayatın neliği ve anlamı, değerler sorunu, bilginin güvenilirliği, egemenliğin kaynağı, sanatın amacı ve değeri gibi konulardaki temel sorular hakkında sorgulayıcı eleştirel, yaratıcı ve bütüncül düşünmeyi içerir (MEB, 2021). Felsefe, insana, olaylar arasında neden sonuç ilişkisi kurmayı, sistematik düşünmeyi, dünyayı ve olayları bütünlüklü bir bakış açısıyla anlamlandırmayı sağlar. Aynı zamanda felsefe, insana eleştirel düşünmeyi ve farkındalık kazanmayı sağlar. Sorgulayabilen, farklı fikirlere saygı duyan ve onlara açık olan, kendine özgün, bağımsız ve eleştirel düşünme ile yorumlama yeteneğine sahip bireyler yetiştirilmesinde ve bu nitelikleri taşıyan bireylerden meydana gelen bir toplum oluşturulmasında, felsefe eğitimi ve öğretiminin büyük bir yeri vardır (Cevizci, 2009: 56).

Felsefenin temelinde yer alan bilgiye karşı duyulan sevgi, merak ve hayret gibi duygular, felsefenin insan doğasının içinde olduğunu ve insanın varoluşuyla temelden bağlantılı bir etkinlik olduğunu gösterir. Felsefe, bir kişinin başka bir kişiye doğrudan öğretebileceği ya da aktarabileceği bir bilgi değil, kendi varoluşuna bağlı olarak türettiği sorular ve yine kendi varoluşuyla ilgili olarak türettiği yanıtlarla keşfedeceği bir etkinliktir. Felsefe içimizde ancak kendi soru ve yanıtlarımızla var olur. Soruların kendi varoluşumuzdan çıkması ve yine kendi varoluşumuzla yanıtlar bulmamız felsefenin insan yaşamındaki konumu için önem arz etmektedir. Çünkü felsefe, insanda karşılığı olan bir şeydir ve insanda karşılığı olduğu müddetçe somutluk kazanır. Bu bakımdan felsefe eğitimi, felsefenin insandaki karşılığını bulma etkinliği ve felsefeyi bir yaşantı haline getirme sanattır, denilebilir (Taşdelen, 2007: 291). Felsefe eğitimi, felsefe ve felsefeyle ilişkili olan tüm derslerle bağlantılı olarak verilebilir. Bu bağlamda felsefe dersinde, Talim Terbiye kurulunun 19.01.2018 tarih ve 27 sayılı Kararı ile kabul edilen felsefe öğretim programı uygulanır. Buna göre tüm ortaöğretim kurumlarında, felsefe dersinin 10 ve 11. sınıflarda 2 şer saat zorunlu olarak okutulmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede, Anadolu imam hatip liselerinde, psikoloji, sosyoloji ve mantık 11. ve 12. sınıflarda 2 şer saat; felsefe ile ilişkili olan bilgi kuramı ve İslam felsefesi dersi ise, 11 ve 12. sınıflarda 1 veya 2 saat seçmeli olarak okutulacaktır (<http://ttkb.meb.gov.tr>).

Alan yazın araştırmasına göre, lise ve dengi okullarda okuyan öğrencilerin felsefe dersine yönelik tutumları ile ilgili (Küçük Kurt, 2006; Çokan, 2007; Zencirci, 2010) birkaç çalışmaya, felsefe dersi öğretim programı ve öğretmen görüşleriyle ilgili (Şakar, 2014; Erten, 2018; Bülbül, 2018; Koçer, 2019; Çalkap, 2019) çok az çalışmaya ve fakat çok sayıda diğer disiplinlere karşı tutum çalışmalarına rastlanmıştır. Yine alan yazında (Çayır, 2015; Dirican, 2018; Öğüt, 2019; Yüceer, 2020), okul öncesi dönemde çocuklar için felsefe eğitimi ele alan çalışmalar yer almaktadır. Fakat alan yazında, felsefe dersine yönelik öğrenci görüşlerini ele alan çok az çalışma yer almakta,

İmam Hatip Liselerinde 11. Sınıfta okuyan öğrencilerin Felsefe dersine yönelik tutumları ile ilgili ise hiçbir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu çalışmada, yukarıda belirtildiği üzere, 2018 yılından bu yana zorunlu olarak 10. ve 11. sınıflarda 2'şer saat okutulan felsefe dersine karşı lise öğrencilerinin tutumlarının ne olduğunun ortaya konulması, çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, ilk defa aldıkları için 10. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı henüz oluşmuş bir tutum geliştiremeyeceği düşünüldüğünden, 11. sınıf öğrencileri araştırmanın hedef kitesini oluşturmuştur. Diğer bir deyişle, İmam Hatip Liselerinde felsefe dersi 10. sınıfta başlayıp, 11. sınıfta devam etmektedir. Eğitim hayatının 10. yılında ilk defa felsefe ile karşılaşan öğrenci, ilk yıl için bir tutum geliştirememekte, ancak diğer yıl, 11. sınıfta felsefe dersine karşı aşına olmaya başlamakta ve bir tutum oluşturmaktadır denilebilir. 10. sınıfta tanışılmaya başlanan bu derse karşı öğrencilerin, 11. sınıfta nasıl bir tutum düzeyine ulaştıklarının ortaya konulmasının önemli olduğu söylenebilir. Yine, yapılan alan yazın araştırmasında, İmam Hatip Lisesi 11. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutumlarını konu edinen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda, bir ilk olma açısından, çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Bu çerçevede, bu çalışmada, İmam Hatip Lisesi 11. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine yönelik tutumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu temel araştırma problemi doğrultusunda, araştırmanın alt problemleri, İmam Hatip Lisesi 11. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine yönelik tutum düzeylerinde cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba mesleği, ailenin yaşadığı yer, öğrencinin barınma yeri, kitap okuma sıklığı, algılanan ekonomik düzey değişkenlerine göre farklılık var mıdır? olarak ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarının, felsefe dersinin işlevselliğine dönük çalışmalara temel oluşturmada ve eğitim kurumları ve felsefe dersi öğretmenlerine, öğrencilerin felsefe dersine yönelik tutumları hakkında bilgi vermede katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, araştırma yöntemi olarak betimsel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu haliyle betimlemeye çalışan araştırma yöntemidir. Bu modelde çalışmada ele alınan olan durum, nesne ya da kişi için mevcut durum olduğu şekliyle tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2016). Araştırmanın çalışma evrenini 2021-2022 eğitim-öğretim yılı, Düzce ilinde bulunan 11 İmam Hatip lisesi, 11. sınıflarında öğrenim görmekte olan toplam 845 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleme, seçkisiz örnekleme yöntemlerinden basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenen toplam 642 öğrenciden oluşmuştur.

Araştırmada, veri toplama aracı olarak, Tecim (2015) tarafından geliştirilen "Felsefe Dersi Tutum Ölçeği (FDTÖ)" kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik ve araştırmayla ilişkili olabilecek bilgilerini belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Kişisel bilgi formunda cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, anne ve baba meslek bilgisi, ailenin yaşadığı yer (köy, ilçe ve il), barınma yeri (aile yanı ya da akraba yanı, devlet yurdu gibi diğer seçenekler), ailenin ekonomik düzeyi ve kitap okuma sıklığını sorgulayan toplam dokuz madde yer almaktadır. Felsefe Dersi Tutum Ölçeği, Tecim (2015) tarafından felsefe dersine karşı öğrencilerin tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. FDTÖ, toplam 20 madde ve beş alt faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin alt faktörleri sırasıyla "ilgisizlik", "yararlılık", "sevgi", "güven" ve "öğreticinin rolü"dür. FDTÖ, beşli Likert (Hiç Katılmıyorum – 1, Katılmıyorum – 2, Kararsızım – 3, Katılıyorum – 4, Çok Katılıyorum – 5) olarak ölçeklendirilmektedir. Ölçekte toplam yedi madde (1., 2., 3., 4., 5., 6. ve 7. madde) ters puanlanmakta olup bu maddelerin hepsi "ilgisizlik" boyutundadır. Ölçek puanlanırken her boyuta ait ortalama puan alınmaktadır. Ölçekten alınacak

olan puanlar; 2.50 puanın altındaki tüm puanlar için düşük düzey tutumu, 2,50 puan dahil olmak üzere 3.50'ye kadar tüm puanlar orta düzey tutumu, 3.50 ve üzerindeki tüm puanlar yüksek tutumu göstermektedir (Tecim, 2015). FDTÖ'nün Tecim (2015) tarafından yapılan ölçek geliştirme çalışmasında ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine yönelik çalışmalar yapılmış ve ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.911 olarak bulunmuştur.

Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından 2021-2022 eğitim-öğretim yılı 1. döneminde, Düzce ilinde yer alan İmam Hatip Liselerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerden toplanmıştır. Veri analizi aşaması öncesinde, ilk olarak, veriler hatalı, eksik ve dikkatsiz cevap verme açısından kontrol edilmiştir. Bu açıdan problemlili olan formlar analiz işleminden çıkarılmıştır. Geriye kalan 642 öğrenciye ait veriler üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini betimlemek amacıyla frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Ölçme aracının güvenilirliğini belirlemek amacıyla iç tutarlılık belirleme yaklaşımlardan faydalanılmış olup Cronbach Alpha katsayısı, ölçeğin alt faktörlerinden ve ölçeğin tamamından elde edilen puanlar için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Araştırma temel problemine yönelik olarak araştırmada ele alınan FDTÖ'nün alt faktörleri ve toplam puanı için betimsel istatistikler (aritmetik ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri) hesaplanmıştır. Araştırmanın alt problemlerinde ise ele alınan bağımsız değişkenin sahip olduğu gruplara göre karşılaştırmalar t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılarak yapılmıştır. Analizlere ilişkin normallik varsayımı ise görsel yöntemler ve istatistiksel yöntemler ile kontrol edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda verilerin normallik varsayımını sağladığı görülmüştür. ANOVA sonucunda ortaya çıkan farklılıkla çoklu karşılaştırma (post-hoc) testleri ile incelenmiştir. Yapılan analizler kapsamında istatistiksel anlamlılık düzeyi (p değeri) 0,05 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın problemi ve alt problemlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir:

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 1. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

	N	\bar{x}	Ss	Min	Max
İlgisizlik	642	2.29	0.92	1.00	5.00
Yararlılık	642	2.90	0.93	1.00	5.00
Sevgi	642	2.38	0.94	1.00	5.00
Güven	642	3.37	0.91	1.00	5.00
Öğreticinin Rolü	642	4.12	0.91	1.00	5.00
Felsefe Dersi Tutum	642	3.27	0.72	1.10	4.85

Tablo 1'e göre, İmam Hatip Lisesi 11. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutum düzeyleri (3.27) orta düzeydedir. Öğrencilerin ilgisizlik (2.29) ve sevgi (2.38) alt faktör puanları düşük; güven (3.37) ve öğreticini rolü (4.12) alt faktör puanları yüksek düzeydedir. Öğrencilerin yararlılık (2.90) alt faktör puanları orta seviyededir.

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 2. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	T	Sd	p
İlgisizlik	Kız	393	2.21	-2.71	473.62	0.01*
	Erkek	249	2.42			
Yararlılık	Kız	393	2.94	1.36	469.52	0.17
	Erkek	249	2.83			
Sevgi	Kız	393	2.43	1.68	640.00	0.09
	Erkek	249	2.30			
Güven	Kız	393	3.46	3.10	458.88	0.00*
	Erkek	249	3.22			
Öğreticinin Rolü	Kız	393	4.22	3.26	437.54	0.00*
	Erkek	249	3.97			
Felsefe Dersi Tutum	Kız	393	3.34	3.02	472.62	0.00*
	Erkek	249	3.16			

* $p < 0.05$.

Tablo 2'ye göre, kız öğrencilerin ($\bar{x}=3.34$) felsefe dersi tutum puanı, erkek öğrencilerden ($\bar{x}=3.16$) daha yüksektir. Yapılan t testi sonucunda kız ve erkek öğrencilerin ilgisizlik ($t(473.62) = -2.71$; $p < 0.05$), güven ($t(458.88) = 3.10$; $p < 0.05$) ve öğreticinin rolü ($t(437.54) = 3.26$; $p < 0.05$) alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında ($t(472.62) = 3,02$; $p < 0.05$) cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık vardır. Yararlılık ($t(469.52) = 1.36$; $p > 0.05$) ve sevgi ($t(640.00) = 1.68$; $p > 0.05$) alt faktör puanlarında cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. İstatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu durumlar incelendiğinde, ilgisizlik alt faktör puanı için kız öğrencilerin aritmetik ortalamasının ($\bar{x}=2.21$) erkek öğrencilerin aritmetik ortalamasından ($\bar{x}=2.42$) küçük olduğu görülmüştür. Güven alt faktör puanı için kız öğrencilerin aritmetik ortalamasının ($\bar{x}=3.46$) erkek öğrencilerin aritmetik ortalamasından ($\bar{x}=3.22$) büyük olduğu görülmüştür. Öğreticinin rolü alt faktör puanı için kız öğrencilerin aritmetik ortalamasının ($\bar{x}=4.22$) erkek öğrencilerin aritmetik ortalamasından ($\bar{x}=3.97$) büyük olduğu görülmüştür. Güven ve öğreticinin rolü alt faktörlerinde ve felsefe dersi tutumlarında farklılaşma kız öğrenciler lehinedir.

Seviyesine Göre Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 3'e göre, İmam Hatip Lisesi 11. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutum düzeyleri ($F(3,638)=1.61$; $p > 0.05$) anne eğitim düzeyine göre farklılaşmamaktadır. Fakat ilgisizlik alt faktör puanında en yüksek ortalamaya anne eğitim düzeyi lise olan öğrenciler sahip iken, diğer tüm alt faktör puanları ve felsefe dersi tutum puanında en yüksek ortalamaya anne eğitim düzeyi yükseköğretim olan öğrenciler sahiptir. İlgisizlik alt faktör puanında en düşük ortalamaya anne eğitim düzeyi ilköğretim ve altı olan öğrenciler, yararlılık ve öğreticinin rolü alt faktör puanlarında en düşük ortalamaya anne eğitim düzeyi ortaokul olan öğrenciler, sevgi alt faktör puanı ve felsefe

dersi tutum puanında en düşük ortalamaya anne eğitim düzeyi lise olan öğrenciler sahiptir. Anne eğitim düzeyi için tespit edilen ortalamalar arası farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı tek yönlü ANOVA kullanılarak incelenmiştir. Buna göre, ilgisizlik ($F(3,638)=1.09$; $p > 0.05$), yararlılık ($F(3,638)=1.24$; $p > 0.05$), sevgi ($F(3,638)=2.49$; $p > 0.05$), güven ($F(3,638)=0.70$; $p > 0.05$) ve öğreticinin rolü ($F(3,638)=1.18$; $p > 0.05$) alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında ($F(3,638)=1.61$; $p > 0.05$) anlamlı farklılaşma yoktur.

Tablo 3. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarının Anne Eğitim Seviyesine Göre Betimsel İstatistikleri ve Anova Sonuçları

	Anne Eğt. Sev.	N	\bar{x}	S.s	ANOVA Sonuçları					
					V.k.	K.t.	S.d.	K.t	F	p
İlgisizlik	İlkokul ve altı	364	2.27	0.90	Gruplar arası	2.75	3	0.92	1.09	0.35
	Ortaokul	127	2.28	0.90	Grup içi	535.91	638	0.84		
	Lise	112	2.43	0.99	Toplam	538.66	641			
	Yükseköğretim	39	2.20	0.95						
Yararlılık	İlkokul ve altı	364	2.91	0.92	Gruplar arası	3.26	3	1.09	1.24	0.29
	Ortaokul	127	2.83	0.86	Grup içi	556.94	638	0.87		
	Lise	112	2.85	1.05	Toplam	560.20	641			
	Yükseköğretim	39	3.14	0.95						
Sevgi	İlkokul ve altı	364	2.38	0.93	Gruplar arası	6.62	3	2.21	2.49	0.06
	Ortaokul	127	2.38	0.93	Grup içi	564.62	638	0.88		
	Lise	112	2.27	0.96	Toplam	571.24	641			
	Yükseköğretim	39	2.74	1.01						
Güven	İlkokul ve altı	364	3.36	0.93	Gruplar arası	1.73	3	0.58	0.70	0.55
	Ortaokul	127	3.38	0.86	Grup içi	525.96	638	0.82		
	Lise	112	3.32	0.91	Toplam	527.69	641			
	Yükseköğretim	39	3.56	0.79						
Öğreticinin Rolü	İlkokul ve altı	364	4.09	0.91	Gruplar arası	2.95	3	0.98	1.18	0.32
	Ortaokul	127	4.09	0.95	Grup içi	532.70	638	0.83		
	Lise	112	4.17	0.93	Toplam	535.65	641			
	Yükseköğretim	39	4.36	0.73						
Felsefe Dersi Tutum	İlkokul ve altı	364	3.28	0.74	Gruplar arası	2.47	3	0.82	1.61	0.19
	Ortaokul	127	3.26	0.65	Grup içi	327.12	638	0.51		
	Lise	112	3.19	0.78	Toplam	329.60	641			
	Yükseköğretim	39	3.48	0.47						

* $p < 0.05$.

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Baba Eğitim Seviyesine Göre Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 4'e göre, ilgisizlik ($F(3,638)=1.53$; $p > 0.05$), yararlılık ($F(3,638)=1.87$; $p > 0.05$), sevgi ($F(3,638)=1.38$; $p > 0.05$), güven ($F(3,638)=1.87$; $p > 0.05$) ve öğreticinin rolü ($F(3,638)=1.93$; $p > 0.05$) alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında ($F(3,638)=2.54$; $p > 0.05$) anlamlı

farklılaşma yoktur. Fakat ilgisizlik alt faktör puanında en yüksek ortalamaya baba eğitim düzeyi ortaokul olan öğrenciler sahip iken, diğer tüm alt faktör puanları ve felsefe dersi tutum puanında en yüksek ortalamaya baba eğitim düzeyi yükseköğretim olan öğrenciler sahiptir. İlgisizlik alt faktör puanında en düşük ortalamaya baba eğitim düzeyi yükseköğretim olan öğrenciler, yararlılık, sevgi, güven ve öğreticinin rolü alt faktör puanları ile felsefe dersi tutum puanında en düşük ortalamaya baba eğitim düzeyi ortaokul olan öğrenciler sahiptir.

Tablo 4. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarının Baba Eğitim Seviyesine Göre Betimsel İstatistikleri ve Anova Sonuçları

	Baba Eğitim	N	\bar{x}	S.s	ANOVA Sonuçları					
					V.k	K.t.	S.d.	K.t	F	p
İlgisizlik	İlkokul ve altı	220	2.28	0.93	Gruplar arası	3.84	3	1.28	1.53	0.21
	Ortaokul	178	2.38	0.89	Grup içi	534.83	638	0.84		
	Lise	168	2.30	0.95	Toplam	538.66	641			
	Yükseköğretim	76	2.11	0.84						
Yararlılık	İlkokul ve altı	220	2.93	0.94	Gruplar arası	4.89	3	1.63	1.87	0.13
	Ortaokul	178	2.80	0.87	Grup içi	555.31	638	0.87		
	Lise	168	2.87	0.98	Toplam	560.20	641			
	Yükseköğretim	76	3.10	0.95						
Sevgi	İlkokul ve altı	220	2.44	0.93	Gruplar arası	3.69	3	1.23	1.38	0.25
	Ortaokul	178	2.27	0.92	Grup içi	567.55	638	0.89		
	Lise	168	2.39	0.97	Toplam	571.24	641			
	Yükseköğretim	76	2.47	0.98						
Güven	İlkokul ve altı	220	3.36	0.94	Gruplar arası	4.60	3	1.53	1.87	0.13
	Ortaokul	178	3.28	0.93	Grup içi	523.09	638	0.82		
	Lise	168	3.37	0.88	Toplam	527.69	641			
	Yükseköğretim	76	3.57	0.81						
Öğreticinin Rolü	İlkokul ve altı	220	4.10	0.91	Gruplar arası	4.82	3	1.61	1.93	0.12
	Ortaokul	178	4.05	0.96	Grup içi	530.83	638	0.83		
	Lise	168	4.13	0.90	Toplam	535.65	641			
	Yükseköğretim	76	4.34	0.79						
Felsefe Dersi Tutum	İlkokul ve altı	220	3.29	0.74	Gruplar arası	3.89	3	1.30	2.54	0.06
	Ortaokul	178	3.18	0.69	Grup içi	325.71	638	0.51		
	Lise	168	3.27	0.74	Toplam	329.60	641			
	Yükseköğretim	76	3,44	0.65						

* p < 0.05.

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Anne Mesleğine Göre Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 5'e göre, ilgisizlik ve sevgi alt faktör puanlarında en yüksek ortalamaya anne mesleği çiftçi olan öğrenciler sahip iken; yararlılık, güven ve öğreticinin rolü alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında en yüksek ortalamaya anne mesleği özel sektör çalışanı olan öğrenciler sahiptir. İlgisizlik alt faktör puanında en düşük ortalamaya anne mesleği özel sektör çalışanı olan

öğrenciler; yararlılık, sevgi, güven ve öğreticinin rolü alt faktör puanları ile felsefe dersi tutum puanında en düşük ortalamaya anne mesleği işçi/çalışan olan öğrenciler sahiptir.

Tablo 5. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarının Anne Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri ve Anova Sonuçları

	Anne Eğt. Sev.	N	\bar{x}	S.s	ANOVA Sonuçları						
					V.k	K.t.	S.d.	K.t	F	p	Fark
İlgisizlik	Özel Sektör	29	2.12	0.77	Gruplar arası	5.07	3	1.69	2.03	0.11	-
	İşçi/Çalışan	93	2.38	0.85	Grup içi	521.54	625	0.83			
	Çiftçi	67	2.50	1.10	Toplam	526.61	628				
	Ev hanımı	440	2.26	0.90							
Yararlılık	Özel Sektör	29	3.07	0.94	Gruplar arası	2.89	3	0.96	1.11	0.34	-
	İşçi/Çalışan	93	2.83	0.91	Grup içi	540.46	625	0.86			
	Çiftçi	67	3.03	0.97	Toplam	543.35	628				
	Ev hanımı	440	2.87	0.93							
Sevgi	Özel Sektör	29	2.58	0.98	Gruplar arası	5.79	3	1.93	2.19	0.09	-
	İşçi/Çalışan	93	2.31	0.82	Grup içi	551.12	625	0.88			
	Çiftçi	67	2.62	1.09	Toplam	556.91	628				
	Ev hanımı	440	2.35	0.93							
Güven	Özel Sektör	29	3.59	0.73	Gruplar arası	6.77	3	2.26	2.77	0.04*	
	İşçi/Çalışan	93	3.16	0.87	Grup içi	508.50	625	0.81			**
	Çiftçi	67	3.50	0.89	Toplam	515.27	628				
	Ev hanımı	440	3.38	0.92							
Öğreticinin Rolü	Özel Sektör	29	4.24	0.89	Gruplar arası	1.44	3	0.48	0.59	0.62	-
	İşçi/Çalışan	93	4.03	0.98	Grup içi	512.88	625	0.82			
	Çiftçi	67	4.11	0.86	Toplam	514.33	628				
	Ev hanımı	440	4.14	0.90							
Felsefe Dersi Tutum	Özel Sektör	29	3.45	0.55	Gruplar arası	1.87	3	0.62	1.22	0.30	-
	İşçi/Çalışan	93	3.17	0.67	Grup içi	319.11	625	0.51			
	Çiftçi	67	3.29	0.73	Toplam	320.98	628				
	Ev hanımı	440	3.27	0.73							

* p < 0,05. ** Özel Sektör Çalışanı, Çiftçi, Ev Hanımı- İşçi/Çalışan.

Tablo 5'e göre, ilgisizlik (F (3,625) =2.03; p> 0.05), yararlılık (F (3,625) =1.11; p> 0.05), sevgi (F (3,625) = 2.19; p>0.05) ve öğreticinin rolü (F (3,625) =0.59; p>0.05) alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında (F (3,625) =1.22; p> 0.05) anlamlı farklılaşma yokken, güven (F (3,625) = 2.77; p <0.05) alt faktör puanında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır.

Yapılan çoklu karşılaştırma (post-hoc) testlerine göre, güven alt faktör puanındaki ilk farklılaşma anne mesleği işçi/çalışan olan öğrenciler (\bar{x} =3.16) ile özel sektör çalışanı olan öğrenciler (\bar{x} =3.59)

arasındadır. İkinci farklılaşma, anne mesleği işçi/çalışan olan öğrenciler ($\bar{x}=3.16$) ile çiftçi olan öğrenciler ($\bar{x}=3.50$) arasındadır. Üçüncü farklılaşma anne mesleği işçi/çalışan olan öğrenciler ($\bar{x}=3.16$) ile ev hanımı olan öğrenciler ($\bar{x}=3.38$) arasındadır. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde farklılaşma tüm durumlar için anne mesleği işçi/çalışan olan öğrenciler aleyhinedir.

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Baba Mesleğine Göre Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 6'ya göre, ilgisizlik ($F(4,637)=1.82$; $p > 0.05$), yararlılık ($F(4,637)=1.52$; $p > 0.05$), sevgi ($F(4,637)=1.29$; $p > 0.05$), güven ($F(4,637)=0.75$; $p > 0.05$) ve öğreticinin rolü ($F(4,637)=0.60$; $p > 0.05$) alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında ($F(4,637)=0.80$; $p > 0.05$) anlamlı farklılaşma yoktur.

Tablo 6. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarının Baba Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri ve Anova Sonuçları

	Baba Mesleği	N	\bar{x}	S.s.	ANOVA Sonuçları					
					V.k.	K.t.	S.d.	K.o	F	p
İlgisizlik	Devlet Memuru	73	2.21	0.93	Gruplar arası	6.10	4	1.52	1.82	0.12
	Özel Sektör Çal.	108	2.13	0.84	Grup içi	532.57	637	0.84		
	İşçi/Çalışan	266	2.30	0.84	Toplam	538.66	641			
	Çiftçi	87	2.44	1.02						
	Esnaf	108	2.38	1.05						
Yararlılık	Devlet Memuru	73	3.06	0.98	Gruplar arası	5.30	4	1.32	1.52	0.19
	Özel Sektör Çal.	108	2.90	0.95	Grup içi	554.91	637	0.87		
	İşçi/Çalışan	266	2.81	0.89	Toplam	560.20	641			
	Çiftçi	87	3.03	0.93						
	Esnaf	108	2.89	0.98						
Sevgi	Devlet Memuru	73	2.35	0.91	Gruplar arası	4.59	4	1.15	1.29	0.27
	Özel Sektör Çal.	108	2.43	0.95	Grup içi	566.65	637	0.89		
	İşçi/Çalışan	266	2.32	0.89	Toplam	571.24	641			
	Çiftçi	87	2.57	1.04						
	Esnaf	108	2.37	1.00						
Güven	Devlet Memuru	73	3.50	0.84	Gruplar arası	2.46	4	0.62	0.75	0.56
	Özel Sektör Çal.	108	3.36	0.90	Grup içi	525.23	637	0.82		
	İşçi/Çalışan	266	3.35	0.89	Toplam	527.69	641			
	Çiftçi	87	3.43	0.97						
	Esnaf	108	3.28	0.96						
Öğreticinin Rolü	Devlet Memuru	73	4.18	0.96	Gruplar arası	2.00	4	0.50	0.60	0.67
	Özel Sektör Çal.	108	4.20	0.88	Grup içi	533.65	637	0.84		
	İşçi/Çalışan	266	4.12	0.92	Toplam	535.65	641			
	Çiftçi	87	4.02	0.92						
	Esnaf	108	4.09	0.89						
Felsefe Dersi Tutum	Devlet Memuru	73	3.35	0.71	Gruplar arası	1.65	4	0.41	0.80	0.53
	Özel Sektör Çal.	108	3.34	0.71	Grup içi	327.95	637	0.51		
	İşçi/Çalışan	266	3.24	0.67	Toplam	329.60	641			
	Çiftçi	87	3.28	0.74						
	Esnaf	108	3.22	0.81						

Tablo 6'ya göre, ilgisizlik ve sevgi alt faktör puanlarında en yüksek ortalamaya baba mesleği çiftçi olan öğrenciler sahip iken, yararlılık ve güven alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında en yüksek ortalamaya baba mesleği devlet memuru olan öğrenciler, öğreticinin rolü alt faktör puanında en yüksek ortalamaya baba mesleği özel sektör çalışanı olan öğrenciler sahiptir. İlgisizlik alt faktör puanında en düşük ortalamaya baba mesleği özel sektör çalışanı olan öğrenciler; yararlılık ve güven alt faktör puanları ile felsefe dersi tutum puanında en düşük ortalamaya baba mesleği esnaf olan öğrenciler, sevgi alt faktör puanında en düşük ortalamaya baba mesleği işçi/çalışan olan öğrenciler, öğreticinin rolü alt faktör puanında en düşük ortalamaya baba mesleği çiftçi olan öğrenciler sahiptir.

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Ailenin Yaşadığı Yere Göre Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 7. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarının Ailenin Yaşadığı Yere Göre Betimsel İstatistikleri ve Anova Sonuçları

	Aile Yaş. Yer	N	\bar{x}	Ss	ANOVA Sonuçları						
					V.k.	K.t.	S.d.	K.o	F	p	Fark
İlgisizlik	Köy	232	2.26	0.88	Gruplar arası	0.43	2	0.22	0.26	0.77	-
	İlçe	309	2.31	0.92	Grup içi	538.23	639	0.84			
	İl	101	2.32	0.97	Toplam	538.66	641				
Yararlılık	Köy	232	2.95	0.96	Gruplar arası	4.82	2	2.41	2.77	0.06	-
	İlçe	309	2.81	0.90	Grup içi	555.39	639	0.87			
	İl	101	3.04	0.96	Toplam	560.20	641				
Sevgi	Köy	232	2.45	0.98	Gruplar arası	6.48	2	3.24	3.67	0.03*	İl
	İlçe	309	2.28	0.86	Grup içi	564.76	639	0.88			İlçe
	İl	101	2.54	1.06	Toplam	571.24	641				
Güven	Köy	232	3.45	0.89	Gruplar arası	6.45	2	3.22	3.95	0.02*	İl
	İlçe	309	3.27	0.91	Grup içi	521.24	639	0.82			İlçe
	İl	101	3.50	0.92	Toplam	527.69	641				Köy
Öğreticinin Rolü	Köy	232	4.13	0.88	Gruplar arası	3.28	2	1.64	1.97	0.14	-
	İlçe	309	4.07	0.93	Grup içi	532.37	639	0.83			
	İl	101	4.28	0.94	Toplam	535.65	641				
Felsefe Dersi Tutum	Köy	232	3.32	0.72	Gruplar arası	2.50	2	1.25	2.44	0.09	-
	İlçe	309	3.21	0.72	Grup içi	327.10	639	0.51			
	İl	101	3.36	0.68	Toplam	329.60	641				

* p < 0.05.

Tablo 7'ye göre, tüm alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında en yüksek ortalamaya ailesi ilde yaşayan öğrenciler sahiptir. İlgisizlik ve yararlılık alt faktör puanlarında en düşük ortalamaya ailesi köyde yaşayan öğrenciler; sevgi, güven ve öğreticinin rolü alt faktör puanları ile felsefe dersi tutum puanında en düşük ortalamaya ailesi ilçede yaşayan öğrenciler sahiptir. Tablo 7'ye göre ilgisizlik ($F(2,639)=0.26$; $p > 0.05$), yararlılık ($F(2,639)=2.77$; $p > 0.05$), öğreticinin

rolü ($F(2,639)=1.97$; $p > 0.05$) alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında ($F(2,639)=2.44$; $p > 0.05$) anlamlı farklılaşma yokken sevgi ($F(2,639)=3.67$; $p < 0.05$) ve güven ($F(2,639)=3.95$; $p < 0.05$) alt faktör puanında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Yapılan çoklu karşılaştırma testlerine göre sevgi alt faktör puanındaki farklılaşma ailesi ilde yaşayan öğrenciler ($\bar{x}=2.54$) ile ilçede yaşayan öğrenciler ($\bar{x}=2.28$) arasında ailesi ilde yaşayan öğrenciler lehinedir. Güven alt faktör puanında iki farklılaşma bulunmaktadır. Bunlardan ilki ailesi ilde yaşayan öğrenciler ($\bar{x}=3.50$) ile ilçede yaşayan öğrenciler ($\bar{x}=3.27$) arasındadır. Diğer farklılaşma ailesi köyde yaşayan öğrenciler ($\bar{x}=3.45$) ile ilçede yaşayan öğrenciler ($\bar{x}=3.38$) arasındadır. Güven alt faktör puanı için aritmetik ortalamalar incelendiğinde farklılaşma tüm durumlar için ailesi ilçede yaşayan öğrenciler aleyhinedir.

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Barındığı Yere Göre Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 8'e göre, yapılan t testi sonucunda ailesinin yanında yaşayan ve ailesinin yanında yaşamayan öğrencilerin ilgisizlik ($t(35.05) = -2.85$; $p < 0.05$) ve sevgi ($t(35.26) = -2.24$; $p < 0.05$) alt faktör puanlarında anlamlı bir farklılık bulunurken; yararlılık ($t(640.00) = -1.36$; $p > 0.05$), güven ($t(640.00) = -0.68$; $p > 0.05$) ve öğreticinin rolü ($t(640.00) = -0.74$; $p > 0.05$) alt faktör puanları ve felsefe dersi tutum puanında ($t(640.00) = 0.33$; $p > 0.05$) anlamlı farklılık yoktur. İstatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu durumlar incelendiğinde, ilgisizlik alt faktör puanı için ailesinin yanında yaşayan öğrencilerin aritmetik ortalamasının ($\bar{x}=2.26$) ailesinin yanında yaşamayan öğrencilerin aritmetik ortalamasından ($\bar{x}=2.86$) küçük olduğu görülmüştür. Buna göre ailesinin yanında yaşamayan öğrenciler felsefe dersine karşı ailesinin yanında yaşayan öğrencilerden daha ilgisizdir. Sevgi alt faktör puanı için ailesinin yanında yaşayan öğrencilerin aritmetik ortalamasının ($\bar{x}=2.36$) ailesinin yanında yaşamayan öğrencilerin aritmetik ortalamasından ($\bar{x}=2.82$) küçük olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre sevgi alt faktörlerinde farklılaşma ailesinin yanında yaşamayan öğrenciler lehinedir.

Tablo 8. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarının Öğrencinin Barındığı Yere Göre t Testi Sonuçları

	Barınma Yeri	N	\bar{x}	t	sd	p
İlgisizlik	Aile yanı	608	2.26	-2.85	35.05	0.01*
	Aile yanı dışı	34	2.86			
Yararlılık	Aile yanı	608	2.89	-1.36	640.00	0.17
	Aile yanı dışı	34	3.11			
Sevgi	Aile yanı	608	2.36	-2.24	35.26	0.03*
	Aile yanı dışı	34	2.82			
Güven	Aile yanı	608	3.36	-0.68	640.00	0.50
	Aile yanı dışı	34	3.47			
Öğreticinin Rolü	Aile yanı	608	4.12	-0.74	640.00	0.46
	Aile yanı dışı	34	4.24			
Felsefe Dersi Tutum	Aile yanı	608	3.27	0.33	640.00	0.74
	Aile yanı dışı	34	3.23			

* p < 0.05.

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Kitap Okuma Sıklığına Göre Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 9'a göre, Felsefe dersi tutum puanı için farklılaşma kitap okuma sıklığı yılda bir olan öğrenciler ($\bar{x}=2.77$) ile ayda bir ($\bar{x}=3.14$), haftada bir ($\bar{x}=3.35$) ve her gün ($\bar{x}=3.46$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı yılda bir olan öğrencilerin aleyhinedir. Bu alt faktör için bir diğer farklılaşma kitap okuma sıklığı ayda bir olan öğrenciler ($\bar{x}=3.14$) ile haftada bir ($\bar{x}=3.35$) ve her gün ($\bar{x}=3.46$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı ayda bir olan öğrenciler aleyhinedir.

Tablo 9. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarının Kitap Okuma Sıklığına Göre Betimsel İstatistikleri ve Anova Sonuçları

	Kitap Oku. Sıkl.	N	\bar{x}	Ss	ANOVA Sonuçları						Fark* *
					V.k	K.t	S.d.	K.o	F	p	
İlgisizlik	Her Gün	188	2.10	0.91	Gruplar arası	51.53	3	17.18	22.49	0.00*	Y.B- A.B, H.B, H.G
	Haftada Bir	239	2.13	0.80	Grup içi	487.14	638	0.76			
	Ayda Bir	144	2.46	0.90	Toplam	538.66	641				A.B- H.B, H.G.
	Yılda Bir	71	2.99	0.97							
Yararlılık	Her Gün	188	3.15	0.95	Gruplar arası	28.24	3	9.41	11.29	0.00*	H.G, H.B, A.B- Y.B
	Haftada Bir	239	2.89	0.83	Grup içi	531.97	638	0.83			
	Ayda Bir	144	2.81	0.97	Toplam	560.20	641				H.G, H.B- A.B
	Yılda Bir	71	2.44	0.99							
Sevgi	Her Gün	188	2.54	1.01	Gruplar arası	16.33	3	5.44	6.26	0.00*	H.G- A.B, Y.B
	Haftada Bir	239	2.43	0.86	Grup içi	554.91	638	0.87			
	Ayda Bir	144	2.27	0.89	Toplam	571.24	641				H.B- Y.B
	Yılda Bir	71	2.02	1.03							
Güven	Her Gün	188	3.55	0.91	Gruplar arası	19.41	3	6.47	8.12	0.00*	H.G- A.B, Y.B
	Haftada Bir	239	3.42	0.82	Grup içi	508.28	638	0.80			
	Ayda Bir	144	3.22	0.90	Toplam	527.69	641				H.B- Y.B
	Yılda Bir	71	3.00	1.05							
Öğreticinin Rolü	Her Gün	188	4.30	0.76	Gruplar arası	19.20	3	6.40	7.91	0.00*	H.G- A.B, Y.B
	Haftada Bir	239	4.17	0.86	Grup içi	516.45	638	0.81			
	Ayda Bir	144	4.00	0.98	Toplam	535.65	641				H.B- Y.B
	Yılda Bir	71	3.74	1.16							
Felsefe Dersi Tutum	Her Gün	188	3.46	0.69	Gruplar arası	28.87	3	9.62	20.42	0.00*	H.G, H.B, A.B- Y.B
	Haftada Bir	239	3.35	0.63	Grup içi	300.73	638	0.47			
	Ayda Bir	144	3.14	0.72	Toplam	329.60	641				H.G, H.B- A.B
	Yılda Bir	71	2.77	0.77							

* p < 0,05. **Kısaltmalar: Y.B: Yılda Bir, A.B: Ayda Bir, H.B: Haftada Bir, H.G: Her Gün

İlgisizlik alt faktör puanında en yüksek ortalamaya kitap okuma sıklığı yılda bir olan öğrenciler sahip iken, diğer tüm alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında en yüksek ortalamaya kitap okuma sıklığı her gün olan öğrenciler sahiptir. İlgisizlik alt faktör puanında en düşük ortalamaya kitap okuma sıklığı her gün olan öğrenciler; diğer tüm alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında en düşük ortalamaya kitap okuma sıklığı yılda bir olan öğrenciler sahiptir. Yine Tablo 9'a göre ilgisizlik ($F(3,638)=1.82$; $p > 0.05$), yararlılık ($F(3,638)=1.52$; $p > 0.05$), sevgi ($F(3,638)=1.29$; $p > 0.05$), güven ($F(3,638)=0.75$; $p > 0.05$) ve öğreticinin rolü ($F(3,638)=0.60$; $p > 0.05$) alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında ($F(3,638)=0.80$; $p > 0.05$) anlamlı farklılaşma vardır. İlgisizlik alt faktör puanı için farklılaşma kitap okuma sıklığı yılda bir olan öğrenciler ($\bar{x}=2.99$) ile ayda bir ($\bar{x}=2.46$), haftada bir ($\bar{x}=2.13$) ve her gün ($\bar{x}=2.10$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı yılda bir olan öğrenciler diğerlerine göre daha ilgisizdir. Bu alt faktör için bir diğer farklılaşma kitap okuma sıklığı ayda bir olan öğrenciler ($\bar{x}=2.46$) ile haftada bir ($\bar{x}=2.13$) ve her gün ($\bar{x}=2.10$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı ayda bir olan öğrenciler diğerlerine göre daha ilgisizdir.

Yararlılık alt faktör puanı için farklılaşma kitap okuma sıklığı yılda bir olan öğrenciler ($\bar{x}=2.44$) ile ayda bir ($\bar{x}=2.81$), haftada bir ($\bar{x}=2.89$) ve her gün ($\bar{x}=3.15$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı yılda bir olan öğrencilerin aleyhinedir. Bu alt faktör için bir diğer farklılaşma kitap okuma sıklığı ayda bir olan öğrenciler ($\bar{x}=2.81$) ile haftada bir ($\bar{x}=2.89$) ve her gün ($\bar{x}=3.15$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı ayda bir olan öğrenciler aleyhinedir. Sevgi alt faktör puanı için farklılaşma kitap okuma sıklığı her gün olan öğrenciler ($\bar{x}=2.54$) ile ayda bir ($\bar{x}=2.27$) ve yılda bir ($\bar{x}=2.02$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı her gün olan öğrencilerin lehinedir. Bu alt faktör için bir diğer farklılaşma kitap okuma sıklığı haftada bir olan öğrenciler ($\bar{x}=2.43$) ile yılda bir ($\bar{x}=2.02$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı hafta bir olan öğrenciler lehinedir. Güven alt faktör puanı için farklılaşma kitap okuma sıklığı her gün olan öğrenciler ($\bar{x}=3.55$) ile ayda bir ($\bar{x}=3.22$) ve yılda bir ($\bar{x}=3.00$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı her gün olan öğrencilerin lehinedir. Bu alt faktör için bir diğer farklılaşma kitap okuma sıklığı haftada bir olan öğrenciler ($\bar{x}=3.42$) ile yılda bir ($\bar{x}=3.00$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı hafta bir olan öğrenciler lehinedir. Öğreticinin rolü alt faktör puanı için farklılaşma kitap okuma sıklığı her gün olan öğrenciler ($\bar{x}=4.30$) ile ayda bir ($\bar{x}=4.00$) ve yılda bir ($\bar{x}=3.74$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı her gün olan öğrencilerin lehinedir. Bu alt faktör için bir diğer farklılaşma kitap okuma sıklığı haftada bir olan öğrenciler ($\bar{x}=4.17$) ile yılda bir ($\bar{x}=3.74$) olan öğrenciler arasında olup kitap okuma sıklığı haftada bir olan öğrenciler lehinedir.

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf Öğrencilerinin Algılanan Ailenin Ekonomik Düzeyine Göre Felsefe Dersine Karşı Tutum Düzeyleri

Tablo 10'a göre, tüm alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında en yüksek ortalamaya ailesinin algılanan ekonomik durumu yüksek olan öğrenciler sahiptir. Tüm alt faktör puanlarında en düşük ortalamaya ailesinin algılanan ekonomik durumu orta olan öğrenciler sahipken felsefe dersi tutum puanında en düşük ortalamaya ailesinin algılanan ekonomik durumu düşük olan öğrenciler sahiptir. Tablo 10'a göre yararlılık ($F(2,639)=2.39$; $p > 0.05$), güven ($F(2,639)=1.26$; $p > 0.05$) ve öğreticinin rolü ($F(2,639)=0.37$; $p > 0.05$) alt faktör puanları ile felsefe dersi tutum puanında ($F(2,639)=0.43$; $p > 0.05$) anlamlı farklılaşma yokken ilgisizlik ($F(2,639)=3.88$; $p < 0.05$) ve sevgi ($F(2,639)=9.31$; $p < 0.05$) alt faktör puanlarında anlamlı farklılaşma bulunmaktadır. Yapılan çoklu karşılaştırma testlerine göre ilgisizlik alt faktör puanındaki farklılaşma ailesinin algılanan ekonomik düzeyi yüksek olan öğrenciler ($\bar{x}=2.62$) ile orta olan öğrenciler ($\bar{x}=2.25$) arasındadır ve ailesinin algılanan ekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin ilgisizliği orta olan öğrencilerden daha fazladır. Sevgi alt faktör puanındaki farklılaşma ailesinin

algılanan ekonomik düzeyi yüksek olan öğrenciler ($\bar{x}=2.97$) ile orta olan öğrenciler ($\bar{x}=2.33$) arasındadır ve ailesinin algılanan ekonomik düzeyi iyi olan öğrenciler lehinedir.

Tablo 10. Felsefe Dersine Karşı Tutum ve Alt Faktör Puanlarının Algılanan Ailenin Ekonomik Düzeyine Göre Betimsel İstatistikleri ve Anova Sonuçları

	Eko. Dur.	N	\bar{x}	Ss	ANOVA Sonuçları						
					V.k	K.t	S.d.	K.o	F	p	Fark
İlgisizlik	Düşük	50	2.43	1.17	Gruplar arası	6.46	2	3.23	3.88	0.02*	Yüksek-Orta
	Orta	549	2.25	0.85	Grup içi	532.20	639	0.83			
	Yüksek	43	2.62	1.31	Toplam	538.66	641				
Yararlılık	Düşük	50	2.96	1.00	Gruplar arası	4.17	2	2.08	2.39	0.09	-
	Orta	549	2.87	0.90	Grup içi	556.04	639	0.87			
	Yüksek	43	3.19	1.27	Toplam	560.20	641				
Sevgi	Düşük	50	2.41	1.09	Gruplar arası	16.17	2	8.08	9.31	0.00*	Yüksek-Orta
	Orta	549	2.33	0.89	Grup içi	555.07	639	0.87			
	Yüksek	43	2.97	1.26	Toplam	571.24	641				
Güven	Düşük	50	3.44	1.07	Gruplar arası	2.08	2	1.04	1.26	0.28	
	Orta	549	3.35	0.86	Grup içi	525.61	639	0.82			
	Yüksek	43	3.56	1.20	Toplam	527.69	641				
Öğreticinin Rolü	Düşük	50	4.17	0.85	Gruplar arası	0.61	2	0.31	0.37	0.69	
	Orta	549	4.11	0.91	Grup içi	535.04	639	0.84			
	Yüksek	43	4.22	1.05	Toplam	535.65	641				
Felsefe Dersi Tutum	Düşük	50	3.26	0.88	Gruplar arası	0.44	2	0.22	0.43	0.65	
	Orta	549	3.26	0.69	Grup içi	329.15	639	0.52			
	Yüksek	43	3.37	0.82	Toplam	329.60	641				

* $p < 0.05$.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

İmam Hatip Liselerinde öğrenim görmekte olan 11. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutumlarının incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, İmam Hatip Lisesi 11. sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutum düzeyleri orta düzeyde bulunmuş ve öğrencilerin bu derse yönelik olarak kararsız bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Zencirci (2010) çalışmasında, öğrencilerin felsefe dersine yönelik olumlu tutumları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Küçük Kurt (2006) ise, Felsefe dersine karşı olumlu tutumun istenilen düzeyde olmadığı ve düşük düzeyde bir tutum sergilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Çokan (2007), lise son sınıf öğrencilerinin felsefe dersine yönelik tutumlarını araştırdığı yüksek lisans tez çalışmasında, öğrencilerin felsefe dersine karşı olumluya yakın bir düzeyde kararsız bir tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar, bu çalışma bulguları ile örtüşmektedir denilebilir.

Diğer yandan, İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutum düzeyleri, ilgisizlik alt boyutunda düşüktür. Koçer (2019)'in yapmış olduğu çalışmada, sınavda çıkan soru sayılarının azaltılmasının öğrenci motivasyonunu olumsuz etkilediği ve öğrencinin derse olan

ilgisinin azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçla çalışmamızın sonucu birbirleriyle örtüşmemektedir. Sönmez (2016) çalışmasında, düşünme eğitimi alan çocukların sorgulama yetilerinin geliştiğini, eleştirel düşünebildiklerini ve derse olan ilgisinin yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kaya (2021) 7. Sınıf öğrencilerinin felsefe eğitimi almasının matematik başarısını etkileyip etkilemediğini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında, felsefe eğitimi alan öğrencilerin, matematik sorularını daha kolay çözdüğünü, alınan eğitimlerle öğrencilerin felsefeye olan ilgilerinin arttığını gözlemlemiştir. Bu sonuçlar çalışmamızın sonucu ile örtüşmektedir. Yararlılık alt boyutunda, felsefe dersine karşı tutum orta düzeydedir. Yüceer (2020)'in erken çocukluk döneminde düşünme ve felsefe eğitimi aracılığıyla çocukların sorgulamalarını amaçladığı doktora çalışmasında, çocukların felsefe yardımı ile problemlere farklı çözüm yolları ürettikleri, alışılmadık ve özgün ürünler ortaya koydukları sonucuna ulaşmıştır. Küçük Kurt (2006)'da çalışmasında, öğrencilerin ileriki yaşamlarında felsefeyi kullanmayacakları düşüncesinde olduklarını tespit etmiştir. Koçer (2019)'in yapmış olduğu çalışmada ise, 2018 felsefe öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi amaçlanmış ve içeriğin öğrencilerin günlük yaşamla bağ kurabilmesine olanak sağlayacak düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sevgi alt boyutunda, felsefe dersine karşı tutum düzeyi düşüktür. Bozoğlu (2008), felsefe derslerinde eleştirel düşünmenin kazandırılmasına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşlerini değerlendirmek için yapmış olduğu çalışmasında, öğrencilerin felsefe dersini sevmediği sonucuna ulaşmıştır. Ulaşılan bu sonuç, çalışmamızı desteklemektedir. Güven alt boyutunda, felsefe dersine karşı tutum yüksek düzeydedir. Koçer (2019)'in çalışmasında, 2018 felsefe öğretim programının öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi amaçlanmış ve öğretmenlere göre, ders kitabının öğrenci seviyesine uygun olduğu ve öğrencinin bu dersi başarabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Öğreticinin rolü alt boyutunda, felsefe dersine karşı tutum çok yüksek düzeydedir. Öğrencilerin konuları ilginç buluyor olmaları, öğreticiye karşı olumlu tutum sergilemelerinde etkili olmuş olabilir. Akkocaoğlu Çayır (2015), ilkökul 3. Sınıf öğrencileri olan çocuklar için felsefe eğitiminin, çocukların sosyal, bilişsel ve duyuşsal alanda nasıl etkilediğini tespit etmeyi amaçladığı doktora tez çalışmasında, öğretmen tutumlarının öğrencilerin felsefeye karşı tutumu ile paralellik gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, Kız öğrencilerin felsefe dersine karşı tutum düzeyleri, erkek öğrencilerden yüksektir. Cinsiyetin tutuma etkisini ve kız öğrenciler lehine olduğunu vurgulayan Küçük Kurt (2006), Çokan (2007), Zencirci (2010), Elban (2011), Şişmen (2020), Parmaksızoğlu Cebenoyan (2008) ve Kaya (2020)'in çalışmaları bulduğumuz sonuçları desteklemektedir.

İmam Hatip Lisesi 11. Sınıf öğrencilerinin felsefe dersine karşı tutum düzeyleri, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba mesleği, ailenin yaşadığı yer ve öğrencinin barındığı yere göre değişmemektedir. Kaya (2020), Dirican (2018) ve Çokan (2007) çalışmalarında, öğrencilerin felsefe dersine yönelik tutumlarının anne ve baba eğitim düzeyinden etkilenmediği sonucuna ulaşmıştır. Fakat Zencirci (2010) çalışmasında, felsefe dersine yönelik tutumun baba eğitim düzeyinden etkilendiği, babanın eğitim düzeyinin yüksek olmasının felsefe dersine yönelik tutumu olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Yine Çokan (2007), çalışmasında, anne ve baba mesleğinin felsefe dersine yönelik tutumu etkilemediği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç çalışmamızı desteklemektedir.

Ailenin yaşadığı yer ve öğrencinin barındığı yere göre, Çetin (2017), Anadolu İmam Hatip liselerinde öğrenim gören öğrencilerin okula ilişkin tutumlarını çeşitli değişkenler açısından değerlendirmeyi amaçladığı çalışmasında, ikametgâh durumunun okula ilişkin tutumu etkilemediği sonucuna ulaşmıştır. Parmaksızoğlu Cebenoyan (2008) çalışmasında ise, ailesinin yanında yaşayan öğrencilerin, ebeveyn davranışlarının okul başarısını etkilemediği ve öğrencilerin kendi özdenetimleri ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmanın bir diğer sonucuna göre, kitap okuma sıklığına göre tüm alt faktör puanlarında ve felsefe dersi tutum puanında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Buna göre kitap okuma sıklığı ne kadar fazla ise, felsefe dersine karşı tutum da o kadar olumludur denilebilir. Kitap okuma sıklığı her gün olan öğrencilerin felsefe dersine karşı tutumu en yüksek ortalamaya sahipken, yılda bir olan öğrencilerin felsefe dersine karşı tutumu en düşük ortalamaya sahiptir. Çokan (2007) çalışmasında, sanat, şiir ve psikoloji kitabı okuyan öğrencilerin felsefe dersini algılamaları daha kolay olduğunu ve buna bağlı olarak felsefe dersine karşı tutumlarının bu tarz kitap okumayan öğrencilere göre daha olumlu olduğu gözlemlenmiştir. Zencirci (2010) çalışmasında evde bulunan kitap sayısı ve öğrencinin son bir yılda okuduğu kitap sayısının, öğrencinin felsefe dersine yönelik tutumunu etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmanın diğer bir bulgusuna göre, ailesinin algılanan ekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin felsefe dersine karşı tutumu en yüksek ortalamaya sahipken, algılanan ekonomik durumu düşük olan öğrencilerin bu derse karşı tutumu düşük çıkmıştır. Kaya (2020), çalışmasında, aylık gelirin daha fazla olmasının öğrencilerin tutumlarını da olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Çokan (2007) ve Bozoğlu (2008) çalışmalarında, ailenin gelir durumunun derse yönelik tutumlarını etkilemediği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonuçlarına ve gelecek çalışmalara yönelik olarak şu öneriler ortaya konulabilir: 1- Felsefe dersine karşı bir farkındalığın oluşturulabilmesi için, Fen ve Sosyal bilimler derslerinde olduğu gibi, erken eğitim kademelerinde, örneğin 4. Sınıftan itibaren Felsefe alt yapısını oluşturabilecek bir öğretim programı düzenlenmelidir. 2- Ailelerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin hayat boyu felsefe farkındalığına dönük etkinlikler yapılmalıdır. 3- Lise felsefe ders kitapları içeriği yeniden düzenlenmelidir. 4- Diğer ülkelerde din adamı yetiştiren okullarda felsefe eğitimi ve öğrenci tutumları üzerine karşılaştırmalı araştırmalar yapılmalıdır. 5- Benzer çalışmalar, diğer okul düzeylerinde yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akkocaoğlu Çayır, N. (2015). *Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bayraktar, L. (2011). Türkiye'de Felsefe ve Sosyal Bilimlerde Çığır Açan Bir İsim: Mustafa Sekip Tunç, *Türk Yurdu Dergisi*, 31(281):184-193.
- Bozoğlu, Ö. (2008). *Felsefe Dersinde Eleştirel Düşünme Becerilerinin Kazandırılmasına İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bülbül, M. (2018). *2009 Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı ile 2017 Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programının İçeriksel Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi & Thales'ten Baudrillard'a*, İstanbul: Say Yayınları.
- Çalkap, M. (2019). *Ortaöğretim 10. ve 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Rize-Artvin-Trabzon örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.
- Çetin, İ. (2017). *Anadolu İmam Hatip Liselerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Okula İlişkin Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Çokan, E. (2007). *Resmi Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Felsefe Dersine Yönelik Tutumları (İstanbul Büyükşehir Belediyesi İlçesinde Bir Uygulama)*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

- Dirican, R. (2018). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Uygulanan Felsefe Eğitimi Etkinliklerinin Çocukların Felsefi Tutum ve Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Elban, M. (2011). *Ortaöğretim 11.Sınıf Öğrencilerinin Tarih Dersine Yönelik Tutumları ile Vatanseverlik Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Erten, S. (2018). *Ortaöğretim 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Kayseri İli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (31. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, P. (2020). *Özel Lise Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Kaya, S. (2021). *Felsefe Eğitiminin Matematik Başarısı Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Koçer, H. (2019). *2018 Felsefe Öğretim Programının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi-Adana Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Küçük Kurt, V. Ş. (2006). *Lise ve Dengi Okullarda Öğrencilerin Felsefe Dersine Yönelik Tutumları ve Başarıları Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- MEB. (2021). *Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı*. http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201822175632591_felsefe.pdf. Erişim Tarihi: 18.03.2022
- Parmaksızoğlu Cebenoyan, A. (2008). *The Roles of Parenting Practices and School Attitudes in Academic Competence of Turkish High School Students*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Sormaz Ögüt, F. (2019). *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe*, Doktora tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Sönmez, B. (2016). *Düşünme Eğitimi Dersinin İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerilerine Etkisi*, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Şakar, Ö. (2014). *Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programları ve 2009 Yılı Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Isparta Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Şişmen, B. (2020). *Lise Öğrencilerinin Türkçe Öğretimine İlişkin Tutumları ile İngilizce Öğretimine İlişkin Tutumları Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Talim Terbiye Kurulu, (2018). *Öğretim Programları*. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/21173451_ort_ogrtm_hdc_2018.pdf Erişim Tarihi: 11.05.2022
- Taşdelen, V. (2007). *Philosophy Education: In Pursuit of a Life*. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 40 (2), 277-294.
- Tecim, E. (2015). *Felsefe Dersi Tutum Ölçeği Geliştirilmesi*. *Turkish Studies Dergisi*, 10(3): 971-984.
- Yüceer, D. (2020). *Erken Çocukluk Döneminde Düşünme ve Felsefe Eğitimi: Çocuklar Sorguluyor*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Zencirci, N. (2010). *The Attitudes of High School Students' Towards Philosophy Course*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Üniversite Öğrencilerinin Balıkesir'in Turizm Potansiyeli Hakkındaki Algıları ve Turizm Deneyimleri*

Dr. Öğr. Üyesi S. Banu YILDIZ, Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Balıkesir, e-posta: banugulec23@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9937-6555>

Öz

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin Balıkesir'in turizm potansiyeli hakkındaki algılarını, bilgi düzeylerini ve Balıkesir'deki turizm deneyimlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda Balıkesir Üniversitesi'nde lisans düzeyinde son sınıfta okuyan öğrencilere anket uygulanmış ve 401 geçerli anket değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen verilere frekans analizi, yüzde analizi, ortalama, faktör analizi, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin turistik yerleri ara sıra gezme görme imkânı buldukları, Balıkesir ve ilçelerindeki turistik yerler hakkında en fazla bilgi kaynağının arkadaşları olduğu ve turistik aktivitelere arkadaş grubu ile katıldıkları görülmektedir. Ayrıca Balıkesir denilince öğrencilerin aklına gelen ilk şeyin hoşmerim olduğu ve ilk turistik yerin ise Ayvalık olduğu tespit edilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda öğrencilerin Balıkesir'in turizm potansiyeli hakkında algılarının dört faktörden oluştuğu, "öneriler" faktörünün ve "turistik çekicilikler" faktörünün ise en fazla katılım sağlanan ifadeler olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

*21. Ulusal Turizm Kongresinde (15-16-17 Ekim 2021) sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencileri, Turizm Potansiyeli, Turizm Deneyimi, Balıkesir.

Makale Gönderme Tarihi: 30.06.2022

Makale Kabul Tarihi: 03.08.2022

Önerilen Atf:

Yıldız, S. B. (2022). Üniversite Öğrencilerinin Balıkesir'in Turizm Potansiyeli Hakkındaki Algıları ve Turizm Deneyimleri, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1044-1055.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2022, 5(8): 1044-1055. DOI:10.26677/TR1010.2022.1044
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

University Students' Perceptions About Balıkesir's Tourism Potential and Tourism Experiences

Assistant Prof. Dr. S. Banu YILDIZ, Balıkesir University, Faculty of Tourism, Balıkesir, e-mail: banugulec23@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9937-6555>

Abstract

The aim of this study is to determine university students' perceptions of Balıkesir's tourism potential, their level of knowledge and their tourism experiences in Balıkesir. For this purpose, a questionnaire was applied to the final year undergraduate students at Balıkesir University and 401 valid questionnaires were evaluated. Frequency analysis, percentage analysis, mean, factor analysis, independent sample t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were applied to the obtained data. As a result of the study, it is observed that the students have the opportunity to visit the touristic places from time to time, that their friends are the most source of information about the touristic places in the city/provinces of Balıkesir, and that they participate in touristic activities with a group of friends. In addition, it has been determined that the first connotation that comes to mind of students when Balıkesir is mentioned is höşmerim, and Ayvalık is the first touristic place that comes to mind. As a result of the factor analysis, it was found that the perceptions of the students about the tourism potential of Balıkesir consisted of four factors, and that the "suggestions" and "tourist attractions" factors were the expressions with the most participation.

Keywords: University Students, Tourism Potential, Tourism Experience, Balıkesir.

Received: 30.06.2022

Accepted: 03.08.2022

Suggested Citation:

Yıldız, S. B. (2022). University Students' Perceptions About Balıkesir's Tourism Potential and Tourism Experiences, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1044-1055.

GİRİŞ

İnsanlar çalışma dışındaki zamanlarda doğal ve tarihi yerleri görmek, farklı kültürleri tanımak yoluyla dinlenmeyi, öğrenmeyi ve eğlenmeyi tercih ederler (Hacıoğlu vd., 2015: 51). Gençler yeni şeyler öğrenmeye, yeni yerler görmeye, farklı hayat biçimlerini araştırmaya daha isteklidirler. Bu imkânı en iyi şekilde veren etkinlik ise turizmdir (Doğan, 1986: 74). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre dünyadaki turistlerin yüzde 20'sini gençler oluşturmaktadır yani yaklaşık 200 milyon genç, eğlenmek, dinlenmek, öğrenmek ve keşfetmek için seyahate çıkmaktadır. Gençlik Turizmi Raporu'na göre, Türkiye'de gerçekleştirilen 68.4 milyon yurtiçi seyahat hareketinin yaklaşık yüzde 25'ini gençler oluşturmaktadır (TÜRSAB, 2015: 1). Gençlik turizmi 15-25 yaş aralığındaki gençlerin, aileleri olmaksızın kamu ve özel organizasyonların sağladığı destek ve teşviklerden yararlanarak bireysel ve grup halinde ülke içinde veya dışında seyahat ve konaklamalardan oluşan bir olaydır (Oral, 1992: 126). Gençlerin sorumluluklarının yetişkinlere oranla daha az olması ve konaklama yerlerinin tercihinde fazla konfor aramamaları, gençlerin turistik aktivitelere daha kolay katılmalarını sağlamaktadır (Doğan, 1992: 7; Kozak vd., 2006: 14; Köroğlu ve Güleç, 2008: 42). Üniversite gençliği eğitim ve öğrenimlerinden fırsat buldukça boş zamanlarında turistik aktivitelere, festivallere vb. eğlencelere katılmaktadırlar. Gençlerin seyahat etmelerinin, turizm olayına katılmalarının onları kötü alışkanlıklardan uzaklaştırdığı (Oral, 1992: 126), sosyo-kültürel yönden geliştirdiği, farklı kültürel çevreleri tanımalarına imkân sağladığı için eğitsel yönü de bulunmaktadır (Tunç ve Saç, 1998: 40).

Farklı yerlerden gelen gençler üniversite eğitim öğretim dönemi boyunca mezun oluncaya kadar gittikleri il ve ilçelerde hem ekonomik katkılar sağlamakta hem de yerel halkla sosyal ve kültürel anlamda etkileşim halinde olmaktadır. Üniversite eğitimi süresince o bölgenin doğal, tarihi, kültürel çekicilikleri hakkında bilgi sahibi olmakta ve gönüllü tanıtım elçisi olarak bölgeden ayrılabilirler. Üniversite gençliği ülkenin iç turizm hareketlerinin canlanmasında aktif rol oynamaktadır (Selvi vd., 2012: 482). Türkiye'nin nüfusunun %15,4'ünü genç nüfus oluşturmaktadır ve Türkiye, Avrupa'daki en genç nüfusa sahip ülke konumundadır (www.tuik.gov.tr). Yüksek sayıda genç nüfusa sahip olan Türkiye'de gençlerin turizm faaliyetlerine katılımlarının sağlanması ile alternatif turizm faaliyetleri gelişecek ve turizm faaliyetleri tüm sezona yayılabilecektir (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 170).

Üniversite gençliği bakış açısıyla yapılan çalışma sayısının sınırlı olması dolayısıyla çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin Balıkesir'in turizm potansiyeli ile ilgili algıları, bilgi düzeyleri, turistik yerleri gezme görme imkânları, turistik aktivitelere katılma sıklıkları, gezdikleri turistik yerler, bu aktivitelere katılma sürecinde karşılaştıkları zorlukları belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin Balıkesir'i tanımaları ve Balıkesir'e yönelik turizm talebinin artırılması için nelerin yapılması gerektiği belirlenmiş olacaktır.

BALIKESİR'İN TURİZM POTANSİYELİ

Balıkesir hem coğrafi konumu hem de doğal, tarihi, kültürel zenginlikleri ile turizm açısından önemli potansiyele sahip bir ildir. Balıkesir, Hitit döneminin Assuva'sı, Antik Çağ'ın Mysia'sı olarak pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, Osmanlı Devleti'ne ilk katılan beylik olan Karesioğulları'nın merkezi ve Kuva-yi Milliye hareketinin ilk başladığı illerden biridir. Balıkesir'de yapılan kazı çalışmalarından antik çağdan bu yana, Kyzikos, Daskyleion, Adramytteion ve Antandros gibi önemli yerleşimlere ev sahipliği yaptığı görülmüştür. Kazılarda bulunan arkeolojik bulguların bir kısmı şehir merkezindeki Kuva-yi Milliye Müzesi'nde, bir

kısmı da Bandırma Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (www.balikesir.ktb.gov.tr). Balıkesir'in il ve ilçelerinde bulunan tarihi ve kültürel yerler; Zağnos Paşa Cami (Merkez), Yıldırım Cami (Merkez), Sarıkız Heykeli (Edremit), Zeus Altarı (Edremit), Koca Seyit Heykeli Müzesi ve Kabri (Havran), Bizim Köy Müzesi (Burhaniye), Şeytan Sofrası (Ayvalık), Taksiryakis Kilisesi (Ayvalık), Kirazlı Manastırı (Erdek), Meryemana Manastırı (Marmara), Saraylar Açık Hava Müzesi (Marmara) olarak sıralanabilir (Karaman vd., 2019).

Balıkesir'in hem Marmara hem de Ege denizine kıyısı olması, irili ufaklı adaları, mavi bayraklı plajları ile kıyı bandında deniz turizmi, özellikle yaz mevsiminde hareketli ve yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Türkiye'de ilk turizm hareketleri Balıkesir'in Erdek ve Akçay ilçelerinde başlamıştır. Altınoluk, Ayvalık-Sarımsaklı, Alibey Adası, Altınova, Burhaniye- Ören, Gömeç-Artur, Marmara ve Avşa Adaları, Balıkesir'in en gözde turizm merkezleridir. Balıkesir, Antik çağdan günümüze kadar varlığını koruyan ve insanlara sürekli şifa veren termal kaynaklar bakımından da zengindir. Balıkesir, Türkiye'nin en çok termal turizm merkezine sahip ilidir ve ilde 8 farklı termal turizm merkezi (Edremit- Güre, Gönen- Merkez, Gönen- Ekşidere, Manyas-Kızık, Susurluk- Kepekler, Balya- Ilıca, Bigadiç- Hisarköy, Sındırgı- Hisaralan) bulunmaktadır (www.balikesir.ktb.gov.tr).

Balıkesir ilçelerinde bulunan Sütüven Şelalesi, Şahinderesi Kanyonu, Sarıkız, Ayı Deresi, Tozluyurt, Manastır Mevkii, Pınarbaşı, Hasan Boğuldu' da trekking, dağcılık ve jeep safari yapabilmek için imkânlarına sahip olup, planör uçuşu, yamaç paraşütü, rafting, kaya tırmanışı gibi spor dallarında da değerlendirilmeyi bekleyen bir potansiyele sahiptir. Edremit' te bulunan Kazdağlı Millî Parkı, fauna ve flora açısından çok çeşitli olmakla birlikte eko turizm açısından da önemli bir yerdir (www.balikesir.ktb.gov.tr). Bandırma ve Manyas ilçeleri sınırları içerisinde yer alan Kuş Cenneti Millî Parkı, bünyesinde barındırdığı 266 kuş, 118 bitki ve Kuş Gölü'ndeki 23 balık türü için yaşamsal öneme sahiptir ve kuş gözlemciliği yapanlar için önemli bir cazibe merkezidir (www.balikesir.gov.tr). Balıkesir, sahip olduğu doğası, Akçay, Edremit, Erdek ve Ayvalık gibi tatil beldelerindeki doğal koyları ile kamp alanları açısından da zengindir. İlde 4 adet tabiat parkı (Değirmenboğazı, Darıdere, Sarımsaklı, Ayvalık Adaları) bulunmaktadır. Balıkesir gerek tarım ürünleri gerekse hayvancılık potansiyelinden dolayı "Türkiye'yi doyuran il" olma özelliğini taşımaktadır, yeme-içme çeşitliliği ve zengin mutfağıyla gastronomi turizmi açısından rekabet gücüne sahiptir. Coğrafi İşaretleli ürün sayısı 14 olan Balıkesir'in, 10 gıda ürünü (Edremit, Burhaniye ve Ayvalık Zeytinyağları, Edremit Yeşil Çizik Zeytini, Balıkesir Höşmerim Tatlısı, Balıkesir Kuzu Eti, Manyas Kelle Peyniri, Susurluk Ayranı, Susurluk Tostu ile Kapıdağ Mor Soğanı) Coğrafi İşaret bulunmaktadır (www.balikesir.bel.tr).

Balıkesir'de turizm faaliyetlerinin gelişmesi açısından birçok yatırım ve proje uygulanmıştır. Avrupalı Seçkin Destinasyonlar Projesi'nin (EDEN - European Destinations of Excellence) Sağlık ve Esenlik Turizmi (Health and Well-Being Tourism) temasında Balıkesir birinci seçilmiştir. Balıkesir'in, Avrupa Komisyonu'nun Seçkin Destinasyonlar Ağı'nda yer alarak hem Balıkesir'in hem de Türkiye'nin tanıtımına önemli katkılar sağlaması beklenmektedir (www.gmka.gov.tr). Diğer bir proje, Balıkesir ilçesi Edremit Belediyesi tarafından hazırlanan, Türkiye'den başlayıp Avrupa'da 5 ülkeyi kapsayan Aeneas Kültür Rotası projesidir. Bu proje, Avrupa Konseyi Genel Kurulu'nda 35 ülkenin oy birliği ile Avrupa Konseyi'nin tescilli kültür rotası olarak ilan edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye'den başlayan ilk deniz rotası olma özelliği taşımaktadır (www.balikesir.gov.tr).

Balıkesir'in deniz, kültür ve termal turizm türlerinin yanı sıra, dağcılık, sualtı dalış turizmi, eko turizm, kamp-karavan turizmi, yamaç paraşütü, kuş gözlemciliği ve gastronomi turizmi gibi alternatif turizm türlerinin gelişmesine imkân verecek zengin bir potansiyele sahip olduğu fakat bölgesel olarak hak ettiği payı alamadığı görülmektedir (Karaman, 1998). Üniversite gençliği iç

turizmin canlanmasına katkıda bulunabilir. İstatistikler, gençlerin gezip gördükleri ve beğendikleri yerlere daha sonra da gitme eğiliminde olduklarını göstermektedir (Usta, 2009: 15).

YÖNTEM

Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin Balıkesir'in turizm potansiyeli hakkındaki algılarını ve Balıkesir'deki turizm deneyimlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

-Öğrencilerin Balıkesir ve ilçelerindeki turistik yerleri gezme, görme imkânlarının olup olmadığı ve bu turistik yerler hakkındaki bilgi kaynaklarının neler olduğu?

-Öğrencilerin turistik aktivitelere katılma şekilleri, katılma nedenleri, bu süreçte karşılaştıkları engeller nelerdir?

-Balıkesir denilince ilk akla gelen şey nedir?

-Balıkesir denilince ilk akla gelen turistik yer neresidir?

-Balıkesir ilçelerinde gezdikleri turistik yerler nereleridir?

-Balıkesir ve Balıkesir'in turizm potansiyeli hakkında algıları nasıldır? Bu algılamalarda cinsiyet, okudukları bölüm, geldikleri yer, kaldıkları yer, okudukları bölümü isteyerek tercih etme durumuna göre farklılıklar var mıdır?

Araştırmanın evrenini Balıkesir Üniversitesi'nde 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar Yarıyılında lisans düzeyinde okuyan son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada Balıkesir'de daha fazla zaman geçirmiş olmaları nedeniyle özellikle son sınıf öğrencileri tercih edilmiştir. Araştırmanın örnekleme, kolayda örneklem yöntemine göre seçilen, araştırmaya katılmaya gönüllü son sınıf öğrencileridir. Balıkesir Üniversitesi'nde 2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar Yarıyılında döneminde kayıtlı öğrenci sayısı toplam 37.791'dir. Bu öğrencilerden sadece lisans düzeyinde son sınıfta okuyan öğrenciler araştırma kapsamına alındığından evren büyüklüğü bin ve üzeri olduğunda 0,05 anlamlılık düzeyinde kabul edilen eşik 278'dir (Yazıcıoğlu, 2004: 50; Altunışık vd., 2015: 137).

Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde öğrencilere ait tanımlayıcı bilgileri belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. İkinci bölümde Balıkesir ve ilçelerinde öğrencilerin turizm faaliyetlerine katılma durumları, bilgi kaynakları, katılma nedenlerine yönelik sorulara yer verilmiştir. Bu soruların oluşturulmasında Selvi vd.,'nin (2012) çalışmalarından ve literatürden yararlanılmıştır. Son bölümde öğrencilerin Balıkesir ve Balıkesir'in turizm potansiyeli hakkında bilgilerini belirlemek için Likert ölçeğinde 18 adet ifade yer almaktadır. Bu ifadeler Yaraşlı'nın (2007) çalışmasından ve literatürden yararlanarak oluşturulmuştur. Anketler uygulanmadan önce bir öğrenci grubuna ön test yapılarak soruların anlaşılabilirliğine bakılmış, problem olmayınca yüz yüze yöntemle öğrencilere dağıtılmıştır. Anketler öğrenci kantinlerine, öğrenci topluluklarına dağıtılarak 401 adet geçerli ankete ulaşılmıştır. Elde edilen verilere frekans analizi, yüzde analizi, ortalama, faktör analizi, güvenilirlik testi (Cronbach Alpha değeri ,785), bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1'de yer alan bilgilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunlukla kız öğrenci olduğu ve okudukları bölümü isteyerek tercih ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin %43,6'sı Necatibey

Eğitim Fakültesi'nde, %22,7'si Turizm Fakültesi'nde okuduklarını, %58,6'sı il merkezinden geldiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %38,2'sinin arkadaşlarıyla evde, %33,7'sinin özel yurttaki kaldıkları görülmektedir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

Demografik Değişkenler		Frekans	%
Cinsiyet	Kız	273	68,1
	Erkek	128	31,9
Okudukları fakülte	Necatibey Eğitim Fakültesi	175	43,6
	Fen Edebiyat Fakültesi	77	19,2
	Turizm Fakültesi	91	22,7
	Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	10	2,5
	Mühendislik ve Mimar. Fakültesi	12	3,0
	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi	24	6,0
	Diğer	12	3,0
Okudukları bölümü isteyerek tercih etme durumu	Evet	342	85,3
	Hayır	59	14,7
Geldikleri yer	Köy	58	14,5
	İlçe merkezi	108	26,9
	İl merkezi	235	58,6
Kaldıkları yer	Özel yurt	135	33,7
	K.Y.K.	44	11,0
	Arkadaşlarla evde kalıyorum	153	38,2
	Ailemle kalıyorum	69	17,2

Tablo 2'ye göre öğrencilerin Balıkesir ve ilçelerindeki turistik yerleri gezme görme imkânını ara sıra buldukları, turistik yerler hakkında bilgi kaynağının arkadaş/akraba tavsiyesi ve internet olduğu, turistik aktivitelere katılma şeklinin yine arkadaş grubu ile olduğu görülmektedir. Öğrencilerin turistik aktivitelere katılma nedeninin ise keyif almak, eğlenmek, dinlenmek, bireysel ilgi, merakı gidermek ve yeni yerler keşfetmek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin % 61'1 Balıkesir denilince ilk akla gelen şeyi hoşşerim olarak belirtmiştir. Öğrenciler, turistik aktivitelere katılma sürecinde karşılaşılan sorunları maddi olanaksızlıklar, zaman yetersizliği, derslerin yoğunluğu ve organizasyon eksikliği olarak sıralamışlardır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Balıkesir İl ve İlçelerindeki Turistik Aktivitelerine Yönelik Bulgular

Değişkenler		Frekans	%
Balıkesir ilçelerindeki turistik yerleri gezme görme keşfetme fırsatı	Hiç bulamadım	58	14,5
	Ara sıra buldum	281	70,1
	Sık sık buldum	62	15,5
Balıkesir ve ilçelerindeki turistik yerler hakkındaki bilgi kaynağı	İnternet	117	29,2
	Katalog/broşür	13	3,2
	Tv/gazete	13	3,2
	Arkadaş/akraba tavsiyesi	226	56,4
	Turlara katılarak	32	8,0
Turistik aktivitelere katılma şekli	Bireysel	59	14,7
	Öğrenci toplulukları	102	25,4
	Mesleki geziler ile	15	3,7
	Arkadaş grubu ile	225	56,1
Turistik aktivitelere katılma nedeni	Bireysel ilgi ve merakı gidermek, yeni yerler keşfetmek	116	28,9
	Monotonluktan kurtulma	33	8,2
	Keyif almak, eğlenmek, dinlenmek	230	57,4
	Farklı kültür ve kimlikteki kişilerle iletişim	22	5,5
Balıkesir denilince ilk akla gelen şey	Saat kulesi	38	9,5
	Zağnos Paşa Cami	34	8,5
	Kolonya	37	9,2
	Höşmerim	245	61,1
	Ayran	20	5,0
	Zeytin	22	5,5
	Diğer	5	1,2
Turistik aktivitelere katılma sürecinde karşılaşılan sorunlar*	Maddi olanaksızlıklar	300	74,8
	Derslerin yoğunluğu	273	68,1
	Zaman yetersizliği	299	74,6
	Organizasyon eksikliği	263	65,6
	Diğer	4	1,0

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Öğrencilerin Balıkesir ilçelerindeki gezdikleri turistik yerlere ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir. Tabloya göre öğrencilerin % 84,5'inin Balıkesir denilince ilk akla gelen turistik yere Ayvalık dedikleri görülmektedir. Öğrenciler Balıkesir ilçelerinde gezdikleri turistik yerleri ise ilk sırada Ayvalık, ikinci sırada Akçay, üçüncü sırada Altınoluk, dördüncü sırada Erdek olarak belirtmişlerdir.

Tablo 3. Öğrencilerin Balıkesir İlçelerindeki Gezdikleri Turistik Yerlere İlişkin Bulgular

Değişkenler		Frekans	%
Balıkesir denilince ilk akla gelen turistik yer	Ayvalık	339	84,5
	Erdek	8	2,0
	Kaz dağları	10	2,5
	Diğer	14	3,5
Balıkesir ilçelerinde gezdiğiniz turistik yerler*	Ayvalık	324	80,8
	Akçay	207	51,6
	Burhaniye	92	22,9
	Altınoluk	175	43,6
	Erdek	137	34,2
	Manyas	63	15,7
	Gönen	83	20,7
Diğer	63	15,7	

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Öğrencilerin Balıkesir'in turizm potansiyeli hakkında algılarının faktör analizi bulguları Tablo 4'de verilmiştir. Yapılan açıklayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde öz değeri 1'den büyük dört faktör elde edilmiş, bu faktörler "öneriler", "turistik çekicilikler", "imaj" ve "gelişmişlik"

olarak isimlendirilmiştir. Yapılan faktör analizi sonucunda düşük yüklenme değerine sahip iki madde ölçekten çıkarılmış, ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği= ,792 bulunmuş, Barlett küresellik testi anlamlı çıkmış toplam varyansın % 56.615'ini açıkladığı görülmüştür. Güvenirlilik analizi incelendiğinde ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha değerinin ,785, faktörlerin Cronbach Alpha değerinin ise ,803 ve ,687 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin en fazla katıldıkları faktörlerin “öneriler” (4,30), “turistik çekicilikler” (3,90) ve “imaj” (3,63) faktörleri olduğu belirlenmiştir. “Gelişmişlik” faktörüne ise orta düzeyde katıldıkları söylenebilir.

Tablo 4. Öğrencilerin Balıkesir’in Turizm Potansiyeli Hakkında Algılarının Faktör Analizi Bulguları

Faktörler	Faktör yükleri	Öz değer	Açık varyans	Cronba. Alpha
Faktör 1: Öneriler (\bar{X} =4,30)		4,035	18,224	,803
Balıkesir için daha etkili tanıtım ve pazarlama çalışmaları yapılmalıdır.	,791			
Alt yapı olanaklarının gelişmesi halinde Balıkesir’e yönelik turistik talep artar.	,775			
Turistik tesis sayısı artırıldığı takdirde Balıkesir’e yönelik turistik talep artar.	,754			
Eğlence olanakları geliştiği takdirde Balıkesir’e yönelik turistik talep artar.	,704			
Balıkesir hakkında turizm bilincinin oluşturulması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.	,676			
Faktör 2: Turistik Çekicilikler (\bar{X} = 3,90)		2,564	15,889	,774
1.Balıkesir il ve ilçeleri tarihi çekicilikler bakımından zengindir.	,804			
Balıkesir il ve ilçeleri sosyo- kültürel çekicilikler bakımından zengindir.	,758			
Balıkesir il ve ilçeleri doğal çekicilikler bakımından zengindir.	,739			
Balıkesir ili turizm alanında zengin bir potansiyele sahiptir.	,699			
Faktör 3: İmaj (\bar{X} =3,63)		1,738	13,086	,720
Balıkesir ili dışarıdan gelen yatırımlara açıktır.	,747			
Balıkesir ili seyahat etmek için oldukça güvenli bir yerdir.	,717			
Balıkesir ilinin olumlu bir imajı vardır.	,675			
Balıkesir ili sakin ve dinlendirici bir yerdir.	,576			
Faktör 4: Gelişmişlik (\bar{X} = 3,19)		1,060	11,534	,687
Balıkesir’de yaşayan insanlar dost canlısı ve sıcakkanlıdır.	,822			
Balıkesir’deki ürün hizmet fiyatları uygundur.	,689			
Balıkesir’in gelişmiş bir şehir olduğunu düşünüyorum.	,586			
Açıklanan toplam varyans			56.615	

Varimax Rotasyonlu Temel Bileşenler Faktör Analizi Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği (KMO)= ,792, Bartlett ’s Test of Sphericity: $p < ,000$ (Chi-Square 1948,571, $df=120$). Ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha : ,785 (16 ifade)

Yanıt Kategorileri: 5: Kesinlikle Katılıyorum, 4: Katılıyorum, 3: Kararsızım, 2: Katılmıyorum, 1:Kesinlikle Katılmıyorum

Araştırmada veriler normal dağılım gösterdiğinden parametrik testler yapılmıştır (çarpıklık ve basıklık katsayıları -1 ve +1 aralığındadır). Tablo 5’te araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre Balıkesir’in turizm potansiyeli hakkında algılamalarına yönelik bağımsız örneklem t-testi sonucu verilmiştir. T-testi sonucuna göre “imaj” ve “gelişmişlik” boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p > 0,05$). Buna göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla “imaj” ve “gelişmişlik” faktörleri ifadelerine daha fazla katıldıkları ortalamalardan görülmektedir.

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Örneklem T-Testi

Faktörler	Gruplar	N	\bar{X}	S.S.	t	P
Öneriler	Kız	273	4,33	,52	-1,69	,090
	Erkek	128	4,23	,61		
Turistik Çekicilikler	Kız	273	3,90	,51	,310	,757
	Erkek	128	3,91	,57		
İmaj	Kız	273	3,69	,67	-2,218	,027*
	Erkek	128	3,52	,69		
Gelişmişlik	Kız	273	3,27	,74	-3,139	,002*
	Erkek	128	3,02	,76		

*p<0,05

Öğrencilerin okudukları bölümü isteyerek seçme değişkenine göre Balıkesir'in turizm potansiyeli hakkında algılamalarına yönelik bağımsız örneklem t-testi sonucu Tablo 6'da yer almaktadır. Tablo 6 incelendiğinde sadece "imaj" faktöründe anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (p>0,05). Buna göre okudukları bölümü isteyerek tercih eden öğrencilerin diğerlerine kıyasla Balıkesir'in imajını daha olumlu algıladıkları görülmektedir. İstatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmasa da okudukları bölümü isteyerek tercih eden öğrencilerin benzer şekilde "turistik çekicilik" ve "gelişmişlik" faktörü ifadelerine de daha fazla katıldıklarını ortalamalardan söyleyebiliriz. Ayrıca araştırmada yapılan anova analizi sonucunda öğrencilerin okudukları fakülte, geldikleri yer, kaldıkları yer, turistik yerleri gezme görme imkânı değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 6. Okudukları Bölümü İsteyerek Seçme Durumuna Göre Bağımsız Örneklem T-Testi

Faktörler	Gruplar	N	\bar{X}	S.S.	t	P
Öneriler	Evet	342	4,29	,54	-,425	,671
	Hayır	59	4,32	,61		
Turistik Çekicilikler	Evet	342	3,92	,53	1,769	,078
	Hayır	59	3,79	,50		
İmaj	Evet	342	3,67	,67	2,272	,024*
	Hayır	59	3,45	,69		
Gelişmişlik	Evet	342	3,20	,74	,407	,685
	Hayır	59	3,15	,85		

*p<0,05

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Üniversite öğrencilerinin Balıkesir'in turizm potansiyeli hakkında algılarını ve turizm deneyimlerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmanın sonuçları incelendiğinde öğrencilerin Balıkesir ilçelerindeki turistik yerleri gezme görme imkânını ara sıra buldukları, turistik yerler hakkında bilgi kaynağının arkadaş/akraba tavsiyesi ve internet olduğu, turistik aktivitelere katılma şeklinin yine arkadaş grubu ile olduğu görülmektedir. Selvi vd.,'nin (2012) Düzce Üniversitesi'ndeki öğrencilere yaptıkları çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Polat (2017), Balıkesir il merkezinde yaşayan gençlere yaptığı çalışmasında gençlerin tatil yeri seçiminde bilgi kaynağı olarak en çok internete başvurduklarını tespit etmiştir. Gençlerin çoğu gittikleri bir yeri tekrar seyahat etme ve tavsiye etme eğilimi taşımaktadır. Ayrıca gençler yaşadıkları deneyimleri internet üzerinden paylaşmakta, sosyal medyayı çok yoğun ve etkin kullandıkları için tanıtıma önemli katkıları olmaktadır (TÜRSAB, 2015: Yılmaz, 2018: 1525).

Öğrencilerin turistik aktivitelere katılma nedeninin ise keyif almak, eğlenmek, bireysel ilgi, merakı gidermek ve yeni yerler keşfetmek olduğu tespit edilmiştir. Yılmaz da (2018) üniversite öğrencilerine yaptıkları çalışmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Öztürk ve Yazıcıoğlu da (2002) yaptıkları çalışmada gençlerin seyahat etme amaçları arasında en fazla eğlenme, doğal güzellikleri tanıma, değişik insan ve kültürleri tanıma olduğunu belirtmişlerdir. Gençler psikolojik yapıları gereği harekete, maceraya ve değişime daha açık bir kişiliğe sahiptir (Doğan, 2004: 51; Kozak vd., 2006: 14; Karataş vd., 2020: 328). Gençleri seyahate iten faktörler merak ve değişiklik arama, eğlenme ve hayatın zevklerinden yararlanma isteğidir. Ayrıca eğitim, kültür ve spor amaçlı seyahatler, etkinlikler de gençleri daha çok çekmektedir (Yılmaz, 2018: 1523).

Turistik aktivitelere katılma sürecinde karşılaşılan sorunları öğrenciler, maddi olanaksızlıklar, yeterli zaman olmaması, derslerin yoğunluğu ve organizasyon eksikliği olarak sıralamışlardır. Selvi vd.,'nin (2012) çalışmasında da sonuçlar benzerdir. Öztürk ve Yazıcıoğlu (2002) çalışmalarında gençlerin tatil amaçlı seyahatlerinde en önemli engelin ekonomik yetersizlikler olduğunu tespit etmişlerdir. Öğrencilerin ailelerine bağımlı olmaları, sınırlı bir bütçe ile idare etmeleri gerektiğinden turistik aktivitelere katılma sürecinde maddi yetersizlikler önemli bir sorundur. Öğrencilerin konaklamada fazla konfor aramamaları, hostel, pansiyon, çadır vb. gibi yerlerde konaklamayı tercih etmeleri avantaj olarak söylenebilir (Kozak vd., 2006: 14).

Balıkesir denilince ilk akla gelen şeyi öğrencilerin çoğu hoşmerim olarak belirtmiştir. Balıkesir'in hoşmerim tatlısı meşhurdur. Yöresel yemekleri ve birbirinden farklı lezzetleri ile Balıkesir, gastronomi turizmi konusunda önemli şehirlerdendir. Alternatif turizm çeşidi olan gastronomi turizminin son dönemlerde gelişme göstermesi Balıkesir'in birçok coğrafi işarete sahip yemeklerinin tanıtılması ve pazarlanmasına imkân sağlayacaktır (Kahraman ve Bayraktar, 2021: 17).

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu Balıkesir denilince ilk akla gelen yeri Ayvalık olarak belirtmiştir. Ayvalık bölgesi gelişmiş diğer şehirlere ulaşım imkânlarının kolay olması sebebiyle sadece yaz aylarında değil tüm yıl boyunca turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği bölgedir. Balıkesir'de iç turizmin en çok gerçekleştiği ilçe de Ayvalık'tır (Gökdeniz ve Erdem, 2015: 19).

Öğrencilerin, Balıkesir'in turizm potansiyeli hakkındaki algılarının, yapılan faktör analizi sonucunda dört faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin "öneriler", "turistik çekicilikler", "imaj" faktörlerine katıldıkları, "gelişmişlik" faktörüne ise orta düzeyde katıldıkları belirlenmiştir. Okudukları bölümü isteyerek tercih eden öğrencilerin (%85,3) Balıkesir'in imajını daha olumlu algıladıkları görülmüştür. Araştırma sonucunda, öğrenciler Balıkesir'in turizm alanında zengin bir potansiyele sahip olduğunu, Balıkesir'in alt yapısının ve eğlence olanaklarının gelişmesi, tesis sayısını artırılması, tanıtım, pazarlama çalışmalarına ağırlık verilmesi halinde Balıkesir'e yönelik turistik talebin artacağını düşünmektedirler. Balıkesir ili

genelinde alt yapının iyileştirilmesi, eğlence olanaklarının ve konaklama kapasitesinin artırılması, yerel halkın turizm konusunda bilinçlendirmesi, etkin bir tanıtım yapılması, ilin eksikliklerinin giderilmesini ve Balıkesir'in gelişmiş bir şehir olmasını sağlayacaktır. Ayrıca yerel halk da turizm bilincinin oluşturulması konusunda yerel yönetimler, üniversite, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılabilir.

Balıkesir'e yönelik öğrencilerin turizm talebinin artırılması için trekking, dağcılık, yamaç paraşütü, rafting, dalış ve su üstü spor faaliyetleri için gerekli olan tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Gençlerin ilgisini çekecek, Balıkesir Kaya Tırmanış Şenliği, Marmara Adası Kamplı Bisiklet Festivali, Zeytinli Rock Festivali vb. festivallerin de aynı şekilde tanıtımı yapılmalıdır. Gençler derslerinden fırsat buldukça yıl boyu bu faaliyetlere katılabilirler. Üniversiteye yeni kayıt yaptıran öğrencilere Balıkesir'i tanıtmak için şehir turu yaptırılabilir. Balıkesir Üniversitesi ve Balıkesir Büyükşehir Belediyesi iş birliği ile üniversite öğrencilerine Balıkesir'in turistik yerleri gezdirilebilir (Karaman vd., 2019). Ayrıca öğrencilere üniversitenin Sağlık, Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığına bağlı topluluklar aracılığı ile Balıkesir'in turistik yerlerini, değerlerini anlatan gezi programları yapılabilir. Böylelikle üniversiteye farklı illerden gelen öğrenciler Balıkesir turizm elçisi olarak mezun olacaklardır.

KAYNAKÇA

Altunışık, R. Coşkun, R. Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı. (8.Basım)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi İİBF Yayınları.

Doğan, H. Z. (1986). Gençlik ve Turizm. *Turizm Yılığ*. T.C. Turizm Bankası Yayını, Ankara. ss: 71-79.

Doğan, H. Z. (1992). Gençlik Turizminin Psikolojik Temelleri, *Turizm Bakanlığı Gençlik Turizmi Konferans-Workshop*14-16 Mayıs 1992, Ankara. ss: 7-14.

Doğan, H. Z. (2004). *Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri. (2. Basım)*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Gökdeniz, A. ve Erdem, B. (2015). Turizm Politikasında Ekonomik Başarı Koşulları ve Ayvalık Örneği. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7: 1-32.

Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A., ve Dinç, Y. (2015). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi Örnek Animasyon Uygulamaları. (3. Basım)*, Ankara: Detay Yayıncılık.

<https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-139586/balikesir39in-yeni-turizm-modeli-projesi.html>, (Erişim tarihi: 20 Haziran 2021).

<https://balikesir.ktb.gov.tr/TR-90620/turizm-potansiyelimiz.html>. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (Erişim tarihi: 20 Haziran 2021).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242>, (Erişim tarihi: 20 Haziran 2021).

<http://www.balikesir.gov.tr/aeneas-kultur-rotasi-tescillendi1>, (Erişim tarihi: 20 Haziran 2021).

<http://www.balikesir.gov.tr/kuscenneti>, (Erişim tarihi: 20 Haziran 2021).

<https://www.balikesir.bel.tr/haber-detay?id=2817>, (Erişim tarihi: 20 Haziran 2021).

<https://www.gmka.gov.tr/haber/avrupali-seckin-destinasyonlar-projesinin-birincisi-balikesir-oldu>, (Erişim tarihi: 20 Haziran 2021).

Kahraman, T. ve Bayraktar, B. (2021). Balıkesir İli Mevcut Turizm Potansiyeline Yönelik Genel Bir Değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1): 1-20.

- Karaman, S. (1998). *Balıkesir Bölgesi Turizm Arz-Talep İncelemesi ve Turizmin Geliştirilmesi İçin Bir Model Önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaman, S., Aydemir, B. ve Kılıç, S.N. (2019). *Balıkesir Turizm Envanteri ve Strateji Çalışması*. Balıkesir Üniversitesi.
- Karataş, İ., Altun, Ö. ve Cizrelioğulları, M. N. (2020). Gençlik Turizmine Üniversiteli Gençlerin Bakış Açısı: Doğu Akdeniz ile Kocaeli Üniversitesi Karşılaştırılması, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 314-332.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2006). *Genel Turizm İlkeler Kavramlar*. (6. Basım), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köroğlu, A. ve Güleç, B. (2008). Gençlik Turizmi. (Editör) Hacıoğlu, N. ve Avcıkurt, C.: *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* içinde (ss. 41-60) Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.
- Oral, S. (1992). Türkiye’de Gençlik Turizmi ve Geliştirmesi. *Turizm Bakanlığı Gençlik Turizmi Konferans-Workshop*, 14-15 Mayıs 1992, Ankara, 125-134.
- Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Türkiye’deki Üniversite Gençliğinin Turizme Yönetilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 13(2): 162-171.
- Polat, E. (2017). Genç Bireylerin Turistik Tercihlerinin Belirlenmesi Üzerine Balıkesir Kent Merkezinde Bir Araştırma. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 3(2): 234-250.
- Selvi M. S., Tuncel A., Baş M. (2012). Üniversite Gençliğinin Turizm Deneyimlerini Belirlemeye İlişkin Bir Araştırma, *VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, Gazi Üniversitesi 12-15 Nisan 2012, Kemer, Antalya, ss: 482-498.
- Tunç, A. ve Saç, F. (1998). *Genel Turizm*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- TÜRSAB Gençlik Turizmi Raporu, (2015), https://www.tursab.org.tr/haberler/tursab-genclik-turizmi-2015-raporu_11776. (Erişim tarihi: 10 Haziran 2021).
- Usta, Ö. (2009). *Turizm Genel ve Yapısal Yaklaşım*. (2.Basım), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yaraşlı, G.Y. (2007). *Destinasyon İmajı ve Trabzon Yöresine Dönük Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yazıcıoğlu, E. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, G. (2018). Üniversite Gençliğinin Turizme Bakış Açısı: İstanbul Arel Üniversitesi Örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (15): 1516-1538.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2022, 5(8): 1056-1069.

DOI:10.26677/TR1010.2022.1045

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Basındaki Yansımaları ile Geleneksel Terzilik Mesleği

Dr. Öğr. Üyesi Filiz DURSUN, Düzce Üniversitesi, Düzce Meslek Yüksekokulu, Düzce, e-posta: filizdursun@duzce.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1340-9062>

Öz

Son dönemlerde terzilik mesleği ve terziler ile ilgili haberler basında fazlaca yer almaktadır. Çalışmada bir zamanların gözde mesleği olarak anılan terzilik mesleğinin ülkemizde ki durumunu basındaki yansımaları ile ortaya koymak amaçlanmaktadır. En son ne zaman terziye gittiniz? Ve en son diktirdiğiniz kıyafet nedir? Sorularını kendimize yönelttiğimizde çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Hazır giyimin hayatımıza girişi ile birlikte terzilik mesleğine olan ilginin azaldığı bilinen bir gerçektir. Çalışmanın amacı terzilik mesleğini basında yer alan haberler yoluyla incelemektir. Çalışmada terzilik mesleğinin durumu, sorunları, sorunların nedenleri ve sorunlarının çözümü için önerilere basında çıkan haberler yoluyla yanıt aranmaktadır. Çalışmada, 2016-2020 yılları arasında basında yer alan terzilik mesleğine ilişkin haberler taranmış ve bu haberlere içerik analizi uygulanmıştır. Geleneksel terzilik mesleğinin eski önemini yitirdiği, günümüz terzilerinin birçok sorun ile karşı karşıya olduğu belirlenmiştir. Sorunların en başında çıraklık müessesesi ile ilerleyen terzilerin, çırak bulamaması ve teknolojik ilerleme ve modanın da etkisiyle hazır giyim ürünlerine karşı direnememeleri gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Terzilik Mesleği, Hazır Giyim, Çıraklık, Moda, Basın.

Makale Gönderme Tarihi: 18.05.2022

Makale Kabul Tarihi: 04.08.2022

Önerilen Atıf:

Dursun, F. (2022). Basındaki Yansımaları ile Geleneksel Terzilik Mesleği, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1056-1069.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2022, 5(8): 1056-1069. DOI:10.26677/TR1010.2022.1045
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Traditional Tailoring Profession Its Reflections in The Press

Assistant Prof. Dr. Filiz DURSUN, Düzce University, Düzce Vocational School, Düzce, e-mail: filizdursun@duzce.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1340-9062>

Abstract

Recently, news about the tailoring profession and tailors have been in the press a lot. In the study, it is aimed to reveal the situation of the tailoring profession, which was once a favorite profession, in our country, with its reflections in the press. When was the last time you went to a tailor? And what's the last outfit you had sewn? The importance of the study becomes evident when we ask the questions to ourselves. It is a known fact that the interest in the tailoring profession has decreased with the introduction of ready-made clothing into our lives. The aim of the study is to examine the tailoring profession through the news in the press. In the study, the status of the tailoring profession, its problems, the reasons for the problems and the suggestions for the solution of the questions are sought through the news in the press. In the study, news about the tailoring profession in the press between 2016-2020 were scanned and content analysis was applied to this news. It has been determined that the traditional tailoring profession has lost its former importance and today's tailors are faced with many problems. The foremost of the problems is that the tailors, who progress with the apprenticeship, cannot find apprentices and cannot resist against ready-made clothing products with the effect of technological progress and fashion.

Keywords: Tailoring Profession, Ready-Made Clothing, Apprenticeship, Fashion, Press.

Received: 18.05.2022

Accepted: 04.08.2022

Suggested Citation:

Dursun, F. (2022). Traditional Tailoring Profession Its Reflections in The Press, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1056-1069.

GİRİŞ

Terzilik; tarih boyunca hep var olagelmış ve çeşitli toplumlarda farklı formlarıyla geçerliliğini sürdürmüş, kadim bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğramacıoğlu, 2018). Türk Dil Kurumu sözlüğünde Terzi; giysi kesip biçip diken kimse, dikişçi olarak tanımlanırken (TDK, 2022), The New Shorter Oxford English Dictionary ise (New (ed), 1995) terziyi “elbise yapan bir kişi, genellikle bir kadın” olarak tanımlamaktadır. Bazı kaynaklarda (Trautman, 1979) terzilik; tailor, dressmaker, seamstresses olarak üç farklı isim ile anılmaktadır. Cambridge Dictionary’de (2022) tailor, özellikle erkek kıyafetleri yapan veya onaran kişi olarak, dressmaker, kadın kıyafetleri yapan kişi olarak, seamstresses ise kıyafet diken ve yapan kadın olarak kullanılan eski moda bir terimdir. Bu üç terimde ayrı ayrı terzilik mesleği için kullanılmaktadır. Terzilik toplumda itibarlı bir meslek olarak kabul edilmekte, bir dini inanaşa göre ise; Hz. İdris Peygamberin terzi olduğu ve ilk kez iğne ile dikiş dikip giydiği bilinmektedir (Köksal, 1999). Günümüzde deri, kumaş ve buna benzer malzemelerden kıyafet kesip diken kimseye “terzi”, bu mesleğe de “terzilik” ismi verilmektedir. Ayrıca terzilik üzerinde dikkatlice düşünülmesi gereken birçok noktayı içeren bir sanattır. Terzilik kalıp, malzeme ve işçilik bilgisi çerçevesinde; kullanılan iplik, kumaş vb. kalitesi, kalıp, kesim ile dikim işlemleri açısından deneyim ile harmanlanan bir meslek olarak (Louw, 1936: 85; Düzbakar, 2009: 56) çıraklık, kalfalık ve ustalık olmak üzere üç ayrı evreden oluşmaktadır. İnsanlığın; ilk insandan beri giyinme ihtiyaçlarını dokuma, deri ve buna benzer malzemelerden giysiler dikerek karşıladıkları bilinmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle kumaş dokuma gelişmiş, dokunan bu kumaşları kesip, dikip süsleyip insan vücuduna uygun hale getirme durumu yani terzilik ortaya çıkmıştır.

Terzilik mesleğinin tarihsel gelişimi incelendiğinde; terziliğin meslek olarak varlığının 15. Yüzyıl Osmanlı devletine kadar indiği bilinmektedir. Osmanlı’da terzilik çok önemli bir meslek olarak görüldüğü gibi terziler de bir hayli itibarlıydılar. “Terzi” (derzi) ve “terzibaşı” (derzibaşı) kelimelerine ilk kez, Osmanlı devletinin Fetret Devri (1402-1413) yıllarında rastlanmaktadır (İSTESOB, 2016). Bu dönemde ki ahi örgütünün içinde terzilerde yer almaktaydı. Saray içinde padişah, devlet adamları ve harem eşrafı için görevli terziler çalışmaktaydı. Halk arasında da görev yapan terziler olmasına karşın dikişin kadınların bildiği bir iş olması dolayısıyla halkın giyim ihtiyaçlarının bazılarını kendilerinin karşıladığı bu sebeple terziye pek ihtiyaç duyulmadığı bilinmektedir (Öztürk, 2009). Tüm bunların yanında Osmanlı devrinde terzilik önemli bir meslek olarak görülmesine karşın geri planda kalmış, bu işle uğraşanlar daha çok gayrimüslimler olmuştur. Ayrıca Osmanlı’da terzilik, erkek mesleği olarak görülmüştür (Doğramacıoğlu, 2018). Saray terzileri dışında halka hizmet eden çarşı terzilerinin çalışma koşulları ve sorumlulukları çeşitli fetvalarla düzenlenmiştir. Terziler yaptıkları işte ve onlara teslim edilen maldan sorumluydular. Bununla birlikte terzi, hatasından dolayı oluşan bir kusurun zararını da karşılamakla yükümlüydü. Eğer terzi kendine verilen işi devrederse, devrettiği terzinin hatasını karşılamak zorundaydı. Terzi yaptığı işin bedelini alma hakkına sahipti. Müşteri ile terzi arasında malın teslimi ile ilgili anlaşmazlık sonucunda terzinin yemini esas alınmaktaydı (Özcan, 2003). Terzilerin yaptıkları işin düzgünlüğü, kalitesi, fiyatı devlet kontrolündeydi. Müslüman ve gayrimüslimlere standartlarına göre kıyafet çalışılması emredilmiştir. Dikim hizmetinin kaliteli olabilmesi için de bazı standartlar belirlenmiş ve terzilerin bu standartlara uyması istenmiştir (Tezcan, 2008).

Dünya’da moda kavramının yayılmasıyla; Osmanlı hanımları Tanzimat dönemine kadar, modayı takip etmek için maliyetli olmasına rağmen Rum ve Ermeni terzilere kıyafet diktirirken orta halli ailelerdeki hanımlar kendi kıyafetlerini kendileri dikmekteydiler. Tanzimat fermanının ilanı ve 19. Yüzyılda artan batılılaşma; moda kavramının iyice yaşama uyarlanmasına sebep olmuştur. Tanzimat dönemi sonrasında ise sadece giyinmek için kıyafet diken orta halli Osmanlı hanımları arasında da moda kavramı yaygınlaşmıştır. Artık İstanbul hanımefendilerinin Avrupa modasını günü gününe takip etmeye başladıkları o dönemin kadın dergilerindeki moda sayfaları ve dikim ile ilgili bilgilendirmelerden anlaşılmaktadır. Bu kadın dergilerindeki moda sayfaları sayesinde Avrupa ve Modanın başkenti Paris’teki son moda elbiselerin modelleri, dikim teknikleri de dikkate alınarak aynı ya da benzer şekilde üretebiliyorlardı (Demir, 2016: 85).

Bir meslek olarak kabul edilen terzilik, 19. Yüzyıldan itibaren sanat olarak kabul edilmeye başlanmıştır. O dönemde saray çevresinde yer alan terziler “hayyatın” sarayda görevli terziler ise “hayyatın-i hassa” adları ile anılmışlardır (Pakalın, 1993:784). Tanzimat fermanının ilanından sonra ihtiyaç dâhilinde giyim yerini şatafatlı Avrupa modası kıyafetler almış, bu kıyafetlerin üretiminde dönem terzilerine çok iş düşmüştür. O dönemin kadın dergi ve gazeteleri özellikle teknoloji, moda ve mağazalarla ilgili son haberlere yer vermiştir (Öğülmüş, 2018). Meşrutiyetin ilk yıllarına kadar, Müslüman Türk terzi bulunmaması sebebiyle, İstanbul’da yaşayan Gayrimüslimler Paris, Londra, Berlin gibi Avrupa ülkelerine giderek terzilik bilgisi öğrenmişler ve Osmanlı terzi başlıları olarak modernleşme yolunda ilk giyim üreticileri konumunda uzunca yıllar piyasada varlıklarını sürdürmüşlerdir (Sağduyu, 2017: 39). Mutlakiyet döneminde (1878 -1908) meslek ve sanat okulları açılmıştır. Aynı dönemde okullarda cinsiyet ayrımcılığı yapılarak: erkek çocuklara yönelik terzilik, yorgancılık, kunduracılık, mücellittik, dericilik vb. kız çocuklara yönelik çocuk bakımı, yemek pişirme, biçki-dikiş, oya-nakış ve kanaviçe, her türlü kumaş, halı dokunması gibi zanaatların yer aldığı programlar Amerikan okullarındaki programların etkisiyle açılmıştır (Akyüz, 2006:244).

Zamanla terzilik mesleğinin önemi artmış yeni açılan okullarda biçki-dikiş derslerine de yer verilmeye başlanmış ayrıca terzilik eğitimi için farklı ülkelere öğrenciler gönderilmiştir. Yeni moda kavramının yaygınlaşması ile birlikte terzilere verilen değer artmış ayrıca toplumun kültürünü gösteren edebiyat eserlerinde terzilik mesleğine ilişkin bilgiler verilmeye başlanmıştır (Öğülmüş, 2018).

Ekonomik durumu iyi olan aileler hazır giyimin yaygın olmadığı zamanlarda ihtiyaçlarını genellikle terzilerden karşılamışlar ve terziliğin gelişimine farkında olmadan destek olmuşlardır. Terzilik 1980 öncesinin en gözde mesleklerinden biri olarak görülmüştür. Üstelik terzilik bir hobi, beceri veya meslek olarak tanınsa da bugün bile kıyafetlerin algılanmış 'değeri', uygulamayı kimin gerçekleştirdiğine (hangi terzinin diktiğine) ve bunun nerede yapıldığına bağlıdır (Hall ve Jayne, 2016). Hatta şimdilerde marka olmuş, birçok farklı yerde mağazası bulunan lider Tekstil /Hazır Giyim şirketlerinin bazılarının geçmişinin terzilik mesleğine; hatta “haute couture” yani ismarlama terziliğe dayandığı bilinen bir gerçektir (Men, 2015).

Ayrıca Osmanlı döneminde kıyafet kişi hakkında bilgi sahibi olunabilmeyi sağlayan bir araç olarak görülmekteydi, eğer kıyafet karşı tarafa doğru mesaj veremiyorsa bu terzinin suçu olarak kabul edilmekte ve terzi ağır şekilde eleştirilmekteydi. Örneğin bir kadının evli ya da bekar olduğu kıyafetindeki ayrıntılardan anlaşılmaktaydı, terzi bu ayrıntılara dikkat etmez ya da yanlış bir ayrıntıyı kullanırsa suçlanırdı (Gürsoy, 2009). Tüm bu söylemlerden terziliğin dönemin önemli mesleklerinden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Maalesef geleneksel terziler bu önemi fabrikaların kurulması ile yavaş fakat istikrarlı bir şekilde kaybetmeye başlamıştır. Teknoloji ve seri üretim ihtiyaç ve isteklere karşı daha hazır cevap vermiş bununla birlikte Devlet fabrikanın kuruluş ve işleyişine çokça destek olmuş, birçok vergiden muaf tutulmalarını sağlamıştır (İskefiyeli, 2015).

Bir dönem, mesleki anlamda terzilik, altın bilezik olarak kabul edilirken günümüzde, teknolojinin ve hazır giyim sektörünün gelişmesi sebebiyle diğer birçok el emeğine dayalı sanat ve zanaat gibi zamanla kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır (İSTESOB, 2016). Aynı zaman da terziler sadece giysi tamiri ve tadilat yapar konuma gelmiştir. Maddi kültürün yanı sıra manevi kültür ögesi olarak terzilerin gizli bir misyonu da bulunmaktadır. Bu gizli misyonun iletişim ve kültür alışverişi olduğu geleneksel terziler ve müşterileri tarafından kabul edilmektedir.

Kimilerine göre sanat, kimilerine göre zanaat olarak algılanan terzilik mesleği, yaşanan teknolojik gelişmeler, hazır giyim ve seri üretimin ortaya çıkması, markalaşma ve moda kavramları ile birlikte yaşanan tüketim çılgınlığının sonucu olarak yok olmaya yüz tutmuş meslekler arasına girmiştir. Bu durum Terzilik mesleğinin terzi ve esnaf odaları tarafından somut olmayan kültürel mirasın korunması çalışmaları içinde yer alması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın amacı; terzilik mesleğinin günümüzdeki durumunu, basında yer alan haberler yoluyla belirlemektir. En son ne zaman terziye gittiniz? Ve en son diktirdiğiniz kıyafet nedir? Sorularını kendimize yönelttiğimizde çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Hazır giyimin hayatımıza girişi ile

birlikte terzilik mesleğine olan ilginin azaldığı bilinen bir gerçektir. Basında çıkan haberler incelenerek terzilik mesleğinin durumu, sorunları, sorunların sebepleri ve çözüm önerilerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini ulusal ve yerel yazılı basında yer alan terzilik mesleğine yönelik haberler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, 2016-2020 yılları arasında ulusal ve yerel internet gazetelerinde yer alan haberlerden random (rastgele) seçilen 62 haber oluşturmaktadır. Covid-19 salgını süreci olan 2020 ve 2021 yılları, her alanda yaşanan olumsuzluklar dolayısıyla araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Haberlerin %100'ünün terziler ile görüşme yapılarak oluşturulduğu belirlenmiştir. Görüşme yapılan haberler incelendiğinde toplamda 67 Terzi ve 9 Esnaf Oda Başkanı/Terzi Oda başkanı ile toplamda 76 terzi ile görüşüldüğü ve tamamının erkek terzi olduğu belirlenmiştir.

Gazete haberlerinde görüşme yapılan terzilerin %82'sinin (60 kişi) çıraklıktan yetişmiş oldukları saptanmıştır.

Bölgeler bazında haber dağılımı incelendiğinde, Marmara Bölgesi 14 (% 22.6), Karadeniz Bölgesi 13 (% 21.0), İç Anadolu Bölgesinde 13 (% 21.0), Doğu Anadolu Bölge'sinde 7 (% 11.3), Ege Bölgesinde 6 (% 9.7), Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 6 (%9.7) ve son olarak Akdeniz Bölgesinde 3 (% 4.8) haber yapıldığı belirlenmiştir. İl bazında İstanbul 5 haber ile başı çekerken, Ankara 4, onu 3'er haber ile Sakarya, Zonguldak, Aydın, Düzce, Ordu, Elâzığ ve Kahramanmaraş devamında 2'şer haber ile Şanlıurfa, Van, Denizli, Eskişehir, Trabzon, Balıkesir, Nevşehir ve Gaziantep takip etmektedir.

Haberlerin yayınlanma yılları incelendiğinde; 2016 yılında 5, 2017 yılında 15, 2018 yılında 25, 2019 yılında 11 ve 2020 yılında 6 haberin araştırmaya dâhil edildiği görülmektedir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan veriler, doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2000) "Araştırma Teknikleri" isimli kitaplarında dokümanları, nitel araştırmalar için etkili şekilde kullanılabilir önemli bilgi kaynakları olarak göstermişlerdir. Bu kapsamda, veriler, 1 Ocak 2016-30.10 2020 tarihleri arasında Ulusal ve yerel gazetelerde terzilik mesleği ile ilgili haberlerin taranması sonucu elde edilmiştir. Veriler, gazetelerin internet sitelerinde toplanmıştır. Nitel araştırmalarda veriler; gözlem yapma, doküman inceleme ve görüşmeler yoluyla elde edilmektedir (Patton, 2002). Nitel araştırmalarda doküman inceleme yönteminin kullanıldığı en önemli unsurlardan biri kamu arşivi olarak görülen gazetelerdir (Berg, 2007). Haberlerin başlığı ve içeriği, verilerin değerlendirilme ve bulguların yorumlanma sürecinde araştırmayı yönlendirmiştir.

Verilerin Analizi

Günümüzde terzilik mesleğinin ne durumda olduğunun basındaki haberler yoluyla araştırıldığı bu çalışmada "doküman incelemesi" tekniği kullanılmıştır. Doküman inceleme araştırılan olgu ve olaylar ile ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek; 2000). Sadece dokümanların tüm veri setini oluşturduğu araştırmalar dört aşamada analiz edilirler; örneklem seçme, kategorilerin oluşturulması, analiz biriminin saptanması ve sayısallaştırma (Bailey, 1982).

1. Haber ne tür bir gazetede yayınlanmıştır?
 - a. Ulusal
 - b. Yerel
 - c. Yerel ve Ulusal

2. Haber başlığının ve içeriğinin yönlendiriciliği nedir?
 - a. Olumlu
 - b. Olumsuz
3. Terzilik nasıl bir meslektir?
4. Terzilik mesleğinin durumu nedir?
5. Terzilik mesleğinin sorunları nelerdir?
6. Terzilik mesleğinin sorunlarının nedenleri nelerdir?
7. Terzilik mesleğinin sorunlarına çözüm önerileri nelerdir?

Yukarıdaki sorulara göre elde edilen cevaplar kodlanmıştır. Nitel olan bu verilerin sayısal forma dökülmesinde sıklıktan (frekans) yararlanılmıştır. Veriler; içerik çözümleme yönergesine ve araştırma alt problemlerine göre sunulmuştur.

BULGULAR ve SONUÇLAR

Çalışmaya dâhil edilen haberlere, uygulanan yedi soruluk içerik çözümleme yönergesi doğrultusunda yapılan içerik analizi çözümlemesi sonuçları başlıklar altında verilmiştir.

Terzilik ile İlgili Haberlerin Yerel/Ulusal Basına Göre Dağılımı

Terzilik ile ilgili 62 adet haberin %50'si ulusal basında, %50 si yerel basında yer almaktadır. Yerel basında yer alan haberlerin %50'sinin sonrasında ulusal basına taşındığı belirlenmiştir. Bu veriden haberlerin %75'nin ulusal basında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Terzilik ile İlgili Haber Başlık ve İçeriklerinin Yönlendiriciliği

Terzilik mesleğini konu alan haberlerin gruplandırılmasında mesleğin durumu ile ilgili olarak haber başlığı ve içeriği (olumlu ve olumsuz) dikkate alınmıştır. Bulgular, toplam 62 haberin %40'ının (f:25) olumlu, %60'ının (f:37) ise olumsuz olduğu belirlenmiştir.

Haber başlık ve içerikleri incelendiğinde 37 (%60.0) haberin terzilik mesleğinin yok olması ile 16 (%26.0) haberin mesleğin yaşatılmaya çalışıldığı ve mesleğe adanan ömürleri yansıttığı, 5 (% 8.1) haberin mesleğin canlanması ile ilgili, 2 (%3.2) haberin terziliğin kutsal bir meslek olduğu, 2 (% 3.2) haberin terziliğin artık nostaljik bir meslek olduğu belirlenmiştir.

Terzilik Mesleği

İncelenen haberlerde terzilik mesleğinin genel yapısı ile ilgili olan maddeler (f:40) sınıflandırılarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Terzilik; Dünya'nın her yerinde her zaman geçerliliğini koruyacak altın bilezik olarak görülen bir meslektir. Öyle ki bir terzi her yerde iş bulabilir (f: 10). Çok onurlu, saygıdeğer, kutsal ve güzel bir meslektir. Bu mesleğin önemi Peygamber mesleği olmasından da anlaşılabilir (f: 9) Terzilik sabır, temizlik, özen ve ustalık isteyen meşakkatli bir zanaattır, hatta sanattır (f: 6). Şu anda gereken değeri görmeyen, bir zamanların en güzel, gözde ve kazandıran mesleğidir (f:6). İşi öğreteni yani ustaya saygıda kusur edilmeyen, parayla öğrenilemeyecek mesleklerdendir. Ayrıca terzilik öyle kolayca öğrenilebilecek bir meslek de değildir. Ancak bu mesleğe yeteneği ve ilgisi olanların başarılı olabileceği bir zanaattır (f:4). Terzilik mesleği çok sermaye gerektirmeyen zahmeti çok, kazancı az ama el emeği ve göz nuru ile icra edildiğinden helal bir geçim kaynağıdır (f: 3). Terzilik aslında samimiyettir. Çünkü gerçek terziler müşterilerinin ölçüsünü, isteklerini çok iyi bilir ve anlarlar. Günümüz şartlarında bu samimiyete, güvene ve sıcaklığa ihtiyaç vardır (f:3).

Terzilik Mesleğinin Durumu

Araştırma kapsamına alınan haberlerde terzilik mesleğinin günümüzdeki durumu ile ilgili olan maddeler (f:92) sınıflandırılarak aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Terzilik mesleğinin yok olmak üzere olduğu, hatta mesleğin son neslini yaşadığı söylenebilir (f:32). Bununla birlikte meslek format değiştirmiş durumdadır, Terziler ısmarlama giyimden tamir, daraltma ve yama yapan esnaf haline evrildiler (f:17). Öyle ki geçmişin parlayan mesleği artık ucuz ve hazır giyime karşı yaşam mücadelesi vermektedir (f:15). Tüm bunlara karşın terziliğin yaygınlaştığı da söylenebilir çünkü hazır giyimcilerin bağlantılı olduğu daraltma, paça vb. işleri yaptıracakları en az bir terzileri bulunmaktadır (f:2).

Eskisi kadar olmasa da isteğe göre elbise diktirme bilinci tekrardan oluşmaktadır. Terzilere az da olsa dönüş olduğu, özel dikimin canlanmaya başladığı söylenebilir. Kaliteli ve şık giyime önem verenler ile çok zayıf, çok şişman vb. müşteriler hala terzileri tercih etmekte (f:6). Başka bir açıdan terzilik artık ihtiyaçtan çıkıp zevk meselesi haline gelmiş durumdadır. Geçmişte mecburiyet olan elbise dikim işi ve bu işi yapan terziler bugün kişiye özel dikim-tasarım ekseninde varlıklarını sürdürmektedir (f:6)

Eskiden terzilik mesleği daha çok elde yapılmakta idi, şimdilerde makine işi çoğaldı (f:3). Günümüzde terzilik mesleği kazancı az olduğundan küçümşenen ve hak ettiği değeri göremeyen bir meslektir (f:6). Tüm olumsuzluklara rağmen mesleğini severek ilk günkü heyecanı ile yapan ve işinden memnun olduğunu belirten terzilerde bulunmaktadır (f:5).

Terzilik Mesleğinin Sorunları

Araştırma kapsamına alınan haberlerde terzilik mesleğinin günümüzdeki sorunları ile ilgili olan maddeler (f:78) sınıflandırılarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Terzilik mesleğinin en büyük sorunu çırak, kalfa çalıştıramıyor olması dolayısıyla yeni ustaların yetişmemesidir (f:42). Terziler; yeni nesil bu mesleği tercih etmediği için çalıştıracak eleman yani çırak bulamıyorlar. Öyle ki terziler mesleklerini kendi evlatlarına bile teslim edemediklerinden mesleğin gelecek nesillere aktarılamayacağını dile getirmekte (f:42).

İkinci önemli sorun kalifiye eleman sorunu çünkü terzilerin söylemiyle “bir usta kolay yetişmiyor” (f:12). Konfeksiyonda veya dikim evinde çalışan, eli iğne iplik tutmayı bilmeyenlerin terzilik yapması; mesleğin prestijini ve ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Konfeksiyonda yetişip dükkân açanlarla aynı kefeye konulmak, terzilik tecrübesi olmayanların dükkân açıp terzi tabelası asmaları, tadilatçıya terzi işi yaptıran müşterinin işlerinin berbat olması terzilik mesleğinin ayaklar altına alınmasının ve gerçek terzilerin işsiz kalmasının sebeplerinden birisi olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla gerçek anlamıyla terzilik yavaş yavaş kaybolmakta, müşterinin isteklerini yerine getiremeyen sözde terziler yüzünden terzilere karşı bir ön yargı oluşmakta ve müşteri memnuniyetindeki azalma gerçek terzileri olumsuz etkilemektedir.

Terzilik mesleği neredeyse artık bitme noktasına gelmiştir (f:12). Eskiden terzi rafları kumaşlar ile dolu iken şimdilerde ise bomboş durumdadır. Terziler tadilat, tamirat yaparak mesleği devam ettirmeye çalıştıklarını hatta dikim yapamadıkları gibi tamirat ve tadilatında azaldığını ifade etmektedir. Terzilere artık sadece 50 yaş üstü ya çok zevk sahibi ya da farklı vücut yapısında olanlar, bedenine uygun kıyafet bulamayan, çok uzun, kısa vb. veya önemli gün kıyafeti diktirmek için, özel dikim kıyafet sipariş etmektedir (f:4). Ayrıca terzilerin kazancı çok düşük öyle ki birçoğu vergi ve sigortasını ödeyemediğinden yakınıyor ayrıca terzi esnafı devletin sağladığı teşviklerden yararlanamıyor (f:5).

Son olarak Tekstil/Tasarım eğitimi alan gençlerimizin özellikle kadın giyimi çalışması, erkek giyimi için sorun teşkil etmektedir. Terziler artık baştan aşağıya takım elbise dikebilecek nitelikte genç terzi bulmanın neredeyse imkânsız hala geldiğinden yakınmaktadır (f:3).

Terzilik Mesleğinin Sorunlarının Nedenleri

Araştırma kapsamına alınan haberlerde terzilik mesleğinin sorunlarının nedenleri (f:69) dört başlık (çıraklık, hazır giyim, teknoloji, devlet desteği/teşvik) altında sınıflandırılarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 1. Terzilik Mesleğinin Sorunlarının Nedenleri

	Maddeler	f
Çıraklık	8 yıllık zorunlu eğitim sisteminin çırak bulmayı güçleştirmesi	11
	Çırak ve ailesinin önceliğinin alacağı ücret olması ve ücreti yeterli bulmamaları	10
	Yeni neslin rahat mesleklere yönelmesi, terzilik mesleğine ilgi duymaması	9
	Çıraklık okullarında yeterli eğitim verilmediğinin düşünülmesi,	1
	Sipariş işi olmadığından çırağa iş öğretmenin zor olması,	1
	Ara Toplam	32
Hazır Giyim	Konfeksiyonun farklı ve ucuz oluşu her bütçeye ve müşteriye hitap etmesi	18
	Yurt dışından gelen ithal giysilerle rekabet etme zorluğu	6
	Sistemin insanları tüketime yönlendirmesi	2
	Ara Toplam	26
Teknoloji	Gelişen tekstil sanayii ve makineleşmenin artması	5
	Terzilerin makinelerinin pahalı olması	4
	Ara Toplam	9
Devlet Desteği/Teşvik	Terzilik mesleğini yeniden kalkındırarak teşvik verilmemektedir	1
	Mesleğin canlandırılması için çalışma yapılmamaktadır	1
	Ara Toplam	2
	Toplam	69

Tablo 1 incelendiğinde terzilik mesleğinin yok olmasının en önemli sebeplerinden biri olan çırak bulamamanın, 8 yıllık kesintisiz eğitime bağlandığı bunun yanında yeni neslin rahat mesleklere yönelmesi ve alacağı ücreti yeterli bulmaması görülmektedir. Ayrıca terzilik mesleğinin yok olmasının önemli diğer sebebi her bütçeye hitap eden, farklı ve ucuz olan Hazır giyim ile mücadele edememesi sayılmaktadır.

Terzilik Mesleğinin Sorunlarına Çözüm Önerileri

Araştırma kapsamına alınan haberlerde terzilik mesleğinin sorunlarına yönelik çözüm önerileri (f: 23) beş başlık (Eğitim/kurs, çıraklık, devlet desteği/teşvik, kanun/yönetmelik, sabır/işini sevmeye) altında sınıflandırılarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 2. Terzilik Mesleğinin Sorunlarına Çözüm Önerileri

	Maddeler	f
Eğitim/kurs	Terzilik adına kurslar açılmalı ve meslek tekrar canlandırılmalıdır.	2
	Devlet usta terzileri meslek okullarına ve kurslara eğitim vermek üzere görevlendirebilir.	2
	Tekstil vb. bölümlerde okuyan öğrenciler 2 gün okula gitmeli, 3 gün terzinin yanında çalışmalıdır.	1
	Devletin çocukları terzilik sanatına/zanaatına yönlendirecek çalışmalar yapması gerekmektedir.	1
	Meslek liselerinde terzilik bölümleri açılmalıdır.	1
	Ara Toplam	7
Devlet Desteği/Teşvik	Devlet terzileri destekleyici tedbir ve teşvik paketleri sunmalıdır.	4
	Devlete, odalara ve derneklere büyük sorumluluk düşmektedir.	1
	Terzileri bir sitede toplayabilecekleri yer temin etmeleri gerekmektedir.	1
	Ara Toplam	6
Çıraklık	Aileler çocuklarını tatillerde terzi yanına göndererek çırak olarak meslek öğrenmelerini sağlamalıdır.	3
	Çıraklık müessesemiz gözden geçirilip devreye sokulmalıdır.	2
	Öğrencilerin ilkokuldan başlayarak mesleklere yönlendirilmesi gerekmektedir.	1
	Ara Toplam	6
Kanun/Yönetmelik	Tadilatçı ile terzi arasında resmi olarak ayırım yapılmalıdır	1
	Tadilatçı olanlara terzi tabelaları verilmemelidir.	1
	Ara Toplam	2
Sabır/ İşini Sevmeye	Mesleğini en iyi şekilde yapabilmeli ve pes etmeden çalışmalıdır.	1
	Her sanatkar / zanaatkar işini sevmelidir	1
	Ara Toplam	2
	Toplam	23

Tablo 2 incelendiğinde terzilik mesleğinin sorunlarını ortadan kaldırmak üzere terzilik adına kurslar açılarak, devletin usta terzileri meslek okullarına ve kurslara eğitim vermek üzere görevlendirebileceği, aynı zamanda terzileri destekleyici devlet tedbir ve teşvik paketlerinin sunulması gerektiği düşüncesi hâkimdir. Ayrıca ailelerin çocuklarını tatillerde terzi yanına göndererek çırak olarak meslek öğrenmelerini sağlamaları gerektiği üzerinde durulmuştur.

TARTIŞMA ve ÖNERİLER

İlerleyen teknoloji, gelişen sanayii ve hızlı nüfus artışı gibi nedenlerden dolayı yaşam koşulları ve sosyal hayat değişmiştir. Bu değişim neticesinde, bazı meslekler yok olurken yeni mesleklerin doğması durumu söz konusu olmuştur. Geçmişte var olmasına karşın günümüzde önemini yitiren, yorgancılık, yemenicilik, sepetçilik, bastonculuk, külekçilik vb. gibi terzilik mesleği de yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan meslekler arasındadır (MEB, 2021). Bunun en önemli sebeplerinden olan Tekstil/Hazır giyim sanayinin, Türkiye'deki gelişimi incelendiğinde; 1923 yılında yeni Türkiye Cumhuriyeti ile 8 fabrika ve Kamu iktisadi teşebbüs sisteminin getirilmesi ile 1933 yılında Sümerbank'ın kurulması, sanayileşmenin 1960 yılında başlaması, 1981-82 yıllarında Tekstil ve Hazır Giyim üretimin çeşitli şehirlerde yaygınlaşması ile devam etmiştir. 1985 yılında Tekstil ve Hazır Giyim sanayinde özel sektör yatırımları artmış, yıllık %12,2 oranında büyüme ile 1990 yılında en hızlı yükselen sektör unvanını almıştır. 1996 yılında Türk Tekstil ve Hazır Giyim firmalarının sayısı 15.000'i geçmiş, yine 1999 yılında toplam sanayi ihracatında en yüksek orana erişmiştir (Erarslan vd., 2008). Bu şekilde yükseliş ve ivmelenmeler günümüze kadar devam etmiştir. Hazır giyimin gelişimi Türkiye Cumhuriyeti'nde terziliği etkilediği gibi diğer ülkeleri de etkilemiştir. Örneğin Finlandiya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce erkek takım elbise ve paltoları hem elle hem de endüstriyel olarak üretilirdi. Finlandiya'da ilk gerçek giyim fabrikaları 1920'lerde kurulmuş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayileşme, ticaret ve ulaşım bağlantıları giderek gelişmiş ve hazır giyim kırsal kesimde bile bulunur hale gelmiştir. Bu nedenle ısmarlama terziler müşterilerini kaybetmiş ancak, kırsal kesimde ısmarlama terzilik 1960'lara kadar sürmüştür. Hazır giyim endüstrisine karşı rekabet, ısmarlama ve elle hazır giyim yapan terzileri büyük oranda endişelendirmiştir. Bu sebeple; 1950'ler ve 1960'larda Finli terzilerin çoğu atölyelerini kapatıp iş değiştirmek zorunda kalmıştır (Kaipainen, 2009: 74). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İtalyan moda endüstrisi, küçük zanaatkârlar, atölyeler (kadın giyimi için), terziler ve hazır giyim için sanayi kuruluşlarının bir karışımı ile karakterize edilmiştir. Bu üretim tarzı 1940'ların sonlarında kayıt dışı ekonomide daha da belirginleşmiştir. Bu yapılandırılmamış çevrede zanaatkâr atölyeleri, terziler ve terzi dükkânları, İtalyan moda ürününün başarısında temel bir güç olan ekonomik unsur ile estetik unsur arasında sentezlenmiştir. İtalya'da erkek giyim sektörü hızla gelişirken, İtalyan tekstil endüstrisi, 1950 ve 1960 yılları arasında İtalyan ihracatının ana sektörlerinden biri haline gelerek genişlemiştir. İtalya'da, kadın hazır giyiminin nispeten yavaş gelişmesi kadınların trendleri takip etmesini zorlaştırdığı için, terziler gelişmeye devam etmiştir. Bu endüstriyel geri kalmışlık aynı zamanda zanaatkârlığın gelişmesine ve zanaatkârlığın babadan oğula geçerek ve İtalyan imalatının kalite, iyi tasarım ve uygun fiyat ile eşanlı olarak yerleşmesine yardımcı olmuştur (Tiziana, 2014:201). Bu sebeptendir ki İtalya hem haute couture (kişiyeye özel tasarım) hem de hazır giyim (seri üretim) üretiminde üst sıralardadır. Avustralya moda endüstrisi incelendiğinde; savaş sonrası ikinci dönemde, moda, hazır giyim, toptan imalat, büyük mağazalar, profesyonel erkek terziler, kadın terziler ve yerel tasarımcılardan oluşan karma bir iş alanına dayanıyordu. İmalattaki bu karma iş, 1970'lere kadar varlığını sürdürmüştür. 1900'lerin başlarından itibaren hammaddeden bitmiş ürüne kadar bölgesel entegre üretim merkezleri gelişmiştir (Peers, 2010: 13). 1960'ların sonundan itibaren piyasaya çıkan yeni stillerin hızlanmasıyla ısmarlama giysilere olan talep de azalmaya başlamıştır (English ve Pomazan, 2010: 179). Amerika'ya bakıldığında 1920 yılında, fabrikada üretilen Hazır Giyim, erkek ve kadın giysilerinin büyük bir bölümünü, geniş bir stil ve boyut yelpazesinde sağlıyordu. Önceki yüzyıl, kişisel giyim üreticilerine bağımlılıktan, hazır giyim ürünlerinin seri üretimine doğru kademeli bir geçişe tanık olunmuştur (Trautman, 1979: 75).

Seri üretim sistemleri sayesinde üretim miktarları ve çeşitleri hızla artmış, bununla birlikte üretim giderleri de büyük ölçüde azalmıştır. Yani az zamanda çok ve çeşitli ürün üretebilen bir sistem karşısında sabır ve çokça emek gerektiren geleneksel el sanatı olarak değerlendirilen terzilik mesleği maalesef geri plana düşmüştür (Arslan ve Özcan, 2017). On dokuzuncu yüzyıl boyunca Amerika'da, özellikle özel terziler, zamanın şartlarına cevap vermiş ve daha çok seri üretim yönünde hareket etmiştir. İşini, özel siparişlere harcanmayacak şekilde değiştirerek gelen müşterilere satmak için "kişiye özel" giysiler üretilmiştir. Erkek anatomisi ve bir erkek takım elbisesinin silueti, daha geniş bir erkek figürü yelpazesine satış yapmak için küçük bir beden aralığının (S-M-L) üretilmesine olanak tanımıştır (Trautman, 1979: 75). Bir yandan kişiye özel tekil üretim diğer yandan kişiye özel seri üretim yaparak bir şekilde terziliğin devamlılığını sağlamışlardır.

Artık insanların ihtiyaçları dışında, giyimde çeşitlilik aramaları, modayı takip etme istekleri, nüfusun hızla artması ile teknolojiye yaşanan ilerleme ile birlikte, makineleşme sürecine girmiş olan tekstil sektöründe büyük değişimler ortaya çıkmıştır. Öncesinde makineler, peşi sıra otomatlar derken bugün artık insan emeğinin gittikçe azaldığı görülmektedir, insanların yapabileceği bütün işler için robotların kullanılabilceği bir duruma gelmiştir. Bu durumda çok emek gerektiren, ince işçiliğin olduğu terzilik mesleğinin giderek ortadan kalkması kaçınılmazdır.

Gerçek sanatkâr (zanaatkâr) mesleğinin tüm inceliklerini kavrayan ve yenilikleri takip ederek uygulayabildir. Diğer tüm mesleklere göre terzilikte bu şart daha ön planda gelmektedir. Baysal, (1942), Türkiye'de Terzilik adlı kitabında; gerçek terziyi, makasına hâkim, müşterisinin vücut ölçülerini bakarak ölçüp tartabilen, vücut yapısına uygun kıyafet seçimi ve yapım tekniklerini bilen kişi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar neticesinde günümüzde çeşitli kurslar ve eğitim kurumlarında verilen eğitimler ile Kadın Terziliği gelişmiş, Türk Erkek Terziliği ise geri kalmış, yeni metotlar geliştirilememiştir. Bu zanaatı yapanların kişisel beceri ve girişimleri ile ilerleme kaydetmeleri durumu söz konusudur. Baysal (1942:12); Türkiye'de terziliğin ilerlemesini etkileyen etmenler olarak, çırak ve kalfa bulma sıkıntısı, çırak ve kalfaları disipline etme sorunu, mesleki terbiyeyi alamama, mesleği aşkla icra etmeme, usta olduğunu zanneden yetersiz terziler, terzilerin birlik oluşturamaması ve mesleki yayınların yapılmaması sayılmaktadır. Araştırma kapsamında tespit edilmiş olan terziliğin yok olma sebepleri ile bu sebepler birebir örtüşmektedir.

Araştırma dâhilinde incelenen haberlerde 76 terzi ile görüşüldüğü, terzilerin %82'sinin (60 kişi) çıraklıktan yetişmiş oldukları belirlenmiştir. Çıraklık terziliğin kalbidir. Çıraklığa başlama yaşı ilkököl 5. sınıftan sonra olarak bilinir. Çırak askere gidinceye yâda kalfa oluncaya kadar ustasının yanında çalışır. Usta terzilere göre, erkek terziliğinde terzi yüksüğü ile bağ kurulmadan, çırak olmadan kalfa ve usta olunamamaktadır (Odabaş, 2017). Terzilik mesleği pek çok gizli bilgi içermektedir: eski loncalarda olduğu gibi bilgiler yazılı olarak değil sözlü olarak birbirlerine aktarılır. Belki de bu yüzden özel dikim giysilerin yapıları uzun süre oldukça benzer kalmıştır. Bunları öğrenmek, yeni giysi üretme yöntemleri geliştirmek değil, taklit etmek ve çoğaltmaktır (Kaipainen, 2009: 74). Çıraklık müessesesi sayesinde bu gizli veriler ustadan çırağa aktarılmakta ve devamlılığı sağlanmaktaydı. Terziliğin yok olmasında en büyük sebep olarak görülen çıraklığın ortadan kalkmasının sebebi olarak; 18.08.1997 tarih ve 23084 sayılı Resmi Gazete 'de ilan edilen 1997-98 öğretim yılından itibaren yürürlüğe giren sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim sistemi için "İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 4306 Sayılı Kanun'la; 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 9. maddesi ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 23. maddesi "İlköğretim Kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda eğitim kesintisizdir ve mezunlara ilköğretim diploması verilir" şeklinde değiştirilmiş olan kanun görülmektedir (Resmi Gazete, 1997). Bu kanun değişikliği ile birlikte sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmiş, ilkököl beşinci sınıftan sonra ailesi tarafından veya gönüllü olarak terzi yanında çıraklık edebilecek potansiyelin önüne geçildiği düşünülmektedir. Terzilere göre okuma ve ilerleme kapasitesi olmayan öğrencilerin sekiz yıllık eğitim öncesinde ayrılarak zanaat öğrenmeleri sağlanmalı böylelikle terzilikte çıraklık müessesesi işlemeye devam etmelidir. Çıraklık müessesesinin devamlılığının sağlanabilmesi için terzilik mesleğinin çıraklık eğitim merkezlerinde sevdirilmesi özendirilmesi için

çalışmalar yapılabilir. Ailelerin çocuklarını tatillerde terzi yanına göndererek çırak olarak meslek öğrenmelerini sağlanabilir. Ama bunlar yapılırken çıraklıktan ustalığa en az 8-10 yıl gerektiği, kısa süreli kurslarla bu mesleğin öğrenilemeyeceği, çıraklık müessesinin diğer bir deyişle mesleğin içinde yetişmenin ne kadar önemli olduğu da unutulmamalıdır.

Odabaş (2017) "Usta Erkek Terzilerin Sesi: Mersin Örneği" isimli çalışmasında; Kapitalizm-sanayileşme-modernleşmenin hızlanmasıyla birlikte giyim üretimi ve alımının bir şekilde değiştiğini, artık ne kadın ne erkek nede yaşlı veya gencin, eskisi kadar terzilere rağbet etmedikleri ve sipariş kıyafet diktirmediklerini dile getirmiştir. İnsanların sadece alınan hazır giyim kıyafetlerin tadilat ve tamirat işlemlerini yaptırmak üzere terzilere uğradıklarını ifade etmiştir. Tüm bunların yanında çıraklık döneminin bitmesini okullaşma ile birlikte yeni nesil ailelerin çocuklarını çok ve çabuk para kazanabilecekleri mesleklere yönlendirmeleri ve hazır giyimin yaygınlaşması gibi sebeplere bağlamaktadır. Tüm bu veriler araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Terzilerin diktikleri kıyafetler görsel anlamda güzellik ve kaliteleri yanında sağlamlıklarıyla da tanınmaktadır. Terzilik, üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken birçok noktayı içeren bir sanattır. Terzilikte başarı sadece işçiliğe değil, büyük ölçüde kalıp ve malzeme seçimine de bağlıdır (Louw, 1936: 85). Birçok kez prova edilerek terziye diktirilen kıyafetin yapımında kullanılan kumaşın kalitesi, renginin solmaması, ipliğinin kalitesi, dikişlerinin atmaması ve kıyafetin evladiyelik olarak değerlendirilmesi geleneksel terzilerin eseridir (Düzbakar, 2009: 56). Hızlı modanın da etkisiyle, kısa sürede ortaya çıkan trendlere uyum sağlamak isteyen bireyler neredeyse kullan-at, kalitesiz kıyafetlere düşük ücret ödeyerek sistemin dayattığı tüketicilere dönüşmüşlerdir. Gerçek bir terzinin elinden çıkmış kıyafet ile hazır giyim ürününün bir olması beklenemez. Çünkü işin erbabı bir terzi kişiye özel kalıp, kaliteli malzeme ve kaliteli işçilik ile evladiyelik diye tabir edilecek kadar uzun vadeli bir kıyafet üretebilmekte fakat hazır giyime göre biraz daha maliyetli olmaktadır.

Geleneksel terziliğin azalma sebeplerinden biri terzilerin müşterileri ve kendi tarzlarını yaratmaktan ziyade geçici modanın takipçileri olmalarıdır. Ismarlama bir takım elbise farklı bir seçenek olmamakta, müşteri açısından bir giyim fabrikasında yapılan takım elbiselerden çok da farklı görülmemektedir. El yapımı üretim yavaş ve pahalı; hazır giyim satın almak ise kolay ve ucuzdur. Bunları göz önünde bulundurduğumuzda; iyi işçilik, iş becerileri ve değişen moda trendlerini takip etme, geleneksel terzilik için başarının gereklilikleri olarak görülmektedir (Kaipainen, 2009:74).

Maddi manevi zorluklar ile mücadele eden terziler; devletten mesleklerini yeniden kalkındırarak destek ve teşvikler, mesleklerinin canlandırılması için çalışmalar beklemektedirler. Geleneksel bir meslek olarak terziliğin gelecek nesillere aktarılabilmesi için acil çözüm önerilerine ihtiyaçları olduğunu belirtmekte ve bir araya toplanabilecekleri site tarzında yerler temin edilmesini istemektedirler. Bununla birlikte tadilatçı ile terzi ayırımının yapılarak, her isteyene terzi tabelası verilmemesi gerektiğini dile getirmektedirler.

Tekstil/Tasarım eğitimi alan gençlerin özellikle kadın giyimi üzerinde çalışmaları, erkek giyimi çalışan gençler azınlıkta olması geleneksel terziliğin yok olma sebeplerinden biri olarak görülebilir. Çünkü baştan aşağıya takım elbise dikebilecek nitelikte genç terzi bulmak neredeyse imkânsızdır. Tüm bunlar göz önüne alındığında, Meslek liselerinde terzilik özellikle erkek terziliği bölümleri açılabilir. Terzilik adına kurslar açılabilir, usta terzilerimiz meslek okulları, halk eğitim merkezleri veya çıraklık eğitim okullarında kurslar, eğitimler vermek üzere görevlendirilebilir. Tekstil/Hazır Giyim/Moda Tasarım vb. bölümlerde okuyan öğrencilerin 2 gün okul, 3 gün terzinin yanında olacak şekilde staj yapmaları veya iş başında eğitim almaları sağlanabilir. Hem Erkek hem de Kadın Terziliği profesyonelce yapılırsa bir aileyi rahatça geçindirecek mesleklerdir. Özellikle kadın terziliği her zaman geçerliliğini koruyacak, zevkli ve öğrenilmesi faydalı bir meslektir. Türk kültürüne özgü merasimler ve kutlamalar devam ettiği sürece kadın terziliğinin devam edeceği düşünülebilir.

Bu önerilerin yanında 1930'larda Finlandiya'da terzilerin zanaat becerilerini geliştirmek, terziliği canlandırmak ve yok olmasını önlemek üzere; Finlandiya toptan giyim ajansı Kuusisen, çeşitli yayınlar yaparak, ülkenin her yerinde terzi konferansları ve kalıp kesme kursları düzenleyerek ülke terzilerinin

gelişimini desteklemiştir. Daha sonra terzi loncasına birçok yönden sponsorluk yapmıştır. İsmarlama terzilere, ısmarlama takımların faydalarını vurgulamaları, üretim yöntemlerini rasyonelleştirerek ve reklam vererek rekabet güçlerini artırmaları talimatı verilmiştir. Ayrıca ısmarlama giysiler için kadınları ve gençleri müşteri haline getirmek, hayatta kalmanın önemli bir yolu olarak görülmüştür. Endüstriyel hazır giyim üretimi gelişirken ve ısmarlama terzilik azalırken, toptan kumaş ajansı Kuusisen Ltd. bazı usta terzilerle birlikte takım elbise fabrikası gibi üretim tesisleri kurarak iş odağını hazır giyim üretimi ve tedarikine kaydırmıştır (Kaipainen, 2009: 70). Her ne kadar geleneksel terzilerin önerileri bu yönde olmasa da yok olmakta olan bir mesleği canlandırmak üzere bu öneriler de düşünülebilir.

Moda kavramının fazlasıyla benimsenmesi özellikle hızlı modanın da etkisiyle ve hazır giyim yani seri üretimin artması, birbirinden farklı, renkli kesim, dikim ve süsleme özelliğine sahip her bütçeye hitap eden tüm bunların yanında ucuz ama kalitesiz olan Çin, Hindistan vb. ülkelere gelen ithal giysiler ile rekabet edemeyen terziler kendilerine müşteri bulamamakta dolayısıyla bu değerli meslek yok olmaktadır. Ve yok olmakta olan geleneksel terzilik mesleğinin yerine dijital terzilik mesleğinin geleceği düşünülmektedir. Robotik bir cihaz ile müşterilerin ölçüsünü hatasız şekilde alınarak iade oranının azaltılacağı, müşteri ölçülerinin kaydedilerek kişiye en uygun kıyafetlerin satılabileceği bir meslek olarak dijital terzilik yeni nesil meslekler arasında gösterilmektedir (MEB, 2022). Dijital terziliğin gelişmesi, geleneksel terziliğin ortadan kalkmasını gerektirmemektedir. Bununla birlikte geleneksel mesleklerimizin; maddi ve manevi kültürümüzün birer parçası olduğu unutulmadan, yok olmalarını engellemek adına zaman kaybetmeden çalışmalara başlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2006). *Türk Eğitim Tarihi*, (10. Basım) Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Arslan, H. M. ve Özcan, S. (2017). Çevik Üretim Tarzı Faaliyet Gösteren Geleneksel Türk El Sanatları İşletmelerinin Canlandırılması Çalışmalarının Bulanık Topsis Yöntemi ile Değerlendirilmesi. *Journal of Business Sciences (Jobs)*. 5(3): 147-172. Doi: 10.22139/Jobs.322505
- Bailey, K.D. (1982). *Methods of Social Research* (2nd Ed.). New York: Free Press.
- Baysal, Ş. (1942). *Türkiye'de Terzilik*. Ankara: Alâeddin Kırıl Basımevi.
- Berg, B. L. (2007). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* Pearson. Boston: Allyn & Bacon.
- Demir, M. (2016). Osmanlı Kadınları Arasında Modanın Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Biçki- Dikiş, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, 1 (2): 71- 73.
- Doğramacıoğlu, H. (2018). Şemsettin Sami'nin Kaleminden Kadınlar. *International Journal of Social Sciences*, 6 (12): 221-239.
- Düzbakar, Ö. (2009). Bursa Şer'iyye Sicillerine Göre Esnaf Teşkilatı ve Kumaş Nizamı. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, "Türk Kültüründe Terzilik" 1, 2(2):56
- English, B. and Pomazan, L. (2010). *Australian Fashion Unstitched: The Last 60 Years*, Port Melbourne: Cambridge University Press.
- Erarslan, İ. H., Bakan, İ. ve Helvacıoğlu Kuyucu, A.D. (2008). Türk Tekstil ve Hazır giyim Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13):265-300.
- Gürsoy, U. (2009). 1872-1900 Yılları Arası Tur Edebiyatına Terzilik "Mesleğinin Yansımaları, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Türk Kültüründe Terzilik, 2(2):168-183.

Hall, S. M. and Jayne, M. (2016). Make, mend and befriend: geographies of austerity, crafting and friendship in contemporary cultures of dressmaking in the UK, *Gender, Place & Culture*, 23(2), 216-234, <http://dx.doi.org/10.1080/0966369X.2015.1013452>.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3308.pdf> 24 [Erişim Tarihi: 24.04.2022]

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dressmaker> [Erişim Tarihi: 14.06.2022]

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/tailor> [Erişim Tarihi: 14.06.2022]

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/seamstress?q=seamstresses> [Erişim Tarihi: 14.06.2022]

İskefiyeli, Z. (2015). Karamürsel Mensucat Fabrikası (1890-1921). *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt:2, Nisan 2015. Kocaeli ss: 1117- 1145.

İSTESOB, (2016). Dünden Bugüne Terzilik, <http://www.istanbulterzilerodasi.org/?p=768> [Erişim Tarihi: 26.10.2020].

Kaipainen, M. (2009). Gendered Craft – Tailoring in Finland, From The 1920s to the 1960s, (Editör)Kaukinen L.K.: *Research in Sloyd Education and Crafts Science*. (pp: 69-75). A:14/2009 Proceedings Of The Crafticulation & Education Conference,

Köksal, M. A. (1999). *Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Köksal Yayınları.

Louw, L. J. (1936). *Farming in South Africa "Dressmaking"* Reproduced by Sabinet Gateway under license granted by the Publisher (dated 2013).

MEB. (2021). <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/meslekler/kaybolan-meslekler>. [Erişim Tarihi: 23.04.2021]

MEB. (2022). <https://meslegimhayatim.meb.gov.tr/meslekler/gelecegin-meslekleri> [Erişim Tarihi: 24.04.2022]

Men, Ö. (2015). Ismarlama Elbise Yeniden Moda oldu. *Para Dergisi*, <http://www.istanbulterzilerodasi.org/?p=571> [Erişim Tarihi: 30.03.2017]

Odabaş, S. (2017). Usta Erkek Terzilerin Sesi: Mersin Örneği. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 3(1):120-143.

Öğülmüş, S. (2018). 18- 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Terzilik. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Eskişehir.

Özcan, T. (2003). *Fetvalar Işığında Osmanlı Esnafı*, Kitapevi, İstanbul.

Öztürk, N. (2009). Osmanlı Kroniklerinde Terziliğe Dair ilk Kayıtlar (Kuruluştan 1502'ye kadar), *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1(2/2): 58-63.

Pakalın, M.Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü Milli Eğitim Bakanlığı, C.1, İstanbul, s. 784.

Patton, M. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*, 3rd edition. Thousand Oaks, CA: Sage.

Peers, J. (2010). Urban fashion culture in Australia, *Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion*, Oxford: Berg, <http://dx.doi.org.exp01.library.qut.edu.au/10.2752/BEWDF/EDch7020a>.

Resmi Gazete, 23084; 18 Ağustos 1997. İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklı Hakkında Kanun (4306 sayılı kanun), s.2.

Sağduyu, Gürdal B. (2017). Osmanlı'da Erkek Giyiminin Modernleşme Süreci, *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 17: 39-49.

TDK. (2022). Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 14.06.2022]

Tezcan, H. (2008). *Sarayın Terzisi: M. Palma – D. Lena- P. Parma.* (1. Basım). İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayını.

Tiziana, F. R. (2014). 1950s made in Brisbane: Italian tailors and the continental suit. *Clothing Cultures 1* (3): 197-212, Intellect Ltd Article. English language. doi: 10.1386/cc.1.3.197-212.

Trautman, P. (1979). Personal Clothiers: A Demographic Study of Dressmakers, Seamstresses and Tailors 1880–1920, *Dress, 5:1*, 74-95, DOI: 10.1179/036121179805298747.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* (2. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2022, 5(8): 1070-1092.

DOI: [10.26677/TR1010.2022.1046](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1046)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Bir Vergi Politikası Aracı Olarak Net Servet Vergisi Uygulaması

Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir, e-posta: acelikka@ogu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4218-404X>

Öz

Bu çalışmada net servet vergisinin tasarım özellikleri tartışılmaktadır. Artan servet yoğunlaşması ve bunu derinleştiren son ekonomik krizler servet vergisini yeniden vergi politikasının gündemine taşımıştır. Bu kapsamda öncelikle servet vergisinin gerekçeleri ortaya konmaktadır. Ardından vergilemeden beklenen amaçlara ulaşmada uygun bir servet vergisinin tasarım özellikleri ele alınmaktadır. Son olarak da servetin vergisinde en önemli sorun olan değerlendirme konusu tartışılmaktadır. Buradan çıkan sonuç değerlendirilmesi sorunlu varlıkların dahi (emeklilik hakları, ana konutlar, finansal varlıklar, tarım arazileri ve miras eserleri) piyasa değeri ya da buna uygun bir yaklaşım ile değerlendirilmesinin mümkün olacağı yönündedir. Bu şekilde geniş tabanlı bir servet vergisi eşitsizliğin giderilmesinde ve adil vergilemede etkili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Net Servet Vergisi, Değerleme, Servet Eşitsizliği, Açık Piyasa Değeri, Vergi Kaçakçılığı.

Makale Gönderme Tarihi: 07.07.2022

Makale Kabul Tarihi: 05.08.2022

Önerilen Atıf:

Çelikkaya, A. (2022). Bir Vergi Politikası Aracı Olarak Net Servet Vergisi Uygulaması, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1070-1092.

Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences

2022, 5(8): 1070-1092. DOI:10.26677/TR1010.2022.1046
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Net Wealth Tax Implementation as a Tax Policy Tool

Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA, Eskişehir Osmangazi University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Eskişehir, e-mail: acelikka@ogu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4218-404X>

Abstract

In this study, the design features of the net wealth tax are discussed. Increasing wealth concentration and the recent economic crises that deepened it have brought wealth tax back to the agenda of tax policy. In this context, first of all, the reasons for the wealth tax are presented. Then, the design features of an appropriate wealth tax in achieving the objectives expected from taxation are discussed. Finally, the issue of valuation, which is the most important problem in wealth tax, is discussed. Evaluation of the result is that it will be possible to evaluate even the problematic assets (pension rights, main residences, financial assets, agricultural lands and heritages) with the market value or an appropriate approach. In this way, a broad-based wealth tax will be effective in eliminating inequality and in fair taxation.

Keywords: Net Wealth Tax, Valuation, Wealth Inequality, Open Market Value, Tax Evasion.

Received: 07.07.2022

Accepted: 05.08.2022

Suggested Citation:

Çelikkaya, A. (2022). Net Wealth Tax Implementation as a Tax Policy Tool, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1070-1092.

GİRİŞ

Servet vergisinin en son ciddi olarak düşünülmesinin üzerinden yarım yüz yılı aşkın bir süre geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Nicholas Kaldor 1956 yılında İngiltere için bir servet vergisi önermiştir¹. Bu ve daha sonra yapılan benzeri tekliflerin (örneğin 1974 Yeşil Kitap, 1978-Meade Raporu gibi) hiçbiri kabul görmemiştir. Ancak aradan geçen uzun süre içerisinde, ekonomik koşullarda ve vergi idarelerine yönelik teknolojilerde önemli gelişmeler olmuştur. Artık deniz aşırı servetlerin tespiti konusunda çok daha şeffaf kurallar ve servet vergisinin uygulamasına dair çok sayıda uluslararası deneyim mevcuttur. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük kamu maliyesi krizleriyle karşı karşıya kalınan bir dönemde, vergi politikasında radikal bir değişime ihtiyaç vardır (Advani vd., 2020:15; Scheuer ve Slemrod, 2021:207; Aroop vd., 2021:2). Bu değişimin tam karşılığı da tek seferlik ya da yıllık bir servet vergisi uygulamasıdır.

Servet vergisine karşı ileri sürülen üç temel argüman; sermaye göçü, vergiden kaçınma/kaçakçılık ve idari maliyetlerdir (OECD, 2018:17; Aroop vd., 2021:2; Krennek ve Schartzstaller, 2018:4). Bu nedenlerle servet vergisi uygulayan bütün ülkeler zaman içerisinde vergi matrahını daraltma yoluna gitmiştir. Ancak bu durum çoğunlukla yüksek servetlilerin lehine olmuş ve servet vergisini yalnızca orta sınıfların ödediği izlenimini doğurmuştur. Avrupa'da yakın geçmişte servet vergisini uygulayan ülke sayısının 12'den 3'e düşmesi de bu algıyı güçlendirmiştir (Advani vd., 2020:83; Çelikkaya, 2020:253-54; Scheuer ve Slemrod, 2021:207; Limberg ve Seelkopf, 2022:684). Ancak günümüzde koşullar değişmiştir ve servetin mutlaka vergilendirilmesi lehinde çok sayıda gelişme yaşanmıştır.

İlk olarak 1980'lerden itibaren artan servet eşitsizliğinin giderilmesinde gelir vergilerinin eskisinden daha sınırlı rol oynadığı gözlenmektedir. OECD genelinde 1981-2008 döneminde en yüksek gelir vergisi oranının ortalaması %66'dan, %41'e gerilemiştir. Küresel mali krizinden sonra hafif bir artış yaşansa da en yüksek gelir vergisi oranları halen 1980'lerin başlarındaki seviyelerin çok altında seyretmektedir. Örneğin, sermaye gelirini emek gelirlerine göre daha düşük oranda vergilendiren bazı ikili gelir vergilemesi modellerinde (İskandinav ülkeleri, Fransa, Belçika gibi) bu ayrıcalıktan yüksek gelir ve servet sahipleri de yararlanmıştır. Genel olarak 1980 ve 1990'larda yapılan reformlar gelir vergisinin artan oranlılığını azaltmıştır. Gelir vergilerine ek olarak bazı servet vergilerinde de düşüş yaşanmıştır. Özellikle, veraset ve intikal vergileri birçok ülkede 1990'ların ortalarından itibaren ya azalmış ya da tamamen yürürlükten kaldırılmıştır (OECD, 2018:17; Perret, 2021:557-58; Boadway ve Pestieau, 2021:2).

İkinci önemli gelişme yeni servet vergisi tasarımlarının düşük istisna eşiklerine ve geniş ayrıcalıklara sahip Avrupa servet vergilerinden oldukça farklı olmasıdır. Örneğin geçmişte kapsamlı bir servet vergisi uygulanmamış olan Amerika Birleşik Devletleri'nde bile hızla artan gelir ve servet eşitsizliği nedeniyle; oldukça geniş tabanlı ve yüksek eşiklere sahip iki önemli federal servet vergisi teklifi sunulmuştur². Dolayısıyla, ülkelerin geçmiş deneyimleri sayesinde servet vergilerini daha iyi tasarlama yeteneğine sahip oldukları bir gerçektir.

¹ Daha öncesinde Pigou'da 1920 yılında ünlü %25'lik sermaye vergisi önerisinde bulunmuştur.

² ABD'de 2019-20 yılında; evli çiftler için 32 milyon doların üzerinden başlayan ve %1'den, 10 milyar doların üzerinde %8'e ulaşan (Bernie Sanders'in önerisi) ve 50 milyon doların üzerinden başlayan ve %2'den, 1 milyar doların üzerinde %6'ya ulaşan (Elizabeth Warren'ın önerisi) iki farklı servet vergisi önerisi yapılmıştır. Bu vergilerin 10 yılda sırasıyla; 3,75 trilyon dolar ve 4,35 trilyon dolar (GSYİH'nın yaklaşık % 1,34 ve % 1,56'sı; federal gelirlerin % 7,9 ve % 9,1'i) getiri sağlayacağı iddia edilmektedir. Bir başka ifade ile yüksek istisna eşiklerine rağmen, yüksek servet yoğunlaşması nedeniyle ve de geniş bir vergi matrahı öngördüğü için verginin yüksek bir gelir getireceği tahmin edilmektedir. ABD'de 1999 yılında da ulusal borcu ortadan kaldırmak için bir defaya mahsus olmak üzere %14,25'lik bir net servet vergisi önerilmiştir (Scheuer ve Slemrod, 2021:214; Saez ve Zucman, 2019a:3; Saez ve Zucman, 2022: 1; Burgherr, 2021:686; Stuart ve Miller, 2021:481; Advani vd., 2020:83; Perret, 2021:558).

Üçüncü belirgin gelişme uluslararası vergi şeffaflığı konusundaki ilerlemedir. G20 ülkelerinin 2009 yılında banka gizliliğini sona erdirmeye çağırısından bu yana, uluslararası şeffaflık konusunda önemli gelişme kaydedilmiştir. Bilgi değişimine ilişkin geliştirilen standartlar sayesinde bir vergi soruşturması kapsamında bilgi talebi ve finansal hesapların otomatik paylaşımı mümkün hale gelmiştir. Bu sayede 2019 yılında toplamda 10 trilyon Euro değerinde 84 milyon finansal hesap hakkında veri elde edilmiştir. Sermaye varlıklarını vergilendirme kabiliyetini artıran bu gelişme, deniz aşırı vergi kaçakçılığını zorlaştırmıştır. 2019 yılında 1 milyondan fazla kişi deniz aşırı varlıklarını beyan etmiş ve 102 milyar Euro'nun üzerinde ek vergi sağlanmıştır. Finans merkezlerindeki banka mevduatlarındaki %22'lik önemli düşüşte de bu otomatik bilgi değişiminin payı vardır (Perret, 2021:559). Dijitalleşme, idarelerin verilere erişimini ve büyük miktarda veriyi işleme yeteneklerini geliştirmektedir. Bu da servet vergisinin uyum ve uygulama maliyetlerini azaltacaktır.

Son bir gelişme de kamuoyunun eşitsizlik algısına paralel olarak adil yük paylaşımı ile ilgili artan taleplerdir. Bir başka ifade ile eşitsizliğe ilişkin artan farkındalık, servetin vergilendirmesine yönelik popüler ve siyasi desteği güçlendirmektedir (Advani vd., 2020:83). Pandemi sonrası, adil yük paylaşımı ile ilgili baskıların daha da fazla olacağı muhtemeldir. Çünkü pandeminin yol açtığı ekonomik kriz mevcut eşitsizlikleri kötüleştirdiği gibi özellikle dar gelirliyi daha da çok etkilemiştir. Dolayısıyla, 2008 krizinde olduğu gibi emek ve tüketim üzerindeki vergilerin artırılması yönündeki geleneksel gelir artırıcı politikaların uygulanması zor olduğu gibi, eşitlik açısından da savunulması mümkün değildir (Perret, 2021:560).

Servet vergisine duyulan ihtiyaç, alternatiflerinin ne olduğuna da bağlıdır. En belirgin alternatif servet üzerindeki mevcut vergilerde (veraset vergisi, yatırımlar üzerinden alınan gelir vergisi, sermaye kazançları vergisi, belediye vergileri gibi) reform yapmaktır. Ancak bu vergiler şu anda net bir dizi hedeften yoksundur ve tasarımları büyük çarpıklıklar doğurmaktadır (Advani vd., 2020:13; Stuart ve Miller, 2021:481). Böylece sermayenin vergi yükünün düşük olduğu ve geniş tabanlı bir sermaye gelir vergisinin uygulanmadığı ya da veraset ve intikal vergilerinin yeterince gerçekçi olmadığı bir ortamda net servet vergilerinin önemli bir ikame rolü üstlenmesi daha gerçekçi görünmektedir (OECD, 2018:99).

Netice olarak, yaşanan büyük ekonomik krizlerin neden olduğu kamu borç artışları ve yükselen servet eşitsizliği birlikte değerlendirildiğinde, servet vergisi şimdi daha etkin bir politika aracı olarak düşünülmektedir (Andrew vd., 2022:2; Perret, 2021: 539; Rowlingson, 2021:432; Limberg ve Seelkopf, 2022:670). Fransız iktisatçısı Thomas Piketty'nin 2014 yılında yaptığı servet yoğunlaşmasına adil bir çözüm olarak küresel bir servet vergisi³ çağrısı da bu düşünceyi akademik anlamda desteklemektedir. En son Arjantin'de ve Bolivya'da pandeminin ekonomik maliyetlerini karşılamak için bir servet vergisi getirilmiştir (Limberg ve Seelkopf, 2022:670). Benzer düşünce birçok ülkede (ABD, Belçika, Almanya, Güney Afrika gibi⁴) tartışılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı pandemi ile birlikte vergi politikası alanında önemli bir yer işgal etmeye başlayan net servet vergisi için geçmiş ve mevcut uygulamalardan hareketle en uygun tasarım özelliklerini belirlemektir. Bu kapsamda ilk olarak servet vergisi tanımlanmaktadır. İkinci olarak

³ Piketty'e göre; "küresel bir servet vergisi için; finansal şeffaflık ve banka hesap bilgilerinin otomatik paylaşımı konusunda ülkeler arası uzlaşma gerektirmektedir". Bu nedenlerle Piketty küresel bir servet vergisinin hayata geçirilmesini son derece önemli ancak kısa vadede *ütopik* olarak değerlendirmektedir (Piketty, 2021:563-570).

⁴ Güney Afrika'da en zengin %1'lik kesimi kapsayan (yaklaşık 350,000 kişi) artan oranlı bir servet vergisinin GSYİH'yı %1,5 ila %3,5 oranında (70-160 milyar Rand arası) artıracığı tahmin edilmektedir (Aroop vd., 2021: 1). Belçika'da en yüksek servet grubunu kapsayan %1 ve %5 arasında değişen tek oranlı bir servet vergisinin sırasıyla; 5 ila 15 milyar Euro arasında gelir getireceği öngörülmektedir (Aposten ve O'Neill, 2022:2). ABD'de de yukarıda ifade edildiği gibi servet vergisinin 10 yılda; 3,75-4,35 trilyon dolar aralığında (GSYİH'nın % 1,34-1,56'sı; federal gelirlerin % 7,9-9,1'i) bir getiri sağlayacağı iddia edilmektedir.

gereksinimleri ortaya konmaktadır. Üçüncü olarak en uygun tasarım özellikleri incelenmektedir. Dördüncü olarak servet vergisinin tasarımında en sorunlu alan olan değerlendirme güçlükleri tartışılmaktadır. Bu bağlamda sonuç kısmında bir servet vergisinin tercih edilmesi halinde amaçlara ulaşmak için taşıması gereken tasarım özellikleri sıralanmaktadır.

SERVET VERGİSİNİN TANIMI

Servet vergisi kişisel net servet üzerinden alınan geniş tabanlı bir vergidir. Net servet üzerinden alınması, borçların düşülmesine izin verilmesini, geniş tabanlı olması da servetin neredeyse tamamı üzerinden alınmasını, ifade etmektedir. Bu haliyle, servet üzerinden alınan diğer vergilerden farklıdır. Örneğin veraset vergisi, servet transferi üzerinden; sermaye kazançları vergisi, servet unsurlarının değer artışı üzerinden; emlak vergisi, emlakın brüt değeri üzerinden alınmaktadır, yani borçların düşülmesine izin vermemektedir.

Bu kapsamda tek seferlik ya da yıllık servet vergisi uygulaması söz konusudur. Aralarındaki temel fark vergilemenin tek seferlik ya da tekrarlayan olmasıdır. Tek seferlik vergilemede, ödenmesi gereken miktar baştan sabittir ve servetin değerinde sonradan meydana gelen değişimlerden etkilenmez. Ödeme endişelerini hafifletmek için ödemenin yıllara yayılması bu durumu değiştirmez. Buna karşılık, yıllık vergilemede her yıl tekrarlayan vergileme söz konusudur. Bu da vergi miktarının, servetteki değişikliklere bağlı olarak her yıl ya da birkaç yılda bir değişeceği anlamına gelmektedir (Advani vd., 2020:17, 82; O'Donovan, 2021:570; Summers, 2021:495; OECD, 2018:84; Aroop vd., 2021:5; Saez ve Zucman, 2019a:2; Perret, 2021: 540; Scheuer ve Slemrod, 2021:208; Öz vd., 2014:87).

SERVET VERGİSİNİN GEREKÇELERİ

Toplumda genel eğilim servetin emeğe göre daha fazla vergilendirilmesi, herhangi bir vergi artışının gelir yerine, servetten karşılanması yönündedir (Advani vd., 2020: 7). Bu noktada diğer vergilerin yerine geçecek ya da onları tamamlayacak bir servet vergisinin; yeterli gelir sağlaması, adil olması ve kaçakçılık/kaçınmayı azaltması beklenmektedir.

Gelir Sağlamak

Teorik olarak servet vergisinin gelir potansiyeli oldukça büyüktür. Çünkü genellikle birçok ülkede net servet milli gelirin çok üzerinde seyretmektedir (Tippet vd., 2021:13). Bu, çok düşük oranlı bir servet vergisinin bile büyük gelir getireceği anlamına gelmektedir. Ancak diğer vergilerde olduğu gibi servetin vergilendirilmesinde de temel endişe vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığıdır. Yüksek servetlilerin, varlıklarını yurt dışında saklayabileceği ya da yabancı bir ülkeye yerleşebileceğinden endişe edilmektedir. Araştırmalar da bu endişeyi desteklemektedir. Örneğin finansal servetin banka gizliliği nedeniyle raporlanmadığı İsviçre'de düşük beyan çok yüksek (%23-34) iken, üçüncü taraf raporlamasının etkin işlediği İsveç ve Norveç'te ise %1'in altındadır (Saez ve Zucman, 2019a:4). Bölgeler arası büyük farklılıklar bulunmakla birlikte Dünya GSYİH'sının yaklaşık % 10'u deniz aşırı tutulmaktadır⁵. Ayrıca açık deniz serveti gittikçe yoğunlaşmaktadır. Araştırmalar servet dağılımının en tepesindeki % 0,01'lik kesimin vergi

⁵ İskandinavya'daki sınırlı seviyelerden (en yüksek %0.01'lik kesim servetlerinin dörtte birini açık denizde tutmaktadır), Kıta Avrupa'sında % 15'e ve Rusya, bazı Latin Amerika ülkeleri ve Körfez ülkelerinde % 50'den fazlasına tekabül eden farklı oranlar söz konusudur. İsveç'te, servet vergisinin yürürlükten kaldırılmasından önce, deniz aşırı sermayenin 500 milyar SEK (71 milyar dolardan fazla) olduğunu tahmin edilmiştir (Perret, 2021:552). Kolombiya'da bireyler, yeniden yürürlüğe giren net servet vergisini ödememek için servetlerinin %7,7'sini sınır dışı etmiştir (Tippet vd.,2021:8).

cennetlerindeki servetin % 50'sine sahip olduğunu ve varlıklarını yurt dışında gizleyerek vergi yükümlülüklerini %25 azalttıklarını ortaya koymaktadır (Perret, 2021:552). İlaveten kişiler servet vergisinden kaçınmak için vatandaşlık ya da ikametgah değişikliğine de⁶ gidebilmektedir (Tippet vd., 2021:8). Sonuçta yüksek servet sahiplerinin vergiden kaçınma fırsatları verginin gelir etkisini zayıflatmaktadır (Perret, 2021: 552; OECD, 2018: 92).

Diğer yandan; kapsamlı bilgi toplanması, kaçırılmayı kolaylaştıran ülke ve finansal araçlara yaptırım uygulanması ve denetim için yeterli kaynak ayrılması bu tür kaçaklıkların önüne geçecektir. Ayrıca ABD'de olduğu gibi dışarda yaşayanların yurt içi vergilerden de sorumlu tutulması halinde, bir kişinin vatandaşlıktan çıkmadığı takdirde servet vergisinden kaçması mümkün olmayacaktır (Saez ve Zucman, 2019a:5-6; Aroop vd., 2021:20). Dolayısıyla, iyi tasarlanmış bir servet vergisinden kaçınmak zordur. Ancak bunun için de vergi tabanının oldukça geniş olması şarttır. Nitekim ülke deneyimleri yüksek servet sahiplerinin varlıklarını daha düşük oranlı ya da vergiden muaf varlık sınıflarına taşıyarak vergi tabanını aşındırma eğiliminin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir (Advani vd., 2020:12).

Geçmişte uygulanan tek seferlik servet vergileri⁷ önemli miktarda gelir sağlamıştır (Boadway ve Pestieau, 2021:5). Örneğin Japonya'da 1946-7 yıllarında en zengin %3'ük kesimden alınan vergi, milli gelire %10 katkı sağlamıştır. Fransa'da servet vergisi savaş sonrası milli geliri %5 artırmıştır. Batı Almanya'da 1952'de uygulanmaya başlanan vergi, ilk yılında GSYİH'yı %2,3 yükseltmiştir. Ancak 2008 küresel mali krizini izleyen tek seferlik vergilerin gelir etkisi geçmişe göre daha sınırlı kalmıştır. Örneğin İrlanda'da 2011'de uygulanan vergi sadece 2,4 milyar Euro (GSYİH'nın %1'i civarında) gelir sağlamıştır (Advani vd., 2020:25). Bu nispeten düşük getirinin muhtemel sebepleri verginin düşük oranlı ve dar tabanlı olmasıdır (O'Donovan, 2021:591). Yıllık servet vergilerinin getirileri ise çok daha düşüktür (Advani vd., 2020:82; Krenek ve Schartzstaller, 2018:12; Severdan, 2020:130).

Tablo 1'den de görüleceği üzere Avrupa'da halen yıllık servet vergisi uygulayan İspanya, Norveç ve İsviçre'de servet vergisinin GSYİH içindeki payı sırasıyla; %0,20; % 0,60 ve %1,30 şeklinde değişmektedir. İsviçre, nispeten yüksek servet vergisi gelirleri ile bir istisna olarak öne çıkmaktadır⁸. Bu durumu servet verginin tasarım özelliklerinden kaynaklanmaktadır. İsviçre'de vergi tabanı oldukça geniştir. Prensip olarak yurtdışında tutulanlar da dahil tüm varlıklar (yabancılara ait gayrimenkuller; hane halkının değerli olmayan ortak kullanım eşyaları ve sosyal güvenlik katkıları hariç) vergiye tabidir. Vergi yükümlülüğü net servete dayanmaktadır, bu nedenle ipotek ve diğer kredi borçlarının düşülmesine izin verilmektedir. Bazı kantonlarda mükellefin koşullarını dikkate alan sosyal indirimlerle matrah daha da azalmaktadır. Çoğu

⁶ Ancak bu konudaki kanıtlar zayıftır. Fransa'da 2014 yılında net servet vergisine tabi 915 vergi mükellefi ülkeden ayrılırken, 311 mükellef geri dönerek kayıt altına alınmıştır. Bununla birlikte bu hareketlilikte tek başına servet vergisinin etkisini ölçmek (diğer vergiler, kişisel ya da profesyonel nedenlerin yanında) güçtür. Nitekim Fransa'da 2000'li yıllarda ülkeden ayrılan servet vergisi mükellefi sayısı artmakla birlikte, bu yüksek servetlilerin vergi yükünü azaltan değişikliklerle (en yüksek marjinal kişisel gelir vergisi oranlarındaki düşüş ve net servet vergisine üst sınır getirilmesi) aynı zamana denk gelmiştir. Bu durumda, ayrılmaların esas olarak vergiden kaynaklanmadığı varsayılabilir. Neticede, bu tür bir mali göçlerin ekonomik yansımaları belirsiz olup, ikametgahını değiştirenlerin ülkelerinde yatırıma devam ettikleri gözlenmektedir (Perret, 2021:547).

⁷ Tek seferlik bir servet vergisi düzenli değerlemeyi gerektirmediği için idari maliyeti düşüktür. Ayrıca zaten biriktirilmiş servete dayandığı için davranış değişikliğine yol açmaz. Ancak bunun için güven şarttır. Aksi takdirde verginin tekrar alınacağı beklentisi durumu tersine çevirecektir (Aroop, 2021:4; Boadway ve Pestieau, 2021:5). Bu sebeple tek seferlik servet vergileri daha çok büyük krizlerden sonra tercih edilmektedir (Advani vd., 2020:8). Ancak başlangıçta tek seferlik olan vergilerin sonradan genellikle uzun süreli vergi politikalarına dönüştükleri (İspanya'da halen uygulanan servet vergisi gibi) görülmektedir (Scheuer ve Slemrod, 2021:224; Ramallo, 2020:3).

⁸ İsviçre'de servet vergisinin uzun bir geçmişi vardır ve aslında modern gelir vergisinden önce gelir. İsviçre'de federal bir servet vergisi yoktur, ancak tüm kantonlar, tasarımında özgür oldukları kapsamlı bir servet vergisi uygulamaktadır. Sekiz kanton sabit oranlar (bazı istisna seviyelerinin üzerinde) ve diğer 18 kanton artan oranlı tarife uygulamaktadır (Scheuer ve Slemrod, 2021:211).

kantonda aynı zamanda götürü bir indirim (St. Gallen’de ilk 75.000 CHF/75.000 Dolar gibi) yapılmaktadır. Mükelleflerin varlıklarını ve yükümlülüklerini düzenli bildirmeleri, vergi idarelerinin çeşitli dönemler arasında karşılaştırma ve gelir tahminine (servet geliştirme testi) izin vermektedir. Böylece, servet vergisi aynı zamanda gelir vergisini kontrol işlevi görmektedir (Scheuer ve Slemrod, 2021:212-13; Hongler ve Mauchle, 2020:647-50). Diğer yandan Norveç’te, nispeten yüksek vergi oranlarına⁹ ve düşük eşige rağmen, servet vergisinin GSYİH içerisindeki payı İsviçre’ye göre oldukça düşüktür (Berg ve Hebous, 2021:7; Severdan, 2020:131). Bunda aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere ana konutlara uygulanan ayrıcalıklı değerlendirme hükümlerinin büyük etkisi bulunmaktadır (Perret, 2021:542; OECD, 2018: 18).

Netice olarak ülkeler arasındaki gelir farklılıkları; verginin tasarımı (vergiye tabi varlıklar, oranlar, eşikler, borçların durumu gibi), vergiden kaçınma/kaçırma imkan ve eğilimleri, ülkede servetin dağılımı ve matrahın aşınmasına katkıda bulunabilecek diğer ülkelerin vergi politikaları gibi faktörleri yansıtmaktadır (OECD, 2018:18).

Tablo 1. Avrupa Ülkelerinde Servet Vergisi’nin GSYİH İçindeki Payı

Ülke	1990	2019
Avusturya	0,5	0
Belçika	0	0,2
Danimarka	0,1	0
Fransa	0,2	0,1
Almanya	0,5	0
İzlanda	0,6	0
Hollanda	0,2	0
Norveç	0,7	0,6
İspanya	0,2	0,2
İsveç	0,2	0
İsviçre	0,9	1,3

Kaynak: (Boadway ve Pestieau, 2021:5)

Servet vergisi uygulayan ülkelerin çoğunda (Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç, Avusturya, Danimarka, Finlandiya ve Almanya) 1960’ların ortalarından itibaren servet vergisi gelirlerinin sabit kalması ya da azalması servetteki yoğunlaşma trendi ile tezat teşkil etmektedir. Bazı araştırmalar, varlık fiyatlarındaki patlamalar ve özel tasarruflardaki artış nedeniyle bazı gelişmiş ülkelerde net hane halkı servetinin son elli yılda önemli ölçüde arttığını göstermektedir (Perret, 2021:542; OECD, 2018:21). Ancak servetteki bu artış genellikle yüksek servet vergisi gelirlerine dönüşmemiştir. Birçok ülkede en yüksek servetli hanelerin varlıklarının nüfusun geri kalanından daha fazla arttığı düşünüldüğünde, bu daha da şaşırtıcı hale gelmektedir. Bu paradoks servet vergilerinin tasarımının bir sonucu olup aynı zamanda yüksek servetlilerden niçin çok yüksek gelir elde edilmediğini de net bir şekilde açıklamaktadır (OECD, 2018:21).

Ekonomik Etkinlik

Servet vergilerine karşı ileri sürülen temel ekonomik argüman tasarruf davranışlarını çarpıtması ve uzun vadede sermaye stoklarını ve büyümeyi azaltmasıdır. Bununla birlikte servet vergisi, karşılaştırıldığı sermaye kazançları vergisinden farklı olarak, varlıkların getirilerinden bağımsız

⁹ Norveç’te marjinal servet vergisi oranı, 1990’ların ortasındaki üç aşamalı iken (%1,5’e ulaşan) zaman içinde önemli ölçüde değişmiştir ve 2000’lerin başlarından itibaren şu anda % 0,85 olarak belirlenen sabit bir orana dönüşmüştür. Bkz., (Berg ve Hebous, 2021:7).

olarak uygulanmaktadır. Örneğin bir kişi servetini sıfır faizli mevduatta tutsa dahi servet vergisi doğmaktadır. Belirli bir yılda servetin azalması (negatif getiri) halinde dahi servet vergisi ödenecektir. Bu da servet vergisini eşitlik ve etkinlik yönlerinden anlamlı kılmaktadır (Scheuer ve Slemrod, 2021:209; Perret, 2021:545; OECD, 2018:49). Ancak servet vergisinin bu özelliği, yüksek getirili varlıklara dolaylı olarak daha düşük bir vergi uygulanması ile sonuçlanabilecektir. Bir başka ifade ile servet vergisi tasarımına bağlı olarak (özellikle orta sınıfa uygulanıyorsa) düşük getirili varlık sahiplerini cezalandırıcı bir yapıya dönüşme ihtimali yüksektir. Bu gibi olumsuz etkileri gidermek için yüksek bir istisna eşiği tercih edilmesi uygun olacaktır (Perret, 2021:548).

Servet vergisinin tasarruflar üzerindeki potansiyel caydırıcı etkileri tasarımına bağlıdır. Örneğin en yüksek marjinal vergi oranlarının % 100'ün üzerinde olduğu Fransa ve İspanya'da net servet vergisi sermayenin genel vergi yükünü önemli ölçüde artırmıştır. Diğer yandan sermaye üzerindeki genel vergi yükü diğer vergilere de bağlıdır. Örneğin sermaye kazançları ve varlık transferleri üzerindeki diğer vergilerin daha düşük olduğu ülkelerde (sermaye kazançlarının vergilendirilmediği İsviçre ve intikal vergisinin olmadığı Norveç gibi) sermaye üzerindeki servet vergisi dahil toplam vergi yükü daha düşüktür (OECD, 2018:71; Perret, 2021:546; Scheuer ve Slemrod, 2021:212).

Teorik olarak yıllık servet vergisinin aksine tek seferlik bir servet vergisinin caydırıcı hiçbir etkisi yoktur. Çünkü geçmiş bir tarihteki servete dayandığı için bireylerin ödenecek vergi miktarını azaltma davranışlarını etkilememektedir. Ancak bunun için daha önce de ifade edildiği gibi güven şarttır. Bireylerin verginin tek seferlik olduğuna (pandemi kurtarma vergisi gibi) güvenmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde, verginin tekrarlanacağı beklentisi gelecekteki davranışı çarpıtacaktır. Tek seferlik servet vergisinin aksine diğer verilerin hepsinin caydırıcı etkileri (gelir vergisinin çalışmayı, sermaye vergilerinin tasarruf ve yatırımları, kurumlar vergisinin karlı faaliyetleri, KDV'nin tüketimi caydırması gibi) bulunmaktadır. Bu davranışsal tepkiler az sayıda vergi için (karbon vergisi, günah vergileri, yakıt vergileri) arzu edilir olsa da refahı ve aynı zamanda geliri azaltmaktadır. Bu nedenle iyi tasarlanmış tek seferlik bir servet vergisi, ekonomik olarak en verimli vergilendirme şekli olarak görülmektedir. Yıllık servet vergisi ise diğer vergiler gibi, davranışları etkilememektedir. Klasik ekonomik argüman tasarrufu caydırdığı yönündedir (Advani vd., 2020: 29, 85; Edizdoğan ve Çelikkaya, 2022:292).

Vergilemede Adalet

Servet, vergi ödeme gücünün bir ölçüsü olmakla birlikte, mevcut sistemde gelir ve tüketim daha yaygın ölçütlerdir. Nitekim vergi gelirlerinin üçte ikisinden fazlası; gelir vergilerinden ve KDV'den sağlanmaktadır. Ancak gelir ve tüketim zaman içindeki akışları ölçerken, servet ödeme gücüne ilişkin en son görüntüyü vermektedir. Ayrıca servet sahibine güvence, nüfuz gibi ilave fırsatlar da sunmaktadır (Advani vd., 2020:32; Meade vd., 1978:318; Edizdoğan ve Çelikkaya, 2022:290). Bu açılardan bakıldığında daha fazla servete sahip olanların ekonomik kriz zamanlarında toplumun ihtiyacı olan ek katkıyı en iyi şekilde karşılayabileceklerini söylemek mümkündür (Advani vd., 2020: 32).

Servet eşitsizliği ciddi bir endişedir. Ekonomik krizlerle birlikte özellikle servet vergisi diğer maliye ve para politikalarından kaynaklanan servet eşitsizliğindeki artışı önlemek için haklı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu manada servet vergisinin amacı zenginleri cezalandırmak değildir. Vergi, servetin kaynağından (işletme sahibi, toprak sahibi, girişimci, muris gibi) bağımsız olup belirli bir grubu ayırmaz (Meade vd., 1978:351). Vergi, servetini nasıl elde ettiğine dair herhangi bir yargıdan ziyade, tamamen bireyin ödeme gücüne odaklanmaktadır (Advani vd., 2020:36 Tippe vd., 2021:12). Dolayısıyla bazıları tarafından bir servet müsadere (zenginlerin

mallarına devletin zorla el koyması) olarak görülse de, olağandışı finansal kriz durumlarında ya da servetin orantısız dağılımının önlenmesi amacıyla uygulandığı için, adil olarak değerlendirilmelidir (Boadway ve Pestieau, 2021:5).

SERVET VERGİSİNİN TASARIMI

Vergiye Tabi Kişiler

Servet vergisi uygulamalarında genel olarak aile esas alınmaktadır. Bu bağlamda eşlerin ve çocukların varlıkları birlikte değerlendirilmekte ve vergilendirilmektedir. Burada temel gerekçe adalettir, yani servetten ailenin bir bütün olarak yararlanmasıdır. İkinci neden mülkiyet hakları üzerindeki anlaşmazlıkları azaltmaktır. Aksi taktirde varlıklarının mülkiyetini belirlemek ve bölmek ve ayrıca çocukların varlıklarını ebeveynlerden birine tahsis etmek güç olacaktır. Dahası ayrı vergileme eşler arası varlık transferlerinin (vergiden kaçınma eğilimleri) yakından izlenmesini gerektirmektedir. Vergilemede ailenin esas alınması idari yönden de tercih sebebidir, çünkü tek/birleştirilmiş bir beyan yeterlidir. Birlikte yaşayan ve hane harcamalarını paylaşan iki kişinin, ayrı yaşayan iki kişiden daha ucuza yaşayabileceği, yani vergilendirilebilir kapasitenin daha yüksek olacağı iddia edilmektedir. Bazı ülkeler (İsviçre, Norveç, Fransa, Almanya) servet vergisinin tasarımında aileyi esas almıştır. İrlanda'da ilaveten eşlerin ve çocukların yararlandığı isteğe bağlı trustler de matraha dahil edilmiştir (Meade vd., 1978:357; OECD, 2018:79; Chamberlain 2020:5; Chamberlain, 2021:600-1; Advani vd., 2020:10, 43; Hongler ve Mauchle, 2020:647).

Buna karşılık aileyi esas alan vergilemenin birtakım zorlukları bulunmaktadır. İlk olarak ortak mülkiyet rejimleri dışında, evli çiftlerin birlikte servet sahibi olduğunu kanıtlamak (varlığın mülkiyetini takip etmek) güçtür. İkinci olarak, tüm çocukları kapsama dahil etmek zor ve adaletsiz olabilecektir. Özellikle yetişkin çocukların bağımsız olarak kazandıkları serveti matraha dahil etmek kesinlikle orantısız olacaktır. Üçüncü sorun vergiyi kimin ödeyeceği ve sorumluluğun nasıl paylaşılacağıdır. Yükümlülüğün aile üyeleri arasında eşit olarak dağıtılması ve ilgili servetlerinden alınması mümkün olmakla birlikte, kimin beyannameyi vereceği ve vergiyi ödeyeceği bir sorundur. Eşlerden birinin diğer eşin vergisinden de sorumlu olması, özellikle de servete erişimi ve hatta bilgisi yoksa kabul edilebilir bir durum değildir. Bu aynı zamanda bir mahremiyet meselesidir. Dolayısıyla ailenin esas alınması idari açıdan düşünüldüğü kadar kolay ya da adil olmayabilecektir (OECD, 2018:79; Chamberlain, 2020:10). Ancak bunlar üstesinden gelinmeyecek sorunlar olmayıp, bazı ülkeler bu çelişkileri evli çiftlerde istisna eşitliğini iki katına çıkartarak çözmektedir (Chamberlain, 2021:602-3).

Uygulamada az sayıda ülke ise vergilemede aile yerine bireyi esas almaktadır. Örneğin İspanya'da varlıklar, evlilik rejimi kurallarına uygun olarak aile üyeleri arasında dağıtılmaktadır. Küçükler de vergiye tabidir. Bu nedenle serveti bölmeyi önleyici kurallara gerek görülmemiştir (OECD, 2018:78; Advani vd., 2020:10; Chamberlain, 2020:6; Ramallo, 2020:5). Ancak burada önemli bir sorun bağış yoluyla edinilen varlıkların durumudur. Bu sorunun çözümü için bağış yoluyla edinilen varlıkların bağışlayanın servetine dahil edilmesi en uygun yol olacaktır (Chamberlain, 2021:603).

Vergiye Tabi Servet

Servet, neredeyse tüm özel mülkiyet biçimlerini (beşeri sermaye ve sosyal devlet yardımları hariç) içermelidir. Bu kapsamda gelir getiren ya da getirmeyen tüm varlıkların (nakit, banka hesapları, arazi, gayrimenkul, tahviller, hisseler, yatırım fonları, hayat sigortası poliçeleri, araçlar,

tekneler, uçaklar, mücevherler, sanat eserleri ve antikalar, emeklilik tasarrufları, finansal varlıklar, fikri veya sınai mülkiyet hakları gibi) matraha dahil edilmesi gerekmektedir. Ancak mükellefler üzerindeki idari yükü azaltmak, beyanı kolaylaştırmak ve profesyonel değerlemeye ihtiyaç bırakmamak için düşük değerli bazı varlıklara (değersiz kişisel ve ev eşyaları, engellilere ait ekipmanlar dahil) standart bir istisna uygulanması mümkündür (Meade vd., 1978:354; Advani vd., 2020:47; Tippet vd., 2021:5; Saez ve Zucman, 2019b:442; Perret, 2021:549; OECD, 2018:82; Aroop, 2021:3).

Yatay eşitlik ilkesi uyarınca tüm borçların matrahtan indirilmesine izin verilmelidir. Bu servet vergisini azaltmak anlamına gelmez. Çünkü borç aynı zamanda bilançoların varlık tarafında bir karşılık (ipotek karşılığı ev almak gibi) arz etmektedir. Burada sorun varlık tarafında karşılığı olmayan borçlanmalardır. Örneğin vergiye tabi bir varlık için alınan borcun, vergiden istisna bir varlığın satın alınmasında kullanılması halinde (borçtan kaçınmak için borcun kullanılması) vergiden kaçınmayı önleyici kurallar uygulanmazsa bu durum net servet vergisi yükünün azaltılması ile sonuçlanacaktır (Advani vd., 2020:54).

Tablo 2.Servet Vergilerinde Varlıkların Ele Alınış Biçimi

Varlık	Norveç	İspanya	İsviçre	Avustur. (1994)	Almanya (1997)	Finland. (2006)	Fransa (20185)	İrlanda (1978)	Lüksemb. 2006)	Hollanda (2001)	İsveç (2007)
Taşınmaz Varlıklar											
Binalar	TR	VT	TR	VT	VT	TR	VT	VT	VT	VT	VT
Ana Konut	TR	TR	TR	VT	X	TR	TR	VM	VT	TR	VT
Ormanlar	TR	TR	TR	VT	VT	TR	TR	VM	VT	VM	VM
Arazi	TR	VT	TR	VT	VT	VT	VT	VT	VT	VT	VM
Taşınır varlıklar											
Tarımsal ve kırsal varlıklar	TR	TR	TR	VT	VT	VT	TR	TR	T	VT	VM
Mobilya	TR	TR	VM	VT	X	VM	VT	VT	VT	VM	VM
Sanat eseri ve Antikalar	TR	TR	TR	VT	VM	VT	VM	VM	VT	VM	VM
Mücevher	TR	VT	VT	VT	X	VT	VT	VT	VT	TR	VM
Motorlu araçlar	TR	VT	TR	VT	X	VM	VT	VT	VT	VT	VT
Finansal Varlıklar											
Koteli hisseler	TR	TR	VT	VT	X	TR	VT	VT	TR	VT	VT
Hayat sigortaları	VM	VT	VT	VT	X	VM	VT	X	VT	VM	VT
Tahviller	VT	VT	VT	VT	X	VM	VT	VT	VT	VT	VT
Likit varlıklar	VT	VT	VT	VT	X	VM	VT	VT	TR	VT	VT
Fikri mülkiyet hakları	VM	VM	VT	VT	VM	VM	VM	X	VM	VT	VM
Emeklilik Tasarrufları	VM	VM	VM	VT	VM	VM	VM	VM	VM	VM	VM
İşletme varlıkları	TR	VM	TR	VT	TR	VT	VM	TR	TR	TP	VM

Not: V: Tamamen vergiye tabi; M: Tamamen vergiden muaf; TR: Tercihli vergi rejimi. X: Bilgi yok. Danimarka ve İrlanda için bilgi yok. Bu muafiyetlerin ve indirimleri çoğu, belirli kriterlere ve koşullara bağlıdır.

Kaynak: (Perret, 2021:550).

Diğer yandan uygulamada farklı gerekçelerle bazı servet türleri matrahın dışında tutulmaktadır (Bkz., Tablo 2). Belirli varlıklar için tercihli vergi uygulamasının başlıca gerekçeleri; adalet (birincil konutlar için); sosyal kaygılar (emeklilik hakları için); likidite endişeleri (verimsiz tarımsal mülkler için); girişimciliği ve yatırımı teşvik (finansal varlıklar için); değerlendirme zorlukları (sanat eserleri, mücevher, koteli olmayan hisseler için) şeklinde özetlenebilir (OECD, 2018:83; Perret, 2021:549).

Ancak vergi matrahının bu şekilde daraltılması öncelikle adaletsizliğe yol açacaktır. Aynı ödeme gücüne sahip iki kişinin servetlerini farklı şekillerde tuttukları için farklı vergi ödemeleri doğası gereği adaletsizdir. Aynı zamanda yüksek servetliler tarafından tutulan varlıklara (finansal ve ticari) daha çok ayrıcalık tanındığı varsayırsa dikey adalet de bozulacaktır. İkinci olarak, belirli varlıkların matrahın dışında tutulması, diğer varlıkların vergi oranı artırılmadığı sürece gelir potansiyelini ve artan oranlılığı azaltacaktır. Üçüncü olarak, tercihli vergileme karmaşıklığı artıracaktır. Bu, taraflar açısından yüksek idari ve uyum maliyetleri anlamına gelmektedir. Bu tür ayrıcalıklar servet vergisinden kaçınmayı da kolaylaştıracaktır. Örneğin İspanya'da 1994 yılında yönetici hisseleri için getirilen istisna işletme sahiplerinin faaliyetlerini yeniden ayarlamaları ile sonuçlanmıştır. Bu olumsuz etkilere rağmen servet vergisi uygulayan ülkelerin zaman içinde ayrıcalıkları kademeli olarak genişlettikleri görülmektedir. Bu tür ayrıcalıklar önemli bir davranış değişikliğine neden olabileceği için tüm varlıkların matraha dahil edilmesi ve daha da önemlisi eğer bazı varlıklara ayrıcalık tanınacaksa bunun tahakkuk tarihinin önce bilinmemesi gerekmektedir (Advani vd., 2020:49-50; Aroop vd., 2021:5; Perret, 2021:551; OECD, 2018:91).

Servet vergisi bazı varlıklara ayrıcalık tanındığı gerekçesiyle Almanya'da (1995) mahkeme kararıyla yürürlükten kaldırılmıştır. İsveç'te, orta sınıfa ait varlıklar vergilendirilirken (konut gibi), yüksek servetli gruplara ayrıcalık tanınması (işletme sermayesi gibi) gerileyici olmanın yanında vergi cennetlerine sermaye kaçışını teşvik etmiştir (Scheuer ve Slemrod, 2021:211). Fransa'da Devrim sonrası servet yerine gelire dayalı vergilendirmeye başlanmasında keyfi vergi istisnalarının neden olduğu adaletsizlik yatmaktadır (Hongler ve Mauchle, 2020:645). Dolayısıyla vergiden istisna varlıkların kapsamının genişletilmesinin servet vergisinin temel gerekçesini (adaleti sağlama) ciddi anlamda zedelediği bir gerçektir.

Vergi Değeri

Varlıkların değerlendirme tarihindeki rekabetçi piyasa değerini ifade eden "açık piyasa değerlemesi", birçok cari/eski servet vergisinde kullanılan birincil araçtır ve vergi politikası literatüründe genel destek bulmuştur (Meade vd., 1978:355; OECD, 2018:85; Advani vd., 2020:55; Saez ve Zucman, 2019a:15; Tippet vd., 2021:6; Andrew, vd., 2022:3; Kapeller vd., 2021:22). Açık piyasa değerlendirme diğer bazı vergilerde (emlak, veraset, sermaye kazançları vergisi gibi) zaten kullanılmaktadır. Dolayısıyla bilinen bir uygulamanın servet vergisi için zorluğu, bazı varlıkların değerlendirme kolay iken, bazılarının ise doğrudan bir devlet kurumu tarafından yapılmadığı sürece profesyonel değerlemeyi gerektirecek olmasıdır (Advani vd., 2020:56). Ancak günümüzde teknoloji sayesinde (emlak değerlendirme siteleri gibi) bilgiye erişim kolaylaşmış ve değerlendirme daha az maliyetli bir hale gelmiştir (Daly vd., 2021:616).

Varlıklar piyasa değerleri ile değerlendirilirken, değerlendirme anlaşmazlıklarını önlemek için matrahın piyasa değerinin belli bir oranı ile sınırlandırılması ve ayrıca varlıkları elde tutmak ve idame

ettirmek için gerekli maliyetlerin de dikkate alınması uygun olacaktır. Örneğin Kolombiya'da¹⁰ gayrimenkullerde kadastro değeri açık piyasa değerlerinin %60-70'ine karşılık gelmektedir (Velez ve Mahecha, 2018:10). Nadir ticareti yapılan ve dolayısıyla değer tespiti güç olan varlıklar için (sanat eserleri, mücevher gibi) piyasa değeri yerine, sigorta değerinin kullanılması mümkündür (OECD, 2018:86). Değerlemeyi kolaylaştırmak için bazı spesifik varlıkların değeri birkaç yıl için sabit (Fransa'da mobilya için üç yıl gibi) kabul edilebileceği gibi, toplam servetin yeniden değerlemeden önceki birkaç yıl için sabit vergilendirilmesi de bir diğer seçenektir (Daly vd., 2021:622-623).

Uygulamada değerlendirme tarihleri değişmektedir. Bazı ülkeler genel bir kural olarak 1 Ocak'ta değerlemeyi (Fransa ve Norveç gibi), diğerleri ise yılsonunda değerlemeyi (İspanya, İsveç ve İsviçre gibi) kullanmaktadırlar (OECD, 2018:86; Ramallo, 2020:5). Ancak bu varlıkların sadece belirli bir andaki değerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla start-up şirketler gibi ciddi dalgalanmalara açık varlıklar açısından oldukça sorunludur. Bir başka ifade ile anlık değerlemede yıl içi dalgalanmalar düşük ve aşırı değerlemelere yol açarak yatay eşitsizliğe neden olabilecektir (Daly vd., 2021:622-23). Bu nedenle değerlendirme tarihinden hemen önce varlıkların değerinin suni olarak düşürülmesini önleyici kurallar getirilmesi gerekmektedir¹¹.

İstisna Eşikleri

Geçmiş ve mevcut tüm servet vergileri, eşitliği sağlamak adına belirli bir eşik altındaki serveti istisna tutmakla birlikte, ülkeler arasında önemli farklılıklar vardır. Fransa ve İspanya'da eşik yüksek belirlenerek verginin kapsamına sadece en yüksek servetliler alınmıştır. Fransa en yüksek eşiklerine sahip olup, net serveti 1,3 milyon Euro ve üzeri olan mükellefleri (2017 yılı itibarıyla 360.000 kişi) vergilendirmiştir. Diğer ülkelerde, vergi daha geniş bir mükellef yelpazesine uygulanmaktadır. Örneğin İsviçre'de eşikler nispeten düşük olup, vergi sadece en üst sınıfı değil orta sınıfın da büyük bir bölümünü etkilemektedir. Bu kısmen İsviçre vergi sisteminin farklı özelliklerinden kaynaklanmaktadır. İsviçre'de sermaye kazançlarından (menkul kıymet satıcıları hariç) gelir vergisi alınmaması, temettü yerine sermaye kazançlarını daha cazip kılmaktadır. Ebeveynlerden çocuklara doğrudan yapılan bağışlar ve miras çoğu kantonda veraset vergisinden istisnadır. Dolayısıyla İsviçre'de net servet vergisi diğer ülkelerde yaygın olan diğer vergilerin yerini almıştır. İsviçre'de ayrıca yabancılar birçok Kantonda herhangi bir ücretli iş yapmadıkları sürece sadece yaşam standardına dayalı götürü bir vergi ödemektedir. Ancak yüksek servetlilerin düşük vergi yükünden yararlanmasına yol açan bu alternatif rejiminin kuralları yakın zamanda sıkılaştırılarak 5.000'den az kişiyi etkiler hale getirilmiştir (Scheuer ve Slemrod, 2021: 214; OECD, 2018:79; Perret, 2021:542; Chamberlain, 2021:604; Hongler ve Mauchle, 2020:646).

Eşiklerdeki farklılıkların bir yansıması olarak servet vergisine tabi mükellef sayıları da değişmektedir. Fransa'da 2016 yılında mükelleflerin sadece %1'i net servet vergisine tabi tutulmuştur. İspanya'da 2007-2015 döneminde mükellef sayısında önemli bir azalma (981.498 kişiden 188,680 kişiye) olmuştur. Buna karşılık düşük eşik uygulayan Norveç'te net servet vergisine tabi mükellef sayısı 2016 yılı itibarıyla toplam mükelleflerin %11'i şeklinde oldukça yüksektir. Net servet vergisine tabi mükellef sayısının en yüksek olduğu ülke (2016 yılı itibarıyla

¹⁰ Kolombiya'da 2002'den itibaren yeniden servet vergisi alınmaktadır. Vergi iki taksitte ödenmektedir ve ödeme kolaylığı için likit varlıklara odaklanmıştır. Bazı sorunlara rağmen (borcun fazla tahmin edilmesi ve gayrimenkulleri düşük değerlendirme gibi) vergiden beklenen gelir sağlanmaktadır (Aroop vd., 2021:17).

¹¹ Bir görüşe göre bir kişinin servetini değerlendirme tarihinden önce azaltması ve daha sonra yasal olarak eski haline getirmesi oldukça zordur. Dolayısıyla değerlendirme tarihinden hemen önce değerinin manipüle edilebileceği ile ilgili bu tür endişeler çok da gerçekçi değildir (Advani vd., 2020:55).

5.150.529 hane) İsviçre'dir. Mükellef sayılarındaki bu farklılıklar aynı zamanda ülkelerdeki servetin dağılımını da yansıtmaktadır (OECD, 2018:81-82).

Tablo 3. Avrupa Servet Vergileri: Eşik ve Oranlar

Ülke	Yürürlükte olduğu yıllar (1)	GSYİH İçerisindeki Payı (2)	En yüksek marjinal oranlar		İstisna eşikleri (Euro)		Marjinal oran sayısı (5)
			En yeni (3a)	Geçmiş (3b)	Tek (4a)	Evli (4b)	
Avusturya	1954-1994	%0,14	%1,00	%1,00	Yok	Yok	1
Danimarka	1903-1997	%0,06	%0,70	%2,20	320,657	641,314	1
Finlandiya	1919-2006	%0,08	%0,80	%1,00	250,000	500,000	1
Fransa	1982-1986, 1989-2017	%0,22	%1,50	%1,80	1.300.00	1.300.000	5
Almanya	1952-1997	%0,11	%1,00	%2,50	61,355	122,710	1
İzlanda	1096-2006, 2010-2015	%0,48	%2,00	%2,00	473,248	630,997	2
İrlanda	1975-1978	%0,10	%1,00	%1,00	88,882	126,974	1
Lüksemburg	1934-2006	%0,55	%0,50	%0,50	2,500	5,000	1
Hollanda	1965-2001	%0,18	%0,70	%0,80	90,756	113,445	1
Norveç	1892-devam ediyor	%0,45	%0,85	%1,10	157,833	315,666	1
İspanya	1977-2008, 2011-devam ediyor	%0,18	%0-%3,75	%3,75	400,00-700,000	800,000-1.400.000	8
İsveç	1947-1991; 1991-2007	%0,19	%1,50	%4,00	166,214	221,619	1
İsviçre	(1840-1970)-devam ediyor	%1,08	%0,1-%1,1	%3,72*	25,380-116,250	51,150-232,500	1-1,000

Notlar:
(1): Fransa, 2017'de servet vergisinin yerine gayrimenkule dayalı bir vergi getirmiştir. İzlandalılar 1096'dan itibaren servet üzerinden %1 vergi (aslında, %10 getiriye uygulanan %10'luk bir vergiye dayalı bir ondalık sistem) ödemeye başlamışlardır. İsveç 1991'de büyük bir değişiklik yapmıştır. İsviçre'nin kantonları, vergiyi kademeli olarak uygulamaya koymuş ve 1970 yılına kadar tamamen benimsemiştir.
(2): Değer, servet vergisi uygulamaya devam eden ülkeler için 2018 yılına ve servet vergisi uygulamayan ülkeler için de en son aktif olarak uygulandığı yıla aittir.
(3): İspanya'da merkezi en yüksek oranı %2,5'tir. Bazı bölgeler daha yüksek oranlar (Extremadura %3,75 gibi) uygularken, diğerleri daha düşük oranlar (Madrid %100 vergi kredisi ile %0 efektif oran gibi) uygulanmaktadır. Oranlar İsviçre kantonlarında farklılık göstermektedir. * 1942'de tüm kantonlarda ortalama en yüksek marjinal oran %3.72'dir. Bu, başka yıllardaki kanton ve belediye oranlarının toplamından daha yüksektir.
(4): Avusturya'nın belirli bir eşiği bulunmamasıyla birlikte dolaylı olarak 11.000 Euro'nun altındaki servet vergilendirilmemiştir. Danimarka'nın eşikleri 31.12.1996 döviz kuru üzerinden Euro'ya çevrilmiştir. Lüksemburg'un kişi başı istisna eşiği 2.500 Euro'dur. Finlandiya ve İspanya'da vergi mükellefleri bireysel olarak vergilendirilmektedir. İspanya'da bireysel eşik 700.000 Euro'dur. Bazı bölgelerin daha düşük eşikler (Aragon 400.000 Euro ve Katalonya 500.000 Euro dahil) vardır. Eşikler, İsviçre kantonlarında farklılık göstermektedir.
(5): İsviçre/Basel'de her 1.000 CHF için 1 milyon CHF'ye kadar artan oranlı bir tarife vardır.

Kaynak: (Scheuer ve Slemrod, 2021:212-213).

Servet vergisinde yüksek eşikler, genellikle adalet açısından savunulmaktadır. Bu sayede yaşamsal tasarrufların vergilendirilmesi engellenmiş olacaktır. Gelir açısından bakıldığında, servet yüksek gelirlielerin elinde yoğunlaştığı için yüksek eşik, vergi tabanının geniş olması şartıyla, yüksek bir getiri sağlayacaktır. Bunun için eşiklerin enflasyona karşı belli aralıklarla gözden geçirilmesi gerekmektedir. Yüksek eşik uygulaması düşük servetlileri varlıklarını değerlemek zorunda bırakmayacağı için uyum maliyetlerini de azaltacaktır. Buradaki temel argüman yüksek bir eşiğin belirli varlıklara ayrıcalık tanınmasını azaltacağı olmakla birlikte, uluslararası deneyimler (birçok ülkenin konutlara benzer ayrıcalıklar tanınması gibi) bunu aksini göstermektedir. Dolayısıyla özellikle yüksek servet sahiplerinden gelen baskılar, gerçekte yüksek

eşiklerin geniş bir vergi tabanı oluşturmasını zorlaştırmaktadır (Chamberlain, 2021:604; OECD, 2018:79; Stuart ve Miller, 2021:481; Saez ve Zucman, 2019b:503).

Bir diğer seçenek, servet vergisinde düşük bir istisna eşiği uygulamaktır. Bu servetin eşler/çocuklar/tröstler gibi farklı kişi ve kuruluşlar arasında bölünmesi teşvikini azaltacak ve de karmaşık ve bazen etkisiz vergiden kaçınma önlemlerine ihtiyaç bırakmayacaktır. Çünkü eşik yükseldikçe serveti bölme/parçalanma daha büyük bir sorun haline gelmektedir. Bir başka ifade ile servet vergisinde düşük istisna eşikleri serveti aile üyeleri arasında bölme teşvikini azaltmaktadır. Ancak düşük istisna eşiğinin de iki büyük maliyeti vardır. İlk ödeme endişesi olup vergiyi karşılamak için varlıkları satma olasılığı artacaktır. İkincisi, daha fazla mükellefin kapsama girecek olmasıdır. Bu da idari maliyetleri daha da yükseltecektir (Burgherr, 2021:696; Tippet vd., 2021:8; Chamberlain, 2021:604; Advani vd., 2020:79; Aroop vd., 2021:6).

Vergi Oranları

Genel olarak servet vergisi oranları düşük tutulmalıdır. Bu, sermaye gelirinin yüksek seviyelerinde yüksek oranlar uygulandığı sürece sermaye üzerindeki toplam vergi yükünü sınırlandıracaktır. Daha fazla adaleti sağlamak için vergi artan oranlı olmalıdır. Servet vergisinde artan oranlı bir yapı düşük servetlilerden daha az vergi talep edilmek suretiyle likidite/ödeme endişesini azaltacaktır. Ayrıca enflasyondan kaynaklanan getirileri hariç tutmak için vergi oranlarının enflasyona endekslenmesi uygun olacaktır. Buna karşılık sabit vergi oranı uygulamak özellikle düşük getirili varlıkları elinde tutan düşük servetlileri cezalandırabilmektedir (OECD, 2018:87; Advani vd., 2020:74; Saez ve Zucman, 2019b:463).

Servet vergileri genellikle sabit oranlı (Avusturya, Almanya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Norveç ve İsveç) ya da toplam net servetle birlikte artan (Fransa, İspanya ve İsviçre) oranlıdır. En düşük marjinal vergi oranları genellikle % 0,2-% 1,5 arasında, en yüksek marjinal vergi oranları genellikle % 0,5-% 2,5 arasında değişmektedir (Bkz., Tablo 3). Yüksek oranlar tipik olarak yüksek eşiklerle ilişkilendirilmektedir (OECD, 2018:87; Perret, 2021:544; Scheuer ve Slemrod, 2021:210; Kapeller vd., 2021:8; Ramollo, 2020:5).

Servet vergisi oranlarında 2000'li yıllardan itibaren genel bir düşme eğilimi hakimdir. İsviçre'de vergi indirimleri en çok vergi rekabetinin yoğun olduğu merkezi kantonlarda olmuştur. Bununla birlikte, yüksek vergili batı kantonları, servet vergisi oranlarında fazla bir değişikliğe gitmemiştir. Fransa'da 2017'deki en yüksek vergi oranı 2000'li yılların başındaki orandan daha düşüktür. Norveç'te, servet vergisi yükünü azaltmak için vergi oranı 2013'te %1,1'den % 0,85'e (eşikte kademeli artışlar ve değerlendirme kurallarındaki değişikliklerle birlikte) düşürülmüştür. Diğer yandan İspanya'da merkezi hükümet 2002 yılından beridir servet vergisi tarifelerini değiştirmemiştir (OECD, 2018:87; Perret, 2021:544).

Vergi oranlarının nispeten yüksek olduğu ülkelerde (İspanya ve Fransa gibi) istisna eşikleri de yüksektir. Ancak bu her ülke için geçerli değildir. Örneğin Norveç'te düşük bir istisna eşiği ve nispeten yüksek bir vergi oranı vardır. Bu da Norveç servet vergisini gelenekselin dışına çıkarmaktadır. Diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında Norveç'te orta servet grubunun vergi yükününün daha yüksek olduğu görülmektedir (OECD, 2018:82).

Vergi Üst Sınırı

Servet vergilerinin genel özelliklerinden biri tavan hükümleri ya da vergi üst sınırlarıdır. En yaygın olanı toplam vergi yükümlüğüne gelirin maksimum oranı şeklinde bir sınır koymaktır. Buradaki amaç mükelleflerin makul olmayan yüksek vergi yüklerini sınırlandırmak ve vergiyi

ödemek için varlığı satmak zorunda (özellikle emekliler, çiftçiler ve yeni işler gibi) bırakmamaktır (Chamberlain, 2020:17). Diğer yandan servet vergisinin ayırıcı özelliği nispeten az gelir beyan eden yüksek servetli kişileri vergilendirmektir. Başka bir ifadeyle servet vergisinin temel motivasyonu yüksek refah düzeyine sahip kişilerin gelirlerine bakılmaksızın biraz daha fazla vergi ödeyebilecekleri algısıdır.

Bazı ülkeler gelire dayalı üst sınırlar kullanmaktadır, yani yükümlülüğü gelire göre sınıflandırmaktadırlar. Fransa'da vergi, elde edilen gelirin %75'i ile ve İspanya'da ise vergiye tabi gelirin %60'ı ile sınırlandırılmıştır. Eğer bu miktarı aşarsa, mükellefin servet vergisi borcu aşan bu miktar kadar azalmaktadır. İsviçre'de 26 kantonun 7'si net servet vergisine; toplam vergiye tabi gelirin ya da toplam net servetin bir yüzdesi olarak sınır koymaktadır. Buna karşılık Norveç'te vergi üst sınırı uygulaması bulunmamaktadır (OECD, 2018:88; Chamberlain, 2020:17; Advani vd., 2020:63).

Servet vergisini bu şekilde vergiye tabi gelire bağlamak pratikte potansiyel geliri azaltmaya ek olarak vergiden kaçınmak için de önemli fırsatlar doğurmaktadır (Advani vd., 2020:63). Örneğin Fransa'da mükellefler hayat sigortası poliçelerine yatırım yaparak yükümlülüklerini azaltabilmektedir. Banka mevduat hesapları servet vergisi matrahına dahil edilmekte ve kazanılan faiz de ayrıca gelir olarak gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Buna karşılık bu tasarruflar bir sigorta hesabında tutulursa, sigorta poliçesinin değeri genel olarak verginin hesaplanmasında dikkate alınsa da, çekilene kadar gelir doğmuş sayılmamaktadır. Vergi üst sınırlarını kullanarak bu şekildeki vergi planlama davranışlarından kaçırılmasını önlemek için güvenlik önlemleri (İspanya'da servet vergisine aynı zamanda %20 alt sınır getirilmesi gibi) gerekmektedir (OECD, 2018:88-92; Chamberlain, 2020:17).

Vergi üst sınırlarının ayrıca dikkate alınması gereken bir takım gerçek etkileri de vardır. Mükellefiyeti sınırda ya da sınırın üstünde olan sabit gelirliler için, daha fazla servete sahip olmak daha fazla mükellefiyet doğurmazken, mükellefiyeti sınırda ya da sınırın üstünde olan sabit servetliler için, gelirdeki bir artış vergi üst sınırının nominal miktarını artırarak gelir ve servet vergisi mükellefiyetini artıracaktır. Böylece çalışarak ya da diğer gelir getiren faaliyetlerde bulunarak daha fazla gelir elde eden mükellefler için büyük bir ayrımcılığa yol açacaktır. Bu nedenle servet vergisi doğru tasarlanırsa (yüksek bir eşik belirlenmesi, taksitle ve düşük faizle ödeme kolaylıkları sağlanması gibi) rasyonel olmayan yükümlülük üst sınırlarına da ihtiyaç kalmayacaktır (OECD, 2018:92; Advani vd., 2020:63).

Verginin Beyanı

Servet vergisi genel olarak beyana dayalıdır. Bununla birlikte beyan prosedürü ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Birçok ülkede mükellefler gelir vergisinden ayrı olarak bir servet vergisi beyannamesi doldurmaktadır. Ancak servet vergisi beyannamesi gelir vergisi beyannamesi ile birleştirilmektedir. Fransa'da vergiye tabi net serveti 1,3 ve 2,57 milyon Euro arasında olan mükellefler varlıklarını gelir vergisi beyannamesi ile birlikte bildirilmektedir. Toplam net serveti 2,57 milyon Euro'nun üzerinde olanlar ise ayrı bir servet vergisi beyannamesi vermek zorundadır. Norveç'te ve İsviçre'de, servet vergisi beyannamesi ayrıca gelir vergisi beyannamesi ile birleştirilmektedir. Burada önemli olan beyannameler ayrılrsa bile, aynı zamanda verilmeleridir. Bu uygunluklarını doğrulamak için servet vergisi beyannamesinin gelir vergisi beyannamesi ile çapraz kontrolünü ve her iki vergiye ilişkin denetimler için bilgi edinilmesini sağlayacaktır (OECD, 2018:89; Meade vd., 1987:356).

Servet vergisinin beyanında iki temel endişe; düşük değerlendirme ve varlıkların bildirilmemesi olacaktır. Ancak bu eğilim beyana dayalı diğer vergilerden daha yüksek görünmemektedir. Bu

noktada üçüncü taraf raporlaması ve uluslararası bilgi alışverişi servet vergisinde de hedeflere ulaşmak için önemlidir (Advani vd., 2020:70). Norveç örneğinde olduğu gibi üçüncü taraf raporlamasını otomatikleştiren ve dosyalamayı kolaylaştıran bir dijital altyapı oluşturulması, uyumu basitleştirmeye ve idari maliyetleri hafifletmeye yardımcı olmaktadır (Burgherr, 2021:696). Başarılı bir gelir vergilemesinde olduğu gibi, işverenler ve finans kurumları gibi üçüncü şahıslar tarafından yapılan bildirimler (finansal kurumlardan yılsonunda varlıklarının değerini gösteren raporlar alınması gibi) kişisel beyanı minimuma indirecektir (Saez ve Zucman, 2019a:15). Ayrıca, uluslararası kara para aklama, terörün finansmanı ve organize suçla mücadele için halihazırda kullanılan ağlardan, araçlardan ve tekniklerden de yararlanılmalıdır. Denetimlerde; mükellefin özellikleri, beyannamede toplanan bilgiler ve harici istihbarat (üçüncü taraf raporlama gibi) dahil olmak üzere çeşitli riski değerlendirme yöntemleri kullanılmalıdır. Ayrıca, denetimler veri analitiği tarafından (beyannameleri analiz etmeye yönelik makine öğrenme yöntemleri) daha fazla desteklenmelidir (Çelikkaya, 2022:8-9). Servet vergisi gibi nispeten büyük bir vergi borcu için, İdarenin denetime önemli kaynak ayırması da gerekmektedir (Advani vd., 2020:70-71).

Servet vergisini toplamanın idari maliyetleri önemli bir sorundur. Örneğin 1979'da kaldırılan İrlanda servet vergisi gelirin dörtte birine eşit işletme maliyetlerine sahip olduğu için eleştirilmiştir. Bu endişeler halen geçerliliğini korumaktadır (Advani vd., 2020:72; Burgherr, 2021:696). Ancak servet vergisinin tasarımına bağlı olarak idari maliyetleri de düşecektir. Bu kapsamda; yüksek bir istisna eşiği, değerlendirilmede uygun yöntemlerin belirlenmesi ve dijital bir alt yapının kurulması idari maliyetlerin düşürülmesinde etkili olacaktır.

Verginin Ödenmesi

Servet vergisinde ödeme/likidite sorunları en büyük endişelerden biridir. Verginin, kişinin gelirinin büyük bir bölümünü oluşturması durumunda varlıklarının bir kısmını satmaya zorlanabileceğine dair yaygın bir endişe vardır. Ancak bu kişinin nispeten az likit varlıklara sahip olduğu (yani servet bakımından zengin-nakit yönünden fakir) özel bir durumu ifade etmektedir. Böyle bir durumda nispeten küçük bir vergiyi ödemek için daha büyük likit bir varlığın (ev, çiftlik, hisse gibi) satılması gerekecektir. Endişenin derecesi ise belirlenen oran ve eşiklere bağlıdır. Oranın yükseltilmesi ödeme sorunu yaşayacak kişi sayısını, eşik düşürülmesi ise verginin tahsil edildiği servet miktarını artıracaktır. Bununla birlikte oran ve eşik ne olursa olsun gerçekten zorluklara neden olabilecek bu endişelere çözüm bulunmak zorundadır (Advani vd., 2020:61-62; Tippet vd., 2021:7; Aroop vd., 2021:18).

Bu endişenin üstesinden gelebilmenin iki yolu; varlık satılana kadar verginin ertelenmesine ya da birkaç yıla yayılı olarak ve düşük faizle ödenmesine izin vermektir. Öte yandan, standart ödeme süresini çok uzatmanın riskleri vardır. Bu; lobi yapma olasılığını artırır, vergiyi ötelere, istisnai bir krize anında yanıt vermeyi güçleştirir. Mükellefler isterlerse vergi borcunu tek seferde ödeme seçeneği de olmalıdır. İlaveten aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere emeklilik hakları için de emeklilik hakları netleşene ya da emeklilik yaşına ulaşana kadar (hangisi erkense) emeklilik servetlerine atfedilen verginin ertelenmesi mümkündür (Advani vd., 2020: 65). Ancak erteleme ya da taksitle ödeme seçenekleri servet vergisi uygulamalarında oldukça nadirdir. Örneğin İspanya'da servet vergisine özgü olmamakla birlikte vergilerin taksitlendirilmesi ya da ertelenmesine genel vergileme ilkeleri çerçevesinde izin verilmektedir (OECD, 2018:89).

SERVET VERGİSİNDE DEĞERLEME SORUNLARI

Varlıkların değerinin piyasa işlemlerine referansla belirlenmesi genel olarak kolay olmakla birlikte belirli varlıklar için oldukça sorunludur. Örneğin hisse fiyatlarındaki orantısız hareketler, büyük blok hisse fiyatlarındaki farklılıklar, söylentiye dayalı fiyat dalgalanmaları, piyasa değerini etkilemektedir. Ayrıca kişilerin isteklilik derecesindeki farklılıklar bazı varlıkların (konut gibi) fiyatında bir günden diğerine farklılıklara yol açabilmekte ve dolayısıyla değerlemeyi etkilemektedir. Benzer şekilde nadir ticareti yapılan varlıkların (sanat eseri, mücevher gibi) piyasa değerini belirlemek güçtür (Meade vd., 1978:355; OECD, 2018:85; Edizdoğan ve Çelikkaya, 2021:287; Daly vd., 2021:648; Perret, 2021:552; Kapeller vd., 2021: 7; Advani vd., 2020: 56). Bu nedenle birçok ülke değerlendirme zorluğu yaşanan belirli varlık türleri için ayrıcalıklar veya açık piyasa değerinden indirimler sağlamaktadır. Bunun bir sonucu olarak vergi matrahları aşmakta, tasarruf araçlarının seçimi değişmekte ve vergiden kaçınma/kaçakçılık fırsatları ortaya çıkmaktadır.

Emeklilik Hakları

Emeklilik hakları, likidite endişeleri, idari ve politik nedenler gibi ciddi endişelerle genellikle vergi matrahının dışında tutulmaktadır. Örneğin Fransa, Almanya, Hindistan, İtalya, Norveç, İspanya ve İsviçre’de, emeklilik hakları yıllık servet vergisi matrahına dahil değildir. Sadece İrlanda’da mali krizin ardından emeklilik fonları tek seferlik servet vergisinin matrahına dahil edilmiştir (Advani vd., 2020:51).

Emeklilik haklarının vergiden istisna edilmesinin temel gerekçesi tasarrufu teşviiktir. Emeklilik tasarrufları kriz zamanlarında devlete bağımlılığı azaltmaktadır (Rowlingson vd., 2021:442). Bir diğer gerekçe bireyleri henüz kontrollerinde olmayan bir gelir üzerinden (emekliliğe hak kazanmadan ölme riski gibi) vergilendirmemektir (Perret, 2021:549). Son bir gerekçe de gerçekleşmemiş bir varlığın vergisini ödeme güçlüğüdür (Meade vd., 1978:355; Advani vd., 2020: 51). Uygulamada bazı hükümetler kamunun yükünü hafifletmek için genellikle özel emeklilik tasarruflarına vergi teşvikleri dahi sağlamaktadır (Perret, 2021:549).

Diğer yandan emeklilik haklarına muafiyet tanınması servet vergisinin etkinliğini zayıflatacaktır. Bireyler yatırımlarını rant arayışı amacıyla yeniden yapılandıracağı için, yatırımların yanlış tahsisine ve idari sorunlara yol açacaktır. Örneğin Güney Afrika’da emeklilik fonlarına tanınan ayrıcalık servetin önemli bir kısmı bu tür fonlarda tutanlar için görece bir vergi cennetine dönüşmüştür (Aroop vd., 2021:15). Emeklilik haklarının vergiden istisna tutulması; cazip emeklilik ayrıcalıkları tanınan ve tanınmayan mesleklerde çalışanlar ve emeklilik tasarruflarına yeterince teşvik sağlanmayan serbest çalışanlar arasında telafisi mümkün olmayan eşitsizliklere yol açacaktır (Meade vd., 1978:354).

Dolayısıyla eşitlik açısından emeklilik haklarının değerinin vergiden istisna edilmemesi gerekmektedir. Bu noktada vergileme için emeklilik hizmeti sağlayıcılarından yardım alınabilir (Daly vd., 2021:628). Diğer yandan ödeme endişelerini gidermek için emeklilik hakları ilgili vergi ödeme zamanlarının özel olarak düzenlenmesi mümkündür. Böylece emeklilik serveti istisna edilmek yerine bir tür vergi ertelemesinden yararlandırılarak orta yol (uygun bir çözüm) bulunmuş olacaktır (Advani vd., 2020:51).

Birincil Konutlar

Sahibi tarafından kullanılan ana konutlar için sıklıkla ayrıcalıklı değerlendirme hükümleri uygulanmaktadır. Örneğin İrlanda, Hindistan ve Venezüella’da ana konutlara tam istisna

uygulanmaktadır. Geniş tabanlı servet vergisi ile dikkat çeken İsviçre bile ana konutları piyasa değerinin % 60'ı oranında vergilendirilmektedir. Norveç'te indirim oranı daha yüksek olup ana konutlar piyasa değerinin %25'i üzerinden değerlendirilmektedir. Fransa'da ana konutun değerinin %30'u oranında ve İspanya'da 300.000 Euro'ya kadar vergi indirimi sunulmaktadır. Arjantin, değeri 18 milyon ARS'yi (yaklaşık 200.000 paund) aşmayan ana konutları vergi dışında tutmaktadır (Daly vd., 2021: 628-29; OECD, 2018:83; Perret, 2021:550; Advani vd., 2020:51; Ramollo, 2020:5).

Bu teşviklerin oldukça yaygın kullanımı değerlendirme ile ilgili endişelerden ziyade; siyasi, tarihi, ideolojik ve kültürel faktörlerden ve ödeme endişelerinden kaynaklanmaktadır. Haklı gerekçelerden biri asıl serveti oturan konuttan oluşan orta sınıfa yük bindirmemektir. Ayrıca oturan konutların vergi ödeme kapasitesi sınırlıdır. Bu durumda ana konutların vergilendirilmesi sosyal açıdan sorumlu davranışları cezalandırmak anlamına gelecektir. Konut sahiplerini kontrolleri dışında oluşan bir kazanç için (gayrimenkulün değerindeki zaman içindeki artışlar) vergilendirmek adil değildir (OECD, 2018:83; Advani vd., 2020:51; Rowlingson vd., 2021:442; Perret, 2021:550; Aroop vd., 2021:5).

Diğer yandan servet vergisinin doğası gereği ana konutların da vergi matrahına dahil edilmesi ancak ödenmemiş ipotek tutarının indirilmesine izin verilmesi gerekmektedir. Bu sayede yeni ev alanların vergisi nispeten düşük olacaktır. Birincil konutlar insanların çok çalışarak yaptıkları bir birikim olduğu için, pratikte bir finansal yatırım (servet) olarak görülmemektedir. Ancak konutlara ayrıcalık tanımak, evi olmayan ve geleceği için para biriktiren ya da normal bir evde yaşayarak bunun yerine emekliliği için daha fazla para biriktiren veyahut ta kirada oturanlar açısından adaletsizliğe yol açacaktır. Bir başka ifade ile oturan konutlara muafiyet tanınması konut sahipleri ile servetlerini diğer alanlara yatırmayı tercih eden kişiler arasında telafisi imkansız bir eşitsizliğe yol açacaktır (Advani vd., 2020:51-52; Meade vd., 1978:354; Daly vd., 2021:626). Ayrıca, günümüzde teknoloji sayesinde değerlendirme sorununu büyük ölçüde azaltmıştır. Tapu Sicilinde kayıtlı geçmiş bilgiler değerlendirme amaçları için oldukça faydalıdır. Konut Değerleme Ofisleri de değerlemeyi çoğu kişi için bir sorun olmaktan çıkartacaktır (Saez ve Zucman, 2019a:19; Aroop vd., 2021:16). Daly vd., 2021: 629-630).

Netice itibariyle ana konutların da tahmini piyasa değeri ile değerlendirilmesi uygun olacaktır. Avusturya bunun için kadastro değerlerini esas almaktadır. İspanya üç değerden (kadastro değeri, idarece belirlenen değer, satın alma değeri) en yüksek olanı tercih etmektedir. Fransa, net servet vergisi için piyasa değerini, emlak vergisi (taxe fonciere) için kadastro kira değerlerini kullanmaktadır (OECD, 2018:85-86; Çelikkaya, 2020:244).

Ticari Varlıklar

Yıllık servet vergisi olan ülkelerde ticari/finansal varlıklar genellikle vergiden hariç tutulmakta veya uygun değerlendirme rejimleri uygulanmaktadır. Örneğin Fransa, İspanya, İsveç ve Cezayir'de, işletmenin bazı şartları yerine getirilmesi şartıyla¹², ticari varlıklar veriden tamamen muafır. Bazı ülkeler (Almanya, İrlanda, Lüksemburg, Norveç, Arjantin) ise tercihi değerlendirme, kısmi istisna, belirli varlıkların hariç tutulması ya da düşük vergi oranı gibi ayrıcalıklar sunmaktadır. Örneğin İrlanda, üretken varlıkların piyasa değerinin % 20'si (oteller için % 30) oranında indirim yapmaktadır. Arjantin'de mukim şirketlerdeki hisseler hissedarların elinde vergiden muafır. Ticari varlıklara tanınan bu ayrıcalıklı muameleler, ödeme endişeleri ve değerlendirme zorlukları

¹² Bu şartlar; gerçek ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi (İspanya, taşınır ya da sabit varlıkların yönetimi hariç); mükellefin yönetici olması; faaliyetin gelirin ana kaynağı olması; şirkette asgari hisse sahipliği (Fransa ve İsveç'te % 25; İspanya'da % 5) şeklindedir. (OECD, 2018:83; Advani vd., 2020:52; Perret, 2021:549).

temelinde haklı gösterilmekle birlikte genel bir uygulama olmayıp, Tablo 2'den de görüleceği gibi İsviçre bu gerekçelere direnen güzel bir örnektir (Advani vd., 2020:52; OECD, 2018: 83; Perret, 2021:549; Daly vd., 2021: 630).

Ticari varlıklar genellikle servet dağılımının en üstündekilerin elinde olduğu için, matraha dahil etmek ilkesel açıdan güçtür. Servet vergisinin yatırıma ayrılan fonları azaltacağı varsayılmaktadır (OECD, 2018:83). Ancak bu tür bir gelir etkisi başta kurumlar vergisi olmak üzere işletmeyi etkileyen tüm vergiler için de geçerlidir (Advani vd., 2020: 52). Bu yüzden yüksek servetlilerin finansal varlıklarının vergi dışında tutulması halinde, servet vergisi arzulan toplumsal etkisinin büyük bir çoğunluğunu kaybedecektir (Daly vd., 2021:630).

Ticari varlıkların da piyasa değeri ile değerlendirilmesi mümkündür. Büyük işletmelerdeki borsaya koteli hisseler için işletme düzeyinde profesyonel değerlemeler yapılabilir. Ülkeler, tipik olarak kapanış borsa değerlerini ya da yılsonundan önceki dönemdeki (Fransa, son 30 gün ve İspanya son çeyrek) ortalama ticari fiyatı kullanmaktadır. Bu durumda hesaplardaki dalgalanmaları dikkate alacağı için ortalama değerlerin kullanılması daha uygundur. Borsaya koteli olmayan hisselerde şüphesiz değerlendirme daha güç olup ülkelerin yaklaşımları farklılaşmaktadır. Fransa'da üç yöntem (varlıkların yeniden değerlemesinden sonraki matematik değer, dağıtılan karlara göre belirlenen getirinin değeri ve verimlilik değeri) vardır. Genel bir kural olarak şirketin değerlemesi bu üç farklı değerlerin bir bileşkesi ile sonuçlanmaktadır. İspanya'da en son denetlenen bilanço değeri kullanılmaktadır. Ancak eğer bilanço doğrulanmazsa ya da negatif denetim sonuçlarına ulaşırsa üç değerden (nominal değer, son bilançodan çıkan değer ya da son üç mali yıldaki ortalama karın %20 aktifleştirmesinden doğan değer) en yüksek olanına göre değerlendirme yapılmaktadır. Burada uygun olan hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın kesinlik açısından tek tip bir yaklaşımın benimsemesidir. Ayrıca fikri mülkiyet ve uzun ömürlü varlıklarda içinde profesyonel değerlendirme uzmanlarının yardımıyla açık piyasa değerlemesi mümkündür. Bu noktada küçük işletmelerde yaygın olan insan sermayesini hariç tutmaktır. Diğer yandan insan sermayesini muaf tutmak yerine İsviçre'deki gibi defter değerine dayalı bir formül¹³ kullanılması daha gerçekçi olacaktır (OECD, 2018:86; Saez ve Zucman, 2019b: 483; Saez ve Zucman, 2019a:19; Kapeller vd., 2021:22; Daly vd., 2021:634; Scheuer ve Slemrod, 2021:209; Perret, 2021:552; Burgherr, 2021:696; Hongler ve Mauchle, 2020: 648).

Tarımsal Mülkler

Genellikle tarımsal mülkün matrahın dışında tutulması ya da tercihli vergi uygulanması tavsiye edilmektedir. Örneğin Fransa, tarım işletmelerini istisna kapsamında değerlendirmektedir. İrlanda'da tarımsal mülkler ve balıkçı tekneleri, piyasa değerinin % 50 altında değerlendirilmekte ya da 100.000 sterlinlik bir indirim uygulanmaktadır. Almanya tarımsal mülkleri potansiyel verime bağlı ayrı bir değerlemeye tabi tutmuştur ve tarım ve ormancılıkla uğraşan belirli kuruluşlara 100.000 DM özel ödenek verilmiştir. Hindistan, tarımsal varlıkları servet vergisinden muaf tutmuştur. Arjantin, bireylere ait arazilere muafiyet uygulamaktadır (Chamberlain, 2020:46; Daly vd., 2021:634).

Ancak, bu tür geniş muafiyet ve indirimleri genel olarak siyasi kaygılar ve ödeme endişeleri ve özel olarak da değerlendirme zorlukları gerekçesiyle, haklı çıkarmak zordur. Günümüzde araziye değer biçmek zor olmakla birlikte pekâlâ mümkündür. Tapu Sicili bu konuda önemli bilgi

¹³ Bu yaklaşım değerlemede kazancın ağırlıklı ortalaması ile defter değerinin birleşimini esas almaktadır. Bununla birlikte defter değerleri, cari varlık değerlerini değil, orijinal maliyeti yansıtabileceğinden, kazançları ve defter değerlerini birleştiren bir formül, değeri belirlemenin kaba bir yoludur (Daly vd., 2021: 632)

sunmaktadır. Burada önemli bir sorun arazinin üzerindeki herhangi bir yapıdan ayrı olarak değerlendirilmesidir. Ancak bu tarım arazileri için daha az sorun teşkil edecektir. Danimarka ve çeşitli ABD ve Avustralya eyaletlerinde arazinin dönüm başına değerini belirleyen yöntemler hali hazırda başarılı bir şekilde uygulanmaktadır. Sonuçta, bir piyasa işlemleri yaklaşımı tarımsal mülkler açısından da makul bir değerlendirme yöntemidir. Bununla birlikte, tarımsal mülkiyetin değerlemesinde uzman görüşüne daha fazla ihtiyaç duyulacağı da bir gerçektir (Daly vd., 2021:635).

Miras Varlıkları

Sanat eserleri, antikalar, tarihi evler ve diğer miras varlıkları, değerlemelerinin zor olması nedeniyle Avrupa'da servet vergisine tabi tutulmamaktadır. Ancak Tablo 2'den de görüleceği gibi mobilya ve mücevherat için istisna uygulaması daha az yaygındır.

Burada yatay ve dikey adaletin sağlanması ile ulusal mirasın korunmasına yönelik kamu yararı arasında kurulması gereken zor bir denge vardır. Bu tür varlıkların servet dağılımının zirvesinde olanların ellerinde bulunma olasılığı göz önüne alındığında, bir dikey adalet sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu tür mirasların muafiyet statüsü hakkında kesin bir değerlendirmede bulunmak güçleşmektedir. Birleşik Krallıkta 1974 tarihli taslak metinde bu tür varlıkların vergilendirilmesi uygun görülmele birlikte, bunun ulusal mirasın dağılmasına yol açabileceği ileri sürülmüştür (Advani vd., 2020:52). O dönemde Danimarka, İsveç ve Hollanda sanat eserlerini tamamen vergi dışında tutmuştur. Almanya ve Norveç'te ise veriye tabi tutulmakla birlikte, çok fazla sayıda eksik bildirim ve değer düşüklüğü gözlenmiştir (Daly vd., 2021:636; OECD, 2018:83; Perret, 2021:549).

Bu tür varlıkların değerlendirilmesi için farklı yöntemler mevcuttur. En basitinden yetkin değerlendirme uzmanlarının varlığın açık piyasada satılması durumunda alacağı fiyatı belirlemeleri mümkündür. Yaygın uygulama mevcut açık artırma tahminlerinin ortalamasının alınmasıdır¹⁴. Açık artırmalarla ilgili bilgiler geniş çapta rapor edilmektedir. Buradan hareketle ortalama müzayede fiyatının kullanılması mümkündür. Bu durumda bu tür varlıklar için son derece önemli olan bakım masraflarının piyasa değerine yansıtılması gerekmektedir. (Daly vd., 2021:636).

Bir diğer seçenek nadiren ticareti yapılan ve bu nedenle değerlemesi zor olan sanat eserleri ve yüksek değerli mücevherler için sigorta değerlerinin kullanılmasıdır. Bu değerler kolayca elde edilebilir ve böylece uyum ve idari maliyetleri azaltır. Ayrıca sigorta şirketleri tarafından bağımsız olarak doğrulandığı için, kötüye kullanılmaları da güçtür. (OECD, 2018:69; Saez ve Zucman, 2019a:22; Perret, 2021:552; Velez ve Mahecha, 2018:10). Ancak burada değerlemenin amacına bağlı olarak (kaybolan bir mücevheri telafisi gibi) farklı değerlerin ortaya çıkabileceği gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla nadir ticareti yapılan bu tür varlıklarda sigorta değerlerinin kullanılması halinde yatay eşitsizliği önleyecek birtakım önlemlerin de alınması gerekmektedir (Daly vd., 2021:637).

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Tüm dünyayı etkileyen pandeminin neden olduğu kamu borç yükündeki artışlar ve yükselen servet eşitsizliği net servet vergisine olan ihtiyacı artırmıştır. Ekonomik kriz özellikle dar

¹⁴ Sanat eserlerinin değerinin tespiti bir bilim değil gerçekte bir sanattır. Dahası değerleri sık değiştiği için, vergi değerinin sürekli gözden geçirilmemesi halinde ciddi eşitsizlik sorunları doğabilmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2022: 287). Ancak bu gerçek değerlendirme zorluklarını abartmak için kullanılmalıdır.

gelirlieleri etkilediği için, emek ve tüketim vergilerini artırıcı vergi politikalarının uygulanması zor olduğu gibi, eşitlik perspektifinden de savunulması güçtür. Bu noktada servet vergisi uygun bir gelir kaynağı olacaktır. Burada temel endişe yüksek serveti olanların vergiden kaçınma fırsatlarının verginin temel gerekçesini zayıflatacak olmasıdır. Ancak 2008 yılında yaşanan küresel mali krizin ardından uluslararası şeffaflık konusunda yaşanan olumlu gelişmeler her türlü vergi kaçakçılığını daha zor hale getirmiştir. Servet aynı zamanda ödeme gücünün de iyi bir ölçüsü olup, bu açıdan bakıldığında daha fazla serveti olanların ekonomik kriz zamanlarında topluma ek bir katkıyı en iyi bir şekilde karşılayabilecekleri söylenebilir.

Bu noktada diğer vergilere alternatif olarak uygulanacak bir servet vergisinin kendisinden beklenen amaçlara ulaşabilmesi için taşınması gereken temel tasarım özellikleri şunlardır:

i) Verginin uygulanmasında ailenin ya da bireyin esas alınması mümkündür. Ailenin esas alınması halinde evli çiftlerde istisna eşiği iki kat olarak uygulanmalıdır. Bireyin esas alınması halinde ise özellikle bağış yoluyla edinilen varlıkların bağışlayanın servetine dahil edilmesi halinde sorun çözülmüş olacaktır.

ii) Matraha borçlar dışındaki neredeyse tüm özel mülkiyet biçimleri (emekli maaşı, sağlık ve sosyal güvenlik gibi devlet yardımları hariç) dahil edilmelidir. İdari yükü azaltmak, beyanı kolaylaştırmak ve profesyonel değerlemeye ihtiyaç bırakmamak için sadece düşük değerli kişisel ve ev eşyalarına istisna uygulanması mümkündür.

iii) Değerlemede açık piyasa değeri kullanılmalıdır. Değerlemesi sorunlu varlıkların da (emeklilik hakları, birincil konutlar, ticari varlıklar, tarımsal mülkler ve miras eserler) açık piyasa değeri ile değerlendirilmesi ve matraha dahil edilmesi gerekmektedir. Nadir ticareti yapılan varlıklarda ise alternatif olarak sigorta değerlerinin kullanılması uygun olacaktır.

iv) Yüksek bir istisna eşiği tercih edilmelidir. Bu durum servetin bölünmesi riskini artırmakla birlikte, mükellef sayısını azaltarak idare maliyetleri düşürecek ve ayrıca likidite endişelerini azaltacaktır. İdeal olan belirlenen eşiklerin enflasyona karşı yıllık olarak ya da birkaç yılda bir gözden geçirilmesidir.

v) Düşük ve artan oranlı (geçmiş ve cari uygulamalarda olduğu gibi %1 ve %2,5 arasında değişen) bir vergi tarifesi tercih edilmelidir. Ayrıca verginin ödenmesinde birkaç yıla yayılı (en fazla 3 yıl gibi) ve düşük faizli ödeme seçeneği getirilmelidir.

vi) Vergi üst sınırları kaldırılmalıdır. Yüksek bir istisna eşiği uygulanması ve verginin taksitle ödenebilmesi halinde bu tür önlemlere ihtiyaç kalmayacaktır. Aksi takdirde vergi planlaması davranışlarının önüne geçebilmek için güvenlik önlemlerine ihtiyaç duyulacaktır.

vii) Gelir ve servet beyanlarının aynı zamanda yapılması sağlanmasıdır. Bu çapraz kontrole ve etkin bir denetime imkan sağlayacaktır. Bu noktada üçüncü taraf raporlaması ve uluslararası bilgi alışverişinin geliştirilmesi hedeflere ulaşmada kilit rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Adam, S. and Miller, H. (2021). The Economic Arguments for And Against a Wealth Tax, *Fiscal Studies*, 42: 457–483.

Advani, A., Chamberlain, E., and Summers, A. (2020). *A Wealth Tax for the UK*, Wealth Tax Commission Final Report, www.ukwealth.tax, (Erişim Tarihi: 09.06.2022).

Andrew, J., Baker, M., Cooper, C., and Tweedie, J. (2022). Wealth Taxes and The Post-COVID Future of The State, <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2022.102431>, (Erişim Tarihi: 09.06.2022).

- Apostel, A., and O'Neil, D.W. (2022). A One-Off Wealth Tax for Belgium: Revenue Potential, Distributional Impact, And Environmental Effects", *Ecological Economics*, 96:1-12.
- Aroop, C., Czajka, L., and Gethin, A. (2021). A Wealth Tax for South Africa, *World Inequality Lab, Working Paper*, No: 2021/02: 1-32.
- Berg, K. and Hebous, S. (2021). Does a Wealth Tax Improve Equality of Opportunity? Evidence from Norway, *IMF Working Paper*, WP/21/85, March: 1-30.
- Boadway, R. and Pestieau, P. (2021). An Annual Wealth Tax: Pros and Cons, file:///C:/Users/iibf/Downloads/CORE_RP_3189.pdf, (Erişim Tarihi: 19.06.2022).
- Burgherr, D. (2021). The Costs of Administering a Wealth Tax, *Fiscal Studies*, 42: 77-697.
- Chamberlain, E. (2021). Who Should Pay a Wealth Tax? Some Design Issues, *Fiscal Studies*, 42: 599-613.
- Chamberlain, E. (2020). *Defining The Tax Base-Design Issues*, Wealth Tax Commission Evidence Paper, 8, London.
- Çelikkaya, A. (2022). Teknolojik Gelişmenin Vergi İdareleri ve Mükelleflere Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Vergi Dünyası Dergisi*, 488: 6-17.
- Çelikkaya, A. (2020). En Son Servet Vergisi Reformlarının Analizi, *Maliye Dergisi*, 178: 240-262.
- Daly, S., Hughson, H., and Loutzenhiser, G. (2021). Valuation For the Purposes of a Wealth Tax, *Fiscal Studies*, 42: 615-650.
- Edizdoğan, N. ve Çelikkaya, A. (2022). *Vergilerin Ekonomik Analizi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Hongler, P. and Mauchle, F. (2020). Is Switzerland a Role Model for Wealth Taxes?, *Tax Notes International*, 97 (6): 645-653.
- Kapeller, J., Stuart, L., and Rafael, W. (2021), A European Wealth Tax for a Fair and Green Recovery, *ICAE Working Paper Series*, 129, 1-36.
- Krenek, A. and Schratzenstaller, M. (2018). A European Net Wealth Tax, *WIFO Working Papers*, 561: 1-24.
- Limberg, J. and Seelkopf, L. (2022). The Historical Origins of Wealth Taxation, *Journal of European Public Policy*, 29 (5): 670-688.
- Meade, J., Ironside, D., Avery Jones, J., Bell, L., Flemming, J., Kay, J.A., King, M., Macdonald, M., Sandford, C., Whittington, G., and Willis, J. (1978). *The Structure and Reform of Direct Taxation*, London: George Allen & Unwin.
- O'Donovan, N. (2021). One-Off Wealth Taxes: Theory and Evidence, *Fiscal Studies*, 42: 565-597.
- OECD. (2018). *The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD*, 26, OECD Publishing Paris.
- Öz, E., Kutbay, H. ve Buzkıran, D. (2014). Türk Servet Vergisi Sistemine Modern Bir Yaklaşım, *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 4: 86-99.
- Perret, S. (2021). Why Were Most Wealth Taxes Abandoned and is This Time Different?, *Fiscal Studies*, 42: 539-563.
- Piketty, T. (2021). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital* (Çeviren Hande Koçak), Türkiye İş Bankası Yayınları, 4. Baskı.
- Ramallo, A. (2020). Wealth tax: *Spain Wealth Tax Commission Background Paper*, 132: 1-17.

- Rowlingson, K., Sood, A., and Tu, T. (2021). Public Attitudes to a Wealth Tax: The Importance of Capacity to Pay, *Fiscal Studies*, 42: 431–455.
- Saez, E. and Gabriel, Z. (2022). Top Incomes and Tax Policy, *IFS Deaton Review of Inequalities*, 1-5.
- Saez, E. and Zucman, G. (2019a). How Would a Progressive Wealth Tax Work? Evidence From the Economics Literature, 5, 1-21, <https://gabriel-zucman.eu/files/saez-zucman-wealthtaxobjections.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.06.2022).
- Saez, E. and Zucman, G. (2019b). Progressive Wealth Taxation, *Brookings Papers on Economic Activity*, Fall, 437-511.
- Scheuer, F. and Slemrod, J. (2021). Taxing Our Wealth, *Journal of Economic Perspectives*, 35 (1): 207–230.
- Summers, A. (2021). Ways of Taxing Wealth: Alternatives and Interactions, *Fiscal Studies*, 42: 485–507.
- Sverdan, M. (2020). Economics and Taxation of Wealth, *Three Seas Economic Journal*, 1 (4): 126-132.
- Tippet, B., Wildauer, R., and Onaran, Ö. (2021). The Case for a Progressive Annual Wealth Tax in the UK, *Greenwich Papers in Political Economy*, GPERC88: 1-18.
- Velez, J. L. and Mahecha, J. A. (2018). Can Wealth Taxation Work in Developing Countries? Quasi-Experimental Evidence from Colombia, 1-102, https://www.iipf.org/papers/WealthTaxation_LondonoVelez_JMP.pdf, (Erişim Tarihi: 21.06.2022).

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2022, 5(8): 1093-1109.

DOI: [10.26677/TR1010.2022.1047](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1047)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ortaokul Öğrencilerinde Akıllı Telefon Bağımlılığı, Algılanan Anne Baba Tutumu, Sosyal Dışlanma ve Akademik Özyeterlilik

Ecem ÖZALTIN, Yakınadoğu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Lefkoşa, KKTC, e-posta:

ecem.sarp@tedizmir.k12.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8192-689X>

Dr. Öğr. Üyesi, Hande ÇELİKAY SÖYLER, Yakınadoğu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Lefkoşa, KKTC,

e-posta: hande.celikay@neu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6735-1321>

Esra GÜNAY, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İzmir, e-posta: esragunay649@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4580-0039>

Öz

Bu çalışma anne baba tutumu, sosyal dışlanma ve akademik öz yeterliliğin ortaokul öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde İzmir'in Urla İlçesi'nde bulunan TED İzmir Ortaokulu'nda 109'u kadın, 93'ü erkek toplam 202 öğrenci araştırma örneklemini oluşturmaktadır. Sosyodemografik bilgi formu, Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Kısa Versiyonu (ATBÖ-KV), Algılanan Anne Baba Tutumu Ölçeği (ABTÖ), Sosyal Dışlanma Yaşantısı Ölçeği (SDYÖ), Çocuklar İçin Öz yeterlik Ölçeği aracılığıyla katılımcılardan ölçümler alınarak veri elde edilmiştir. 8. Sınıfa giden, 14 yaşında olan, hobisi olmayan, ebeveynleri tarafından denetimi olmayan, 4 saat ve daha uzun süre akıllı telefon kullanımı olan ve akıllı telefonunu en fazla sosyal medya amacıyla kullanan ergenlerin akıllı telefon bağımlılık oranları daha yüksek bulunmuştur. Akademik öz yeterliliğin akıllı telefon bağımlılığını istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü olarak yordadığı görülmüştür. Boylamsal çalışmalar aracılığıyla yaşla birlikte akıllı telefon bağımlılığını yordayan değişkenleri tespiti, müdahale çalışmaları için önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Telefon Bağımlılığı, Algılanan Anne Baba Tutumu, Sosyal Dışlanma, Akademik Öz yeterlik

Makale Gönderme Tarihi: 24.05.2022

Makale Kabul Tarihi: 02.08.2022

Önerilen Atıf:

Özaltın, E., Çelikay Söyler, H. ve Günay, E. (2022). Ortaokul Öğrencilerinde Akıllı Telefon Bağımlılığı, Algılanan Anne Baba Tutumu, Sosyal Dışlanma ve Akademik Özyeterlilik, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1093-1109.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2022, 5(8): 1093-1109. DOI:[10.26677/TR1010.2022.1047](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1047)
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

Smartphone Addiction, Perceived Parental Attitude, Social Exclusion and Academic Self-Efficacy in Secondary School Students

Ecem ÖZALTIN, Yakınoğu University, Faculty of Literature, Lefkoşa, TRNC, e-mail: ecem.sarp@tedizmir.k12.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8192-689X>

Assistant Prof. Dr. Hande ÇELİKAY SÖYLER, Yakınoğu University, Faculty of Literature, Lefkoşa, TRNC, e-mail: hande.celikay@neu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6735-1321>

Esra GÜNAY, Ege University, Faculty of Literature, İzmir, e-mail: esragunay649@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4580-0039>

Abstract

This study was carried out to examine the effects of parental attitudes, social exclusion, and academic self-efficacy on smartphone addiction of secondary school students. The research sample includes 202 students from TED İzmir Secondary School in the Urla District of İzmir in the 2019-2020 academic year, 109 females and 93 males. Data were obtained by the participants through the Sociodemographic Information Form, the Short Version of the Smartphone Addiction Scale, the Perceived Parental Attitude Scale, the Social Exclusion Experience Scale, and the Children's Self-Efficacy Scale. Adolescents who were at 8th grade, were 14 years old, had no hobbies, were not supervised by their parents, used their phones for 4 hours or more per day, and used their phones primarily for social media were shown to have higher rates of smartphone addiction. Academic self-efficacy was found to be a statistically significant and negative predictor of smartphone addiction. For intervention studies, determining the factors that predict smartphone addiction with age through longitudinal studies is critical.

Keywords: Smartphone Addiction, Perceived Parental Attitude, Social Exclusion, Academic Self-Efficacy.

Received: 24.05.2022

Accepted: 02.08.2022

Suggested Citation:

Özaltın, E., Çelikay Söyler, H. and Günay, E. (2022). Smartphone Addiction, Perceived Parental Attitude, Social Exclusion and Academic Self-Efficacy in Secondary School Students, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1093-1109.

GİRİŞ

Bilgisayar ve geleneksel telefonun işlevlerini tek cihazda buluşturan akıllı telefonlar internet ve sosyal medyaya hızlı erişim sağlayarak iletişim ve mesajlaşma imkânı sunmaktadır (Park ve Park, 2014). İletişim teknolojilerindeki ilerlemelerle gelişen akıllı telefon uygulama alanları ve özellikleri telefonları günlük hayatın bir parçası haline getirmiştir (Akçay, 2013). Birçok işlevi nedeniyle bilgi ve iletişimde değişimlere yol açan akıllı telefonlar gelişim ve popülaritesiyle çok sayıda kişinin ilgi alanları, değer ve istekleri konusunda değişim yaratmış ve aşırı kullanım ve bağımlılık konusunda kaygı artışına neden olmuştur (Atroszko vd., 2015). Mobil teknolojileri kullanım konusunda istekli olan genç bireyler cep telefonu bağımlılığı geliştirmeye daha yatkın konumda bulunmaktadır (Jeong vd., 2016). Akıllı telefon bağımlılığı sürekli diğerleriyle iletişim kurma gereksinimi hissedilen bireylerde sık rastlanır ve akıllı telefonun aşırı kullanımı sosyal ilişkilere zarar vermekte, sağlık sorunları, uyku sorunu, konsantrasyon güçlüğü, depresyon gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Tüm bu olumsuz etkiler sebebiyle akıllı telefon bağımlılığına dair farkındalık yaratmak bir ihtiyaç haline gelmiştir (Hiscock, 2004).

Genç yetişkinlerin sosyal medya, internet, akıllı telefon kullanımları üzerinde kişinin aile ilişkisi, sosyalleşme düzeyi ve ebeveynlerinin tutumları etkili faktörlerdir (Melodia vd., 2020). Ailelerinde yeterli duygusal yanıt, ilgi, özen bulamayıp, ailelerinin izlem ve denetiminden yoksun olup, kendilerine uygun iletişim ortamı sağlanmayan ergenlerin internet bağımlılığı meyilleri artmaktadır (Karaer ve Akdemir, 2019). Ebeveynlerle kurulamamış olan güvenli ilişki ergenlerin sanal yoldan kişilerarası ilişkiler oluşturmalarına sebep olmakta (Kwak vd., 2018) ve aile ya da sosyal çevresinde iletişim ortamı bulamayan ergenler, tanımadıkları kişilerle internet ortamında iletişime geçmeye çalışmaktadır (Aksüt ve Batür, 2007). Ebeveyn tutumunun demokratik olduğu aile ortamında akıllı telefon kullanımları daha sağlıklıken, ebeveynlerini izin verici, ihmalkâr olarak algılayan ergenlerin daha fazla akıllı telefon bağımlısı olduğu bulunmuştur (Keser ve Çetinkaya, 2013). Baykan (2014)'ın çalışmasında koruyucu ve otoriter anne baba tutumlarının internet bağımlılık düzeyini arttırdığı gösterilmiştir.

Bir gruba ait olma diğerleri tarafından kabul görme ergenlik döneminin önemli ihtiyaçlarından. Çevresi tarafından önemsenmeyen ergenlerin akıllı telefon bağımlılığı geliştirme olasılığı daha yüksektir. Deneyimlenebilecek bir dışlanma yaşantısı ergenin ait olma ihtiyacına bir tehdit niteliğindedir (Bağır, 2020). Sosyal dışlanma kişinin grup ya da bireyler tarafından görmezlikten gelinmesi ya da kişinin gruba dâhil edilmemesi (Williams, 2009), sosyal acıya sebebiyet veren, bireyin ait olma ihtiyacı için engel oluşturan olumsuz bir deyimdir (Hartgerink vd., 2015). Yaygın şekilde maruz kalınan dışlanma deneyimi kendine zarar verme, sağlıksız yeme, bağımlı davranışlar gösterme gibi sorunlu davranışlar edinimine yol açabilmektedir (Cheek vd., 2020). Birey için sosyal ilişkilerin önemi çok yüksektir ve bireyler başarısızlık ve dışlanma hissi gibi hoş olmayan duygusal etkilere maruz kalabilmekte ve bu kötü hissettiren duygulardan kurtulmak, sosyalleşme ihtiyacını giderebilmek için farklı arayışlara girebilmektedir. Yaşamış olduğu olumsuzlukları gidermek için bir seçenek olan akıllı telefonların kullanım şekilleri farklı sorunları beraberinde getirmektedir (Keser ve Çetinkaya, 2013). Dışlanma ile internet bağımlılığı ilişkisinin incelendiği bir çalışmada internet bağımlılığı geliştirenlerin daha fazla dışlanma deneyimi yaşadığı sonucunu elde etmiştir (Poon, 2018). Yapılan bir diğer çalışmada düşük sosyal desteğin yüksek internet kullanımı ile ilişkili olduğu sonucu elde edilmiştir (Batıgün ve Hasta, 2010).

Kişinin üstlendiği görevi yapabilme veya öğrenme kabiliyetine olan inancı özyeterlilik olarak tanımlanır (Bandura, 1997). Öz yeterlilik öğrencilerin amaç belirleme, kendi kendini izleme, değerlendirme ve stratejiler kullanma gibi kendini düzenleme süreçlerini kullanarak kişinin öğrenme süreci üzerinde kontrol duygusunun oluşmasına katkı sunar (Zimmerman, 2008). Akademik performansla ilişkin özyeterlilik ise kişinin başarabilme konusunda kendisine olan güvenidir (Kandemir, 2014). Aşırı ve denetimsiz internet kullanımı çocuk ve ergenlerde korku ve endişeye yol açarak özyeterliliği düşürmekte ve akademik başarısızlığa yol açabilmektedir (Guinchiglia vd., 2018).

Başka bir çalışmada ise ergenlerin akıllı telefon bağımlılık düzeylerinin algılanan akademik başarı düzeyine göre farklılaştığı sonucunu elde edilmiştir. Akıllı telefon bağımlılık düzeyi, akademik başarı düzeylerini yüksek algılayan ergenlerde daha düşük bulgulanmıştır (Hayırcı ve Sarı, 2020).

Denetimden yoksun otoriter ailelerde yetişen, dışlanma yaşantısı olan ve özyeterliliği düşük ergenlerin akıllı telefon bağımlılığı açısından riskli bir noktada olabilecekleri düşünülmektedir. Bu çalışma ile algılanan anne baba tutumu, sosyal dışlanma ve akademik öz yeterlilik değişkenlerinin ortaokul öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığı düzeylerine olan etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu model iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında, birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2004). Bu çalışmada örnekleme yöntemlerinden elverişlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Elverişlilik örnekleme, araştırmaya hız kazandıracak olan araştırmacı için yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumun seçildiği örnekleme türüdür (Dawson ve Trapp, 2001). Çalışmanın birinci yazarının hizmet verdiği okuldaki erişimi kolay olan sınıflara ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2019-2020 eğitim döneminde TED İzmir Ortaokul'una devam etmekte olan 109'u kadın, 93'ü erkek olan toplam 202 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmaya katılımda bulunan öğrencilerin 41'i 5. sınıf seviyesinde, 56'sı 6.sınıf seviyesinde, 39'sı 7.sınıf seviyesinde ve 66'sı 8.sınıf seviyesinde eğitim görmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmacının hazırladığı sosyodemografik bilgi formu çalışmaya ilişkin katılımcıların kişisel bilgilerinin edinilebilmesi, "Akıllı Telefon Bağımlılık Ölçeği Kısa Versiyonu" bağımlılık düzeylerinin tespit edilmesi, "Algılanan Anne Baba Tutum Ölçeği" algıladıkları ebeveyn tutumunun belirlenmesi, "Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Yaşantısı Ölçeği" yaşamış oldukları sosyal dışlanma seviyeleri hakkında bilgi edinilmesi, "Çocuklar İçin Öz yeterlilik Ölçeği" nin akademik alt boyutuyla ilişkili kısımları akademik öz yeterliliklerine ilişkin veri elde edilebilmesi amacıyla katılımcılara yüzyüze olarak uygulanmıştır.

Sosyodemografik Bilgi Formu

Örnekleme oluşturan katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, kardeş sayısı, anne baba birliktelik durumu gibi demografik ve akıllı telefon kullanımına ilişkin kişisel bilgilerin elde edilebilmesi amacıyla 10 sorudan oluşan 'sosyodemografik bilgi formu' kullanılmıştır.

Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Kısa Versiyonu (ATBÖ-KV)

Akıllı telefon bağımlılığı ölçeği kısa versiyonu (ATBÖ-KV) 10 maddeden oluşan 6'lı Likert tipi bir ölçek olup, Kwon tarafından geliştirilmiştir (Kwon, 2013). Alınabilecek puan aralığı 10-60 olup puanların artışı bağımlılığın arttığını ifade etmektedir. Ölçeğin güvenilirliğini ifade eden madde toplam test korelasyon sayıları 0,64 ile 0,82 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Güvenirliliğine ilişkin katsayı değerleri olan Cronbach α katsayısı ve McDonald ω katsayıları sırasıyla 0,90 ve 0,94 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin kesme puanı cinsiyetten bağımsız olarak 29,50 olarak elde edilmiş olup bu değerden düşük puan alan katılımcılar akıllı telefon bağımlısı olarak değerlendirilmezken, yüksek puan alanlar ise akıllı telefon bağımlısı olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Türkçe'ye uyarlanması (Şata ve Karip,

2017) tarafından yapılan 'akıllı telefon bağımlılık ölçeği kısa formu' ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu bulunmuştur.

Algılanan Anne Baba Tutumu Ölçeği

Geliştirilmesi (Lamborn, 1991) katkılarıyla olan ölçek (Yılmaz, 2000) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Kabul ilgi, kontrol denetleme, psikolojik özerklik ölçeğinin alt boyutları olup bu boyutlar sırasıyla 9'ar, 8'er, 9'ar madde aracılığıyla değerlendirilmektedir. 1. ve 3. boyuta ait maddeler 4 dereceli Likert ölçek, 2. boyut maddelerinin ilk ikisi 7, kalanlar maddeler ise 3 dereceli Likert ölçek aracılığıyla ölçülmektedir. İki türlü ölçüm yapılmış olup birinci ölçüm demokratikliğin düzeylerini belirlemeye ilişkin ikinci ölçüm boyutların kesişiminden 4 anne baba tutumu belirlemeye ilişkin bir ölçümdür. Güvenirlilik değerlendirmesine ilişkin Cronbach α iç tutarlılık katsayı değeri kabul ilgi, kontrol denetleme, psikolojik özerklik alt boyutları için sırasıyla 0.60, 0.75, 0.67 şeklinde elde edilmiş, test tekrar test güvenilirlik katsayı değeri ise kabul ilgi, kontrol denetleme, psikolojik özerklik alt boyutları için sırasıyla 0.74, 0.93, .79 olarak bulunmuştur.

Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Yaşantısı Ölçeği

Ergenler İçin Sosyal Dışlanma Yaşantısı Ölçeği (Gilman vd., 2013) tarafından geliştirmiş olup, Türkçe'ye adaptasyonu (Sertelin Mercan, 2016) tarafından yapılmıştır. 5'li Likert tipi ölçüm yapılan 11 maddeden oluşan ölçek görmezden gelinme ve dışlanma alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin görmezden gelinme alt boyutu 5 madde ile dışlanma alt boyutu 6 madde ile değerlendirilmektedir. Dışlanma boyutundaki maddeler ters kodlanmış olup, görmezden gelinme boyutundaki puan artışı görmezden gelinmenin yüksek olduğunu, dışlanma boyutundaki puan azalışı dışlanmanın yüksek olduğunu ifade etmektedir. Yükleri 0.83-0.59 aralığında bulunan iki faktörün toplam varyansın % 56,2'sini açıkladığı bulunmuştur. Görmezden gelinme ve dışlanma alt boyutları Cronbach α içtutarlılık katsayıları sırasıyla 0.82, 0.83, test tekrar test güvenilirlik katsayıları 0.65, 0.63 olarak bulunmuştur.

Çocuklar İçin Öz yeterlik Ölçeği

Çocuklar İçin Öz yeterlik Ölçeği'nin geliştirilmesi (Muris, 2001) tarafından olan ölçeğin Türkçe'ye adaptasyonu (Telef ve Karaca, 2012) tarafından yapılmıştır. Ölçek ile ergenlerin duygusal, sosyal ve akademik öz yeterliliklerinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Ölçekten alınabilecek puanlar 21-105 aralığında değişim göstermekte olup ölçekten alınan yüksek puan yüksek öz yeterliliği, düşük puan düşük öz yeterliliği ifade etmektedir. Ölçeğin yapı geçerliliği değerlendirilmesi amacıyla Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonlar ölçek geneli için 0.95, akademik öz yeterlilik 0.93, sosyal öz yeterlilik 0.94, duygusal öz yeterlilik 0.91 olarak bulunmuştur. Faktör yükleri 0.30 ile 0.40 aralığında olan üç faktör toplam varyansın % 43,74'ünü açıklamaktadır. GFI, NFI, RFI, CFI, IFI, RMSEA değerleri sırasıyla 0.94, 0.95, 0.94, 0.96, 0.96, 0.049 şeklinde bulunmuştur. Ölçüt olarak genel öz yeterlilik ölçeği kabul edilerek (Vardarlı, 2005) tarafından geçerlilik güvenilirlik çalışması yapıp Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu 0.57 olarak tespit edilmiştir. Ölçek geneli için, akademik öz yeterlilik, sosyal ve duygusal alt boyutlar için sırasıyla Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları 0.86, 0.84, 0.64, 0.78 olarak elde edilmiştir. Güvenirliliğine ilişkin test tekrar test katsayılarının 0.75-0.89 arasında değerler olduğu bulunmuştur.

İşlem

Etik kurul izni alınması amacıyla Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na başvurulmuş, 03.07.2020 tarihinde YDÜ\SB\2020\691 proje numaralı izin alınmıştır. TED İzmir Koleji Ortaokul Müdürlüğü'ne ve katılımcı velilerine Gönüllü Bilgilendirme Formu ile çalışmanın amacı bildirilip, Onam Formu ile izinleri alınmıştır. Araştırmaya ilişkin bilgiler ve verilerin gizliliği ve yalnızca bilimsel amaçla kullanılacağına ilişkin bilgilendirmeler Aydınlatılmış Onam Formunda belirtilmiş olup form ile öğrencilerin onayı alınmıştır. Soru Formları çevrimiçi olarak okulun tüm

şubelerindeki öğrencilere araştırmacı tarafından uygulanmış olup, uygulama yaklaşık 25 dakika sürmüştür.

İstatistiksel Analizler

Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 24.0 programı katılımcılardan araştırmaya ilişkin olarak toplanmış olan verilerin istatistiksel analizlerinin yapılması için kullanılmıştır. Sperman Korelasyon ve Çoklu Regresyon Analizleri ile araştırma değişkenleri olan Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği, Akademik Öz Yeterlik Ölçeği ve Sosyal Dışlanma Ölçeği puanları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H testleri katılımcıların Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanlarının sosyo demografik özelliklerine göre değerlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın temel amacı doğrultusunda gerçekleştirilmiş olan istatistik analizleri sonucunda ulaşılan bulgular bu bölümde bulunmaktadır.

Tablo 1 incelendiğinde çalışmada %53,96 oranında kadın katılımcı, %46,04 oranında erkek katılımcı yer almıştır. Katılımcıların % 20,30'u 5. sınıf, %27,72'sini 6. sınıf, %19,31'ini 7. sınıf, %32,67'si 8. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Çalışmada 11 yaşında %25,75, 12 yaşında %22,77, 13 yaşında %29,70, 14 yaşında %21,78 öğrenci bulunmaktadır. Kardeşi olan öğrencilerin oranı %63,86, olmayanların oranı %36,14, anne babası birlikte olan öğrencilerin oranı %82,18, ayrı olanların oranı 17,82 olarak bulunmuştur. Araştırmada yer alan katılımcılardan %21,29'unun yakın arkadaş sayısı 1-3, %27,23'ünün 4-6 ve %51,49'unun 7 ve daha fazla sayıdadır. Katılımcıların, %76,73'ünün hobisi bulunurken, %23,27'sinin hobisi bulunmamaktadır. Akıllı telefon kullanımı konusunda ebeveyn denetimi olan öğrencilerin katılım sağlayanlar arasındaki oranı %59,41, ebeveyn denetimi olmayanların oranı %40,59 olarak tespit edilmiştir. Akıllı telefon kullanım süresi günde 1 saatten az olan %15,35, 1-3 saat olan %45,54, 4-6 saat olan %34,65, 7 saat ve daha uzun olan %4,46 öğrenci olduğu görülmüştür. Çalışma kapsamındaki ergenlerin %32,67'si sosyal medya, %18,81'i oyun oynamak, %24,75'i video izlemek, %15,35'i haberleşmek ve %8,42'si ödev, araştırma vs. amaçlı akıllı telefonlarını kullandığını belirtmiştir.

Tablo 2'ye göre ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılık Ölçeği puanları arasında cinsiyet, kardeş olma durumu, anne baba birliktelik durumu, yakın arkadaş sayısı değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanları arasındaki fark sınıf, yaş, hobi sahibi olma durumu değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanları 8. sınıf düzeyinde öğretim gören, 14 yaşında olan ve hobisi olmayan ergenler için diğerlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3'te çalışmaya katılan katılımcıların Akıllı Telefon Bağımlılık Ölçeği puanları arasındaki fark akıllı telefon kullanımda ebeveyn kontrolü durumu, akıllı telefon günlük kullanım süresi, akıllı telefon kullanım amacı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Akıllı telefon kullanımı konusunda ebeveyn denetimi bulunmayan ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılık Ölçeği puanları kullanım konusunda denetimi olan öğrencilerden yüksek bulunmuştur. Akıllı Telefon Bağımlılık Ölçeği puanları akıllı telefon kullanım günlük süresi 4 saat ve üstünde olan ergenlerde en yüksek, 1 saatten az olanlarda en düşük olarak bulunmuştur. Akıllı telefonunu sosyal medya ve video amaçlı kullanan ergenler Akıllı Telefon Bağımlılık Ölçeğinden akıllı telefonunu haberleşme ve ödev, araştırma vs. amacıyla kullanan ergenlere göre daha yüksek puan almışlardır.

Tablo 1. Ergenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

	(n)	(%)
Cinsiyet		
Kadın	109	53,96
Erkek	93	46,04
Sınıf		
5	41	20,30
6	56	27,72
7	39	19,31
8	66	32,67
Yaş		
11	52	25,75
12	46	22,77
13	60	29,70
14	44	21,78
Kardeş		
Var	129	63,86
Yok	73	36,14
Anne-baba birliktelik		
Evet	166	82,18
Hayır	36	17,82
Yakın arkadaş sayısı		
1-3	43	21,29
4-6	55	27,23
7 ve fazlası	104	51,49
Hobi sahibi olma		
Evet	155	76,73
Hayır	47	23,27
Akıllı telefon kullanımının Ebeveynler tarafından kontrolü		
Evet	120	59,41
Hayır	82	40,59
Günlük akıllı telefon kullanım süresi		
1 saatten az	31	15,35
1-3 saat	92	45,54
4-6 saat	70	34,65
7 saat ve fazlası	9	4,46
Akıllı telefon kullanma amacı		
Sosyal medya	66	32,67
Oyun	38	18,81
Video	50	24,75
Haberleşmek	31	15,35
Ödev, araştırma vs.	17	8,42

Tablo 2. Ergenlerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	N	\bar{x}	S	M	SO	Z / X ₂	P	Fark
Cinsiyet								
Kadın	109	25,45	11,90	23,00	103,80			
Erkek	93	24,22	11,08	22,00	98,80	-0,607	0,544	
Sınıf								
5	41	22,66	12,00	18,00	86,78			1-4
6	56	23,71	11,28	21,50	95,43			2-4
7	39	19,64	7,61	20,00	75,79	27,576	0,000*	3-4
8	66	30,35	11,37	30,00	130,98			
Yaş								
11	52	23,02	13,12	18,00	85,79			1-4
12	46	22,74	9,29	22,50	94,73			2-4
13	60	25,07	10,33	23,50	104,92	10,266	0,016*	3-4
14	44	29,07	12,35	25,50	122,49			
Kardeş								
Var	129	25,37	11,22	24,00	105,09			
Yok	73	24,01	12,07	20,00	95,16	-1,160	0,246	
Anne-baba birliktelik								
Evet	166	25,02	11,25	23,00	103,05			
Hayır	36	24,22	12,83	19,50	94,38	-0,807	0,419	
Yakın arkadaş sayısı								
1-3	43	23,40	12,20	21,00	91,34			
4-6	55	26,38	10,98	24,00	111,55	2,966	0,227	
7 ve fazlası	104	24,70	11,53	22,00	100,39			
Hobi sahibi olma								
Evet	155	23,95	11,45	21,00	96,24			
Hayır	47	27,96	11,33	28,00	118,86	-2,326	0,020*	

* $p < 0,05$ Z:Mann-Whitney U testi, X₂=Kruskal-Wallis H testi

Tablo 3. Ergenlerin Akıllı Telefon Kullanım Özelliklerine Göre Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	N	\bar{x}	S	M	SO	Z / X ₂	P	Fark
Akıllı telefon kullanımının ebeveynler tarafından kontrolü								
Evet	120	23,21	10,55	21,00	93,59			
Hayır	82	27,33	12,47	24,00	113,08	-2,329	0,020*	
Günlük akıllı telefon kullanım süresi								
1 saatten az	31	19,06	10,15	16,00	66,10			1-2
1-3 saat	92	22,66	10,86	19,00	89,24	33,814	0,000*	1-3
4 saat ve üzeri	79	29,75	11,02	28,00	129,67			2-3
Akıllı telefon kullanma amacı								
Sosyal medya	66	28,74	12,46	25,50	120,79			
Oyun	38	24,26	13,00	22,50	94,34			1-4
Video	50	25,04	9,38	23,50	107,33	18,651	0,001*	1-5 3-4
Haberleşmek	31	19,65	9,51	17,00	71,87			3-5
Ödev, araştırma vs.	17	20,35	8,32	21,00	79,50			

* $p < 0,05$ Z:Mann-Whitney U testi, X₂=Kruskal-Wallis H

Tablo 4. Ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği, Akademik Öz Yeterlik ve Sosyal Dışlanma Ölçeği Puanları Arasındaki Korelasyonlar

		Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği	Psikolojik Özerklik	Kabul/İlgi	Kontrol/Denetleme	Akademik Öz yeterlilik	Görmezden Gelinme	Dışlanma	Sosyal Dışlanma Ölçeği
Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği	R	1	-0,374	-0,026	-0,056	-0,706	0,242	-0,204	0,062
	P	.	0,000*	0,716	0,428	0,000*	0,001*	0,004*	0,381
Psikolojik Özerklik	R		1	0,110	-0,107	0,335	-0,307	0,016	-0,277
	P		.	0,120	0,129	0,000*	0,000*	0,819	0,000*
Kabul/İlgi	R			1	0,058	0,260	-0,149	0,045	-0,096
	P			.	0,409	0,000*	0,035*	0,522	0,174
Kontrol/Denetleme	R				1	0,181	0,137	-0,030	0,063
	P				.	0,010*	0,052	0,675	0,371
Akademik Öz yeterlilik	R					1	-0,247	0,205	-0,089
	P					.	0,000*	0,003*	0,208
Görmezden Gelinme	R						1	-0,116	0,705
	P						.	0,099	0,000*
Dışlanma	R							1	0,545
	P							.	0,000*
Sosyal Dışlanma Ölçeği	R								1
	P								.

* $p < 0,05$

Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanları ile Anne Baba Tutum Ölçeği puanları, Akademik Öz Yeterlik puanları ve Sosyal Dışlanma Ölçeği puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla Sperman Korelasyon testi uygulanmıştır.

Tablo 4' te sunulan sonuçlara göre katılımcıların Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanları ile Anne Baba Tutum Ölçeği Psikolojik alt boyutu puanları arasında negatif yönde, Sosyal Dışlanma Ölçeği Görmezden Gelinme alt boyutu puanları arasında pozitif yönde, Sosyal Dışlanma Ölçeği Dışlanma alt boyutu puanları arasında negatif yönde, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir ($r(202)=-0,374$, $r(202)=0,242$, $r(202)= -0,204$, $p < 0,05$).

Çalışmaya dâhil edilen ergenlerin Anne Baba Tutum Ölçeği Psikolojik Özerklik alt boyutu puanları ile genel Sosyal Dışlanma Ölçeği puanları arasında negatif yönde, Sosyal Dışlanma Ölçeği Görmezden Gelinme alt boyutu puanları arasında negatif yönde, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur ($r(202)=-0,277$, $r(202)=-0,307$, $p < 0,05$).

Çalışma kapsamındaki ergenlerin Anne Baba Tutum Ölçeği Kabul İlgi alt boyutu puanları ile Sosyal Dışlanma Ölçeği Görmezden Gelinme alt boyutu puanları arasında negatif yönde, çok zayıf düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır ($r(202)=-0,149$, $p < 0,05$).

Ergenlerin Akademik Öz Yeterlilik Ölçeği puanları ile Sosyal Dışlanma Ölçeği Görmezden Gelinme alt boyutu puanları arasında negatif yönde, Sosyal Dışlanma Ölçeği Dışlanma alt boyut puanları arasında

pozitif yönde, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu elde edilmiştir ($r(202)=-0,247$, $r(202)=0,205$, $p<0,05$).

Ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanları ile Akademik Öz Yeterlilik Ölçeği puanları arasında negatif yönde, yüksek düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur ($r(202)=-0,706$, $p<0,05$).

Tablo 5. Ergenlerin Anne Baba Tutum Ölçeği, Akademik Öz Yeterlilik ve Sosyal Dışlanma Ölçeği Puanlarının Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Puanlarını Yordama Durumu

	Std. Olmayan		Standardize	T	P	R ² AdjR ²
	B	SH	B			
(Sabit)	62,182	7,165		8,678	0,000*	
Psikolojik Özerklik	-0,364	0,113	-0,170	-3,215	0,002*	
Kabul/İlgi	0,487	0,153	0,160	3,183	0,002*	
Kontrol/Denetleme	0,178	0,141	0,063	1,263	0,208	0,556
Akademik Öz yeterlilik	-1,573	0,130	-0,680	-12,125	0,000*	(0,542)
Görmezden Gelinme	0,041	0,137	0,016	0,298	0,766	
Dışlanma	-0,255	0,177	-0,071	-1,440	0,152	

* $p<0,05$

Tablo 5 incelendiğinde Anne Baba Tutum, Akademik Öz Yeterlilik ve Sosyal Dışlanma Ölçeklerinden alınan puanların Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinden elde edilen puanları anlamlı şekilde yordadığı, Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçek puanları varyansının %54,2'sini akademik özyeterlilik değişkeninin açıkladığı bulunmuştur. Ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanlarını Anne Baba Tutum Ölçeği Psikolojik Özerklik alt boyut puanları negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı ($\beta=-0,364$; $p<0,05$), Kabul ilgi alt boyut puanları pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı ($\beta=0,487$; $p<0,05$) şekilde yordadığı bulunmuştur.

Ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanlarının Akademik Öz yeterlilik Ölçeği puanları tarafından negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ($\beta=-1,573$; $p<0,05$) şekilde yordandığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanlarının Sosyal Dışlanma Ölçeği'nde bulunan Görmezden Gelinme ve Dışlanma alt boyutları puanları tarafından istatistiksel olarak anlamlı ($\beta=0,041$, $\beta=-0,255$; $p>0,05$) şekilde yordanmadıkları sonucuna varılmıştır.

TARTIŞMA

Bu çalışma ile ortaokul öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığı üzerinde etkisi olduğu düşünülen algılanan anne baba tutumu, sosyal dışlanma ve akademik öz yeterlilik değişkenlerinin akıllı telefon bağımlılık düzeylerine olan etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği'nde cinsiyetten bağımsız olarak kesme puanı 29,5 olup bu çalışmadaki katılımcıların ölçekten almış oldukları 24,88 puan ortalaması ergenlerin telefon kullanımlarının bağımlılık düzeyinde olmadığını göstermiştir.

Araştırmada ergenlerin sınıf düzeyine göre akıllı telefon bağımlılık düzeyleri anlamlı olarak farklılaşmakta ve 8. sınıf düzeyinde bulunan katılımcıların ölçekten elde ettikleri puanların diğer sınıf düzeylerinden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulguya paralel olarak 'ortaokul öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığı ile sosyal ilişkileri' isimli çalışmada öğrencilerin akıllı telefon bağımlılık puanlarının sınıflara göre farklılık gösterdiği ve 8. Sınıf öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılık düzeylerinin en yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Demirel ve Kumcağız, 2019). Bir başka çalışmada yine 8. sınıf düzeyinde eğitim gören öğrencilerin akıllı telefon bağımlılık puanları 7. sınıf, 7. sınıf

öğrencilerinin de 6. sınıf düzeyindeki öğrencilerin puanlarından yüksek bulunmuştur (Çetinkaya, 2013). Okur ve arkadaşlarının (2019) gerçekleştirdiği çalışmada ise 5. sınıf öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığı puanları 6-7 ve 8. Sınıf öğrencilerinden daha yüksek bulunmuştur. Sekizinci sınıfta öğrencilerin lise geçiş sınavına hazırlanmasının bu sonuçlarla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Yapılan başka bir çalışmada (Atıcı, 2017). 9. Sınıf öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığı düzeylerinin lise grubu içerisinde en düşük olduğu bulgulanmış ve bu durumun sınavı atlattığı olmalarından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Sınav dönemlerinin neden olduğu kaygının akıllı telefon bağımlılığı düzeyini olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Bu çalışmadaki katılımcılar yaşa göre değerlendirildiğinde akıllı telefon bağımlılık ölçeği puanları anlamlı şekilde farklılaşmakta ve 14 yaşında bulunan ergenlerin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri diğer yaş seviyelerindeki ergenlere göre daha yüksek olarak elde edilmiştir. Literatürde benzer sonuçlara ulaşan çalışmalara rastlanmıştır (Dirik, 2016; Meral, 2017). Öğrencilerin bu yaş ve sınıf düzeyindeyken daha yüksek oranda akıllı telefona sahip olmaları ve liseye geçiş sınavına hazırlanmaları nedeniyle sınav kaygısı ile baş etmek adına daha fazla akıllı telefon kullanımına yönelmiş olabilmeleri bağımlılık düzeylerinin yüksek olmasının açıklayıcısı olabilir. Sağiroğlu (2015) öğrencilerin yaş ve sınıf düzeylerinin artışının internet kullanım süresinin artışı ile ilişkili olduğunu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği puanları hobi sahibi olmayan ergenlerde hobi sahibi olan ergenlere göre daha yüksek bulunmuştur. "Lise Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları ile Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı çalışmada okuma alışkanlığı olmayan öğrencilerin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri okuma alışkanlığı olan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur (Fazla vd., 2019). Gezgın ve arkadaşlarının çalışmasında (2021) lise öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılıkları düzeyleri ile okuma davranışları arasında negatif yönlü ilişki bulmuşlardır. Delibaş'ın (2019) çalışmasında düzenli olarak spor yapan kişilerin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri anlamlı şekilde daha düşük bulunmuştur. Azam ve arkadaşlarının (2020) yaptıkları derleme çalışmasında fiziksel aktivite ve sporun akıllı telefon bağımlılığına olumlu katkısı olduğunu belirtilmiştir. Ergenlerin boş zamanlarını değerlendirebilmek adına alternatif seçeneklerinin ve farklı hobilerinin olması akıllı telefon bağımlılığı açısından koruyucu bir faktör olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada akıllı telefon kullanımı konusunda ebeveyn denetimi olmayan öğrencilerin telefon kullanım düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerde internet bağımlılığını etkileyen faktörlerin incelendiği çalışmalarda internet kullanımları ebeveynleri tarafından kontrol edilmeyen ergenlerin internet bağımlılık oranları daha yüksek bulunmuştur (Bölükbaş, 2003; Young, 2004; Ryu ve Cho, 2015; Yüksel vd., 2020). Ergenlikte ebeveyn kontrolünün önemli olması sebebiyle, denetimden yoksun kalan ergenlerin akıllı telefon bağımlılık düzeylerinin daha yüksek olması olasıdır.

Çalışmada Akıllı telefon bağımlılık düzeyleri ergenlerin akıllı telefon günlük kullanım süresine bağlı olarak anlamlı olarak farklılık göstermekte, kullanım süresi 4 saat ve fazla olan öğrencilerin akıllı telefon bağımlılık ölçeği puanları en yüksek olarak, 1 saatten düşük olan öğrencilerin puanları en düşük olarak saptanmıştır. Benzer şekilde (Belli, 2018; Güngör ve Koçak, 2020) ergenlerin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri ile akıllı telefon kullanım süreleri arasında pozitif ilişki bulgulanmış ve akıllı telefon bağımlılığı puanları kullanım süresi 5 saat ve fazla olan ergenlerde daha yüksek bulgulanmıştır. Bağımlılık yapıcı ile uzun zaman harcanması bağımlılık oluşumuna sebebiyet verdiği düşünülürse literatürde benzer sonuçlara ulaşan çalışmalara rastlanması olağandır (Aljomaa vd., 2016; Dirik, 2016; Çakır ve Oğuz, 2017; Çetiner, 2020; Geçgel, 2020; Çiçek vd., 2021; Kapudere, 2020). Akıllı telefon kullanım süresi bağımlılık geliştirme üzerinde etkili bir faktördür (Akkaş, 2019).

Araştırmada ergenlerin akıllı telefon bağımlılık düzeylerinin, akıllı telefonlarını kullanım amaçları bakımından farklılık gösterdiği bulunmuştur. Akıllı telefon kullanım amacı sosyal medya veya video izleme olan öğrencilerin Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği'nden almış oldukları puanlar kullanım amacı haberleşme, ödev yapma, araştırma yapma vs. olanlara göre daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda öğrencilerin akıllı telefonlarını en fazla sosyal medya amaçlı kullandıkları

sonucuna ulaşılmıştır (Dirik, 2016; Minaz ve Çetinkaya Bozkurt, 2017). Sosyal medya, sürekli olarak güncellenebilmesi, çoklu kullanıma elverişli olması, sanal paylaşım yapılabilmesi vb. özellikleriyle kişilerarası iletişim açısından en etkili ortamlardan biri haline gelmiştir (Aydın, 2016). Kişilere sağlamış olduğu çeşitli olanaklar akıllı telefonların en öncelikli kullanımının açıklayıcısı olabilir. Başka bir çalışmada akıllı telefon bağımlılığında sosyal medya kullanımının, bağımlılığı ayırt eden bir değişken olduğu bulgulanmıştır (Durak ve Seferoğlu, 2018). Genç Demirağ (2017) akıllı telefon bağımlılığı ile anksiyete ve depresyon değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında öğrencilerin en öncelikli akıllı telefon kullanım amaçlarının sosyal medya olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akıllı telefon kullanım amacının, özellikle de sosyal medya nedeniyle kullanımının bağımlılığı yordayan bir değişken olduğu açıktır.

Yapılan çalışmada öğrencilerin akademik öz yeterliliği ile akıllı telefon bağımlılığı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde yüksek korelasyon bulunmuştur. Başka çalışmalarda algıladıkları akademik başarı düzeyi düşük olan öğrencilerin akıllı telefon bağımlılık düzeyleri anlamlı olarak daha yüksek bulgulanmıştır (Judd, 2014; Lepp vd., 2014; Lee ve Lee, 2017; Yıldırım, 2018). Öğrencilerin internet ortamında aşırı zaman harcamalarının akademik faaliyetlerine yeterli zaman ayırmamaları, proje ve ödevlerini daima ertelemeleriyle ilişkili olduğu, bunlar sebebiyle de öğrencilerin akademik başarısızlıklar yaşayıp, akademik öz yeterliliğine olan güvenlerinin düştüğü bulgulanmıştır (Geng vd., 2018; Kocaaslan vd., 2021). Bu çalışmanın bulgularından farklı sonuçlar elde eden araştırmalar da mevcuttur. Yapılan bir çalışmada akademik öz yeterlilik ile internet bağımlılığı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Dirik, 2016; Demirel ve Kumcağız, 2019; Erkişi ve Sağlam, 2020). Akademik öz yeterlilik ile akıllı telefon bağımlılığı arasında ilişki bulunamayan çalışmaların örneklem sayısının düşük olduğu gözlenmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışma kapsamındaki ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği'nden elde etmiş oldukları puan ortalamaları ergenlerin telefon kullanımlarının bağımlılık düzeyinde olmadığını göstermiştir. Akademik öz yeterliliğe ilişkin ölçeklerden elde edilen veri ise öğrencilerin akademik öz yeterlilik seviyelerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Öğrencilerin akıllı telefon bağımlılık düzeyine akademik öz yeterliliğin etkisi olduğu bulunmuş, ergenlerin akıllı telefon bağımlılığını sınıf, yaş, hobi sahibi olma durumu, telefon kullanımda ebeveyn kontrolü, akıllı telefon günlük kullanım süresi, akıllı telefon kullanım amacı gibi faktörlerin etkilediği görülmüştür. 8. sınıf seviyesinin, 14 yaşın, hobi sahibi olmama durumunun, ebeveyn kontrolü olmama durumunun, telefon kullanım amaçlarının daha fazla video ve sosyal medya olmasının ve uzun kullanım sürelerinin akıllı telefon bağımlılığı ile ilişkili olduğu bulgulanmıştır.

Bu çalışmada seçilen örneklem grubu kolej öğrencileri olduğu için bulguların genellenmesinde kısıtlılık söz konusudur. Örneklem olarak da tek bir kolejin ortaokul öğrencilerine ulaşılmıştır. Daha büyük örneklemelerde daha farklı sonuçlar elde edilmesi muhtemeldir. Ayrıncı akıllı telefon kullanım süresi saat cinsinden hesaplanmıştır. Telefon üzerinden hangi gün ne kadar uygulamaya girdiği, her uygulamada ne kadar süre kaldığı vb. ölçümler yapılamamıştır. Ergenlerin akıllı telefon kullanım biçimlerini derinlemesine analiz eden mobil uygulamaların kullanıldığı kontrollü araştırmaların yapılması verilerin güvenilirliğini arttırabilir.

Akıllı telefon bağımlılığını etkileyen faktörler göz önüne alındığında ergenlerin boş zamanlarının daha fazla hobi ile doldurulmasının, sosyal becerilerinin geliştirilerek yüzyüze iletişim olanaklarının arttırılmasının etkili olabileceği düşünülmektedir. Lise ve üniversite sınavlarına hazırlık yapılan yıllarda ergenlerin akıllı telefon kullanımlarına düzenleme getirilmesinin, bunun için de ergenlere ve ailelere akıllı telefon bağımlılığı konusunda eğitimler verilmesinin faydalı olabileceği önerilmektedir. Boylamsal çalışmalarla çocuk ve ergenlerin akıllı telefon kullanımına etki eden faktörleri saptamak mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

Akçay, D. (2013). *The Effects of Interaction Design in Mobile Publishing: Research on Newspaper Webpages Compality to Mobile Devices*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akkaş İ. (2019). *Teknoloji Bağımlılığı. (Birinci baskı)*, Konya: Dizgi Ofset Matbacılık.

Aksüt, M. ve Batür, Z. (2007). İnternet perspektifinde ergenlerin sosyalleşme ve iletişim kurma süreci, *Akademik Bilişim 07-IX. Akademik Bilişim Konferansı Bildirimleri*, Dumlupınar Üniversitesi 31 Ocak 2 Şubat 2007. Kütahya.

Aljomaa, S. S., Qudah, M. F. A., Albursan, I. S., Bakhiet, S. F. and Abduljabbar, A. S. (2016). Smartphone Addiction Among University Students in the Ligth of Some Variables, *Computers in Human Behavior*, 61: 155-164.

Atıcı Ö.B. (2017). *Ergenlerin Akıllı Telefon Bağımlılığı ve Kontrol Hissi Düzeyleri Arasında İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Atroszko, P. A., Andreassen, C. S., Griffiths, M. D. and Pallesen, S. (2015). Study Addiction--a New Area of Psychological Study: Conceptualization, Assessment, and Preliminary Empirical Findings, *Journal of Behavioral Addiction*, 4(2): 75-84.

Aydın, İ. E. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir Araştırma: Anadolu Üniversitesi Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33: 73-86.

Azam, M., Ali, A., Mattullah, J. and Perveen, N. (2020). Physical Activity, Sports Participation, and Smartphone Addiction in Adolescent Students: A Systematic Review, *Journal of Evidence-Based Psychotherapies*, 20(1), 25-42.

Bağır, A. (2020). *Ergenlerde Akıllı Telefon Bağımlılığının Sosyal Dışlanma (Ostrasizm) ile İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişim Anabilim Dalı, Malatya.

Bandura, A. (1997). *Öz-yeterlik: Kontrol Egzersiz*. New York: WH Freeman.

Batıgün, A. D. ve Hasta, D. (2010). İnternet Bağımlılığı: Yalnızlık ve Kişilerarası İlişki Tarzları Açısından Bir Değerlendirme, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(3): 213-219.

Baykan, N. (2014). *Anne-Baba Tutumları ile İnternet Bağımlılık Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Belli, M. (2018). *Ergenlerde Algılanan Ebeveyn Tutumu, Akıllı Telefon Kullanımı ve Sosyal Kaygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı, Kütahya.

Bölükbaş, K. (2003). *İnternet Kafeler ve İnternet Bağımlılığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Diyarbakır Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Cheek, S. M., Reiter-Lavery, T. and Goldston, D. B. (2020). Social Rejection, Popularity, Peer Victimization, and Self-İnjurious Thoughts and Behaviors Among Adolescents: A Systematic Review and Meta-Analysis, *Clinical Psychology Review*, 10-20.

Çakır, Ö. ve Oğuz, E. (2017). The Correlation Between High School Students' Loneliness Levels and Smart Phone Addiction, *Mersin University Journal of Education*, 13(1): 418-429.

Çetiner, H. İ. (2020). *Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığının ve sosyal istenirlik arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Lefkoşa.

Çetinkaya, M. (2013). *İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, İzmir.

Çiçek, İ., Tanrıverdi, S., Şanlı, M. E. and Buluş, M. (2021). Parental Attitudes and Socio-demographic Factors as Predictors of Smartphone Addiction in University Students, *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 8(2): 158-169.

Dawson, B., and Trapp, R. (2001). Probabilityverelated Topics for Making Inferences about Data, Basic and Clinical Biostatistic. 3rd. Edition, Lange Medical Books/McGraw-Hill Medical Publishing Division.

Delibaş, H. (2019). *Üniversite Öğrencilerinde Teknoloji ile İlgili Bağımlılıklar ve İlişkili Faktörler*, Tıpta Uzmanlık Tezi, Düzce Üniversitesi, Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Düzce.

Demirel, E. N. ve Kumcağız, H. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılığı ile Sosyal İlişkileri, *Turkish Studies - Information Technologies and Applied Sciences*, 14(1): 45-59.

Dirik, K. (2016). *Ergenlerde Akıllı Telefon Bağımlılığı ile Öz-Güven Arasındaki İlişkilerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Durak, H. ve Seferoğlu, S. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Akıllı Telefon Kullanımları Ve Bağımlılık Düzeyleriyle İlgili Unsurlar, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(1): 1-23.

Erkişi, E. P. ve Sağlam, M. (2020). Ergenlerde İnternet Bağımlılığının Öz-Yeterliğe Etkisinin İncelenmesi, *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 8(1): 46-71.

Fazla, S., Akcan, M., Sümer, O. N. ve Gezgin, D. M. (2019). Lise Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlıkları ile Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, 7. Uluslararası Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitimi Sempozyumu, Tam Metin Kitabı, Edirne.

Genç Demirağ, D. (2017). *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü ve Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Akıllı Telefon Bağımlılığı ile Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi*, Uzmanlık tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Ankara.

Geçgel, H. (2020). Investigation of Smartphone Addiction Levels of Turkish Pre-Service Teachers with Regards to Various Variables, *Dil ve Dilbilimi Çalışmaları Dergisi*, 16(3): 1415-1442.

Geng, J., Han, L., Gao, F., Jou, M. and Huang, C. C. (2018). Internet Addiction and Procrastination among Chinese Young Adults: A Moderated Mediation Model, *Computers in Human Behavior*, 84: 320-333.

Gezgin, D. M., Gurbuz, F. and Barburluoğlu, Y. (2021). Undistracted Reading, Not More or Less: The Relationship Between High School Students' Risk of Smartphone Addiction and Their Reading Habits, *Technology, Knowledge and Learning*, 1-17. <https://doi.org/10.1007/s10758-021-09570-x>

Gilman, R., Carter-Sowell, A., DeWall, N., Adams, R. and Carboni, I. (2013). Validation of the Ostracism Experience Scale for Adolescents, *Psychological Assessment*, 25(2): 319-330.

Giunchiglia, F., Zeni, M., Gobbi, E., Bignotti, E. and Bison, I. (2018). Mobile social media usage and academic performance, *Computers in Human Behavior*, 82: 177- 185.

Güngör, A. G. ve Koçak, O. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılığı ve Akademik Erteleme Davranışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(2): 397-419.

Hartgerink, C. H., Van Beest, I., Wicherts, J. M. and Williams, K. D. (2015). The Ordinal Effects of Ostracism: A Meta-Analysis of 120 Cyberball Studies, *PLoS One*, 10(5), 1-24. DOI:10.1371/journal.pone.0127002

Hayırcı, B. ve Sarı, E. (2020). Lise Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılık Düzeyleri ile Sosyal Kaygı ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(1): 61-79.

Hiscock, D. (2004). Cell Phones in Class: This, too, Shall Pass?, *Community College Week*, 16: 4-5.

Jeong, S. H., Kim, H. J., Yum, J. Y. and Hwang, Y. (2016). What Type of Content are Smartphone Users Addicted to?: SNS vs. Games, *Computers in Human Behavior*, 54: 10-17.

Judd, T. (2014). Making Sense of Multitasking: the Role of Facebook, *Computers ve Education*, 70: 194-202.

Kandemir, M. (2014). The Predictors of Academic Procrastination: Responsibility, Attributional Styles Regarding Success/Failure, and Beliefs in Academic Self-Efficacy, *Education and Science*, 39 (171): 99-114.

Karaer, Y. and Akdemir, D. (2019). Parenting Styles, Perceived Social Support and Emotion Regulation in Adolescents with Internet Addiction, *Comprehensive Psychiatry*, 9(2): 22-27.

Karasar, N. (2004). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayınları.

Kapudere, B. (2020). Üniversite Öğrencilerindeki Problemlili İnternet Kullanımı, Algılanan Anne Baba Tutumları ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Gaziantep.

Keser, H. ve Çetinkaya, L. (2013). Sosyal dışlanmanın internet bağımlılığı üzerindeki etkisi, *TOJQI*, 4(2): 1-12.

Kocaaslan, E. N., Kostak, M. A., Özdilek, S. ve Topçu, N. (2021). Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Akademik Öz Yeterlilik Düzeyleri, *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*, 13(3), 493-501.

Kwak, J. Y., Kim, J. Y. and Yoon, Y. W. (2018). Effect of Parental Neglect on Smartphone Addiction in Adolescents in South Korea, *Child Abuse & Neglect*, 77: 75-84.

Kwon, M., Kim, J., Cho, H. and Yang, S. (2013). The smartphone addiction scale: Development and validation of a short version for adolescents, *Plos One*, 8(12): 835-858.

Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. and Dornbush, S. M. (1991). Patterns of Competence and Adjustment Among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, İndulgent, and Neglectful Families, *Child Development*, 62(5): 1049-1065.

Lee, C. and Lee, J. S. (2017). Prevalence and Predictors of Smartphone Addiction Proneness among Korean Adolescents, *Children And Youth Services Review*, 77, 10-17.

- Lepp, A., Barkley, J. and Karpınşık, A. (2014). The Relationship Between Cell Phone Use, Academic Performance, Anxiety and Satisfaction with Life in College Students, *Computers in Human Behavior*, 31: 343-350.
- Minaz, A. ve Çetinkaya Bozkurt, Ö. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılık Düzeylerinin ve Kullanım Amaçlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(21): 268-286.
- Melodia, F., Canale, N. and Griffiths, M. D. (2020). The Role of Avoidance Coping and Escape Motives in Problematic Online Gaming: A Systematic Literature Review, *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-27.
- Meral, D. (2017). Ortaöğretim Öğrencilerinde Akıllı Telefon Bağımlılığının Yalnızlık, Yaşam Doyumu ve Bazı Kişisel Özellikler Bakımından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Erzincan.
- Muris, P. (2001). A Brief Questionnaire for Measuring Self-Efficacy in Youths Psychopathology and Behavioral Assessment, *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, (23): 145-149.
- Okur, S., Özkan, E. ve Arslan, Ü. (2019). Ortaokul Öğrencilerinde Akıllı Telefon Bağımlılığının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Turkish Studies Information Technologies and Applied Sciences*, 14(2): 275-294.
- Park, C. and Park, Y. R. (2014). The Conceptual Model on Smart Phone Addiction Among Early Childhood, *International Journal of Social Sciences and Humanity*, 4 (2): 147-150.
- Poon, K. T. (2018). Unpacking the Mechanisms Underlying the Relation Between Ostracism and Internet Addiction, *Psychiatry Research*, 270: 724-730.
- Ryu, S. I. and Cho, I. S. (2015). Factors Affecting Smartphone Addiction Among Elementary School Students, *Journal of the Korea Academia-Industrial Cooperation Society*, 16(9): 6180-6189.
- Sağiroğlu, N. (2015). İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin günlük internet kullanım şekillerinin okul başarılarıyla ilişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sertelin Mercan, Ç. (2016). Ostracism Experience Scale for Adolescents: Turkish Validity and Reliability, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2): 175-186.
- Şata, M., ve Karip, F. (2017). Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği-Kısa Versiyonunun Ergenler İçin Türk Kültürüne Uyarlanması, *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 6(4): 426-440.
- Telef, B. B. ve Karaca, R. (2012). Çocuklar için Öz Yeterlik Ölçeği; Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3): 169-187.
- Vardarlı, G. (2005). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Öz-Yeterlik Düzeylerinin Yordanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Williams, K. D. (2009). Ostracism: A temporal need-threat model, *Advances in Experimental Social Psychology*, 41: 275-314.
- Yıldırım, S. (2018). Ergenlerin Öznel İyi Oluş ve Anne Baba Tutumları ile Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Yılmaz, A. (2000). Anne-Baba Tutum Ölçeğinin güvenirlilik ve geçerlik çalışması, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 7(3): 160-172.

Young, K. S. (2004). Internet Addiction: A New Clinical Phenomenon and Its Consequences, *American Behavioral Scientist*, 48 (4): 402- 415.

Yüksel, R., Kocairi, C., Arslantaş, H. ve Söylemez, B. (2020). Ergenlerde İnternet Bağımlılığını Etkileyen Faktörler, *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(1): 19-28.

Zimmerman, B. J. (2008). Investigating Self-Regulation and Motivation: Historical Background, Methodological Developments, and Future Prospects, *American Educational Research Journal*, 45(1): 166-183.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Karasu'da Ekoturizmin Çevre Etkilerinin İncelenmesi

Dr. Öğr. Üyesi İsmail BİLGİÇLİ, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Karasu Meslek Yüksekokulu, Sakarya, e-posta: bilgicli@subu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1697-032X>

Sadıkcan ERTÜRK, Önlisans Öğrencisi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Karasu Meslek Yüksekokulu, Sakarya, e-posta: sadkerturk99@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8799-214X>

Öz

Ülkelerin ekonomilerine büyük katkılar sağlayan turizm, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kalkınma süreçlerinin gelişmesine destek olmaktadır. Turizm endüstrisi doğal, kültürel ve tarihi değerleri kaynak olarak kullanarak arz değerlerini oluşturmaktadır. Ülkelerin önceliği kalkınmaya vermesi sosyal, kültürel veya çevre unsurlarının göz ardı edilmesine veya korunmasında eksikliklere neden olarak ülkelerin çevresel kaynakları üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bu durum turizm paydaşları açısından alternatif bir oluşum olarak sürdürülebilir turizm kavramını ortaya çıkarmaktadır. Doğal kaynakların sürdürülebilirliğini güvence altına alarak ekonomik gelişimin sağlanması olarak değerlendirilen ekoturizm, çevrenin korunarak gelecek nesillere aktarılmasını hedefleyen bir aktivitedir. Ancak kontrolsüz şekilde yapılan ekoturizm aktivitelerinin de çevreye olumsuz etkileri olmaktadır. Bu çalışmada literatür taraması ile ekoturizmin çevre üzerinde olan etkilerinin incelenerek eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesinin yapılması amaçlanmaktadır. Yöntem olarak literatür incelemesinin yanında ekoturizm ile ilgili kurum, kuruluş ve ilgililerle yüz yüze görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada sürdürülebilirlik, sürdürülebilir turizm ve ekoturizm kavramları irdelenerek, Karasu'da ekoturizm faaliyetlerinin çevreye olumsuz etki oluşturmaktan yapılması için öneriler geliştirilmektedir. Araştırma sonucunda Karasu'da ekoturizm faaliyetlerinin ekonomiye yeterli katkıyı yapmadığı, çevre kaynakları üzerinde diğer turizm çeşitleri gibi olumsuz etkilerinin olduğu yönünde katılımcıların değerlendirmeleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik ve Turizm, Ekoturizm, Çevre, Karasu.

Makale Gönderme Tarihi: 22.05.2022

Makale Kabul Tarihi: 04.08.2022

Önerilen Atıf:

Bilgiçli, İ. ve Ertürk, S. (2022). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Karasu'da Ekoturizmin Çevre Etkilerinin İncelenmesi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1110-1129.

Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences

2022, 5(8): 1110-1129. DOI:10.26677/TR1010.2022.1048

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

RESEARCH PAPER

**Investigation of Environmental Effects of Ecotourism in Karasu within the
Scope of Sustainable Tourism**

Assistant Prof. Dr. İsmail BİLGİÇLİ, Sakarya University of Applied Sciences, Karasu Vocational School, Sakarya, e-mail: bilgicli@subu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1697-032X>

Sadıkcan ERTÜRK, Student, Sakarya University of Applied Sciences, Karasu Vocational School, Sakarya, e-mail: sadkerturk99@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8799-214X>

Abstract

Tourism, which makes great contributions to the economies of countries, supports the development of economic, social and cultural development processes. The tourism industry creates supply values by using natural, cultural and historical values as resources. The fact that countries give priority to development creates negative effects on the environmental resources of countries by causing social, cultural or environmental factors to be ignored or deficiencies in their protection. This situation reveals the concept of sustainable tourism as an alternative formation for tourism stakeholders. Ecotourism, which is considered as ensuring economic development by securing the sustainability of natural resources, is an activity that aims to protect the environment and transfer it to future generations. However, uncontrolled ecotourism activities also have negative effects on the environment. In this study, it is aimed to evaluate the effects of ecotourism on the environment with a critical perspective by examining the literature. As a method, a literature review is made and face-to-face interviews are used with institutions, organizations and relevant people related to ecotourism. In the study, the concepts of sustainability, sustainable tourism and ecotourism are examined and suggestions are developed for ecotourism activities in Karasu without causing negative effects on the environment. As a result of the research, it was determined that the ecotourism activities in Karasu do not contribute enough to the economy and that they have negative effects on environmental resources like other types of tourism.

Keywords: Sustainability and Tourism, Ecotourism, Environment, Karasu.

Received: 22.05.2022

Accepted: 04.08.2022

Suggested Citation:

Bilgiçli, İ. and Ertürk, S. (2022). Investigation of Environmental Effects of Ecotourism in Karasu within the Scope of Sustainable Tourism, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1110-1129.

GİRİŞ

Dünyada ülkelerin gelişmişlik düzeyleri sıralamalar ile belirlenmektedir. Ülkelerin gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler gibi kategorilere ayrıştırılması ekonomik gelişmişlikleri ile ilgilidir. Ülkeler sıralamada üst seviyelere çıkabilmek için çok çeşitli kalkınma politikaları izleyerek Gayrisafi Milli Hasıllarını yükseltmeye çalışmaktadırlar. Kalkınmalarında temel gösterge olarak aldıkları ekonomik büyümeyi sağlamalarında ekonominin tüm unsurlarını kullanmaları gerekmektedir. Turizm ülkelerin ekonomilerine büyük katkılar sağlayan, özgün değerlerin kullanımına imkân vererek istihdam oluşturan, gelir dağılımında eşitlik ve kırsal alanların turizm açısından değerlendirilmesini de sağlayan endüstridir.

Turizm endüstrisinin faaliyetleri esnasında doğal, tarihi ve kültürel çevre değerlerinin kirlenmesi boyutu nedeniyle fiziksel planlamaların dikkatli yapılması gerekmektedir. Turizm faaliyetlerinin olumsuz etkilerinin varlığı neticesinde; çevreye duyarlı, doğal kaynakları daha merkeze alan sürdürülebilirlik kavramları gündeme getirilerek yeni bir turizm uygulaması olan ekoturizm önem kazanmaktadır. Yoğun kitlelerin hareketinin oluşturduğu aşırı turizm karşıtlığı, kırsal ve kültürel turizm unsurlarını kapsayan doğaya saygılı ekoturizm kavramının gelişmesine neden olmaktadır. Turizmin yoğun hareketinin çevre ve topluma olan olumsuz etkilerine karşılık ekoturizm, sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında önemli olmaktadır. Ekoturizm sürdürülebilir turizmin bir alt bölümü olarak, bazen sürdürülebilir turizm ile eş anlamlı olarak algılanmakta ve kullanılmaktadır (Avcıkurt, 2007).

Sürdürülebilirlik kavramı, turizm endüstrisi açısından kaynak olarak kullanılan doğal, kültürel, tarihi ve sosyal değerlerin korunarak kullanılması ve çekiciliklerinin devamlılığının sağlanmasıdır. Turizmin sürdürülebilirliği; yeni turizm faaliyetlerinin ve gelişmelerinin çevresel etkilerinin iyi değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006a). Ekoturizm olarak yapılan turizm aktivitelerinin; kültürel, doğal ve tarihi unsurlara, yerel halkın yaşamına saygılı olması gerekmektedir. Çevresel, biyolojik, sosyal, kültürel ve doğal kaynakların korunmasında ve bozulmaların en aza indirilmesinde, turizm faaliyetlerinin ve kazançlarının gelecekte de artırılarak devamlı olmasını sağlayabilecek uygulamaların önemlilerinden birisi sürdürülebilir turizm faaliyetidir. Sürdürülebilir olmayı sağlamada en iyi uygulamalardan birisi de ekoturizm olarak kabul edilmektedir (Akşit, 2007).

Ülkelerin ekonomik gelişmeye odaklandığı dönemlerde çevre değerlerinin göz ardı edilmesi, ekolojik, sosyal ve kültürel unsurların gözetilmemesi ya da ikinci planda tutulması gibi durumlar ile karşılaşmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için sosyal, kültürel ve çevresel unsurların planlamalarda yer almasının sağlanması önemlidir. Böylece sürdürülebilir kalkınmadan önce çevreye verilebilecek zararlar değerlendirilerek çevresel unsurların sürdürülebilirliği amaçlanmalıdır. Turizm endüstrisinin 1970 ve 1980'lerden sonra ülkelerin kalkınmalarında öne çıkmasıyla birlikte günümüzde sürdürülebilir turizm olgusu kavram olarak ve uygulamada öne çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin gelişmesi ve devamlılığının sağlanmasında en önemli turizm çeşidi çevreyi koruyan, yerel halkın refah seviyesini artıran çevreye en az zarar veren ekoturizmdir (Akoğlu, 2018). Sürdürülebilir turizm kapsamında oluşan ekoturizm düşüncesi ülkelerin ve turizm bölgelerinin ekoturizm potansiyellerinin ortaya çıkarılmasında etkili olmaktadır. Ekoturizm faaliyetlerinin planlanan hedeflere ulaşmada sosyal, kültürel, ekonomik ve çevre faktörlerinin sürdürülebilirliğine sağladığı katkının ne ölçüde gerçekleştiği önemli olmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilirlik kavramı olarak günümüzün ihtiyaçlarının karşılanmasında kaynaklar

kullanılırken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamaındaki kaynaklara zarar verilmemesi olarak ifade edilmektedir (Collin, 2004). Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak 1980 yılında yayınlanan Dünya Koruma Stratejisi ile ortaya atılmıştır. Dünya Koruma Stratejisi; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Vahşi Yaşamı Koruma Fonu (WWF), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'in destekleriyle Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması İçin Uluslararası Birlik (IUCN) tarafından hazırlanmıştır (Gössling vd., 2009). Doğa ve Doğal Kaynakların Korunması İçin Uluslararası Birlik, Birleşmiş Milletler Çevre Günü ve Dünya Vahşi Yaşamı Koruma Fonu sürdürülebilirliği ekosistemlerin içindeki yaşamda insanların hayat kalitesinin artırılması olarak açıklamaktadır (Hounsoume ve Ashton, 2001).

Sürdürülebilir turizm ise turistlerin ziyaretlerindeki ihtiyaçlarını karşılarken gelecek ile ilgili fırsatları koruyarak ve turizmin gelişmesi için sürdürülebilir gelişme prensiplerine uyarak faaliyet göstermeleridir (Leung vd., 2008). Sürdürülebilir turizm büyük ölçekli olmayan politikalarda yerel halkın katılımını sağlayan çevresel ve kültürel etkilere duyarlı bir turizm çeşididir (McColl ve Moisey, 2008, Kuter ve Ünal, 2009). Dünya Turizm Örgütü (WTO) sürdürülebilir turizmi kültürel bütünlüğü, temel ekolojik süreçleri, yaşam destek sistemlerini ve biyolojik çeşitliliği korurken ekonomik, estetik ve sosyal ihtiyaçları da sağlayabilecek şekilde kaynakların yönetimi olarak açıklamaktadır (WTO, 2009). Turizmin sürdürülebilirliği kavramı turizmin olumsuz etkileri neticesinde oluşan kaygılardan ortaya çıkmaktadır (Gössling vd., 2009).

Günümüzde ortaya çıkan sürdürülebilir turizm kavramının oluşmasında kitle turizm hareketlerinin hızlı bir şekilde gelişmesinden başlayarak geçirdiği tarihsel süreç etkili olmaktadır. 1960-1970-1980'li yıllar itibarıyla turizmin ülke ekonomilerindeki etkileri ve olumsuz yönleri ortaya çıkarılarak ziyaretçi yönetimi konularından bahsedilmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan sonra dünya çapında büyük etkiler yaratacak yayınlar turizmin fiziksel çevre, sosyal ve ekonomik etkileri ile ilgilidir (Akoğlu, 2018). Turizm ile ilgili kitle hareketlerinin yoğunlaşması ile birlikte turizm ve yerel halk arasındaki ilişkiler detaylı bir şekilde tartışılmaktadır. Turizm ile ilgili ortaya çıkan yeşil turizm kavramı çevresel kaynaklara olan ilginin artmasına neden olmaktadır (Korkmaz ve Başkalkan, 2011).

Turizm geçmişte ve günümüzde çok hızlı büyüyen, gelecekte büyümesi sürekli olacağı öngörülen endüstrilerdendir. Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerin temel gelir kalemlerinden olan turizm endüstrisi, faaliyette bulunulan ülkelerin doğal ve kültürel değerlerinin cazibe merkezi haline gelmelerini sağlayarak aracılık görevi üstlenmektedir. Turizm endüstrisinin pozitif olarak sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerinin yanında plansız yapılması durumunda ortaya çıkan negatif etkileri de bulunmaktadır. Bir cazibe merkezinde plansız bir şekilde yapılan kitle turizminin yaratacağı çevre tahribatının mevcut dokuyu bozması, geri dönülemez negatif etkiler oluşturabilmektedir. Oluşan negatif etkilerin düzeltilmesi uzun süreçler ve maliyetlerin oluşmasına neden olmaktadır.

Turizmin olumsuz etkileri nedeniyle alternatif turizm anlayışları ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda üzerinde yoğun bir şekilde durulan sürdürülebilirlik ve buna bağlı olarak sürdürülebilir turizm kavramıdır. Bu kavram ile birlikte çevre dostu kuralları içinde barındıran sürdürülebilir kalkınma ile ilgili uygulamalar ortaya çıkarılarak dünya genelinde kullanılmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006a). Dünyada sürdürülebilir turizm ve ekoturizmin uygulanması ekolojik, çevresel, ekonomik ve sosyal olarak kabul edilebilir çevreci planlamalar ile gerçekleştirilebilme olasılığına sahiptir (Gössling, 1999). Sürdürülebilir turizmin özellikleri şunlardır (Akşit, 2007);

- Doğal kaynakların kullanılması.

- Biyoçeşitliliğin korunmasını desteklemesi.
- Yerel halkın ekonomilerinin gelişmesini sağlaması.
- Çevreye olumsuz etkilerin azaltılması.
- Sosyal ve kültürel olumsuzların azaltılması.
- Turistik aktivitelerin turistler ve yerel halkın sorumluluğuna verilmesi.
- Yerel halkın mülkiyet ve çalışma imkânlarının artırılması.

Sürdürülebilir turizmin temelinde; doğal kaynakların bilinçli kullanılması, sahip olunan değerlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi, ekonomik getirinin ve sağlanan sosyal faydanın sürekli olması bulunmaktadır (Alkan, 2009). Sürdürülebilir turizm kavramı ile kitle turizm hareketlerine karşılık ekoturizm, doğa turizmi, bilinçli turizm ve ekolojik turizm gibi doğayı bozmadan, kaynakları tüketmeden kullanan yeni turizm türlerinin oluştuğu görülmektedir (Erdoğan, 2014). Ekoturizm turizm endüstrisinin önemli bir parçası olmaya devam ederken, dünyada ekoturizm ve doğa turizmi turizm endüstrisi içinde hızla büyümeye devam etmektedir (Akay ve Zengin, 2012). Turizmin sürdürülebilirliğini belirleyen etkenler olumsuz etkilere neden olan gelişmeler ve çevresel etkilerdir. Olumsuz gelişmeler ve etkilerin yaşanması durumunda sağlayacağı faydalar düşünülmeden turizm faaliyeti reddedilecektir (Kuvan, 2002). Sürdürülebilir turizmin gelişmesi için gerekli olan unsurlar şunlardır (Korkmaz ve Başkalkan, 2011);

- Turizm kaynakları kullanılırken gelecek kullanımı için korunmalıdır.
- Turizm planlamalarında ekolojik sorunların oluşmamasına dikkat edilmelidir.
- Turizm planları ve yönetiminde sosyal ve kültürel sorunların oluşmaması sağlanmalıdır.
- Turizm destinasyonlarının çevre kalitesi korunmalıdır.
- Turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması için turist memnuniyeti sağlanmalıdır.
- Turizm sadece yapıldığı bölge değil tüm topluma fayda sağlamalıdır.

Turizm ve Çevre

1980'li yıllardan önce çevre, bol bulunması ve fedakârlık gerektirmemesi gibi nedenlerden dolayı ekonomistler tarafından serbest mal olarak nitelendirilmektedir (Cinnioğlu, 2015). Doğal olarak üretim yapan işletmeler için serbest mal olarak nitelendirilen çevre toplam maliyetleri içinde önemli bir unsur olarak görülmemektedir (Pearce vd., 2000). Ekonomiye yeni bakış açıları getirmeye çalışan neoklasik ekonomistlere göre çevresel oluşan problemlerin temelinde doğal kaynakların verimsiz bir şekilde kullanımı bulunmaktadır (Rennings ve Wiggering, 1997). Çevre kirliliğine neden olan faktörler nüfus artışı, sanayileşmenin artması, kentleşmenin yükselmesi turizm faaliyetlerinin gelişmesidir (Arslan, 1995). Turizm endüstrisinin hızlı bir şekilde gelişmesiyle birlikte turizmin etkilediği diğer unsurlarında dikkate alınmasının gerekliliği ortaya koyulmaktadır (Jim, 2000).

Çevre kaynaklarından desteklenen turizm faaliyetleri, kontrolsüz ve plansız bir şekilde yapılırsa kaynaklarına zarar vermektedir. Turizmin zararlarının azaltılması için sürdürülebilir kalkınma unsurlarının dikkate alınması gerekmektedir (Cinnioğlu, 2015). Turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi için turizm ürününün oluşturulmasında kaynak olarak; çevre doğal kaynaklar (denizler ve ormanlar), sosyokültürel kaynaklar (yeme-içme, örf, adet) ve insan yapısı kaynaklar (tarihi, antik eserler) kullanılmaktadır (Kızılırmak, 2011). Çevre, paylaşılan tüm canlılar ile birlikte

insanların yaşamlarını sürdürdükleri, fiziki, sosyal, kültürel, ekonomik ve biyolojik ortamlardır (Davran, 2007). Turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi esnasında yoğun kullanımdan kaynaklanan çevre üzerinde gerçekleşen olumsuzluklar görülmektedir (Deng vd., 2003).

Turizm faaliyetlerinin kullanılmasında doğal yapının bozulması, kirlilik ve atık oluşması, ormanların tahrip olması, kıyıların zarar görmesi, kültürel değerlerin yıpranması gibi çevre maliyetleri ortaya çıkmaktadır (Ayaş, 2007). Turizmin ekonomik katkılarının ön plana çıkartılmasıyla oluşan çevre tahribatlarının ikinci plana itilmesinin nedeni ekonomik getirinin bölgelerin kalkınmasına fayda sağlayacağı düşüncesidir (Bertan, 2009). Ülkelerin turizm endüstrisi hedefleri iç ve dış turizmin gelişmesi, ekonomik kazanç sağlanmasıdır. Turizm hedeflerinin gerçekleşmesi ekonomik olarak ülkelere önemli faydalar sağlamaktadır. Bu faydaları sağlarken dikkate alınması gereken çevre kaynağının korunarak öneminin ortaya çıkarılmasıdır (Dolmacı ve Bulgan, 2013). Çünkü turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin kullanılması turizm destinasyonlarında baskıyı artırmaktadır (Atik, vd., 2006). Turizmin bir bölgede bilinçsiz bir şekilde büyümesi, doğal çevre üzerinde negatif bir etki yapmakta o bölgeye uzun dönemde turizm talebi açısından azalma yönünde etki oluşturmaktadır (Kardeş, 2018).

Turizmin bir bölgede yerli ve yabancı nüfusu artırmasıyla deniz suyunun kirlenmesi, içme suyu kalitesinin düşmesi ve altyapı yetersizliği gibi sorunlar oluşmakta ve bölgede eko-verimlilik olumsuz etkilenmektedir (Gössling vd., 2009). Turizm bölgelerinde faaliyetler ve rekreasyon kullanımlarından kaynaklanan önemli alan kayıpları yaşanmaktadır. Turizm artışının çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, ekonomik taleplerin yanlış planlamalarından kaynaklanmaktadır (Atik vd., 2006). Turizm bölgelerinin gelişmesi nedeniyle yerel halkın balıkçılık, el sanatları gibi aktiviteleri bırakarak turizm faaliyetlerine yönelmesi tek bir endüstriye bağımlılık gibi olumsuz bir durumun oluşmasına neden olmaktadır (Özdemir, 2006). Turizm faaliyetlerinin artması bilinçsiz kentleşme, ulaşım, altyapı, ekolojik ve doğal unsurların bozulması gibi sorunlar oluşturmaktadır (Dal ve Baysal, 2007).

Turizm faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkileri; kültürel yapıların zarar görmesi, kirlilik, orijinal yapıların aslından uzak restorasyon yapılması, ziyaretçi tahribatı, peyzaja zarar veren yapılar ve aşırı kalabalıkların oluşması olmaktadır (Eser vd., 2010). Çevresel kaynakları kullanan, bu kaynaklara bağlı olarak gelişen turizm endüstrisi ve buna bağlı olarak turizm faaliyetleri, plansız ve çevresel faktörleri göz önünde bulundurmadan yapıldığı takdirde aşağıda bahsedilen sorunlar üzerinde etkilidir (Akdur, 2005);

- Turizm endüstrisi tarım, sanayi, enerji, ulaşım endüstrileri ile birlikte çevre üzerinde etkilidir.
- Turizm taşımacılığının otomobil ve uçaklar ile yoğun yapılmasından kaynaklı hava kirliliğinde etkilidir.
- Turizm politikalarının dikkatsiz yapılması biyoçeşitlilik üzerinde etkilidir.
- Turizmin arazi talebinin yoğunluğu tarım ve orman arazileri üzerinde etkilidir.
- Turizmin yoğunlaştığı bölgelerde toprağın bozulmasında etkilidir.
- Turizm kıyı alanlarının kirliliğinde etkilidir.

Turizmin sürdürülebilir olması ve gelişiminin sağlanması dünyadaki birçok destinasyon için önemli bir stratejik amaç olarak benimsenmektedir. Turizm potansiyeline sahip olan ülkeler sürdürülebilir turizmin, çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltabileceğini öngörmektedir. Turizmin sürdürülebilir olması kavram olarak yaşam kalitesinin yükseltilmesi, yerel kaynakların

korunarak kullanılması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır (Cinnioğlu, 2015). Turizmde sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında ekolojist, ekonomist ve sosyologların bakış açıları aşağıdaki gibi belirtilmektedir (Sungur, 2012);

- Ekolojist bakış açısı: Sadece bölgesel değil küresel ekolojik sistemin önemi vurgulanmalıdır.
- Ekonomist bakış açısı: Refah seviyelerinin artışının sağlanmasında kıt kaynakların ve teknolojinin etkin kullanılması gereklidir.
- Sosyolog bakış açısı: Sürdürülebilirlikte temel unsur olarak sosyal unsurlar önemlidir.

Ekoturizm Kavramı

Ekoturizm kavramı olarak turizme ev sahipliği yapan bölgelerin biyolojik yapılarının korunması ve yerel kültürlere saygıyı ifade etmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006b). Özellikle kuşlar, yabani hayat, kayalıklar, mağaralar, arkeolojik sit alanları, sulak bölgeler, doğal bölgeler gibi kaynaklara dayalı yapılan turizm çeşidi ekoturizmdir (Caldicott ve Fuller, 2005). Ekoturizm kavramı turistlerin olumsuz etkilerinin daha az olduğu bitki örtüsü ve doğal manzaralı bölgelerin yanında kültürel kaynak geçmişini incelemek için yapılan seyahatler olarak açıklanmaktadır (Öztürk, 2005). Uluslararası Ekoturizm Derneğinin tanımına göre çevreyi koruyarak yerel halkın refahını geliştirerek yapılan sorumlu seyahatlerdir. Ekoturizm aşağıdaki beş ana unsurdan oluşmaktadır (Çelem ve Kılıç Benzer, 2007);

- Çevreye minimum etki.
- Yerel kültüre minimum etki.
- Yerel kültüre maksimum saygı.
- Yerel halkın ekonomisine maksimum katkı.
- Turistlerin deneyimlerine maksimum katkı.

Geçmiş ve gelecekteki kültürel özellikleri daha az turist etkisi ile korumayı hedefleyen, turizme yerel halkın katılımını destekleyen, doğal kaynakların değerinin anlaşılmasına yönelik yapılan çevresel açıdan sorumlu seyahatler ekoturizm olarak açıklanmaktadır. Vahşi doğa içinde doğaya en az zarar verecek şekilde yapılan ve yerel halka ekonomik katkı sağlayan turizm türüdür (Yücel, 2002). Yabani bitki ve hayvan topluluklarına sahip bölgeleri eğitim ve takdir amacıyla yapılan doğaya saygılı ve sorumluluk sahibi seyahatlerdir. Yerel halka mali faydalar sağlayan, çevreyi olumsuz etkilemeden doğa bilincine katkı sağlayan doğal kaynakların korunması amacıyla yapılan turizm türüdür (Collin, 2004). Ekoturizm hareketleri kitle turizmine karşı bir tepki olarak ortaya çıkan, sürdürülebilir turizmin gelişmesinde, ekosistemlerin korunmasını sağlayan en uygun turizm hareketidir. Ekoturizm sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir parçası olarak az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin gelişmesinde önemli bir çözüm olmaktadır (Erdoğan, 2005).

Sürdürülebilir gelişme ve koruma için ekoturizmin güçlendirilmesini sağlayacak politika ve düzenlemelerin oluşturulması gerekmektedir. Birçok ülkede insanların keşif amacıyla yaptığı ekoturizm, sosyal ve kültürel faaliyetleri de kapsayan etkinliktir (Özkan Yürük, 2003). Günümüz turizm endüstrisinde sosyal turizm, yeşil turizm, inanç turizmi, kültür turizmi ve ekoturizm gibi turizm çeşitleri bölgesel gelirin artırılması, dolayısıyla ülke ekonomilerinin geliştirilmesi amacıyla yapılmaktadır. Turizm çeşitlerinden ekoturizmin yapılması sürdürülebilir turizm kapsamında bölgelerin sahip oldukları doğal ve beşeri kaynakların turizm ürünü şeklinde

sunulması ile gerçekleştirilmektedir (Crouch ve McCabe, 2003). Doğal çevre eğitimini ve yorumunu gerekli kılan ekolojik açıdan sürdürülebilir biçimde yönetilebilen faaliyetler ekoturizmdir (Page ve Dowling, 2002).

Ekoturizm konulu çalışmalar incelendiğinde kavram açıklamaları daha yoğun bir şekilde çalışılmışken uygulama ve denetleme konusunda yeterli çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bölgelerin ekoturizme yönelmelerinin amacı bölgelerin doğal kaynaklarının korunmasından daha çok bölgelere turist getirebilmek için ilgi oluşturmaktır. Bu nedenle ekoturizmin sürdürülebilir turizm çeşidi olarak gösterilmesi ve uygulanmasının denetlenmemesi tehlike altında olan doğal çevreyi geri dönüşü mümkün olmayan tahribatlara sürükleyebilmektedir. Bu tahribatlar arasında tarım arazilerinin üretim yerine turizm ve sanayi endüstrilerine ayrılması ve bunun sonucunda bölgelerde erozyonlar oluşması, flora ve fauna türlerinin yok olması gösterilmektedir. Bölgelerin kırsallıktan çıkarılmasıyla kentleşmenin artması görüntü kirliliğine neden olmaktadır.

Ekoturizm kavramı ile ilgili yapılan tanımlamaların bulunduğu ortak noktalar; çekicilik unsurlarını doğal kaynakların oluşturması, ziyaretçilerin eğitim ve öğrenme odaklı olması, sürdürülebilirlik temelinde ekolojik korumanın hedeflenmesi ve ekonomik, sosyal ve kültürel kazanımın elde edilmesi olmaktadır (Hill ve Gale, 2009). Ekoturizm ile ilgili çıkarı bulunan turistler, yerel halk, seyahat acenteleri, tur operatörü, çevreci kuruluşların bu alanda önemli rolleri bulunurken aralarında etkili bir iletişimin kurulması gerekmektedir. Ekoturizm paydaşları arasında etkili iletişimin sağlanmasında temel hedef bölgelerin varlığının bozulmadan korunmasıdır. Bunun için planlama aşamasında sürdürülebilirliğin sağlanmasında etkili olacak ilkelerin ve kuralların belirlenmesi uygulayıcılarında konu ile ilgili eğitilmiş olmaları gereklidir (Kardeş, 2018).

Ekoturizmin tanımlamalarına bakıldığında yerel halkın yaşam kalitesi ve ekonomilerini yükseltmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde korunması gibi çoğunluğun destekleyeceği hedeflerin pratikte gerçekleştirilmesi mümkün müdür? Planlama aşamasında uygulamaya geçmeden ekoturizm yapılacak alanların bozulmayacağı öngörülürken kullanım esnasında doğanın zarar görmeyeceği şüphelidir. Doğal kaynakların ekoturizm kullanımında kirletilmeden kullanılmasını sağlamak mümkün müdür? Doğal kaynakların cazibe oluşturduğu alanlara yönelen ekoturizm hareketinin kültürel yozlaşma oluşturması önlenebilir mi? Yoğun turizmin gerçekleştiği bölgeler gibi ekoturizm alanlarına oluşacak talebin taşıma kapasitesini aşması durumunda sınırlandırılması mümkün müdür? Yukarıda bahsi geçen tüm bu soruların cevabı yine turizme katılma isteği gösteren insanların duyarlılıkları ve alınan tedbirlere uyum göstermelerinde bulunmaktadır. Medya araçlarının da duyarlılığı ve sürdürülebilirliği destekleyecek iletişim araçlarını kullanması gerekmektedir.

Ekoturizmin Amaçları

Ekoturizmde ekolojik yapı içerisinde geniş arazilerde yapılan bir turizm türü olarak, kitle turizminin tersine turizmin yıl içine yayılmasını sağlamak, doğal çevreye olan baskıyı azaltmak, tahribatın oluşmadan önlenmesini sağlamak, uzun soluklu ekonomik getiri elde etmek önemlidir. Ekoturizm turlarıyla küçük gruplar halinde veya bireysel şekilde insanlar doğal kaynakları ve yerel halkın yaşam kültürünü yerinde yaşayarak öğrenmektedirler. Ekoturizmin on iki aya yayılmasını sağlamak adına turist sayılarının da sınırlandırılması hem çevrenin bozulmasını önlemekte ve hem de yerel halkın ekonomik gelir elde etmesine imkân vermektedir (Arslan, 2005). Ekoturizmin amaçları (Özkan Yürük, 2003);

- Ekoturizm yerel halkın ekonomisine katkı sağlayacak şekilde geliştirilmelidir.

- Ekoturizm ilgili bölgenin çevresel ve sosyal gelişimini sağlayacak şekilde yapılmalıdır.
- Ekoturizm bölgelerinin yönetilmesi için yeterli kaynakların ayrılması sağlanmalıdır.
- Ekoturizmin çevreye ve yerel kültüre tahribatı minimuma indirilmelidir.
- Ekoturizm bölgesinde yaşayan yerel halk ve turistlere eğitim verilmelidir.
- Ekoturizmin kontrollü bir şekilde geliştirilmesi için gerekli teşvikler sağlanmalıdır.
- Ekoturizmin olumsuz etkileri uzun vadeli incelenmeli ve değerlendirilmelidir.
- Ekoturizm bölgelerinde altyapı ve üstyapı çalışmaları çevreyle uyumlu olmalıdır.

Ekoturizm ilkesel olarak turizm hareketlerinin sağlamış olduğu sosyal, çevresel ve ekonomik avantajların sürdürülebilir olmasını kabul etmektedir. Doğal ve kültürel mirasın korunmasına katkısı, ekoturizm planlarına yerel halkı dâhil etmesi, ziyaretçilere doğal ve kültürel miras hakkında bilgi vermesi, katılımcıların kendilerini daha bağımsız hissetmesi gibi özel ilkeleri ekoturizm kabul etmektedir. Ekoturizmin çevresel korumayı teşvik etme, eğitici deneyimleri teşvik etme, yerel halkın katılmasını sağlama ve işletmelerin kazanç sağlaması gibi temel ilkeleri bulunmaktadır (Marques, 2000). Ekoturizm aktivitesine katılım sağlayan turistlerin aşağıdaki ilkeleri yerine getirmeleri gerekmektedir (Wood, 2002);

- Ekoturizmin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi.
- Çevreye ve kültüre saygı bilinci oluşturmak.
- Turistlere ve yerel halka deneyimler sağlamak.
- Doğal ve kültürel koruma için finansal destekler sağlamak.
- Turizm destinasyonu ülkelerinin politikalarına ve çevresel ortamına duyarlılık sağlamak.
- Sosyokültürel çevreye yönelik izleme ve değerlendirmenin desteklenmesi.
- Ekoturizmin yerel halka katkı sağlayacak şekilde geliştirilmesinin sağlanması.
- Ekoturizmin sosyal ve çevresel kapasiteyi artıracak şekilde özendirilmesi.
- Doğal çevreye uyumlu altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi.

Ekoturizmin Özellikleri

Kanada Çevresel Danışma konseyine göre olumlu çevresel ahlakı teşvik eden, kaynağın niteliğini bozmayan, içsel değerlere yoğunlaşan, doğa merkezli, yaban hayatı için yararlar sağlayan, kullanıcıya tecrübe ve deneyim oluşturan eğitici faaliyetler ekoturizmin özelliklerini oluşturmaktadır. Ekoturizmle ilgili Dünya Turizm Örgütü'nün sıraladığı özellikler aşağıdaki gibidir (Page ve Dowling, 2002);

- Turistlerin temel motivasyonu doğa olmalıdır.
- Eğitim ve katılımcısına yorumlama özellikleri içermelidir.
- Yerel işletme sahipleri tarafından küçük gruplar için düzenlenmelidir.
- Doğal, sosyal ve kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkileri minimuma indirmelidir.
- Doğal alanların korunmasını sağlamalıdır.
- Tüm paydaşlar için ekonomik faydalar sağlamalıdır.

- Turizm çeşitliliği ile istihdam ve gelir olanakları sağlamalıdır.
- Yerel halkın ve turistlerin doğayı koruma bilinçlerinin artmasını sağlamalıdır.
- Yerel korumacı girişimleri desteklemelidir.
- Yerel halka sürdürülebilir fayda sağlamalıdır.
- Bir bölgede yaşayanların birlikte katılımı ile kararlar alınmalıdır.

Ekoturizmin Çevresel Etkileri

Ekoturizmin gerçekleştirildiği bölgelerde olumlu veya olumsuz etkileri bulunmaktadır. Artan ilginin beraberinde getirdiği olumlu sonuçlardan birisi ülkelerin değerli doğa alanlarını doğal park veya koruma alanına dönüştürmeleridir. Ayrıca doğal koruma altına alınan bölgelerin maden, tarım ve diğer sanayi alanları için açılmaması korunması açısından katkı sağlamaktadır. Ekoturizm ile ilgili turist tercihleri de koruma altına alınan alanlara olmaktadır. Ekoturizm yapılan tatil köyleri taahhütler çerçevesinde olumsuz etkileri ve oluşan izleri ayrıntılı bir şekilde takip etmektedir (Mastny, 2002). Ekoturizm çevre dostu bir turizm faaliyeti gibi görünse de doğru yönetilemezse olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır. Ekoturizmin olumsuz etkileri arasında erozyon, ormanların tahrip edilmesi, ulaşımın yarattığı olumsuzluklar, inşaat faaliyetlerinin olumsuz etkileri sayılmaktadır (Yücel, 2002).

Turist yoğunluklarının milli park alanları gibi hassas ekosistemlerde artması doğal kaynakların bozulmasına neden olmaktadır. Turist sayılarındaki artış, izleme ve yönetimdeki eksiklikler, yerel kurumların eksik yönetimlerinden kaynaklı çöp yığınları ormanların yok olması gibi olumsuzluklara neden olmaktadır. Turist sayılarının endişe verici boyutlara ulaşması, doğa ile iç içe olan alanları ziyaret etmeleri hayvan ve bitki topluluklarının doğal yaşamlarını tehlikeye atmaktadır (Nepal, 2000). Doğal ortamlardaki turistik faaliyetler hayvanların beslenmelerini, üremelerini, birbirleri arasındaki iletişimi, davranışlarını olumsuz etkilemekte ve bozulmalara neden olmaktadır (Andereck, 1993). Ekoturizm alanlarında olumsuz etkiler; trekking faaliyetlerinin yoğunluğunun yürüyüş yollarını yok etmesi, orman arazilerinin inşaat için kullanımının orman arazilerini azaltması, turist çöplerinin doğal yaşamı dengesizleştirilmesi, yetersiz arıtma sistemlerinin su kaynaklarını bozması sayılabilmektedir.

Karasu Ekoturizm Potansiyeli

Karasu'nun sahip olduğu çeşitli turizm kaynakları; Karadeniz sahilinde şifalı kumsalı, Doğal güzellikleri, sulak alanları, önemli kuş göç yolunda bulunması (Acarlar Longozu), orienteering, (harita yardımı ile yön bulmayı içeren, zamana karşı yapılan bir spor) trekking, kuş gözlemciliği, yaban hayatı gözleme, akarsu kanosu (Sakarya nehri, Küçük boğaz), yaylacılık, avcılık gibi birçok aktivitenin yapılabilmesi ve ilçede dört mevsimin yaşanması esnasında ortaya çıkan eşsiz manzaralardır. Günümüzde yaşam standartlarındaki değişimlere bağlı ziyaretçilerin taleplerindeki farklılıklara cevap verebilecek doğayı koruyarak tatil yapabilecekleri değerlere Karasu sahiptir. Karasu, günümüzde yaşam standartlarındaki değişimlere bağlı olarak ziyaretçilerin taleplerindeki farklılıklara cevap verebilecek doğayı koruyarak tatil yapabilecekleri değerlere sahip bir merkezdir. Karasu'daki ekoturizm alanlarında gereken düzenlemelerin yapılması ve ekoturizmi geliştirmeye yönelik çalışmaların yapılması ile önemli bir ekoturizm bölgesi potansiyeli bulunmaktadır (Kardeş, 2018).

Araştırmada amaca yönelik olarak katılımcılar ile yapılan kişisel görüşmelerde de gerek kamu kurumunda çalışan katılımcılar gerekse sivil toplum kuruluşları üyeleri ile turizm işletmeleri

temsilcileri Karasu'nun ekoturizm açısından önemli potansiyele sahip olduğu yönünde ortak görüş belirtmişlerdir. Tüm katılımcılar ekoturizm potansiyelinin çeşitli projelerle desteklenerek geliştirilmesinin Karasu ekonomisine katkı sağlayacağı görüşünde buluşmaktadır. Karasu'da doğal güzelliklerin yanında dağ bisikleti, doğa yürüyüşü, yaylacılık, foto-safari ve atlı gezinti gibi faaliyetler yapılabilmektedir. Karasu turizm açısından çevre iller başta olmak üzere diğer bölgelerden yoğun talep görmektedir.

Karasu'da halkın geleneksel yaşam biçimini sürdürmesini sağlamak için gerekli yasal düzenlemeler yapılarak ekoturizmin cazip hale getirilmesi sağlanmalıdır. Yerel halka ekoturizmin olumlu ve olumsuz katkıları konusunda bilgiler verilmelidir. Dünyanın ve Türkiye'nin sayılı doğal değerlerinden olan subasar ormanlardan Acarlar Longozu Karasu'da bulunmaktadır. Kırklareli İğneada longoz ormanlarından sonra ikinci büyük su basar orman olan Acarlar Longozu ekoturizm açısından önemli bir değerdir. Longoz 235 farklı kuş türüne ev sahipliği yaparken 12 adet endemik bitki türünü bünyesinde bulundurmaktadır. Flora ve fauna açısından zengin bir kaynak olan Acarlar Longozu kuş gözlemciliği, bitki gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı gibi özel ilgi gösterilecek turizm türleri açısından cazip potansiyele sahiptir.

Büyük Akgöl Sakarya ilinde Karasu ve Ferizli ilçeleri sınırları arasında bulunan çevresinde kuş avcılığı, kamp, piknik ve balık avcılığı yapılan kuş gözlem kulesinin de bulunduğu bir bölgedir (www.karasu.gov.tr). Küçük Boğaz Gölü denize sıfır, yağışlı zamanlarda denize dökülürken aynı zamanda tatlı ve tuzlu suda yüzülen, balık tutma, kamp yapma ve piknik yapma gibi aktiviteler yapılabilen ekoturizm bölgesidir (www.csb.gov.tr). Sakarya nehri, Eskişehir'in güneydoğusunda Çifteler ilçesinden doğarak 824 km yol kat ettikten sonra Karasu ilçesi Yenimahalle bölgesinden denize dökülmektedir. Sakarya nehrinin şehir içindeki uzunluğu 160 km'dir. Nehir üzerinde deniz bisikleti ile gezintiler, gezinti tekneleri ile turizm taşımacılığı yapılabildiği gibi balıkçılık faaliyetleri de yapılabilmektedir (Aktaş, 2011).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Tüm dünyada ve Türkiye'de hızlı gelişen teknoloji, nüfus artışı ve kentleşme gibi nedenlerden iş yoğunluğunun fazla olması, şehir kalabalıkları gibi etkenlerden insanlar farklı doğal ortamlara ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç neticesinde Karasu'nun tarihi, kültürel ve doğal turizm potansiyelini öne çıkaran ekoturizm olanakları insanların bölgeye yönelmelerinde etkili olmaktadır. Çalışmanın amacı Karasu'nun ekoturizm potansiyelinin ve imkânlarının araştırılarak incelenmesi çevresel etkilerinin değerlendirilmesidir. Çalışmanın kapsamını Karasu'da ekoturizm kaynağını oluşturan bütün bölgeler ve turizm aktiviteleri oluşturmaktadır. Çalışmada Karasu'nun ekoturizm potansiyelinin belirlenerek katılımcıların konu ile ilgili düşüncelerinin değerlendirilerek güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditlerinin (GZTF) analizi yapılmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın nitel bir çalışma olması yöntem olarak benimsenmiştir. Nitel çalışmanın gereği olarak ampirik araçlar (mülakat, kişisel deneyim) kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak çalışmanın amacı doğrultusunda katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek yapılan mülakat yöntemi kullanılmıştır. Ekoturizm konusunu kapsayacak şekilde oluşturulan soru formatı eşliğinde konu ile ilgili olan kişiler ile yüz yüze görüşme yapılarak alınan cevaplardan betimsel analiz yapılmıştır. Öncelikle çalışma konusu ile ilgili olarak geçmiş kaynaklar (tezler, makaleler, dergiler, kitaplar, projeler, raporlar) incelenerek alan yazın taraması sonucunda kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen aşağıdaki soruların

cevapları analiz edilmiştir.

- Karasu'da ekoturizm alanları hakkında bilgileriniz nelerdir?
- Karasu ekoturizm alanlarının değerlendirilebilmesi konusunda düşünceleriniz nelerdir?
- Karasu ekoturizm alanlarına gelen ziyaretçilerin geliş amacı nedir?
- Karasu ekoturizm alanlarının ziyaretçi sayısının yeterliliği konusunda düşünceleriniz nelerdir?
- Karasu ekoturizm alanlarının tanıtımı konusunda düşünceleriniz nelerdir?
- Karasu ekoturizm alanlarının altyapısı (ulaşım, yol durumu vb.) ve üstyapısı (konaklama, yiyecek içecek işletmeleri vb.) konusunda düşünceleriniz nelerdir?
- Karasu'da bulunan ekoturizm alanlarının daha çok talep görmesi için neler yapılmalıdır?
- Karasu ekoturizm alanlarının kullanımından kaynaklı çevresel etkiler konusunda düşünceleriniz nelerdir?

Araştırmanın Örneklemi

Ekoturizm açısından potansiyele sahip Karasu'nun ekoturizm konuları ile ilgili kurumların yetkilileri, kuruluş temsilcileri, sivil toplum örgütü yöneticileri ve turizm işletmesi sahipleri ile görüşmeler yapılmıştır. Ekoturizm konusuna katkıda bulunacağı düşünülen katılımcıların bağlı olduğu kurum, kuruluşlar ile işletmeleri aşağıdaki gibidir;

- Karasu İlçe Orman Müdürlüğü,
- Sakarya İl Kültür Turizm Müdürlüğü,
- Karasu Belediyesi Turizm Tanıtım Ofisi,
- Karasu Kent Konseyi Turizm Komisyonu,
- Karasu'da Faaliyet Gösteren Otel işletmeleri Yöneticileri,
- Karasu'da Faaliyet Gösteren Seyahat Acentesi Temsilcileri.

Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Çalışma kapsamında Karasu'da bulunan bazı ekoturizm alanları saha gözlem aşamasında incelenmiştir. Burada amaç ekoturizm alanlarının eksikliklerinin, çekiciliklerinin neler olduğu, neler yapılması gerektiği gibi durumların not edilmesidir. Çalışmada araştırmacıların sahada gözlem yapmasındaki amaç kişisel görüşlerinin değerlendirmeye katılmasıdır. Çalışmanın önemini desteklemesi kapsamında Karasu'nun ekoturizm açısından mevcut durumunu tespit etmek amacıyla GZFT analizi yapılmıştır. Saha gözlemleri ve kişisel görüşmelerin neticesinde elde edilen bilgiler, kişisel görüşlerin katılmasıyla derlenerek sunulmuştur. Çalışmada veriler Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 30.05.2022 tarih ve E-26428519-044-48372 sayılı izin ile alınan Etik Kurul onayından sonra Karasu'da yüz yüze toplanmıştır.

BULGULAR

Çalışmada katılımcıların çalıştıkları kurum, kuruluş ve turizm işletmeleri ile konumlarını içeren bilgilerinin yanında ekoturizm konusunda Karasu'nun potansiyelinin GZFT analizinin yapılması

ve çevresel etkileri konusunda değerlendirmelerinin alınması amaçlanmaktadır. Çalışmaya katılan katılımcıların bilgileri aşağıdaki tabloda verilmektedir. Buna göre katılımcılar Karasu İlçe Orman Müdürlüğünde çalışan memur, Sakarya İl Kültür Turizm Müdürlüğü yetkilisi, Karasu Belediyesi Turizm Tanıtma Ofisi çalışanları, Karasu Kent Konseyi Turizm Komisyonu Üyeleri, Karasu Otel yöneticisi, Karasu Elmas Otel yöneticisi, Karasu Altınkum Otel yöneticisi, Karasu Seyahat Acentesi yetkilisidir. Çalışmaya katılan on katılımcının dört tanesi kadın, altı tanesi ise erkektir.

Tablo 1. Katılımcıların Bilgileri

Sayı	Cinsiyet	Konumu	Kurum/Kuruluş/İşletme Adı
K1	Erkek	Memur	Karasu İlçe Orman Müdürlüğü
K2	Erkek	Memur	Sakarya İl Kültür Turizm Müdürlüğü
K3	Erkek	Memur	Karasu Belediyesi Turizm Tanıtma Ofisi
K4	Kadın	Üye	Karasu Kent Konseyi Turizm Komisyonu
K5	Erkek	Yönetici	Karasu Otel
K6	Erkek	Yönetici	Karasu Elmas Otel
K7	Kadın	Sahibi	Karasu Altınkum Otel
K8	Kadın	Sahibi	Karasu Seyahat Acentesi
K9	Erkek	Üye	Karasu Kent Konseyi Turizm Komisyonu
K10	Kadın	Memur	Karasu Belediyesi Turizm Tanıtma Ofisi

Katılımcılara sorulan “Karasu’da ekoturizm alanları hakkında bilgileriniz nelerdir?” sorusuna katılımcıların tamamı detaylı bilgi sahibi oldukları yönünde görüş belirtmişlerdir. “Karasu ekoturizm alanlarının değerlendirilmesi konusunda düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevapta katılımcıların çekici ekoturizm bölgelerinin yeterince değerlendirilmediği konusunda görüşleri bulunmaktadır. “Karasu ekoturizm alanlarına gelen ziyaretçilerin geliş amacı nedir?” sorusuna çalışmaya katılan katılımcıların tamamı günübirlik ziyaret ve piknik amaçlı yapılan geziler olarak cevap vermektedir. Araştırmaya katılan kişilere sorulan “Karasu ekoturizm alanlarının ziyaretçi sayısının yeterliliği konusunda düşünceleriniz nelerdir?” sorusunda tüm katılımcılar ekoturizm potansiyelinin hak ettiği ziyaretçi sayısına ulaşamadığını ifade etmektedir. “Karasu ekoturizm alanlarının tanıtımı konusunda düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna katılımcıların tamamında tanıtım, pazarlama ve tanınırlığı artırma konusunda eksikliklerin bulunduğu ve yapılması gerekenlerin olduğu görüşü bulunmaktadır.

Katılımcılara sorulan “Karasu ekoturizm alanlarının altyapısı (ulaşım, yol durumu vb.) ve üstyapısı (konaklama, yiyecek içecek işletmeleri vb.) konusunda düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna katılımcılar arasında konaklama işletmeleri ve yiyecek içecek işletmeleri açısından yetersizliğin bulunduğu görüşü hâkimdir. “Karasu’da bulunan ekoturizm alanlarının daha çok talep görmesi için neler yapılmalıdır?” sorusuna katılımcılar ekip ruhunu yansıtan topyekûn seferberlik çerçevesinde, altyapı ve üstyapı eksikliklerinin giderilmesi, tanıtım, pazarlama çalışmalarının ağırlık kazandığı bir süreç ile talebin artırılabilmesi cevabını vermektedir. Katılımcılara sorulan “Karasu ekoturizm alanlarının kullanımından kaynaklı çevresel etkiler konusunda düşünceleriniz nelerdir?” konulu soruya verilen cevaplarda katılımcılar; ekoturizm alanlarının kullanımının bilinçsiz bir şekilde çevreye saygı duyulmadan kirletici bir şekilde yapılması nedeniyle ekoturizm alanlarında doğal kaynakların zarar gördüğü ve yıprandığı şeklindedir. Özellikle ekoturizm alanlarının çöp sorununa tüm katılımcılar dikkat çekmektedir.

Araştırma amacı doğrultusunda araştırmacının Acarlar Longozuna yaptığı ziyarette yapılan tespit ve katılımcıların görüşlerinden çıkan sonuç; Acarlar Longozuna gelen turistlerin

konaklama yapabileceği ekoturizmle uyumlu yapıların olmaması, turistlerin vakit geçirebileceği değişik aktivitelerin yapılabileceği alanların bulunmamasıdır. Son yıllarda yapılan yürüyüş yolunun bölgeye gelen turistlerin önemli bir ihtiyacını karşılamakla birlikte yeterli olmadığı, kuş gözleme faaliyeti dışında vakit geçirebilecek aktiviteler açısından eksiklerin bulunduğu görülmektedir.

Katılımcılar Karasu'da özellikle ekoturizm alanında son yıllarda yapılan önemli projelerden olan "Acarlar Longozu Geliştirme Projesi"nin ekoturizm potansiyeline sahip olan turizm kaynağı olarak önemli olduğu ve çekim gücü açısından turizme fayda sağlayacağı görüşünü beyan etmektedir. Bu projenin amacı longozun yetersiz tanıtımını artırmak, turist sayısını artırmak, çekici bir hâle getirmek, kuş ve bitki gözlem alanı açısından çekim merkezi yapmak, çocuk aktivite alanları yapmak, hediyelik eşya stantları ve kafeler oluşturmaktır. Yine Karasu ilçesi sınırlarında bulunan Büyük Akgöl Kuş Gözlem Faaliyet bölgesi için yapılması düşünülen göl çevresinin geliştirilmesi ve aktivite alanları yapılması amaçlı projeler bulunmaktadır. Acarlar Longozu, Büyük Akgöl ve Küçük Boğaz gibi Karasu'da bulunan ekoturizm alanları için yapılması düşünülen projelerde en büyük engel olarak bölgelerin çevresindeki özel mülkiyet alanlarının varlığı çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcılar Karasu'nun güçlü yönleri ile ilgili olarak; Büyükşehirlere yakınlığı, ikliminin uygunluğu, sahip olduğu flora ve fauna, ormanları, turizm eğitim kurumlarına sahip olması, yaylaları, kuş göç yollarında olması, Acarlar Longozunun olması, halkın misafirperverliği, rekreasyon alanlarına ve endemik tür bitkilere sahip olması konularını görüşlerinde belirtmektedirler. Katılımcılar zayıf yönler olarak; tanıtım, pazarlama, altyapı, aktivite alanı, temizlik ve yabancı dil eksikliği konularını öne çıkarmaktadır. Karasu'da ekoturizm açısından iç turizme yoğunlaşılması, rakip destinasyonların sahip olduğu kaynakların varlığı, doğaya verilen zararları, turistlerin beklentilerinin yüksekliği, aşırı yapılaşmanın olması ve yürüyüş esnasında yaban hayatına zarar verilebileceği konularını tehditler olarak katılımcı görüşlerinden tespit edilmektedir. Katılımcılar GZFT analizi değerlendirmelerinde ekoturizm bilincinin oluşmasını, sakin yaşam ortamının olmasını, doğa dostu tatil anlayışının gelişmesini, ekoturizm alanlarının bilinirliğinin artmasını, büyükşehirlere yakınlığı, tahrip olmamış doğal güzellikleri ve ulaşım açısından avantajları Karasu ekoturizmi açısından fırsatlar olarak değerlendirmektedirler.

Turizm faaliyetlerinin geniş kapsamlı, paylaşımcı ve katılımcı olması sürdürülebilir bir gelişimin sağlanması için çevreye minimum etki edecek şekilde gerçekleştirilmesi önemlidir. Bu nedenle ekoturizm alanları için hazırlanacak ve uygulamada olan projelerde yerel halkında katılımcı olduğu, tüm paydaşların hemfikir olduğu projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Projelerin uygulanma süreçlerinde tüm ilgililerin yeterince bilgilendirilmesi ile dinamik proje yönetim süreci gerçekleştirilebilir. Bu çalışmada hedeflenen amaç; Karasu'nun ekoturizm doğal kaynaklarının birçok farklı yönüyle değerlendirilerek GZFT analiz kapsamında yapılacak proje ve çalışmalarda bilgilendirmeye katkı sağlamaktır. Çalışma ile Karasu'nun ekoturizm kaynakları konusunda ekoturizm değerleri aşağıda detayları verilen GZFT analizi ile verilmektedir:

Araştırma sonucunda Türkiye'nin diğer ekoturizm destinasyonları gibi Karasu'da bulunan ekoturizm alanlarının da yoğun turizm hareketlerinden etkilendiği, bozulma belirtileri gösterdiği gözlemlerden ve katılımcıların kişisel görüşlerinden anlaşılmaktadır. Karasu'nun ekoturizm kaynaklı değerlerinin tespit edilmesi ve GZFT analizinin yapılması ve çevresel etkilerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan çalışmada katılımcılar ekoturizm kaynaklarının çok bilinmediği, tanıtımının yetersiz olduğu yönünde görüş belirtmektedir. Ayrıca ekoturizm kaynaklarında konaklama imkânlarının ve aktivite alanlarının yetersizliğinden kaynaklanan turizm hareketlerinin gününbirlik yapılması sonucunun oluştuğu belirtilmektedir. Gününbirlik yoğun ilgi ve hareketin piknik amacıyla yapılması çevreyi kirletme konusunda bilinç ve eğitim

eksikliğinden kaynaklanan sonuçları oluşturmaktadır. Bu konuda çalışmaların yapılması literatüre, karar vericilere, plan yapıcılara önemli katkılar sağlayabilir. Araştırmanın amacı da bu konuda bundan sonra çalışma yapacaklara, yerel yönetimlere, kamu kurumlarına, sivil toplum örgütü temsilci ve yöneticilerine, turizm işletmeleri sahip, yönetici ve çalışanlarına ekoturizm konusunda destek olmak, durumu onların gözünden tespit etmek, çevre bilinci oluşturarak çevre kaynağına sahip çıkmanın önemine dikkat çekmek ve literatüre katkı sağlamaktır.

Tablo 2. “Karasu’daki Ekoturizm Faaliyetleri” ile İlgili GZFT Analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none">• Karasu’nun Büyükşehirlere yakınlığı• Karasu’nun ılıman iklimi, flora ve faunası• Karasu’da sahip olunan sulak alanlar, ormanlar ve yaylaların olması• Karasu’nun çeşitli kültürlere ev sahipliği yapması ve misafirperverliği• Karasu’da turizm eğitimi veren kurumların olması• Karasu’nun kuşların göç yolu üzerinde olması• Karasu’da Acar Longozunun bulunması• Karasu’da doğa yürüyüşü alanlarının olması• Karasu’da rekreasyon alanlarının bulunması• Karasu’ya özel endemik bitki türlerinin bulunması	<ul style="list-style-type: none">• Ekoturizm açısından tanıtımın yetersizliği• Ekoturizm alanlarının altyapı yetersizliği• Ekoturizmi açısından pazarlama eksikliği• Yaylaların altyapı eksikliği• Ekoturizm bölgelerinde aktivite yapılacak alan eksikliği• Doğal kaynakların bakımsızlığı• Kuş gözlem alanlarındaki eksiklikler• Sulak bölgelerin kirletilmesi• Karasu sanayisinin gelişmesinin çevreyi kirletme etkisi• Karasu’da kuşların yaşam alanının tahrip edilmesi• Karasu halkının yabancı dil eksikliği
Tehditler	Fırsatlar
<ul style="list-style-type: none">• Karasu turizminin iç turizme yoğunlaşması• Karasu’nun rakip destinasyonlarının ekoturizm açısından güçlü olması• Karasu’da aşırı ekoturizm hareketlerinin doğayı tahrip etmesi• Ekoturizme katılan turistlerin aşırı beklentilerinin olması• Karasu’nun turizm ve sanayi gelişimine bağlı aşırı bir yapılaşma ile karşılaşması• Karasu’da yürüyüş yollarında yabani hayvan tehlikesi olması	<ul style="list-style-type: none">• Ekoturizm talep ve bilincinin oluşması• Karasu’da sakin yaşam ortamı• Doğa dostu tatil anlayışın gelişmesi• İnsanların yoğun iş hayatından ve kalabalık yaşam alanlarından uzaklaşmak istemesi• Acarlar Longozunun bilinirliği ve marka olmaya başlaması• Karasu’nun büyükşehirlere yakın olması• Günübürlük seyahatlerde ulaşım avantajı

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ekoturizm kavramı, turizmin olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla anlayış olarak sürdürülebilirlik kavramının turizme uyumlaştırılması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilir ekonomi, sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kalkınma kavramları dünyada hızlı bir şekilde popüler hale gelerek ülkelerin gündeminde yer almaktadır. Ekoturizm son yıllarda tüm dünyada gelişme göstererek ülkelerin ekonomilerine katkıda önemli bir yere sahiptir. Ekoturizm kavramı sosyal, kültürel, çevresel unsurlara odaklı bir turizm olarak amaç ve ilkelerine uygun olarak yapılmazsa doğal kaynakların bozulmasına neden olmaktadır. Ekoturizm kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir turizm için planlamaların doğru yapılması ve uygulanması önemlidir.

Ekoturizmde çevresel kaynakların taşıma kapasitelerinin dikkate alınarak faaliyetlerde katılımcı

sayılarına sınırlama getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ekoturizm sürdürülebilirliğinin sağlanmasında turizm potansiyeli ve kaynakların detaylı dökümlerinin çıkarılması ve hassasiyet gösteren bölgelerin taşıma kapasitelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ekoturizmin amacına uygun gerçekleştirilmesi için yöresel değerler korunmalı, festivaller ve tanıtım faaliyetleri ile yapılacak aktiviteler doğaya müdahale etmeden bilinçli bir şekilde kullanılarak sürdürülebilirlik sağlanmalıdır. Ülkelerin, ekoturizm ve diğer türleri kullanarak ekonomik gelişmeyi sağlamasında çevresel değerleri göz ardı ederek kullanmaları sürdürülebilirliğin zarar görmesine neden olmaktadır.

Turizmin zaman içerisinde çevreye olumsuz etkileri fark edilince ekonomik kalkınma kavramı yerine sürdürülebilir kalkınma kavramı kullanılmaktadır. Ekoturizm faaliyetleri yapılan bölgede yaşayan yerel halkın sosyal ve kültürel yapısını bozmakta, çevre üzerinde olumsuzluklar oluşturmakta, sonuç olarak bölge ekonomisine beklenen katkıyı sağlamamaktadır. Birçok ülkede turizm giderek büyüyen bir endüstri olarak düşünüldüğünde, endüstrinin kullandığı çevresel kaynakların korunması, devamlılığının sağlanmasında ekonomik kazanç sağlamanın sürdürülebilir olması önemli olmaktadır. Araştırmada "Karasu'da ekoturizm alanları hakkında bilgileriniz nelerdir?" sorusuna katılımcıların tamamı detaylı bilgi sahibi oldukları yönünde görüş belirtmişlerdir. "Karasu ekoturizm alanlarının değerlendirilmesi konusunda düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna verilen cevapta katılımcıların çekici ekoturizm bölgelerinin yeterince değerlendirilmediği konusunda görüşleri bulunmaktadır.

"Karasu ekoturizm alanlarına gelen ziyaretçilerin geliş amacı nedir?" sorusuna çalışmaya katılan katılımcıların tamamı günübirlik ziyaret ve piknik amaçlı yapılan geziler olarak cevap vermektedir. Araştırmaya katılan kişilere yöneltilen "Karasu ekoturizm alanlarının ziyaretçi sayısının yeterliliği konusunda düşünceleriniz nelerdir?" sorusunda tüm katılımcılar ekoturizm potansiyelinin hak ettiği ziyaretçi sayısına ulaşamadığını ifade etmektedirler. "Karasu ekoturizm alanlarının tanıtımı konusunda düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna katılımcıların tamamında tanıtım, pazarlama ve tanınırlığı artırma konusunda eksikliklerin bulunduğu ve yapılması gerekenlerin olduğu görüşü bulunmaktadır. Araştırma kapsamında sorulan "Karasu ekoturizm alanlarının altyapısı (ulaşım, yol durumu vb.) ve üstyapısı (konaklama, yiyecek içecek işletmeleri vb.) konusunda düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna katılımcılar arasında konaklama işletmeleri ve yiyecek içecek işletmeleri açısından yetersizliğin bulunduğu görüşü hâkimdir.

"Karasu'da bulunan ekoturizm alanlarının daha çok talep görmesi için neler yapılmalıdır?" sorusuna katılımcılar ekip ruhunu yansıtan topyekûn seferberlik çerçevesinde, altyapı ve üstyapı eksikliklerinin giderilmesi, tanıtım, pazarlama çalışmalarının ağırlık kazandığı bir süreç ile talebin artırılabilmesi yönünde cevap vermektedir. Katılımcılara yöneltilen "Karasu ekoturizm alanlarının kullanımından kaynaklı çevresel etkiler konusunda düşünceleriniz nelerdir?" konulu soruya verilen cevaplarda katılımcılar; ekoturizm alanlarının kullanımının bilinçsiz bir şekilde çevreye saygı duyulmadan kirletici bir şekilde yapılması nedeniyle ekoturizm alanlarında doğal kaynakların zarar gördüğü ve yıprandığı şeklindedir. Özellikle ekoturizm alanlarının çöp sorununa tüm katılımcılar dikkat çekmektedir.

Çalışmada Acarlar Longozuna araştırmacının yaptığı ziyarette yapılan tespit ve katılımcıların görüşlerinden çıkan sonuç; Acarlar Longozuna gelen turistlerin konaklama yapabileceği ekoturizmle uyumlu yapıların olmaması, turistlerin vakit geçirebileceği değişik aktivitelerin yapılabileceği alanların bulunmamasıdır. Son yıllarda yapılan yürüyüş yolunun bölgeye gelen turistlerin önemli bir ihtiyacını karşılamakla birlikte yeterli olmadığı, kuş gözlemleme faaliyeti dışında vakit geçirebilecek aktiviteler açısından eksiklerin bulunduğu görülmektedir. Karasu konumu, sahip olduğu farklı kültürel renkleri ve eşsiz doğal güzellikleri ile ekoturizm açısından çekici bir destinasyondur. Karasu'nun sahip olduğu turizm arz değerleri, büyük şehirlerden ulaşım kolaylığı ve yakınlığı ve Acarlar Longozu gibi eşsiz kaynağı ile değerlendirilebilir bir

potansiyeye sahiptir. Karasu ekoturizm açısından çalışmada tespit edilen eksikliklerin giderilmesi, önerilerin yerine getirilmesi, yerel yönetimler, sivil toplum örgütlerinin uyum içinde çalışmasıyla ekoturizm açısından hedeflerine ulaşabilecek potansiyeye sahiptir.

Karasu ekoturizm kavramı açısından sahip olduğu zenginliklerin yanında yerel halkının turizme katılma potansiyeline sahip olması, el değmemiş alanlara sahip olması gibi özellikleri de bulundurmaktadır. Bu çalışmada Karasu'nun ekoturizm açısından potansiyelinin ortaya koyularak doğal çevre kaynaklarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Ekoturizm ile ilgili kurum, kuruluş ve kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılarak Karasu'nun ekoturizm açısından GZFT analizi yapılarak kişisel görüşler değerlendirilmiştir. Kaynak taramasının ardından GZFT analizi ve kişisel görüşmeler ile ekoturizm kaynaklarının belirlenmesi ile ilgili bilgilerin analiz neticesinde kaynakların yeterli olduğu konusunda ortak bir sonuç çıkmaktadır. Tespit edilen eksikliklerin doğru ve uygulanabilir planlama çalışmaları ile giderilmesi Karasu'da ekoturizmin geleceği açısından önemli olmaktadır. Çalışmadan elde edilen bilgilerin analizi ve değerlendirmelerine göre öneriler;

- Karasu'nun ekoturizm merkezi olarak ilan edilmesi gelişme için önemli olabilir.
- Karasu'nun ekoturizm açısından tanıtım eksikliğini gidermek için çalışmalar yapılabilir.
- Karasu'nun ekoturizm alanlarının tanıtımı sosyal medyada yapılabilir.
- Ekoturizm alanlarında yönlendirme tabelaları ve bilgilendirme levhaları gözden geçirilebilir.
- Ekoturizm olanaklarının tanıtımı için fuar, sergi, yazılı-görsel medya araçlarından faydalanılabilir.
- Ekoturizm alanlarındaki faaliyet gösteren işletmelerin iyileştirilmesi sağlanabilir.
- Ekoturizm faaliyetlerini destekleyici uygulamalar yapılabilir.
- Ekoturizm ile uyumlu doğa dostu konaklama tesisleri kurulabilir.
- Ekoturizm turları düzenleyen acentelerle işbirliği geliştirilebilir.
- Ekoturizm alanlarında yürüyüş ve bisiklet parkurları düzenlenebilir.
- Ekoturizmi geliştirici ve özendirici çalışmalar yapılabilir.
- Ekoturizm alanlarında trekking, orienteering, atlı gezinti, fotoğraf çekme, balıkçılık, piknik faaliyetlerinin yapılacağı altyapılar geliştirilebilir.
- Ekoturizm alanlarında gençlik merkezleri kurulabilir.
- Ekoturizm alanlarında izcilik kampları, kamp alanları, bungalov evler kurulabilir.
- Ekoturizm alanlarına çekim gücü oluşturmak için yarışmalar düzenlenebilir.
- Ekoturizm alanları çöp ve atık bırakma gibi konularda teknoloji kullanılarak sıkı takip edilebilir.

Etik Metin

Araştırmada, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 30.05.2022 tarihli ve E-26428519-044-44372 numaralı izin alınmıştır. Bu makalede dergi yazım kuralları, yayın ilkeleri, araştırma ve yayın etiği ile dergi etik kurallarına uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akay, B. ve Zengin, B. (2012). 'Ekoturizm Kaynaklarının Geliştirilmesi: Doğu Marmara Bölgesi Örneği', *Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), 115-122.
- Akdur, R. (2005). Avrupa Birliği ve Türkiye'de, Çevre Koruma Politikaları, Türkiye'nin Avrupa Birliğine Uyumunu, *Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi*, 23, Ankara.
- Akoğlu, Z. (2018). Sürdürülebilir Bir Turizm Türü: "Ekoturizm" (Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler), *İstanbul Teknik Üniversitesi Konut Araştırma ve Uygulama Merkez Müdürlüğü*.
- Akşit, S. (2007). Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 441-460.
- Aktaş, A. (2011). *Sakarya Rehberi*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Alkan, H. (2009). Negative Impact of Rural Settlements on Natural Resources in The Protected Areas: Kovada Lake National Park, Turkey. *Journal of Environmental Biology*, 30(3), 363-372.
- Andereck, K. L. (1993). The Impact of Tourism on Natural Resources, *Parks and Recreation*, 28(6), 26-32.
- Arslan, M. (1995). Türkiye'de Turizmle İlgili Yasaların Doğal Çevreye Etkileri, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(3-4), 66-75.
- Arslan, Y. (2005). Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), 29-53.
- Atik, M., Alta, T., Artar, M. (2006). Turizm ve Doğa Koruma: Güney Antalya Bölgesi: Gelişmeler ve Sonuçları, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 165-177.
- Avcıkurt, C. (2007). Turizm Sosyolojisi, Turist Yerel Halk Etkileşimi, *Detay Yayıncılık*, Ankara.
- Ayaş, N. (2007). Çevresel Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 59 – 69.
- Bertan, S. (2009). Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(2), 204-214.
- Caldicott, J., and Fuller, D. (2005). The Concept and Relevance of Ecotourism to Indigenous Economic and Human Development in Remote Australian Communities, Centre for Enterprise Development and Research, *Southern Cross University Coffs Harbour Campus in Conjunction with the Centre for Regional Tourism Research (CEDOR)*, Occasional paper, 6 (18), Australia.
- Cinnioğlu, H. (2015). Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Kapsamında Ekoturizmin Çevre Üzerindeki Etkilerinin Eleştirel Bir Bakış Açısıyla İncelenmesi, *Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Metinleri*, 1-33.
- Collin, P. H. (2004). *Dictionary of Environment & Ecology*, Bloomsbury Publishing Plc, London.
- Crouch, D. and McCabe, S. (2003). *Culture, Consumption and Ecotourism Policies, Ecotourism Policy and Planning*, CABI Publishing, UK.
- Çelem, H., ve Kılıç, Benzer, A. N. (2007). Bolu Göynük ve Yakın Çevresi Doğal ve Kültürel

Kaynaklarının Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Kesin Raporu*, Ankara.

Dal, N. ve Baysal, S. (2007). Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı ve Turizmin Mekânsal Etkileri Konusunda Yerel Halkın Tutumları, *Ege Coğrafya Dergisi*, (16), 69-85.

Davran, M. (2007). Türkiye'de Kalkınma Sürecinde Kırsal Çevre Sorunları ve Toplumsal Bilinç Düzeyi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, (2), 36-52.

Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006a). *Turizm ve Çevre Yönetimi Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Demir, C. ve Çevirgen, A. (2006b). *Ekoturizm Yönetimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Deng, J., Qiang, S., Walker, G.J., and Zhang, Y. (2003). Assessment on and Perception of Visitors' Environmental Impacts of Nature Tourism: A Case Study of Zhangjiajie National Forest Park, China, *Journal of Sustainable Tourism*, 11(6), 529-548.

Dolmacı, N. ve Bulgan, G. (2013). Turizm Etiği Kapsamında Çevresel Duyarlılık, *Journal of Yaşar University*, 29 (9), 4853-4871.

Erdoğan, N. (2005). Sürdürülebilirlik Açısından Türkiye'de Ekoturizm Gerçeği. Ekoloji Magazin Doğa, *Çevre ve Kültür Dergisi*, (6), 36-41.

Erdoğan, N. (2014). Ekoturizm: Turizm, Çevre ve Sürdürülebilirlik, *Sosyal Çevre Bilimleri*, Editon 1, (143-185), Ankara

Eser, S., Dalgın, T., ve Çeken, H. (2010). Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği, *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(2), 27-34.

Gössling, S. (1999). Ecotourism: A Means to Safeguard Biodiversity and Ecosystem Function?. *Ecological Economics*, 29(2), 303-320.

Gössling, S., Hall C.M., and Weaver D. B. (2009). Sustainable Tourism Futures Perspectives on Systems, *Restructuring and Innovations*, 1-19, New York.

Hill, J. and Gale, T. (2009). *Ecotourism and Environmental Sustainability: An Introduction*, Ashgate Publishing Group, England.

Hounscome, R. and Ashton, P. (2001). Sustainable Development for The Mining and Minerals Sector in Southern Africa. Draft Position Paper for the Mining, *Minerals and Sustainable Development Project (MMSD Southern Africa)*, (16), Stellenbosch.

<http://www.csb.gov.tr/> Türkiye Cumhuriyeti Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

<http://www.tanitimafonu.gov.tr/>Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Strateji Geliştirme Dairesi, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

<http://www.karasu.gov.tr/> Türkiye Cumhuriyeti Karasu Kaymakamlığı, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

Jim, C. Y. (2000). Environmental Changes Associated with Mass Urban Tourism and Nature Tourism Developments in Hong Kong. *The Environmentalist*, (20), 233-247.

Kardeş, N. (2018). Sakarya İlinin Ekoturizm Açısından Pazarlanabilirliği: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya.

Kızıllırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye'deki Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar: Amacı ve Önemi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 1-12.

- Korkmaz, M. ve Başkalkan, N. S. (2011). Eğirdir Gölü ve Çevresinde Turizm Gelişiminin Sürdürülebilirliği Üzerine Değerlendirmeler, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, (12), 62-69.
- Kuter, N. ve Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve SosyoKültürel Etkileri, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (2),146-156.
- Kuvan, Y. (2002). Korunan Alan-Turizm İlişkilerine Yönelik Kavramsal İrdeleme, *First Tourism Congress of Mediterranean Countries Bildiriler Kitabı*, Antalya, 419-428.
- Leung, Y. F., Marion J. F., and Farrell T. A. (2008). Recreation Ecology in Sustainable Tourism and Ecotourism: *A Strengthening Role*, (Edidörler: MCCOLL, S.F. and MOISEY, R.N., Tourism, Recreation and Sustainability 2nd Edition Linking Culture and The Environment), 19-38, USA.
- Mastny, L. (2002). Uluslararası Turizmin Yönünü Değiştirmek. Dünyanın Durumu 2002, Worldwatch Enstitüsü Raporu, *TEMA Vakfı Yayın* (37), 133-166, İstanbul.
- McColl, S. F., and Moisey, R. N. (2008). Pathways and Pitfalls in The Search for Sustainable Tourism, (Edidörler: MCCOLL, S.F. and MOISEY, R.N., Tourism, Recreation and Sustainability 2nd Edition Linking Culture and the Environment), 1-17, USA.
- Nepal, S. K. (2000). Tourism in Protected Areas The Nepalese Himalaya, *Annals of Tourism Research*, 27(3), 661-681.
- Özdemir, Ü. (2006). Amasra'da Turizm ve Çevresel Etkileri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(15), 33-52.
- Özkan, Yürük E. (2003). Turizmin Geleceği: Ekoturizm. *Standart Dergi*, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi A.Ş, 42(500), Ankara.
- Öztürk, S. (2005). Kastamonu-Bartın Küre Dağları Milli Parkı'nın Rekreasyonel Kaynak Değerlerinin İrdelenmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, (2), 138-148.
- Page, S. J. and Dowling, R. K. (2002). Ecotourism. ISBN 0 582 35658 X, (338), London.
- Pearce, D., Markandya, A. and Babier, E. B. (2000). *Blue Print for A Green Economy*, Earth Scan Publications, U.S.A.
- Rennings, K. and Wiggering, H. (1997). Steps Towards Indicators of Sustainable Development: Linking Economic And Ecological Concepts. *Ecological Economics*, (20), 25-36.
- Sungur, Z. (2012). Sürdürülebilir Ekoturizmin Toplumsal Etkileri: Türkiye'den Örnekler. *International Conference on Eurasian Economies*, 338-344.
- Wood, M. E. (2002). Ecotourism: Principles, Practices, Policies for Sustainability. *United Nations Environment Programme, Industry and Economics Production and Consumption Unit Tour Mirebeau*, (39-43), USA.
- WTO 2009. WTO-UNEP Concept Paper. International Year of Ecotourism 2002, www.world-tourism.org, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).
- Yücel, C. (2002). Turizmde Yükselen Değer: Ekoturizm. TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, www.tursab.org.tr, (Erişim Tarihi: 04.06.2022).

KAVRAMSAL MAKALE

Küresel Doğan İşletmeler Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme

Dr. Hakan ATLI, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Manisa, e-posta: hakan.atli@cbu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0943-6877>

Öz

İşletmelerin uluslararasılaşma süreçleri, uzun yıllardır uluslararası işletmecilik alanında birçok araştırmanın konusu olmuştur. Bu araştırmaların gelecek vaat eden alanlarından bir tanesi de Küresel Doğan İşletmelerdir (KDİ). KDİ'ler sınırlı kaynak ve uluslararası deneyimlerine rağmen, kurulur kurulmaz veya kurulduktan kısa bir süre sonra uluslararası hatta küresel bir yaklaşımı benimseyen küçük ölçekli işletmeler olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu çalışmada KDİ'lerle ilgili kapsamlı bir literatür taramasının yapılması amaçlanmıştır. Kavramsal bir çerçeve sunulmakla beraber konuyla ilgili son gelişmelerin de ele alındığı araştırmanın, gelecekteki çalışmalara ışık tutma noktasında katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

* Bu çalışma, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen "Küresel Doğan İşletmelerin Uluslararasılaşma Sürecinde Örgütsel Kabiliyetleri ve Bunların İhracat Performansına Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararasılaşma, Uluslararası Girişimcilik, Küresel Doğan İşletmeler, KOBİ'ler, Kavramsal Çerçeve.

Makale Gönderme Tarihi: 29.04.2022

Makale Kabul Tarihi: 01.08.2022

Önerilen Atf:

Atlı, H. (2022). Küresel Doğan İşletmeler Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1130-1150.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2022, 5(8): 1130-1150. DOI:10.26677/TR1010.2022.1049

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

A Conceptual Evaluation of Born Global Firms

Dr. Hakan ATLI, Manisa Celal Bayar University, Faculty of Applied Sciences, Manisa, e-mail:
hakan.atli@cbu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0943-6877>

Abstract

Internationalization processes of firms have been the subject of many research in the field of international business for many years. One of the promising areas of these researches is Born Global Firms (BGs). BGs are conceptualized as small size enterprises that adopt an international or even global approach right from their birth or shortly thereafter despite their limited resources and lack of international experience. This study aims to make a comprehensive literature review about BGs considering the latest developments in the field. It is thought that the research, which presents a conceptual framework, will shed new light on future studies on BGs.

Keywords: Internationalization, International Entrepreneurship, Born Global Companies, SME's, Conceptual Framework.

Received: 29.04.2022

Accepted: 01.08.2022

Suggested Citation:

Atli, H. (2022). A Conceptual Evaluation of Born Global Firms, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1130-1150.

GİRİŞ

KDİ kavramının genel olarak, kaynak ve deneyim yetersizliklerine rağmen kurulduktan kısa bir süre sonra uluslararası pazarlarda faaliyet gösterebilme kabiliyetlerine sahip, genellikle Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeleri (KOBİ) ifade ettiği söylenebilir (Knight, 1997:1; Çavuşgil vd., 2011:1-18).

Ticaret ve yatırımda engellerin dünya genelinde azaltılması, serbest pazar ekonomisine geçiş, dünya ülkelerinde sanayileşme, ekonomik gelişme ve modernizasyon, finansal pazarların büyümesi, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ve nitelikli girişimci ve yöneticilerin sayısındaki artışın özellikle sınırlı kaynağa sahip KOBİ niteliğindeki işletmelerin uluslararasılaşmasına katkısı açıktır (Çavuşgil vd., 2011:30).

İşletmelerin faaliyetlerini uluslararası boyuta taşımak istemeleri, her işletmenin doğası gereği mümkün olmakla birlikte, geçirdikleri süreçler çeşitli faktörler altında birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Böylece işletmelerin uluslararasılaşma süreçlerini anlamaya ve açıklamaya yönelik pek çok teori ve model geliştirilmiştir. Bu teorilerin başında; Johanson ve Wiedersheim-Paul (1975) ve Johanson ve Vahlne'in (1977) ortaya koydukları "Uppsala Modeli" ile Bilkey ve Tesar (1977), Çavuşgil (1980) ve Czinkota'nın (1982) farklı açılardan ele alıp değerlendirdikleri "Yenilikçi" uluslararasılaşma teorileri gelmektedir. Aşamalı ya da geleneksel olarak adlandırılan bu teorilere göre KOBİ niteliğindeki işletmeler; pazar/sektör bilgisi eksiklikleri, belirsizlik ve yöneticilerinin risk almak istememeleri gibi kısıtlayıcı faktörler altında yavaş yavaş uluslararasılaşabilmektedirler (Madsen ve Servais, 1997:561). Sürecin yavaşlığı, işletmeyi ve çevresel şartları değiştirmek için dikkatlice düşünülmüş bir stratejiden ziyade artarak ilerleyen adaptasyon sürecinden kaynaklanmaktadır. Bu ise belirsizlik ve pazar bilgisi eksikliğinin bir sonucudur. Dolayısıyla, aşamalı modellerde, işletmelerin öncelikle işletme ve pazar arasında bilgi akışının verimliliğini korumayı amaçlayarak, en az psikolojik mesafe ve benzer sanayi gelişmişliği bulunan ülkelerden başlayarak uluslararasılaşabilecekleri görüşünün hâkim olduğu söylenebilir (Knight ve Çavuşgil, 1996:13-14). Bazı yazarlar bu eğilimi, suyun içindeki halkalara benzetmektedirler (Rasmussen vd., 2001:76). İşletmeler artan seviyelerde elde ettikleri pazar bilgisi ve deneyimi ile belirsizliği ve böylece her ülke için riski azaltırlar. Bununla birlikte söz konusu modeller, çok fazla deterministik olup KDİ'lerin uluslararasılaşma sürecini açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Oviatt ve McDougall, 1994:60; Moen, 2002:157). Dahası Knight ve Çavuşgil (1996:17) KDİ'lerin geleneksel modellere meydan okuduklarını ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada, özellikle geleneksel uluslararasılaşma modellerinin varsayımlarına karşı çıkararak ortaya çıkan KDİ'lerin; uluslararasılaşma teorileri içerisindeki yeri, tanımlanması, erken ve hızlı uluslararasılaşma sürecini açıklamak için kullanılan teorik yaklaşımlar ile sürece etki eden faktörler açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan kapsamlı ve sistematik literatür taraması sonucunda, gelecek araştırmalara yön vereceği düşünülen kavramsal bir çerçeveye sunulmuştur.

ULUSLARARASILAŞMA TEORİLERİ ve KDİ'LER

Johanson ve Vahlne (1975:306)'ya göre uluslararasılaşma, "Bir ülke pazarındaki işletmelerin faaliyetlerini ulusal sınırların dışına yayma sürecidir" (Chetty, 1999:124). Benzer şekilde Welch ve Loustarinen (1988), uluslararasılaşmayı, "Uluslararası pazarlarda artan biçimde faaliyette bulunma süreci." şeklinde kavramsallaştırmışlardır. Bu faaliyetler ise uluslararası ticaret (ihracat/ithalat) ve/veya yatırıma (uluslararası portföy yatırımları/doğrudan yabancı sermaye yatırımları) ilişkin faaliyetler olmak üzere iki düzeyde incelenmektedir. İşletmelerin uluslararası düzeyde gerçekleştirdikleri bu faaliyetleri tanımlamaya ve açıklamaya yönelik literatürde pek çok teori bulunmaktadır. Bu teorilerin bir kısmı işletmelerin uluslararası pazarlarda rekabet

üstünlüğünü nasıl sağlayıp sürdürebilecekleri sorularına yanıt ararken, bir kısmı ise nasıl ve neden uluslararasılaştıklarını, bunu ne zaman ve ne şekilde gerçekleştirdiklerini, diğer bir ifade ile uluslararasılaşırken nasıl bir süreç izlediklerini araştırma konusu yapmışlardır (Çavuşgil vd., 2012:144). Coviello ve McAuley (1999) uluslararasılaşmayı daha iyi anlayıp açıklayabilmek için geliştirilen teorilerin üç başlık altında incelenmesi gerektiğini önermiştir. Bunlar; ekonomik ekolün doğrudan yabancı yatırım teorileri, davranışsal ekolün aşamalı uluslararasılaşma teorileri ve ilişkisel ekolün ağ bağlantıları (network) teorisi şeklindedir.

Doğrudan yabancı yatırım teorileri ile çok uluslu işletmelerin, ekonomik işlem maliyetlerini değerlendirmeleri sonucu; üretimin her aşamasında optimal organizasyon yapısı, hangi ülkede yatırım yapılacağı ve/veya yatırım yapılacak ülkede bir üretim tesisi kurmak, tamamıyla bağlı bir şirkete sahip olmak veya diğer yatırım ortaklıkları seçeneklerinden birine karar verme süreçleri açıklanmaya çalışılmaktadır. Williamson (1975)'un İşlem Maliyeti ile Buckley ve Casson (1979)'un İçselleştirme Teorisinin birleşimi olan Uluslararasılaşma Teorisi, Pfeffer ve Salancik (1978)'in öncülüğünde geliştirilen Kaynak Bağımlılığı ya da Monopolistik Üstünlükler Teorisi ve Dunning (1988)'in Eklektik ya da diğer adıyla OLI (Ownership-Location-Internalization) Paradigması bu teorilere örnek olarak gösterilebilir (Çavuşgil vd., 2012:159; McAuley ve Coviello, 1996:6).

Aşamalı modeller, uluslararasılaşmanın belirli bir dönem içerisinde kademeli olarak gerçekleşebileceği görüşüne dayanan modeller olup, bu özellikleri nedeniyle süreç ve/veya geleneksel uluslararasılaşma modelleri olarak da anılmaktadırlar. Düşüncenin temelini İskandinav akademisyenler tarafından ortaya atılan "Uppsala Modeli" (Wiedersheim-Paul, 1975; Johanson ve Vahlne, 1977) ile araştırmacıların farklı açılardan ele alınıp değerlendirdikleri "Yenilikçi" uluslararasılaşma modelleri (Bilkey ve Tesar, 1977; Çavuşgil, 1980; Reid, 1981; Czinkota, 1982) oluşturmaktadır. Uppsala modelinin temel varsayımı, işletmelerin öncelikle yurt içi pazarda gelişmeleri ve bir dizi artan kararlar sonucu uluslararasılaşmaya yönelmeleridir. Johanson ve Wiedersheim-Paul (1975:306)'a göre uluslararasılaşmanın önündeki en önemli engeller, işletmenin sahip olduğu kaynak ve bilgi (pazar ve operasyonlara ilişkin) eksikliğidir. Bu nedenle işletmeler, yeteri kadar kaynağa sahip büyük bir işletme değilse, psikolojik mesafenin (fiziksel ve kültürel uzaklık) düşük olduğu bir ülkeden başlayarak tecrübeye dayalı bir öğrenme süreci ile yavaş ve aşamalı bir süreci izleyerek uluslararasılaşabilmektedirler. Yenilikçi modeller de Uppsala modeli gibi uluslararasılaşmanın belirli aşamalar dâhilinde gerçekleşebileceği düşüncesinde olan modeller olmakla birlikte, aşamaların tanımlanması ve uluslararasılaşma sürecinin kaç aşamada gerçekleşeceğinin belirtilmesi açısından çeşitli farklılıklar göstermektedirler (Bilkey ve Tesar, 1977; Çavuşgil, 1980; Reid, 1981; Czinkota, 1982).

Ağ Bağlantıları Teorisi, uluslararasılaşmada formel ve informal ilişkilerin rolünün önemini vurgulayan bir yaklaşım olarak görülebilir. İlk olarak Johanson ve Mattson (1988) tarafından ortaya atılan Ağ bağlantıları teorisine göre bir işletmenin içinde bulunduğu ağdaki diğer aktörlerle kurduğu ve geliştirdiği ilişkiler ve bu sayede eriştikleri, yararlandıkları bilgi ve kaynaklar işletmenin uluslararasılaşmasında önemli rol oynamaktadır (Johanson ve Mattson, 1988:296). Ağ bağlantıları teorisinde, bir işletmenin uluslararası pazarlara açılması üç yol ile gerçekleşebilmektedir. Bunlar; işletmenin yerel ağ içinde ve kendisi için yeni olan bir aktörle ilişki kurarak yabancı pazarlara genişlemesi, işletmenin faaliyet gösterdiği pazarlarda kaynak aktarımını artırarak uluslararası ağ içinde kendine bir yer edinmesi (pozisyon alması) ve farklı ulusal ağlar içinde bulunduğu pozisyonlar arasındaki koordinasyonu artırmak suretiyle pek çok ülkede faaliyet gösterebilmesidir. İşletmenin uluslararasılaşma düzeyi bu ağlardaki pozisyonunu güçlendirmesi ve o pozisyonda önem arz etmesine bağlıdır (Johanson ve Mattson, 1988:296). Uluslararasılaşmada formel ilişkiler yanında informal (sosyal) ilişkilerin vurgulandığı çalışmalar da mevcuttur (Ellis, 2000; Chetty ve Patterson, 2002). Bu çalışmalarda işletmede çalışanların

kurmuş oldukları sosyal ilişkilerin (aile, arkadaş, etnik grup, iş hayatı boyunca kurulan ilişkiler), özellikle dış pazar bilgisi ve fırsatlarının elde edilmesi açısından pozitif etkileri bulunmuştur (Chetty ve Agndal, 2007:4). Dahası Ellis (2000:443) dış pazar fırsatları hakkında bilginin, sistematik pazar araştırmalarından ziyade kişiler arası ilişkiler sayesinde elde edildiğini ifade etmiştir.

Girişimcilik alanında artan çalışmalarla birlikte bu üç yaklaşıma, KDİ'lerin de dâhil olduğu, Uluslararası Girişimcilik Teorisi eklenmiştir (Çavuşgil vd., 2008:95; Çavuşgil vd., 2011:158). Teoriyi ortaya atan ve geliştirilmesinde büyük katkı sağlayan yazarlar Oviatt ve McDougall (2005:540) uluslararası girişimciliği, "Geleceğe yönelik mal ve hizmetlerin yaratılabilmesi için ulusal sınırlar arasında, fırsatların keşfedilmesi, tesis edilmesi, değerlendirilmesi ve yararlanılması." olarak kavramsallaştırmışlardır. Uluslararası girişimcilik yaklaşımı çerçevesinde genel olarak üç temel konunun ön plana çıktığı söylenebilir. Bunlardan ilki uluslararası fırsatlara, bu fırsatları keşfeden ve tanımlayan girişimcinin ve yöneticilerin özellik ve tutumları (uluslararası girişimcilik yönelimi) ve bu anlamda uluslararasılaşmaya katkıları, ikincisi uluslararası fırsatlara proaktif bir şekilde ulaşabilmek için gerekli olan örgütsel kaynak, kabiliyet ve stratejiler, üçüncüsü ise uluslararasılaşmayı kolaylaştıran faktörler ile işletmenin çevresinin bu anlamdaki katkısıdır (McDougall ve Oviatt, 2000; Zahra ve George, 2002; Oviatt ve McDougall, 2005).

Uluslararası girişimcilik literatürü çerçevesinde özellikle iki şekilde kavramsallaştırılmış işletme türlerinin ele alındığı görülmektedir. Bunlardan biri "Uluslararası Yeni Girişimler" (International New Ventures-INV's) (Oviatt ve McDougall, 1994), bir diğeri ise Küresel Doğan İşletmelerdir (KDİ). Yapılan çalışmalarda her iki kavramın da birbiri yerine kullanılabildiği görülmektedir. Bununla birlikte işletmelerin erken uluslararasılaşma süreci anlatılırken Uluslararası Yeni Girişimler için tanımlayıcı özellik olarak çoğu zaman işletmenin yaşı veya ölçeği dikkate alınmamaktadır. Buna karşın KDİ'ler ise, belirli süre ve satış oranları dâhilinde uluslararasılaşan ve genellikle KOBİ'leri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Sonuç olarak, KDİ'lerin teorik olarak uluslararası girişimcilik yaklaşımının bir parçası olduğu ve nispeten yeni olan bu akademik alana önemli katkılar sağladığı söylenebilir (Çavuşgil vd., 2011:94).

KDİ'LERİN TANIMLANMASI

KDİ kavramı ilk olarak Rennie'nin 1993 yılında McKinsey ve Company Danışmanlık işletmesi için Avustralya'da üretim sektöründe faaliyette bulunan ihracatçı işletmelerin uluslararasılaşma davranışlarını incelediği çalışması ile literatüre kazandırılmıştır (Knight ve Çavuşgil, 1996:18). 310 işletmenin ele alındığı çalışma sonuçlarına göre iki çeşit ihracatçı işletme belirlenmiştir. Çalışmada, kurulduktan ortalama 27 yıl sonra ilk defa ihracat yapmaya başlayan ve satışlarının yaklaşık %20'sini ihraç eden işletmeleri tanımlamak için "Yurtiçi Tabanlı İşletmeler" ifadesi kullanılırken (örnek kütlelerin %75'i), kurulduktan sonra 2 yıl içerisinde satışlarının ortalama olarak %76'sını ihraç eden işletmeler için ise "Küresel Doğan İşletme" ifadesi kullanılmıştır. Rennie (1993:9-11)'e göre KDİ'lerin büyük bir çoğunluğu; teknolojik bir yenilik sonucu kurulmuş, genelde endüstriyel kullanım için icat edilen yüksek katma değerli ürünler üreten, yıllık ortalama cirosu 16 Milyon Amerikan dolarını geçmeyen KOBİ niteliğindeki işletmeler olup, dünyayı kendilerine ait geniş bir pazar yeri olarak düşünen ve kendi ülkesindeki faaliyetlerini, ancak uluslararası işleri için destekleyici bir mekanizma olarak gören girişimciler tarafından yönetilmektedirler.

Rennie'nin (1993) çalışmasından esinlenen Tamer Çavuşgil (1994), "Avustralya'da ülkesinin ihracat getirisine önemli katkılarda bulunabilecek yeni bir tür ihracat işletmesinin varlığını belirtmektedir. Bu işletmelerin ortaya çıkması sadece Avustralya ekonomisine özgü olmayıp doksanlı yıllara ait iki önemli olguyu da yansıtmaktadır; küçük olan güzeldir ve aşamalı

uluslararasılaşma ölmüştür.” ifadesini kullandığı, doğrudan KDİ'lere dikkat çeken ilk akademik makaleyi yayınlamıştır (Rasmussen ve Madsen, 2002:6). Tablo 1’de KDİ’ler için yapılan bazı tanımlar verilmiştir.

Tablo 1. KDİ Tanımları

“Kuruluşlarıyla birlikte kaynaklarını kullanmak ve çıktılarını birçok ülkeye satmak suretiyle önemli düzeyde rekabet üstünlüğü sağlayabilme arayışında olan işletmelerdir” (Oviatt ve McDougall, 1994:46).
“Kurulduktan kısa bir süre sonra uluslararası pazarlarda faaliyette bulunan, küçük ve genellikle teknoloji odaklı işletmelerdir” (Knight ve Çavuşgil, 1996:11).
“Uluslararası ve hatta küresel bir yaklaşıma kuruluşlarından hemen sonra veya çok kısa bir sürede adapte olan işletmelerdir” (Madsen ve Servais, 1997:561).
“Kuruluşuyla birlikte veya kurulduktan sonra kısa süre içinde, gelirlerinin büyük bir bölümünü uluslararası pazarlara sattıkları ürünlerden elde etme çabasında olan işletmelerdir” (Knight, 1997:1)
“Kurulduktan kısa bir süre sonra, önemli uluslararası faaliyetlerle meşgul olan işletmelerdir” (Moen, 2002:156).
“Kuruluşlarıyla birlikte veya kurulduktan kısa bir süre sonra, bilgi temelli kaynakları sayesinde elde ettikleri ürün ve hizmetleri, birden fazla ülkeye satma yoluyla üstün uluslararası iş performansı sağlama çabasında olan işletmelerdir” (Knight ve Çavuşgil, 2004:124).

Kaynak: Araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Yapılan tanımlar göz önünde bulundurulduğunda, KDİ kavramının, işletmelerin erken uluslararasılaşma eğilimini açıkladığı görülmektedir. Bununla birlikte KDİ’lerin uluslararasılaşma sürecinin nasıl farklılaşacağı, diğer bir ifadeyle KDİ’lerin hangi kriterler göz önünde bulundurularak sınıflandırılacağı tartışmalıdır. Bu anlamda iki temel boyutun öne çıktığı ve farklı şekillerde değerlendirildikleri görülmektedir. Bunlardan ilki işletmenin kuruluşundan sonra uluslararasılaşmasına kadar geçen zaman (ihracata başlamadaki gecikme süresi) ve diğeri ise bu zaman dilimindeki uluslararası satış oranıdır (uluslararasılaşma hızı).

McKinsey ve Co. (1993), kurulduktan sonraki 2 yıl içerisinde satışlarının %76’sını yurt dışına yapan işletmeleri tanımlamak için KDİ kavramını kullanırken, Knight ve Çavuşgil (1996) kurulduktan sonraki 3 yıl içerisinde satışlarının en az %25’ini yurt dışına yapan işletmelerin KDİ olarak ifade edilebileceğini belirtmişlerdir. Loustarinen ve Gabrielsson (2006:782)’ye göre, Avrupa Birliği (AB) üyelerindeki işletmeler için bu oran üç yıl için en az %50 olmalıdır. Benzer şekilde Gabrielsson vd., (2008a: 45-46)’ya göre, örneğin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi büyük yerel pazara sahip ülkelerdeki işletmelerden ziyade, AB’ye üye ülkelerdeki işletmeler için %25’lik oran, 3 yıllık bir süre için çok düşük olacak, diğer taraftan Amerikalı işletmeler için uluslararasılaşma süreci 3 yıldan daha uzun sürebilecektir. Bu şekilde ortak bir tanımın yapılamamasının; ülkenin büyüklüğü, içinde yer aldığı serbest ticaret bölgeleri, işletmenin faaliyet gösterdiği sektör ve/veya girişimcinin kendisi ile ilişkili olduğu söylenebilir (Gabrielsson vd., 2008b:387).

KDİ’lerin tanımlanmasında uluslararasılaşma için geçen süre ve satış oranı önemlidir. Ancak, yeni kurulmuş olan işletmelerin bazılarının mevcut işletmelerin bölünmesiyle ortaya çıkması ve yine ana işletmeye ait şebekeler ve marka isimleri gibi önemli kaynaklardan yararlanmış olabileceğinden dolayı sorunlu olabilmektedir. Bununla birlikte tutarlı olamayan tanımların kullanılması; araştırmalara katılacak işletmelerin seçim kriterleri, meta analizleri ve çalışma

sonuçları arasında karşılaştırma yapabilmesini sağlayacak olan diğer çabaları engelleyebilmektedir (Çavuşgil vd., 2011:137). Bu anlamda, ilgili literatürde özellikle Knight ve Çavuşgil (1996)'in yorumunun (kurulduktan sonraki üç yıl içerisinde satışlarının en az %25'ini yurt dışına gerçekleştiren KOBİ'ler) belirleyici olduğu ve benimsendiği söylenebilir (Knight, 1997; Moen, 2002; Moen ve Servais; 2002; Knight ve Çavuşgil; 2004; Mort ve Weerawardena; 2006, Kalyoncuoğlu, 2010).

Bell vd. (2001), KDİ'leri farklı bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirerek, literatüre "Sonradan Küresel Doğan İşletme" kavramını kazandırmışlardır. Sonradan küresel doğan işletmeler, iç piyasada uzun yıllar faaliyet gösterdikten sonra, aniden kendilerini uluslararasılaşmaya adan ve hızlı bir şekilde uluslararasılaşan işletmeleri temsil etmektedir (Bell vd., 2001:174). Bu işletmelerin kritik bir olay meydana gelmeden önce uluslararası faaliyetlere özel bir ilgisi bulunmamaktadır (Bell vd., 2003:339). Bu kritik olaylar; sahipliğin ve/veya yönetim takımının değişmesi, üretim maliyetlerini düşüren yeni teknolojilere yatırım yapılması, uluslararası bağlantıları olan bir işletmenin devralınması, bir işletmenin dağıtım haklarının yerel ülke için devraldıktan sonra farklı bölge ve ülkelere genişletilmesi, yerel müşterinin uluslararasılaşması, birçok ülkede faaliyet gösteren yabancı bir işletmenin yerel pazara girmesi ile bu işletmenin tedarikçisi konumuna gelmesi gibi çeşitli olayları içermektedir (Bell vd., 2001:181). Bell, McNaughton ve Young'un 2001 yılında; İngiltere, Kuzey İrlanda, İskoçya, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki 16 KOBİ'nin yöneticileriyle yaptıkları örnek olay çalışması, ele alınan işletmelerin ilk uluslararası bağlantılarından sonra iki ila beş yıl içerisinde uluslararasılaştıkları ve gelirlerinin önemli bir bölümünün yurt dışı satışlardan elde ettiklerini göstermiştir.

KDİ'lerle ilgili diğer önemli bir konu ise içinde buldukları sektörlerle ilgilidir. Literatürdeki hâkim görüş, bilgi yoğun ve/veya ileri teknoloji kullanan sektörlerde yaygın oldukları yönündedir (Rennie, 1993; Bell, 1995; Knight ve Çavuşgil, 1996). Bu sektörler, talebi küresel nitelikte olan ve yerel pazarlara daha az bağımlı sektörler olarak karakterize edilirler (McNaughton, 2003:301). Ancak bazı çalışmalar KDİ'lerin geleneksel ihracat sektörlerinde de ortaya çıkabileceklerini göstermektedir. Örneğin Knight vd. (2002), Yeni Zelanda'da deniz ürünleri üreten 24 işletme, Rasmussen ve Madsen (2002) ise, Danimarka ve Avustralya'da faaliyetle bulunan; mobilya, ev araç gereçleri ve kimyevi ürünler üreten 5 imalatçı işletme üzerine yaptıkları çalışmada bu işletmelerin KDİ tanımına uyduğunu ifade etmişlerdir. Kalyoncuoğlu (2010)'nun, geleneksel modeller ile KDİ modeline göre uluslararasılaşan işletmelerin kurucu/üst düzey yönetici özellikleri arasındaki farklılıkları incelediği doktora tez çalışmasında; su ürünleri, kesme çiçek, organik gıda ve dericilik gibi geleneksel sektörlerde de KDİ'lerin varlık gösterdikleri anlaşılmıştır. Çavuşgil vd., (2011:10)'a göre KDİ'ler pek çok endüstri dalında gözlenmekte ve tanımlanabilmektedirler.

KDİ'LERİN ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİNE YÖNELİK TEORİK AÇIKLAMALAR

KDİ literatürünün oluşmaya başladığı ilk yıllarda, özellikle aşamalı modellerin (Johanson ve Wiedersheim-Paul, 1975; Johanson ve Vahlne, 1977) erken uluslararasılaşma sürecini açıklamak için teorik bir alt yapı oluşturduğunu söylemek mümkündür (Andersen, 1993; Oviatt ve McDougall, 1994; Knight ve Çavuşgil, 1996; Madsen ve Servais, 1997; Bell ve McNaughton, 2000, Bell vd., 2003). Literatürün genişlemesiyle birlikte süreç, genellikle; girişimci, işletme ve çevresel faktörlerle (Madsen ve Servais, 1997) açıklanmaya çalışılmış ve bu anlamda söz konusu faktörleri desteklemeye ve derinleştirmeye yönelik, aşamalı uluslararasılaşma teorileri dışında alternatif teorik yaklaşımlarla değerlendirmeler yapılmıştır. KDİ'lerin uluslararasılaşma süreci açıklanmaya çalışılırken özellikle üç temel teori ve bunların kombinasyonlarının kullanıldığı

söylenbilir. Bunlar; girişimcilik, ağ bağlantıları ve kaynak temelli yaklaşım ile etrafında değerlendirilen; bilgi temelli yaklaşım, dinamik kabiliyetler, yenilikçilik, örgütsel öğrenme vb. birtakım stratejik yönetim teorileridir.

Bazı yazarlar, “Girişimcilik Teorisinin” temaları üzerine (Gartner, 1989; Covin ve Slevin, 1989; Lumpkin ve Dess, 1996), özellikle girişimcinin bireysel özellik ve kabiliyetleri ile uluslararası girişimcilik yöneliminin (yenilikçilik, proaktif olma, risk alma), spesifik pazar ve operasyonlara ilişkin bilginin elde edilmesi, böylece psikolojik mesafeyi azalttığı görüşünden hareketle erken uluslararasılaşmaya katkılarını araştırmışlardır (Karra ve Phillips, 2004; Nummela, 2004; Andersson ve Evangelista, 2006; Karra vd., 2008; Kalyoncuoğlu, 2010; Konaklıoğlu, 2011; Stoian, 2006; Wictor ve Andersson, 2012). Bazı yazarlar “Ağ Bağlantıları Teorisi” (Johanson ve Mattson, 1988) yardımıyla, KDİ’lerin sahip olduğu formal ve informal/ulusal ve uluslararası bağlantılarının; kaynak yetersizliği, ülke, sektör ve pazar fırsatları bilgisi eksikliği gibi kısıtların üstesinden gelebilmeleri ve böylece uluslararası pazarlara daha hızlı girebilmeleri açısından önemini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır (Sharma ve Blomstermo, 2003; Loane ve Bell, 2006; Mort ve Weerawardena, 2006; Freeman vd., 2006; Zhou vd., 2007). Kaynak sınırlılığıyla öne çıkan KDİ’leri açıklamada kullanılan bir başka önemli teori ise işletmenin maddi/somut ve soyut kaynaklarının uluslararasılaşmadaki etkisi bakımından “Kaynak Temelli Yaklaşım” olmuştur (Barney, 1991; Grant, 1991; Wernerfelt, 1984). Araştırmacılar kaynak temelli yaklaşım ve özellikle kabiliyetler görüşünden hareketle (Grant, 1996; Teece vd., 1997), KDİ’lerin hızlı bir şekilde yurt dışı pazarlara açılmaları ve rekabetçi avantaj sağlamalarında, farklı kaynak ve kabiliyetlerin rolünü araştırmışlardır (Knight ve Çavuşgil, 2004; Zhang vd., 2009; Knight ve Kim, 2009; Weerawardena vd., 2007; Kuivalainen vd., 2010).

KDİ’LERİN ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

KDİ’lerin dış pazarlara erken ve hızlı açılma sürecine katkı sağlayan faktörlerin açıklanmasına yönelik belki de ilk çalışma Madsen ve Servais (1997)’e aittir. KDİ’lerle ilgili yapılan önceki çalışmaların bulgularını değerlendirerek neden bazı işletmelerin küresel doğduğunu açıklamaya çalışan Madsen ve Servais (1997), yaptıkları çalışmada KDİ’lerin uluslararasılaşma sürecine etki edebilecek faktörlerin; girişimci, işletme ve çevre (sektör) düzeylerinde incelenmesi gerektiğini belirlemişlerdir. Madsen ve Servais (1997)’e göre, KDİ’lerin uluslararasılaşma sürecini anlamak için girişimci düzeyinde; girişimcinin geçmiş deneyimleri, hırsı ve genel motivasyonunu, işletme düzeyinde; işletmenin yetenek, rutinleri ve kurumsal yapısını (yönetim kurulu üyelerinin kompozisyonu, geçmiş deneyimleri ve bağlantılarını) ve çevre/sektör düzeyinde ise pazarın uluslararasılaşma, teknoloji ve uzmanlaşma düzeyinin araştırılması bu anlamda faydalı olabilecektir. Madsen ve Servais (1997)’in önerdiği bu araştırma modelinin, konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalarında temel dayanak noktası olduğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile KDİ’lerin uluslararasılaşma süreci, derinleştirilmek suretiyle; girişimci, işletme ve çevresel faktörlerin etkisi altında ele alınmış, ilgili literatürde farklı araştırma modelleri olsa da büyük ölçüde benzerlik göstermişlerdir. Örneğin, Andersen ve Wictor (2003) KDİ’leri; girişimci, ağ bağlantıları, sektör ve küreselleşme olmak üzere dört düzeyde incelerken, Zuchella vd., (2007); girişimci, ağ bağlantıları, işletme stratejisi (odaklanma-niş strateji) ve konum (endüstriyel kümelenme) olmak üzere geliştirdikleri bir araştırma modeli ile analiz etmişlerdir. Nowinski ve Bakinowska (2012), söz konusu faktörleri farklı bir bakış açısı geliştirerek uluslararasılaşmada itici (girişimci/yönetici ve işletme temelli faktörler) ve çekici (doğrudan kontrol edilemeyen dış çevre ile ilgili faktörler) güçler yaklaşımıyla (Etemad, 2004) incelemişlerdir. Bu çalışmada, KDİ’lerin uluslararasılaşma sürecine etki eden faktörler, Madsen ve Servais (1997)’in önerdiği araştırma modeli kapsamında ele alınmış ve çevresel faktörlerden başlamak üzere açıklanmaya çalışılmıştır.

Çevresel Faktörler

KDİ'lerin erken ve/veya hızlı bir şekilde uluslararasılaşmalarında dış çevredeki spesifik faktörlerin önemli rolü olmuştur. Özellikle pazarın küreselleşmesi sonucu insan istek ve ihtiyaçlarının yakınlaşmaya başlaması ile niş pazarların artan sayı ve derinliği, sınırlı kaynak ve imkânlarla sahip olan KOBİ'ler için büyük önem taşımaktadır (Çavuşgil vd., 2011:30). İşletmelerin erken uluslararasılaşmasını kolaylaştıran bir diğer önemli faktör ise; üretim, ulaştırma, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yaşanan hızlı gelişmeler olmuştur. Daha küçük ölçekte üretim yapmayı sağlayan üretim teknolojilerindeki gelişmeler, büyük işletmelere nazaran sahip oldukları esnek yapıları ile KOBİ'lerin, değişen pazar koşullarında varlık gösterebilmelerini sağlayan önemli bir gelişme olmuştur. Ulaştırma teknolojilerindeki gelişmeler, seyahat ve ürün taşımacılığındaki maliyetleri düşürürken, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ise, KOBİ'lerin bilgiye daha hızlı, etkin ve ucuz bir şekilde erişmesini sağlamıştır (Oviatt ve McDougall,1994:46-49; Knight ve Çavuşgil, 1996:21; Madsen ve Servais, 1997:565).

Diğer taraftan küreselleşmeyle birlikte artan milletlerarası dil ve kültür etkileşimi, kişilerin farklı ülkeleri anlayabilme ve iş yapabilme becerilerini artırırken, dışarıda çalışabilme ve eğitim alma olanakları, uluslararası tecrübeye sahip girişimci ve yöneticilerin artmasını da beraberinde getirmiştir (Madsen ve Servais, 1997:565). Böylece, farklı teknolojileri kullanabilme becerisine, dış pazar bilgisine ve küresel bir vizyona sahip girişimci ve yöneticilerin sayısında yaşanan artışın bu anlamda bir diğer faktör olduğu söylenebilir.

Önemli küresel şebeke ilişkilerinin varlığı ve/veya işletmenin içinde bulunduğu ilişki ağının küreselleşmesi de erken uluslararasılaşmayı tetikleyen bir diğer faktör olmuştur (Çavuşgil, 2011:23; Madsen ve Servais, 1997:565). Günümüzde, yabancı tedarikçi ve distribütörler, dış ticaret şirketleri, stratejik iş birliği ortaklıkları ve hükümet kanallarının yanı sıra yurt dışında bulunan diğer kişi ve birimlerle kurulacak şebeke bağlantıları ile işletme tecrübesiz bile olsa yabancı pazarlarda faaliyette bulunmak daha kolay bir hale gelmiştir (Çavuşgil, 2011:23). Örneğin Zuchella vd. (2007)'nin, İtalya'da KDİ niteliğindeki toplam 144 işletme ile yaptıkları çalışma sonuçlarına göre, işletmenin bulunduğu konum (bölge veya endüstriyel kümelenmeler), kısmen de olsa erken uluslararasılaşmaya katkı sağlamaktadır. Yazarlara göre bu durumun, imitasyon olgusu veya söz konusu bölgelerdeki işletmelerin uluslararasılaşmasını kolaylaştıran hizmet sağlayıcılarının varlığından kaynaklanması muhtemeldir (Zuchella vd., 2007:274). Dahası bazı sektörlerin (özellikle bilgi yoğun ve ileri teknoloji kullanan), çok uluslu müşterileri hedefleme ihtiyacı, diğer bir ifade ile uluslararasılaşma düzeyinin yüksek olma potansiyeli bulunmaktadır (Andersson ve Wictor, 2003; Kudina vd., 2008; Kaur ve Sandhu, 2014). Kudina vd., (2008) İngiltere'de ileri teknoloji sektöründe (bilgisayar yazılım ve donanımları, elektronik ofis ekipmanlar, iletişim vb.) faaliyet gösteren bir düzine KDİ'yi incelemişler ve erken uluslararasılaşmalarındaki temel faktörün, İngiltere'nin en büyük ekonomilerinden biri olmasına rağmen küçük iç pazarları olduğunu belirlemişlerdir. Yazarlar ayrıca işletmelerin içinde buldukları sektör koşulları ile devletin ileri teknoloji sektöründe faaliyet gösteren işletmeleri destekleyici politikalarının da erken uluslararasılaşmaya katkı sağladığını tespit etmişlerdir (Kudina vd., 2008:40).

KDİ'lerin uluslararası pazarlara açılmalarını kolaylaştıran çevresel faktörleri; pazarın küreselleşmesi, küçük yerel pazarlar, yerel pazardaki yoğun rekabet, AB'nin kolaylaştırıcı rolü, iletişim teknolojileri ve dış pazarlardaki satış karı farklılıkları bakımından ele alan Nowinski ve Bakinowska (2012)'nin, Polonya'da yerleşik 50 KDİ ile yaptıkları çalışma sonuçlarına göre, bu anlamda sadece marjinal farklılıkların etkisi tespit edilmiştir. Çalışmada buldukları en önemli sonucun, ülkeler arasındaki fiyat farklılıklarının (arbitraj) bir fırsat olarak görülmesi olduğu söylenebilir.

Rassmussen vd., (2001:79), KDİ'lerin uluslararasılaşmasını kolaylaştıran çevresel faktörlerin, aynı sektördeki bir işletmenin neden KDİ tanımına uyup da bir başka işletmenin neden uymadığını açıklamakta yetersiz kaldığını söylemişlerdir. Çevresel faktörler, genellikle yönetimin kontrolü dışındaki faktörleri ifade etmektedir (Knight, 2001:157). Andersson ve Wictor (2003:268)'a göre, çevresel koşullar tüm işletmeler için aynı olduğuna göre, KDİ'lerin yurt dışı pazarlara erken açılmalarını sağlayan içsel faktörler (işletme kaynak ve kabiliyetleri) önemli olacaktır ve girişimci de işletmenin en önemli kaynağıdır.

Girişimci Temelli Faktörler

Girişimcinin, uluslararası fırsatları keşfeden ve kullanılmasına ilişkin işletme faaliyetleriyle ilgili kararları veren kişi olması nedeniyle, KDİ'lerin kuruluş ve gelişimini anlamak için girişimci özelliklerinin incelenmesi önemli görülmüştür (Andersson ve Wictor, 2003:255). Girişimcinin farklı bir boyut olarak ele alınmasının, verilen bu önemin açık bir ifadesi olduğu söylenebilir.

Yapılan çalışmalarda KDİ girişimcileri, işletmelerin dış pazarlara erken açılmalarına katkı sağlayabileceği düşünülen pek çok özellik açısından incelenmiştir (Kalyoncuoğlu, 2010:77-89). Bununla birlikte araştırmacıların özellikle; girişimcinin sahip olduğu küresel vizyon, uluslararası ve sektör deneyimleri ile yerel ve uluslararası ağ bağlantılarının üzerinde durdukları anlaşılmaktadır (Knight ve Çavuşgil, 1996; Madsen ve Servais, 1997; Chetty, 1999; Moen, 2002; Andersson ve Wictor, 2003; Nummela, 2004; Karra ve Phillips, 2004; Andersson ve Evangelista, 2006; Karra vd., 2008; Kalyoncuoğlu, 2010, Konaklıoğlu, 2011; Çavuşgil vd., 2011; Stoian, 2006; Weerawardena vd., 2012; Wictor ve Andersson, 2012).

Küresel vizyon, girişimcinin işletmeyi kurduğu günden itibaren küresel bir bakış açısı geliştirerek, dünyayı bir bütün pazar yeri olarak yorumlamasını ifade etmektedir (Madsen ve Servais, 1997:567; Karra ve Phillips, 2004:4; Çavuşgil vd., 2011:13). Girişimcinin sahip olduğu bu özellik, KDİ'lerin en önemli ayırt edici özelliği (Knight ve Çavuşgil, 1996:12) ve hatta KDİ olabilmenin ön koşulu olarak kabul edilmektedir (Nummela vd., 2004:51).

Moen (2002)'in, Norveç ve Fransa'da, işletmeleri geleneksel ve KDİ'ler olarak sınıflandırdığı ve karşılaştırdığı çalışmasında, bunların aralarındaki en önemli farkın, KDİ girişimcilerinin sahip oldukları küresel vizyonları olduğu tespit edilmiştir. Weerawardena vd. (2012), ABD ve Avustralya'da bir dizi vaka analizleri ve doğrulayıcı bir anket sonrasında, KDİ'lerin erken uluslararasılaşmalarında, girişimcilerinin sahip olduğu küresel vizyonun, yenilikçi mal/hizmet ve süreçler yaratmalarını sağlayan; pazarlama kabiliyeti ve öğrenme temelli üç dinamik kabiliyetin (içsel öğrenme kabiliyeti, ağ bağlantıları yoluyla öğrenme kabiliyeti ve pazar odaklı öğrenme kabiliyeti) oluşmasında etkili olduğunu bulmuşlardır.

Wictor ve Andersson (2012) yaptıkları çalışmada KDİ'lerin uluslararası pazarlara erken açılmalarında girişimcilerin, uluslararası vizyonları ve liderlik ve iletişimle bunu işletme içerisinde nasıl kullandıklarını araştırma konusu yapmışlardır. Yapılan çalışmada üç işletme vaka analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ele alınan işletmelerin kurucuları uluslararası bir vizyona sahiptir ve dünyayı bir bütün pazar yeri olarak görmektedir. İşletmeler girişimcilerinin vizyonları doğrultusunda bir organizasyon kültürü oluşturma eğilimindedirler. Bu anlamda yurt dışında yaşamış veya tecrübesi olan, iyi dil bilen ve uluslararasılaşmanın önemini kavrayan, işletmeye yeni bir kan getirebilecek, kaliteli ve eğitilmiş kişilerden seçim yapma çabasıdadırlar. Ele alınan işletme girişimcilerinin, katılımcı bir liderlik stratejisini benimsedikleri, çalışanların fikirlerini açıkça söyleyebilecekleri, iletişimin açık ve deneyimlerin paylaşılabilir olduğu pozitif bir atmosferin oluşmasına, motivasyon ve personel eğitimine büyük önem verdikleri tespit edilmiştir.

KDİ girişimcilerinin; uzun yıllar yurt dışında yaşama, çalışma, eğitim görme, seyahat etme veya yurt içinde çalıştığı bir işletmenin yurt dışı ile iş yapması gibi farklı yollardan elde ettikleri, uluslararasılaşmayı kolaylaştıran geniş bir uluslararası deneyime sahip oldukları ifade edilmektedir (Kalyoncuoğlu, 2010:17). Örneğin KDİ'lerde girişimcinin başarı faktörlerinin neler olabileceğini araştırma konusu yapan Karra ve Phillips (2004), bir Türk işletmesinden çıkarımlar yapmıştır. Bu işletme, İtalya'dan kaliteli deri, fermuar ve toka gibi aksesuarları alarak, cüzdan, cep telefonu kılıfı vb. deri ürünlerini İstanbul'da üretip yurt içinde hiç satış yapmadan ürünlerini Rusya ve Eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne satan bir işletmedir. Kurulduktan birkaç yıl sonra çok başarılı olmuş ve her yıl milyon dolar değerinde deri ürünler satarak, pazarda küresel bir deri markası haline gelmiştir. Yapılan çalışmada girişimcinin Rusya'da yaşamış olmasından kaynaklı uluslararası tecrübesinin ve bu anlamda, Rus kültürü ve dilini iyi bilmesinin; moda ürünleri daha derin bir anlayışla görebilmesi, potansiyel fırsatları belirleyebilmesi ve doğrudan pazarı değerlendirerek tamamlayıcı ürünleri pazara sokabilmesi açısından önemli olduğu tespit edilmiştir.

KDİ girişimcilerin sahip oldukları uluslararası deneyime ek olarak işle ilgili sektör deneyimi ve teknik bilginin de erken uluslararasılaşmada önemli rol oynayan bir değişken olarak ele alındığı görülmektedir (Chetty, 1999; Andersson ve Evangelista, 2006; Kalyoncuoğlu, 2010; Konaklıoğlu, 2011). Sektör deneyimi özellikle bir ağ içerisinde diğer aktörlerle bağlantı kurmayı kolaylaştırmakta, böylece ihtiyaç duyulan kaynaklara ulaşmaya katkı sağlayarak, hata oranını azaltmaktadır (Spence vd., 2006). Diğer taraftan tüm KDİ'lerin kurucuları uluslararası deneyime veya sanayi deneyimine sahip olmayabilir. Bazı girişimciler, sektör deneyimi olmamasına rağmen işlerini büyütme yönünde güçlü hislere sahip olabilmektedir. KDİ'leri girişimci özellikleri ve davranışları kapsamında inceleyen Andersson ve Evangelista (2006) bu tarz girişimcileri pazarlama girişimcisi olarak tanımlamış ve bunların uluslararasılaşma stratejisinde daha aktif olduklarını tespit etmişlerdir.

İlgili literatürde, KDİ girişimcilerinin sahip oldukları yerel ve uluslararası ağ bağlantılarının (formel ve imformel) erken uluslararasılaşmada önemli bir kaynak olduğu vurgulanmaktadır (Knight ve Çavuşgil, 1996; Madsen ve Servais, 1997; Andersson ve Wictor, 2003; Andersson ve Evangelista, 2006; Kalyoncuoğlu, 2010, Konaklıoğlu, 2011 vb.). Örneğin, Andersson ve Wictor (2003:268)'un, dört teknoloji odaklı işletme (iki medikal, bir cep telefonları için yazılım yapan, bir de kablo giriş ve mührü yapan işletme) ile yapılan örnek olay çalışmalarında, KDİ'lerin erken uluslararasılaşmasına etki eden temel faktörün girişimcileri olduğu, vizyon ve uluslararası deneyimleri gibi özellikleriyle küresel fırsatları belirleyebildikleri, ancak küresel bir strateji oluşturmak için sahip oldukları ağ bağlantılarını (yerel ve uluslararası) kullandıklarını tespit etmişlerdir.

İşletme Temelli Faktörler

KDİ'lerin uluslararasılaşma sürecini etkileyen işletme temelli faktörler, kavramlar arasında sınırlar net olmamakla birlikte; örgütsel kaynak, kabiliyet ve birtakım stratejileri içermektedir. Bunlar; niş pazar odaklı proaktif bir uluslararasılaşma eğilimi, dar biçimde tanımlanmış müşteri gruplarıyla sıkı ilişkiler geliştirme, dış pazara giriş şekli, hızla değişen çevresel durum ve koşullara adapte olabilen esnek bir örgütsel yapıya sahip olma ile; ürün farklılaştırma, eşsiz ürün geliştirme, teknolojik yenilikler yapma ve kalite liderliği aracılığıyla yüksek değer yaratma gibi stratejilerdir (Knight ve Çavuşgil, 2004:129; Rialp vd., 2005:140-141; Nessel, 2013:76-77; Cannone ve Ughetto, 2014:275). Bu stratejiler, KDİ'lerin, bir taraftan erken uluslararasılaşmalarına, diğer taraftan da kaynakları nispeten fazla olan büyük işletmelerin varlık gösterdiği yoğun rekabet ortamında kendilerine bir yer edinebilmelerine katkı sağlayabilecektir.

Örgütsel kaynaklar, işletmenin sahip olduğu somut ve soyut tüm kaynakları ifade ederken (Barney, 1991:101; Grant, 2010:127) kabiliyetler ise söz konusu bu kaynakların etkin bir şekilde kullanılma kapasitesine yorulan, kaynakların özel bir türüne işaret etmektedir (Amit ve Schoemaker, Makadok, 2001:388). Sınırlı somut kaynaklara sahip KOBİ niteliğindeki işletmelerin bir parçası olan KDİ'lerin uluslararasılaşma süreci, sahip olunan soyut kaynaklar (teknoloji, ağ bağlantıları, insan kaynakları, örgütsel süreçler vb.) ve özellikle bu kaynakları etkin bir şekilde kullanmaya yönelik, bilgi temelli ve stratejik kaynaklar olarak da nitelendirilebilecek bir takım örgütsel kabiliyetler ile açıklanmaktadır. İşletme temelli faktörler açısından, literatürün örgütsel kabiliyetler noktasında yoğunlaştığı ve kabiliyetlerin farklı bakış açılarıyla gruplandırılarak KDİ'lerin uluslararasılaşma süreci ve ihracat performansı ile ilişkilendirildikleri anlaşılmaktadır.

KDİ'lerin erken ve başarılı uluslararasılaşmasını kabiliyetler perspektifinden inceleyen Knight ve Çavuşgil (2004), KDİ'ler için uzun vadeli rekabet avantajı doğuran örgütsel kabiliyetleri ve temel iş stratejileri üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Çalışma, ABD'li 203 ihracatçı işletmeye uygulanan bir anket ile gerçekleştirilmiştir. Yazarlar, örgütsel düzeyde, *uluslararası girişimcilik yönelimlilik ve uluslararası pazarlama yönelimliliğinin* (uluslararası pazarlama kabiliyeti), KDİ'lerin ihracat performansını iyileştiren iş stratejilerini geliştirmelerine olanak tanıyan kolaylaştırıcı koşullar olduğunu bulmuştur. Bu stratejiler; küresel teknolojik yetenek, benzersiz ürün geliştirme, kalite odaklılık ve yabancı distribütör yetkinliklerinden yararlanma yeteneğidir (Knight ve Çavuşgil, 2004:129).

Mort ve Weerawardena (2006:558)'e göre Knight ve Çavuşgil (2004) KDİ'lerin uluslararasılaşma sürecini kabiliyetler perspektifi ile incelemiş olmalarına rağmen, KDİ'lerin uluslararasılaşma sürecine etki eden en önemli faktörlerden biri olan ağ bağlantıları ve bağlantıları kullanma kabiliyeti üzerinde pek az durmuştur. Ve literatüre *ağ bağlantıları kabiliyetini* eklemişlerdir. Yazarlara göre uluslararasılaşma literatüründe bağlantılar önemli bir kaynak olarak yer almakta fakat bir kabiliyet olarak değerlendirilmemektedir. Diğer bir ifade ile ağ bağlantıları kabiliyeti (işletmenin bulunduğu ağ içerisinde, yeni kaynak konfigürasyonları ile sonuçlanan bir dizi rutin oluşturma kapasitesi), KDİ'lerin uluslararasılaşma sürecini etkileyen dinamik bir kabiliyet olarak değerlendirilebilecektir. Avustralya'da faaliyet gösteren altı KDİ ile yapılan vaka analizi sonuçlarına göre, KDİ'lerin uluslararasılaşma sürecinde (dış pazarlara erken ve hızlı açılma) ağ bağlantıları kabiliyeti, girişimci ve yöneticilerin küresel vizyonları ve işletmenin girişimcilik yönelimliliği ile ilişkilidir. Bu kabiliyet, KDİ'lerin uluslararası pazar fırsatlarını belirleme, bilgi yoğun yenilikçi ürünler geliştirme, böylece erken ve hızlı bir şekilde uluslararasılaşmalarına katkıda bulunmaktadır. Yazarlar ayrıca ağ bağlantıları kabiliyetinin ihracat pazar performansını da artırdığını bulmuşlardır.

KDİ'leri dinamik kabiliyetler bakış açısıyla değerlendiren Weerawardena vd. (2007), işletmelerin erken ve hızlı bir şekilde uluslararasılaşabilmelerinde, uluslararası pazarlama kabiliyetine ek olarak rutin olarak geliştirmeleri gereken öğrenme temelli üç dinamik kabiliyet daha öne sürmüşlerdir. Bunlar; *pazar odaklı öğrenme* (pazarda yerleşik kaynaklardan), *içsel öğrenme ve ağ bağlantıları yoluyla öğrenme* kabiliyetleridir (Weerawardena vd., 2007: 300-301). Bu kabiliyetler bir arada işletme kurucularının birtakım özellikleri (bireysel düzeyde uluslararası girişimcilik yönelimliliği, küresel vizyonu, önceki uluslararası tecrübesi ve genel öğrenme yönelimi) ile birleştirildiğinde, işletmenin bilgi yoğun (teknolojik veya değil) ve uluslararası rekabet gücü sağlayan ürünler yaratmalarına, pazarlama kabiliyeti ile birlikte erken ve hızlı bir şekilde uluslararasılaşmalarına katkı sağlayabilecektir (Weerawardena vd., 2007:299).

Knight ve Kim (2009), uluslararası arenada faaliyet gösteren KOBİ'leri başarıya götüren örgütsel kabiliyetlerin rolünü incelemiştir. Yazarlar bu çalışmada, yüksek düzeyde uluslararasılaşmış 16 ABD'li KOBİ'nin (kurulduktan sonraki üç yıl içinde ihracata başlamış ve satış gelirlerinin yarısından fazlası ihracat gelirlerinden oluşan) vaka analizleri sonrasında, işletmelerin ihracat

performansında etkili olabilecek; uluslararası girişimcilik yönelimlilik (uluslararası yönelimlilik),uluslararası pazarlama becerileri/kabiliyeti, uluslararası yenilikçilik ve uluslararası pazar yönelimlilik olmak üzere 4 kabiliyet belirlemişlerdir. Yazarlar bu kabiliyetleri, “uluslararası işletmecilik yeteneği” (UİY) olarak (internationalbusinesscompetence (IBC) kavramsallaştırarak bütünleştirmişlerdir. 354 işletmeye uygulanan doğrulayıcı bir anket sayesinde, UİY'nin en güçlü göstergelerinin, uluslararası pazar yönelimlilik ve uluslararası yönelimlilik olduğu tespit edilmiştir. Bunları uluslararası pazarlama kabiliyeti izlemiştir. UİY'nin çeşitli performans değişkenleri (pazar payı, satış büyümesi, karlılık ve ihracat yoğunluğu) üzerindeki etkisinin tutarlı olduğu bulunmuştur. Sonuçlar, KOBİ'lerin UİY'yi oluşturarak ve ustaca yöneterek uluslararası arenada performanslarını arttırabileceğini göstermektedir.

Zhang vd. (2009), işletmelerin ihracat performansını etkileyebilecek örgütsel kabiliyetleri incelemiş ve; uluslararası deneyim, uluslararası öğrenme (müşteri ve rakip bilgisi, ürün geliştirme veya adaptasyon, fiyatlandırmanın etkinliği), uluslararası pazarlama, uluslararası ağ bağlantıları (iş ortaklarıyla teknoloji temelli bağlantıların varlığı) ve yenilikçilik ve risk alma kabiliyetleri olmak üzere sınıflandırarak, KDİ'ler ve geleneksel işletmeler arasında farklılık gösterip göstermediklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Yazarlar çalışmalarında bu örgütsel kabiliyetleri “uluslararası girişimcilik kabiliyeti” şeklinde kavramsallaştırmışlardır. Çin'de üretim sektöründe faaliyet gösteren toplam 148 işletme (101 KDİ ve 47 GI) ile yapılan araştırma sonuçlarına göre, uluslararası girişimcilik kabiliyeti, işletmelerin (hem KDİ hem de GI) ihracat performansı üzerinde etkilidir ve KDİ'ler; uluslararası deneyim, ağ bağlantıları ve uluslararası öğrenme kabiliyetleri açısından geleneksel işletmelerden farklılık göstermektedirler.

Dimitratios vd. (2012); uluslararası girişimcilik yönelimlilik (yenilikçilik, risk alma ve proaktiflik), uluslararası motivasyon, uluslararası pazar yönelimlilik (müşteri ve rakip yönelimlilik), uluslararası öğrenme yönelimlilik (fonksiyonlar arası koordinasyon) ve uluslararası ağ bağlantıları yönelimlilik (ağ içerisinde; üretim, Ar-Ge ve pazarlama alanlarına ortaklık içerisinde bulunma) olmak üzere, “uluslararası girişimcilik kültürü” ölçeğini geliştirmişlerdir.

Jantunen vd. (2008), KOBİ'lerde stratejik yönelimliliklerin işletmelerin büyüme stratejileri açısından (KDİ, sonradan KDİ, geleneksel ve yerel işletme olarak sınıflandırılan işletmelerde), ihracat performansına etkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçları yazarların ele aldıkları üç yönelimin de (girişimcilik yönelimlilik, öğrenme yönelimlilik, uluslararası büyüme yönelimlilik), KOBİ'lerin ihracat performansı üzerinde pozitif etkisi olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, stratejik yönelimlilikler geleneksel işletmeler açısından performansı açıklayamamaktadır. Ayrıca, öğrenme yönelimlilik KDİ'lerin ihracat performansı üzerinde pozitif bir etkiye sahipken, uluslararası girişimcilik yönelimlilik ve uluslararası büyüme yönelimlilik KDİ'lerde performansı açıklayamamaktadır. Diğer bir ifade ile bu yönelimlilikler KDİ'lerin güçlü bir özelliğidir ve KDİ olmanın ön koşulu olduğu söylenebilir. Diğer taraftan sonradan KDİ'lerde sadece uluslararası girişimcilik yönelimlilik performansı etkilemektedir.

Kuivalainen vd., (2010) fonksiyonel kabiliyetlerin (teknolojik/teknik, pazarlama, örgütsel/yönetmel, finansal kabiliyetler), işletmelerin uluslararasılaşma düzeyi ve ihracat performansına etkilerini incelemiştir. Yapılan çalışmada uluslararasılaşmada bilginin önemine vurgu yapmak için, uluslararası deneyimin, bu spesifik fonksiyonel kabiliyetler üzerinde ve her bir kabiliyetin uluslararasılaşma düzeyi ve ihracat performansına etkileri incelenmiştir. Finlandiya'da 55'i uluslararası olmak üzere, bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe faaliyet gösteren 124 KOBİ ile yapılan araştırma sonuçları, özellikle girişimcilerin sahip oldukları uluslararası deneyimin, işletmelerin uluslararasılaşma düzeyi ve ihracat performansının temel belirleyicisi olduğunu ancak fonksiyonel kabiliyetler üzerinde etkili olmadığını göstermiştir. Bununla birlikte örgütsel kabiliyetler, ihracat performansı; teknik ve yönetmel kabiliyetler ise uluslararasılaşma düzeyini

açıklayamamaktadır. Uluslararasılaşma düzeyi, özellikle finansman kabiliyeti ve kısmen de olsa pazarlama kabiliyeti ile açıklanmaktadır.

Belirtilmiş olan bu kabiliyet ve sınıflandırmalar dışında, KDİ'ler diğer bazı spesifik kabiliyetler açısından da ele alınarak incelenmiştir. Örneğin, Zou vd. (2010), Çin'de yüksek teknolojik sektörlerde faaliyet gösteren toplam 217 yeni girişimin *teknoloji kabiliyetleri* üzerinde durarak, teknoloji kabiliyetinin ağ bağlantıları kabiliyeti ve finansman kabiliyeti ile kombine edilmesi ve ayrı ayrı her üç kabiliyetin, işletmelerin uluslararasılaşma stratejileri (uluslararası ve yerel) üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Sonuçlar hem teknoloji hem de finansman kabiliyetinin yeni girişimlerin uluslararası bir strateji seçme olasılığını artırdığını göstermiştir. Ağ bağlantıları kabiliyeti ise teknoloji kabiliyeti ile olan etkileşimi sonucunda böyle bir olasılığı artırmaktadır. Diğer bir ifade ile işletmenin ağ bağlantıları, pazar ve sektöre ilişkin gelişmelerden haberdar olunması ve kurulan sıkı ilişkiler, yenilikçi ürün ve hizmetlerin dolayısıyla teknoloji kabiliyetinin gelişmesine olanak sağlamaktadır.

Saeedi vd., (2012), uluslararası girişimcilik yönelimlilik ve ağ bağlantıları kabiliyetlerini, *adaptasyon kabiliyeti* (üretim uyarılma kabiliyeti) ile birleştirmek suretiyle, İran'da etkin farmasötik bileşen üreten, KDİ niteliğindeki bir işletmenin uluslararasılaşma sürecine etkilerini incelemişlerdir. Yapılan vaka analizi sonucuna göre her üç kabiliyet de işletmenin erken ve hızlı bir şekilde uluslararasılaşmasını sağlayan kritik faktörlerdir ve işletmenin kuruluş ve uluslararasılaşma süreci boyunca, değişim ve gelişim göstermektedir. Örneğin işletmenin ilk zamanlarında, uluslararası girişimcilik yönelimlilik sadece girişimci düzeyinde bir kabiliyetken, sonraki dönemlerde işletme düzeyine, bağlantılar informal düzeyden iş bağlantılarına yükselmekte, ilk etapta üretilen standart ürünler faklı ülkelerin farklı kalite beklentilerine göre uyarlanmaktadır.

Zhang (2005), doktora tez çalışmasında ABD ve Çin'deki KDİ'lerde *bilgi teknolojileri kabiliyeti* ile bazı örgütsel kabiliyetlerin ihracat performansı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre ele alınan örgütsel kabiliyetler (uluslararası pazarlama kabiliyeti, uluslararası girişimcilik yönelimlilik ve örgütsel öğrenme kabiliyeti) bilgi teknolojileri kabiliyetini, bilgi teknolojileri kabiliyeti ise KDİ'lerin ihracat performansı üzerinde doğrudan etkilidir. Benzer bir çalışmada, Zhang vd. (2013), ABD ve Çin'de faaliyette bulunan KDİ'lerde, çevresel (bilgi yoğunluğu, belirsizlik) ve işletme temelli faktörlerin bilgi teknolojileri kabiliyeti üzerindeki etkileri ile bilgi teknolojileri kabiliyetinin ihracat performansı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırmacılar çevresel faktörleri bilgi yoğunluğu ve belirsizlik olmak üzere iki düzeyde, işletme temelli faktörleri ise; uluslararası pazarlama kabiliyeti, uluslararası girişimcilik yönelimlilik ve örgütsel öğrenme kabiliyeti olmak üzere üç düzeyde ele almıştır. Sonuçlar, çevre düzeyinde bilgi yoğunluğu ve işletme düzeyinde uluslararası girişimcilik yönelimliliğin, bilgi teknolojileri kabiliyeti üzerinde, bilgi teknolojileri kabiliyetinin ise ihracat performansı üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca ülkeler arasında bu anlamda bir fark tespit edilememiştir.

KDİ'leri *markalaşma strateji ve kabiliyeti* açısından inceleyen çalışmalarda mevcuttur (Gabrielsson, 2005; Altshuler, 2012). Gabrielsson (2005), 30 Finlandiyalı KDİ'yi markalaşma stratejileri (farklılaştırılmış/ standardize edilmiş) açısından incelemiştir. Yazar, ele aldığı işletmelerin büyük bir bölümünün marka bilinirliğinin yüksek olduğu ve girişimci ve yöneticilerin nitelikleri, uluslararası deneyimi ve vizyonunun, KDİ'lerin marka yaratmadaki başarısını etkilediğini tespit etmiştir. Ayrıca markalaşmanın dinamik bir süreç olduğunun altını çizen Gabrielsson (2005), uluslararasılaşmanın farklı evrelerinde (yeni uluslararasılaşan, uluslararası, küresel) ve işletmeden işletmeye (B2B) veya işletmeden müşteriye (B2C) markalaşma stratejilerinin de farklılaşabileceğini belirtmektedir.

Teknoloji temelli KDİ'lerin uzun vadeli rekabetçi kabiliyetlerini (Ar-Ge ilişkili kabiliyetler/teknoloji kabiliyeti, ağ bağlantıları kabiliyeti/ortaklık kurma, yönetsel kabiliyetler, markalaşma kabiliyeti) doktora araştırma konusu yapan Altshuler (2012), başarılı bir KDİ'yi vaka analizi yoluyla incelemiş, marka oluştururken üstlendikleri spesifik faaliyetleri (işletme ve ürünün isimlendirilmesi, temel tanıtım faaliyetleri, kulaktan kulağa pazarlama) ve müşteriler için marka değeri içeren bileşenlerin (dizayn, ün, zamanında teslim, fiyat, müşteri hizmetleri vb.) neler olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Araştırma KDİ'lerin markalaşma kabiliyetinin, işletmenin, vizyonu, teknolojik lideri olma amacı ile teknoloji, ağ bağlantıları ve pazarlama iletişimi kabiliyetleriyle ilişkili olduğunu göstermiştir.

DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Tablo 2'de KDİ'lerin karakteristik özellikleri, KDİ'lerle ilgili yapılan çalışmaların odak noktaları ve KDİ'lerin geleneksel ihracatçı KOBİ'lere kıyasla dış pazarlara erken ve hızlı açılmalarını etkileyen faktörlere yönelik kavramsal bir çerçeve sunulmaktadır. Gelecek çalışmalarda KDİ'lerin Türkiye açısından tanımlanması ve hangi sektörlerde yoğunlaştıkları üzerine durulabilir. Özellikle belirli bir veya birkaç sektörden derinlemesine bilgi elde etmek ve/veya farklı teknoloji yoğunluklarına sahip sektörel karşılaştırmalar bu anlamda daha ayrıntılı ve zengin bilgilere ulaşmayı sağlayacaktır. Ayrıca sonradan KDİ'lerin tanımlanarak hangi kritik olayların işletmelerin bu tarz bir uluslararasılaşma eğilimini sergilemelerine yardımcı olduğunu belirlemek, henüz dış pazarlara açılmamış potansiyel ihracatçı işletmelerimiz için faydalı olabilecektir.

Tablo 2. KDİ Araştırmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve

Küresel Doğan İşletmeler	İçsel Faktörler	Dışsal Faktörler
<u>Genel Özellikler</u>	<u>Girişimci</u>	<u>Genel</u>
*KDİ'lerin tanımlanması (Büyüklik, Zaman, Ulus.Hızı)	*Küresel vizyon	*Küreselleşme
*Sonradan KDİ'ler	*Uluslararası deneyim	*Teknolojik gelişmeler
*Sektör	*Sektör deneyimi	*Uluslararası tecrübeye sahip girişimci/yönetici sayısındaki artış
<u>Çalışmaların Odak Noktası</u>	*Ağ bağlantıları	*Pazarın uluslararasılaşması
*Erken ve hızlı uluslararasılaşma (KDİ/Gİ)	<u>İşletme Temelli Faktörler</u>	*Yüksek/Düşük teknoloji
*Uluslararası fırsatların keşfedilmesi, tesis edilmesi ve Yararlanılması	<u>Stratejiler:</u>	*Konum
*Uluslararası performans	*Niş pazarlama	<u>Ülke</u>
	*Esnek örgütsel yapı	*Bulunduğu Ticaret Bölgesi (Ekn.Entg)
	*Ürün farklılaştırma	*Küçük iç pazar
	*Eşsiz ürün geliştirme	*Yoğun yerel rekabet
	*Teknolojik yenilikler	*Devlet teşvikleri
	*Kalite liderliği	
	<u>Kaynaklar</u>	
	*Teknoloji	
	*Ağ bağlantıları	
	*İnsan kaynakları	
	*Örgütsel süreçler	
	<u>Kabiliyetler</u>	
	*Uluslararası İşletmecilik Kabiliyetleri	
	*Ulus.Giriş.Kabiliyetleri ve Kültürü	
	*Dinamik Kabiliyetler	
	*Stratejik Yönelimlilikler	
	*Fonksiyonel Kabiliyetler	
	*Diğer Spesifik Kabiliyetler	

Kaynak: Araştırmacı tarafından düzenlenmiştir.

Yapılan araştırmalarda erken uluslararasılaşmanın içsel ve dışsal (çevresel) faktörlerle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu faktörler açısından Geleneksel İhracatçı KOBİ'lerle yapılacak karşılaştırmalar, Türkiye açısından daha geçerli ve gerçekçi sonuçların ortaya çıkmasını sağlayabilir. Girişimci, işletme ve çevresel açıdan başka hangi faktör ve alt faktörlerin KDI'lerin uluslararasılaşma sürecini (erken ve hızlı) etkilediğini incelemek, farklı bakış açılarının (girişimcilik, ağ bağlantıları, kaynak temelli yaklaşım, yenilikçilik, örgütsel öğrenme, endüstriyel örgüt teorisi vb.) getireceği kazanımlarla birlikte literatüre katkı sağlayacaktır. Hem içsel hem de dışsal açıdan hangi faktörlerin KDI'lerin uluslararası performanslarını açıkladığını ortaya koymak bu tarz bir uluslararasılaşma eğilimi sergileyen işletmelerin sürekliliklerini sağlamak için önemli olacaktır.

İlgili literatürde özellikle çevresel faktörlerin ihmal edildiği söylenebilir. Mesela işletmenin içinde bulunduğu pazarın uluslararasılaşması, teknoloji yoğunluğu, bulunduğu endüstriyel kümelenmeler ile ülke düzeyinde ekonomik entegrasyonlar ve devlet teşviklerinin bu anlamda nasıl bir katkı sağladığı incelemeye değer bir konudur.

SONUÇ

İşletmelerin uluslararasılaşması üzerine bilimsel görüşlerin yıllar geçtikçe arttığı ve derinleştiği açıktır. Yapılan çalışmaların en önemli kazanımlardan bir tanesi de hiç kuşkusuz KDI'ler olmuştur. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte artan rekabet ortamı, işletmelerin uluslararasılaşmasını gerekli kılmaktadır. KDI'ler işte bu noktada işletmelerin ölçeği, uluslararası deneyimi veya kaynak tabanı nasıl olursa olsun uluslararasılaşabileceklerinin, hatta bunu çok erken dönemlerinde yapabileceklerinin kanıtıdır. KDI'ler uzun yıllardır akademisyenlerin üzerinde çalıştığı bir konu olsa da netlik kazanmayan ve üzerinde fikir birliğine varılamayan pek çok husus bulunmaktadır. Dahası farklı ülke koşulları, farklı sektörler ve farklı bakış açılarının getireceği kazanımların, ileriki yıllarda da konunun önemini artıracaklarını göstermektedir. KDI'lerle ilgili yapılan bu kapsamlı literatür taramasının gelecekte bu konuyu çalışacak akademisyenlere yol göstereceği umulmaktadır. Çalışmanın ayrıca, sınırlı kaynaklara sahip küçük işletmelerin uluslararasılaşması adına geliştirmeleri gereken bakış açısı ile kabiliyet tabanlarını görmeleri ve uluslararasılaşmayı etkileyen faktörler açısından verilecek devlet desteklerinin niteliklerinin belirlenmesi açısından da faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altshuler, L. (2012). *Competitive Capabilities of a Technology Born Global*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Lund Institute of Economic Research, School of Economics and Management.
- Amit, R. and Schoemaker, P. J. H. (1993). Strategic Assets and Organizational Rent. *Strategic Management Journal*, 14: 33-46.
- Andersen, O. (1993). On the Internationalization Process of Firms: A Critical Analysis, *Journal of International Business Studies*, Second Quarter, 209-231.
- Andersson, S. and Evangelista, F. (2006). The Entrepreneur in the Born Global Firm in Australia and Sweden, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 13(4): 642-659.
- Andersson, S. and Wictor, I. (2003). Innovative Internationalisation in New Firms: Born Globals-the Swedish Case. *Journal of International Entrepreneurship*, 1(1): 249-276.
- Barney, J. (1991). Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.

- Bell, J. (1995). A Comparative Study of the Export Problems of Small Computer Software Exporters in Finland, Ireland and Norway. *International Business Review*, 6(6): 585-604.
- Bell, J. and McNaughton, R. (2000). Born Global Firms: A Challenge to Public Policy in Support of Internationalization, <http://www.utdt.edu/congresos/empresarial/papers-ama/039.PDF> (15.01.2008).
- Bell, J., McNaughton, R. and Young, S. (2001). Born-Again Global Firms an Extension to the Born Global Phenomenon. *Journal of International Management*, 7:173-189.
- Bell, J., McNaughton, R., Young, S. and Crick, D. (2003). Toward an Integrative Model of Small Firm Internationalisation. *Journal of International Entrepreneurship*, 1:339-362.
- Bilkey, W.J. and Tesar, G. (1977). The Export Behaviour of Smaller-Sized Wisconsin Manufacturing Firms. *Journal of International Business Studies*, 8: 93-98.
- Buckley, Peter J., D. Newbould and J. and Thurwell, (1979). *Going International – The Experience of Smaller Companies Overseas*. London: Associated Business Press.
- Cannone, G. and Ughetto, E. (2014). Born Globals: A Cross-Country Survey on High-Tech Start-Ups. *International Business Review*, 23: 272-283.
- Çavuşgil, S.T. (1980). On the Internationalization Process of Firms. *European Research*, 8 (6): 273-281.
- Chetty, S. and Agndal, H. (2007). Social Capital and its Influence on Changes in Internationalization Mode Among Small and Medium-Sized Enterprises. *Journal of International Marketing*, 15: 1-29.
- Chetty, S. and Patterson, A. (2002). Developing Internationalisation Capability Through Industry Groups: The Experience of a Telecommunications Joint Action Group. *Journal of Strategic Marketing*, 10(1): 69-89.
- Chetty, S.K. (1999). Dimensions of Internationalisation of Manufacturing Firms in the Apparel Industry. *European Journal of Marketing*, 33(1/2): 121-142.
- Coviello, N. E., and McAuley, A., (1999). Internationalization and the Small Firm: A Review of Contemporary Empirical Research. *Management International Review*, 39 (3): 223-256.
- Covin J. and Slevin, D. (1989), Strategic Management of Small Firms in Hostile and Benign Environments, *Strategic Management Journal*, 10(1): 75-87.
- Czinkota, M.R., (1982). *Export Development Strategies: US Promotion Policy*. Praeger, New York.
- Çavuşgil, S. T. (1994). A Quiet Revolution in Australian Exporters. *Marketing News*, 28(11):18-21.
- Çavuşgil, S.T., Knight, G and Riesenberger, J.R. (2008). *International Business-Strategy Management, and the New Realities*. Pearson-Prentice Hall, New Jersey.
- Çavuşgil, S.T., Knight, G., and Riesenberger, J.R. (2012). *International Business: Strategy, Management and New Realities*. 2. Edition, Pearson-Prentice Hall, New Jersey.
- Çavuşgil, S.T., Knight, G. ve Üner, M.M., (2011). *Türkiye’de Küresel Doğan İşletmeler*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Dimitratos, P., Voudouris, I., Plakoyiannaki, E. and Nakos, G. (2012). International Entrepreneurial Culture-Toward a Comprehensive Opportunity-Based Operationalization of International Entrepreneurship. *International Business Review*, 21 :708-721.

- Dunning, John H. (1988). The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions. *Journal of International Business Studies*, 19(1): 1-31.
- Ellis, P. (2000). Social Ties and Foreign Market Entry. *Journal of International Business Studies*, 31: 443-469.
- Etemad, H. (2004). International Entrepreneurship as a Dynamic Adaptive System: Towards a Grounded Theory. *Journal of International Entrepreneurship*, 2: 5-59.
- Freeman, S., Edwards, R. and Schroder, B. (2006). How Smaller Born-Global Firms Use Networks and Alliances to Overcome Constraints to Rapid Internationalization. *Journal of International Marketing*, 14 (3): 33-63.
- Gabrielsson, M. (2005). Branding Strategies of Born Globals. *Journal of International Entrepreneurship*, 3(3):199-222.
- Gabrielsson, M., Kirpalani, V. H. M., Dimitratos, P., Solberg, C. A. and Zucchella, A. (2008a). Conceptualizations to Advance Born Global Definition: A Research Note. *Global Business Review*, 9(1): 45-50.
- Gabrielsson, M., Kirpalani, V. H. M., Dimitratos, P., Solberg, C. A. and Zucchella, A. (2008b). Born Globals: Propositions to Help Advance the Theory. *International Business Review*, 17(4): 385-401.
- Gartner, W. B. (1989). Who is an Entrepreneur? Is The Wrong Question. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 13(4): 47-68.
- Grant, R. M. (1991). The Resource-Based Theory of Competitive Advantage: Implications for Strategy Formulation. *California Management Review*, 33(3): 114-135.
- Grant, R. M. (1996). Toward a Knowledge-Based Theory of The Firm. *Strategic Management Journal*, 17: 109-122.
- Grant, R. M. (2010). *Contemporary Strategy Analysis: Text and Cases* (7th ed.), Chichester: John Wiley & Sons.
- Jantunen, A., Nummela, N., Puumalainen, K. and Saarenketo, S. (2008). Strategic Orientations of Born Globals-Do They Really Matter?. *Journal of World Business*, 43:158-170.
- Johanson, J. and Mattson, L. G. (1988). *Internationalization in Industrial Systems: A Network Approach*. In N. Hood and J-E. Vahlne (Eds). New York: Croom Helm.
- Johanson, J. and Vahlne J.E. (1977). The Internationalization Process of The Firm-A Model of Knowledge Development and Increasing Foreign Market Commitment. *Journal of International Business Studies*, 8: 23-32.
- Johanson, J. and Wiedersheim-Paul.F. (1975). The Internationalization of the Firm: Four Swedish Cases. *Journal of Management Studies*, 12(3): 306-307.
- Kalyoncuoğlu, S. (2010). *İşletmelerin Küresel Doğmasına Etki Eden Kurucu/Üst Düzey Yönetici Özellikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kalyoncuoğlu, S. ve Üner, M.M. (2010). İşletmelerin Küresel Doğmasına Etki Eden Kurucu/Üst Düzey Yönetici Özellikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3): 1-42.
- Karra, N. and Phillips, N. (2004). Entrepreneurship Goes Global. *Ivey Business Journal*, November/December, S: 1-6.

- Karra, N., Phillips, N. and Tracey, P. (2008). Building the Born Global Firm: Developing Entrepreneurial Capabilities for International New Venture Success. *Long Range Planning*, 42: 450-458.
- Kaur, S. and Sandhu, M.S. (2014). Internationalisation of Born Global Firms: Evidence from Malaysia. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 19(1): 101-136.
- Knight, G. A. and Kim, D. (2009). International Business Competence and the Contemporary Firm. *Journal of International Business Studies*, 40(2), 255-273.
- Knight, G. A. and Liesch, P. W. (2002). Information Internalization in Internationalizing the Firm. *Journal of Business Research*, 51(12): 1-15.
- Knight, G., Madsen, T.K. and Servais, P. (2004). An Inquiry in to Born-Global Firms in Europe and the USA, *Int Mark Rev*, 21:645-665.
- Knight, G.A. (1997). *Emerging Paradigm for International Marketing: The Born Global Firm*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Michigan Eyalet Üniversitesi, ABD.
- Knight, G.A. (2001). Entrepreneurship and Strategy in the International SME. *Journal of International Management*, 7:155-171.
- Knight, G.A. and Çavuşgil, S. T. (2004). Innovation, Organizational Capabilities and the Born-Global Firm. *Journal of International Business Studies*, 35: 124-141.
- Knight, G.A. and Çavuşgil, S.T. (1996). The Born Global Firm: A Challenge to Traditional Internationalization Theory. *Advances in International Marketing*, 8: 11-26.
- Knight, J., Bell, J. and Mcnaughton, R. (2002). Born Globals: Old Wine in a New Bottles. <http://smib.vuw.ac.nz:8081/WWW/ANZMAC2001/anzmac/AUTHORS/pdfs/Knight.pdf> (15.01.2008).
- Konaklıoğlu, E. (2011). *Küresel Doğan İşletmelerin Erken Uluslararasılaşmasını Tetikleyen Kurucu ve/veya Yönetici Özellikleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kudina, A., Yip., G. and Barkema, H. (2008). Born Global. *Business Strategy Review*, 19(4): 38-44.
- Winter, Kuivalainen, O., Puimalainen, K., Sintonen, S. and Kylaheiko, K. (2010). Organisational Capabilities and Internationalisation of the Small and Medium-Sized Information and Communications Technology Firms. *International Journal Entrepreneurship*, 8: 135-155.
- Loane, S. and Bell, J. (2006). Rapid Internationalisation Among Entrepreneurial Firms in Australia, Canada, Ireland and, New Zealand. *International Marketing Review*, 23 (5): 467-485.
- Luostarinen, R. and Gabrielsson, M. (2006). Globalization and Marketing Strategies of Born Globals in SMOPECs. *Thunderbird International Business Review*, 48(6): 773-801.
- Lumpkin, G. T. and Dess, G. G. (1996). Clarifying the Entrepreneurial Orientation Construct and Linking it to Performance. *Academy of Management Review*, 21(1): 135- 172.
- Madsen, T. and Servais, P. (1997). The Internationalization of Born Globals: An Evolutionary Process. *International Business Review*, 6(6): 561-583.
- Makadok, R. (2001). Towards a Synthesis of Resource-Based and Dynamic Capability Views of Rent Creation. *Strategic Management Journal*, 22: 387-402.
- McAuley, A. and Coviello, N.E., (1996). Internationalization and Entrepreneurial Firm: What Do We Really Know, *Working Paper Series*, 96-008.

- McDougall, P.P. and Oviatt, B.M. (2000). International Entrepreneurship: The Intersection of Two Research Paths. *The Academy of Management Journal*, 43(5): 902-906.
- Mckinsey and Co. (1993). *Emerging Exporters: Australia's High Value-Added Manufacturing Exporters*. Melbourne: Mckinsey and Co., Australian Manufacturing Council.
- McNaughton, R. B. (2003). The Number of Export Markets That a Firm Serves: Process Models Versus the Born-Global Phenomenon. *Journal of International Entrepreneurship*, 1(3): 297-311.
- Moen, O. (2002). A New Generation of Small European Exporters. *International Marketing Review*, 19(2):156-175.
- Moen, Ö. and Servais, P. (2002). Born Global or Gradual Global? Examining the Export Behavior of Small and Medium-Sized Enterprises. *Journal of International Marketing*, 10(3): 49-72.
- Mort, G.S. and Weerawardena, J. (2006). Networking Capability and International Entrepreneurship: How Networks Function in Australian Born Global Firms. *International Marketing Review*, 23 (5): 549-572.
- Nessel, K. (2013). A Born Global Gradually Advancing its Internationalization-A Case Study of Internationalization Process of a small Tour Operator in a Nich Market. *Journal of Entrepreneurship Management and Innovation (JEMI)*, 9(1): 69-95.
- Nowinski, N. and Bakinowska, E. (2012). A Logistic Model Study of Endogenous and Exogenous Factors Affecting Polish SMEs Internationalization Speed, *Argumenta Oeconomica*, 28:155-179.
- Nummela, N., Saarenketo, S. and Puumalainen, K. (2004). Global Mindset—A Prerequisite for Successful Internationalisation?. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 21(1): 51-64.
- Oviatt, B.M. and McDoudall, P.P. (1994). Toward a Theory of International New Ventures. *Journal of International Business Studies*, 25(1): 45-64.
- Oviatt, B.M. and McDougall, P.P. (2005). Defining International Entrepreneurship and Modeling the Speed of Internationalization. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(5), 537-553.
- Pfeffer, J. and G. Salancik, (1978). *The External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective*. New York: Harper and Row Publishers.
- Rasmussen, E.S, Madsen, T.K. and Evangelista F. (2001). The Founding of the Born Global Company in Denmark and Australia: Sense Making and Networking. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 13 (3): 75-107.
- Rasmussen, E.S. and Madsen, T.K. (2002). The Born Global Concept. [Http://www.sam.sdu.dk/~Era/Eiba%20rasmussen%202002%20.pdf](http://www.sam.sdu.dk/~Era/Eiba%20rasmussen%202002%20.pdf), (10.10.2007).
- Reid, S.D. (1981). The Decision - Maker and Export Entry and Expansion. *Journal of International Business Studies*, 12(2): 101-112.
- Rennie, M. W. (1993). *Global Coompetitiveness: Born Global*. The McKinsey Quarterly, 4: 45–52.
- Rialp, A., Rialp, J., Urbano, D. and Vaillant, Y. (2005). The Born Global Phenomenon: A Comparative Case Study Research. *Journal of International Entrepreneurship*, 3(2): 133-171.
- Saeedi, M. R., Dadfar, H. and Brege, S. (2012). Rapid Internationalization of SMEs from Resource Based View: A Longitudinal Study of a Pharmaceutical Company in Iran, <http://www.lcbr-archives.com/media/files/12emc006.pdf>, (11.04.2014).
- Sharma, D.D. and Blomstermo, A. (2003). The Internationalization Process of Born Globals: A Network View. *International Business Review*, 12: 739-753.

- Spence, M. and Crick, D. (2006). A Comparative Investigation into the Internationalisation of Canadian and UK High-Tech SMEs. *International Marketing Review*, 23(5): 528-529.
- Stoian, M-C. (2006). Managerial Determinants and Their Influence Upon the Export Behaviour of the Firm: Case Studies of Catalan Exporting SMEs. <http://selene.uab.es/dep-economiaempresa/Jornadas/Papers/2006/Maria-Cristina%20Stoian.pdf>, (05.02.2012).
- Teece DJ, Pisano G. and Shuen A. (1997). Dynamic Capabilities and Strategic Management. *Strategic Management Journal*, 18(7): 509–533.
- Weerawardena, J., Mort, G. S., Liesch, P. W. and Knight, G. (2007). Conceptualizing Accelerated Internationalization in the Born Global Firm: A Dynamic Capabilities Perspective. *Journal of World Business*, 42(3): 294-306.
- Weerawardena, J., Mort, G.S., Liesch, G.P., Knight, G. and Sandeep, S. (2012). *Capability Presence in the Newly Internationalizing Firm*. In Feinberg, S. and Tunga, K. (Eds.), *ReThinking the Roles of Business, Government and NGOs in the Global Economy*, Academy of International Business, Washington DC.
- Welch, L.S. and Luostarinen, R.K. (1988). Internationalization: Evolution of a Concept. *Journal of General Management*, 14(2): 36-64.
- Wernerfelt, B. (1984). A Resource-Based View of the Firm. *Strategic Management Journal*, 5(2): 171-180.
- Victor, I. and Andersson, S. (2012). The Importance of Leadership and Vision in Born Globals. *Business and Management Research*, 1(1): 13-25.
- Williamson, O. E., (1975). Transactions Cost Economics: The Governance of Contractual Relations. *Journal of Law Economics*, 22: 223-262.
- Zahra, S., and George, G. (2002). *International Entrepreneurship: The Current Status of the Field and Future Research Agenda*. in: Hitt, M., Ireland, R., Camp, S. and Sexton, D.L. *Strategic Entrepreneurship: Creating a New Mindset*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Zhang, M. (2005). *Information Technology Capability, Organizational Culture and Export Performance*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Washington State University, College of Business and Economics,
- Zhang, M., Sarker, S. and Sarker, S. (2013). Drivers and Export Performance Impacts of IT Capability in Born Global Firms: A Cross National Study. *Information Systems Journal*, 23: 419-443.
- Zhang, M., Tansuhaj, P. and McCullough, J. M. (2009). International Entrepreneurial Capability: The Measurement and a Comparison Between Born Global Firms and Traditional Exporters in China. *Journal of International Entrepreneurship*, 7(4): 292-322.
- Zhou, L., Wu, W. and Luo Source, X. (2007). Internationalization and the Performance of Born-Global SMEs: The Mediating Role of Social Networks. *Journal of International Business Studies*, 38(4): 673-690.
- Zou, H., Liu, X. and Ghauri, P. (2010). Technology Capability and the Internationalization Strategies of New Ventures. *Organizations and Markets in Emerging Economies*, 1(1): 100-119.
- Zucchella, A., Palamara, G. and Denicolai, S. (2007). The Drivers of the Early Internationalization of the Firm. *Journal of World Business*, 42: 268-280.

Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi

2022, 5(8): 1051-1070.

DOI: [10.26677/TR1010.2022.1050](https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1050)

ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

KAVRAMSAL MAKALE

Antalya Minarelerinin Mimari Açıdan Değerlendirilmesi

Dr. Handan YERLİ, Bağımsız Araştırmacı, e-posta: handanyerli@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2212-3944>

Öz

Enanı daha uzaklara duyurabilme amacına yönelik “minare” adı verilen mimari eleman İslamiyet’in ilk yıllarında daha çok fonksiyonel amaca hizmet ederken sonraki yıllarda cami mimarisinin önemli bir parçası durumuna gelmiştir. Bu çalışmada Antalya il, ilçe ve köylerinde cami ve mescitlere ait minarelerin araştırılması, Anadolu Selçuklulardan, Cumhuriyet dönemine kadar Antalya minarelerinin mimari ve süsleme açısından göstermiş olduğu gelişmelerin tespiti ve bunların Türk İslam mimarisi içerisindeki yerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada konu ile ilgili yazılmış kitap ve süreli yayınlar birinci derecede kaynak olarak kullanılmış, saha araştırması yapılmıştır. Belirlenen minarelerin fotoğrafları çekilmiş, planları çizilmiş ve tanımları yapılmıştır. İncelenen minareler kronolojik olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada, Antalya il, ilçe ve köylerinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan klasik tarzda on dört adet minare ile bir adet münferit tipte olmak üzere toplam on beş adet minare incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Minare, Antalya, Antalya Minareleri, Cami.

Makale Gönderme Tarihi: 23.06.2022

Makale Kabul Tarihi: 03.08.2022

Önerilen Atf:

Yerli, H. (2022). Antalya Minarelerinin Mimari Açıdan Değerlendirilmesi, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(8): 1051-1070.

**Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences**

2022, 5(8): 1051-1070. DOI:10.26677/TR1010.2022.1050
ISSN: 2667-422X Dergi web sayfası: www.sobibder.org

CONCEPTUAL PAPER

Architectural Evaluation of Antalya Minarets

Dr. Handan YERLİ, Independent Researcher, e-mail: handanyerli@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2212-3944>

Abstract

While the architectural element called "minaret" for the purpose of announcing the adhan to a greater distance, served more functional purposes in the first years of Islam, it became an important part of mosque architecture in the following years. In this study, it is aimed to investigate the minarets belonging to mosques and masjids in Antalya Province, its district and its villages, to determine the developments of Antalya minarets in terms of architecture and ornamentation from the Anatolian Seljuks to the Republican period and to determine their place in Turkish Islamic architecture. In the study, books and periodicals written on the subject were used as primary sources, and field research was conducted. Photographs of the minarets were taken; their plans were drawn and their definitions were made. Examined minarets are handled chronologically. In this study, a total of fifteen minarets, including fourteen minarets in classical style and one individual type, built in the Anatolian Seljuk and Ottoman periods in the provinces, districts and villages of Antalya were examined.

Keywords: Antalya, Minaret, The Minarets of Antalya, Mosque.

Received: 23.06.2022

Accepted: 03.08.2022

Suggested Citation:

Yerli, H. (2022). Architectural Evaluation of Antalya Minarets, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(8): 1051-1070.

GİRİŞ

İslam dünyasında ilk ezan Medine şehrindeki mescidin damında okunmuştur. Zamanla ezanı daha uzaklara duyurabilme amacına yönelik “minare” adı verilen mimari eleman ortaya çıkmıştır (Uysal,1990:505). Minare kelimesi Arapça ışık anlamına gelen “Nûr” kelimesinden türetilmiştir ve üzerinde ezan okunan yer anlamına gelmektedir (Nefes,1996: 74).

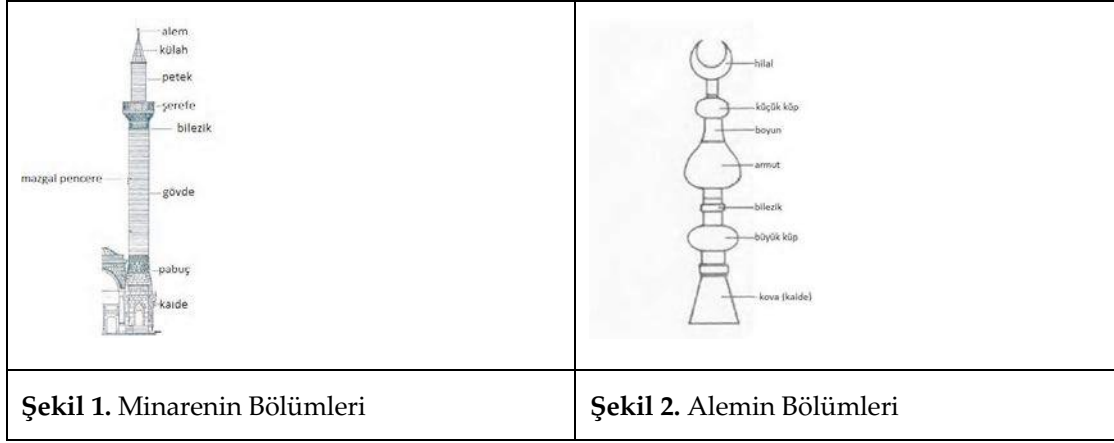
Tarihteki ilk minare örneği Mısır Kahire’de yer alan Amr Camisi minaresidir. Bazı araştırmacılar ilk minarelerin çan kuleleri, deniz fenerleri gibi kulelerden esinlenilerek yaptırıldığını söyleseler de (Diez, 1960:324; Creswell, 1932: 39; Aslanapa, 1955:166; Kuhnel, 1966: 33) aslında minare inşasının asıl amacı ezanı daha uzaklara duyurabilmektir. İslamiyet’in ilk yıllarında daha çok fonksiyonel amaca hizmet eden minareler, sonraki yıllarda cami mimarisinin önemli bir parçası durumuna gelmiştir (Atak, 2016:240).

Minarelerin formlarının şekillenmesi bölgelere göre değişim göstermektedir. İran, Suriye, Irak bölgelerinde köşeli minareler, Samarra ve Fustat’ta sarmal tipli minareler görülürken, 19.yüzyıl sonrasında İran’da silindirik minareler görülmektedir (Grabar, 1998:91).

Türk İslam devletlerinden ilk olarak Karahanlılar döneminde yapılan minareler, daha sonra Gazneliler ve Büyük Selçuklu dönemlerinde geliştirilerek bütün Anadolu’ya yayılmıştır (Nefes, 1996: 22). Karahanlılar dönemi (840-1212) minareleri genellikle çokgen bir kaide üzerinde yükselen ve yukarı doğru çıktıkça daralan silindirik gövdeli minarelerdir (Yurttaş ve Gökler,2020: 123). Gazneliler döneminde (963-1186) özellikle Afganistan’da inşa edilen minarelerin gövdeleri genellikle yıldız kesitlidir (Altun, 1996: 484; Sourdell-Thomine, 1953: 108). Silindirik gövdeyi, tuğladan inşa ettikleri minarelerde kullanan diğer bir devlet Büyük Selçuklu Devletidir (1040-1157). Büyük Selçuklular döneminde ince, zarif ve yüksek gövdeli minareler inşa edilmiş, Anadolu Selçuklu döneminde de bu genel biçim değişmemiştir (Uysal,1990:510). Anadolu Selçuklu dönemiyle birlikte minarelerde kaide ile gövdeyi birbirine bağlayan *pabuç* adı verilen mimari eleman ortaya çıkmıştır (Uysal, 1990:514). Anadolu’da XII ve XIV. yüzyıl ’da minarelerde özellikle doğu minareleri benimsenmiştir (Yurttaş ve Gökler, 2020:124). Minarelerin kaideleri genellikle çokgen veya kare, gövdeleri ise silindirik ya da karedir (Başkan, 1989: 75). Osmanlı Döneminde ise minare önemli bir yere sahip olup, minareleri Erken Osmanlı döneminde tuğla, Klasik Osmanlı döneminde ise taş malzemeden inşa etmişlerdir (Gündüz, 2005: 100). Minarelerin kaideleri genellikle çokgen, gövdeleri ise çoğunlukla silindirikdir. Aynı zamanda poligonal, yivli, burmalı gövdeye sahip örnekler de görmek mümkündür (Uysal, 1990:517; Kılıç, 2011:257). XVIII. yüzyıl minarelerinin kaideleri mermer malzemeden yapılmış olup, minareler Barok tarzda süslemeler ile bezenmiş, şerefe altı kullanımından vazgeçilmiş, minarelerin gövdeleri ise daha ince ve daha uzun inşa edilmiştir (Eyice, 1963: 63).

Her yörenin mimari üslubu, yapı malzemeleri ve kültürel değerlerine göre değişik şekillerde inşa edilmiş olan minarelerin, Anadolu’da özellikle Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilmiş örneklerinin camiden başka medrese, türbe ve hanikâhlara da eklendiği görülmektedir.

Ana hatlarıyla klasik bir minare kürsü, pabuç, gövde, şerefe, petek, külah ve alem bölümlerinden oluşmaktadır.

ANTALYA MİNARELERİNİN MİMARİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Antalya verimli toprakları, iklimi, kıyı şeridi sebebiyle tarih boyunca önemli bir merkez olmayı başarmış, tarih boyunca birçok medeniyete de ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'nun güneybatısında yer alan Antalya'nın güneyinde Akdeniz, doğusunda Mersin, Karaman, Konya, kuzeyinde Isparta, Burdur ve batısında Muğla bulunmaktadır. Bu çalışmada, Antalya il ve ilçelerinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde inşa edilmiş olan on beş adet minare incelenmiştir. Minareler incelenirken gövdesine göre silindirik formda olanlar "klasik tarzdaki minareler" ve yivli bir gövdeye sahip olan Antalya Yivli Minare ise "münferit tip" başlıkları altında ele alınacaktır (Yerli, 2011,68).

Klasik Tarzdaki Minareler

Antalya'daki klasik tarzdaki minareleri konum açısından "yapıdan ayrı olarak inşa edilen minareler", "yapıya bitişik olarak inşa edilen minareler" ve "yapının beden duvarı üzerine binen minareler" olarak üç grupta inceleyebiliriz.

Yapıdan Ayrı Olarak İnşa Edilen Minareler

Antalya'daki klasik tarzdaki minarelerden beş tanesi konum açısından yapıdan ayrı olarak inşa edilmiştir. Bu minareler Korkuteli Alaaddin Camisi (1571), Elmalı Kütük Camisi (1792), Elmalı İsimsiz Minare (1899), Alanya Akşebe Sultan Mescidi (1231), Antalya Demirci Kara Ali Camisi (1738) minareleridir. Korkuteli Alaaddin Camisi minaresi ve Elmalı Kütük Camisi minaresi orijinalinde yapıya bitişikken, eski yapının yıkılması sonucu yerine inşa edilen yeni camiden bağımsız durumdadır. Elmalı İsimsiz Minare Elmalı ilçesi meydanında, Alanya Akşebe Sultan Mescidi'nin minaresi ise mescidin kuzeybatısında bağımsız olarak yer almaktadır. Antalya Demirci Kara Ali Camisi minaresi yapının kuzeybatısında yapıdan ayrı inşa edilmiştir.

				
Resim 1. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresi	Resim 2. Elmalı İsimli Minare	Resim 3. Elmalı Kütük Camisi Minaresi	Resim 4. Korkuteli Alaaddin Camisi Minaresi	Resim 5. Antalya Demirci Kara Ali Camisi Minaresi

Yapıya Bitişik Olarak İnşa Edilmiş Olan Minareler

Klasik tarzdaki yedi adet minare konum açısından yapı ile bitişik olarak inşa edilmiştir. Antalya Kesik Minare (15.yy), Antalya Şarampol Camisi Minaresi (1906), Antalya Müsellim Camisi Minaresi (1796), Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi Minaresi (1616) yapının kuzeybatı köşesine inşa edilmiş olup, minare giriş kapıları harimin içerisinde yer alan örnekler arasındadır. Baldaken tarzda inşa edilmiş Antalya İskele Camisinin minaresi (1903) caminin kuzeybatısının dış duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Alanya Gücüoğlu Camisi Minaresi (XX. yy. başı) caminin kuzeydoğu köşesine, Antalya Şeyh Sinan Camisi Minaresi (1590) ise yapının güneybatı köşesine inşa edilmiştir.

		
Resim 6. Antalya Şeyh Sinan Camisi Minaresi	Resim 7. Antalya İskele Camisi Minaresi	Resim 8. Antalya Müsellim Camisi Minaresi

			
Resim 9. Alanya Gücüoğlu Camisi minaresi	Resim 10. Antalya Şarampol Camisi minaresi	Resim 11. Antalya Kesik Minare	Resim 12. Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi minaresi

Yapının Beden Duvarı Üzerine Binen Minareler

Klasik tarzdaki iki adet minare yapının beden duvarı üzerinden yükselmektedir. Akseki Ulu Cami Minaresi caminin kuzeybatı duvarının devamı şeklinde inşa edilirken, Elmalı Toklular Mescidi Minaresi (XX. yy. başı) yapının içinde doğu yönünde beden duvarları üzerinden yükselmektedir.

	
Resim 13. Akseki Ulu Cami Minaresi	Resim 14. Elmalı Toklular Mescidi Minaresi

Tipoloji

Antalya minarelerini gövdelerine göre sınıflandırdığımızda silindirik minareler ve çokgen minareler olmak üzere iki grup karşımıza çıkmaktadır.

Silindirik Minareler

Klasik tarzdaki minarelerden on üç tanesi silindirik gövdeye sahiptir. Müsellim Camisi, Elmalı İsimli Minare, Akseki Ulu Camisi, Elmalı Toklular Mescidi, Antalya Kesik Minare, Elmalı Kütük Camisi, Antalya Şarampol Camisi, Antalya İskele Camisi, Alanya Akşebe Sultan Mescidi,

Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi, Korkuteli Alaaddin Camisi, Demirci Kara Ali Camisi, Antalya Şeyh Sinan Camisi minareleri silindirik gövdeye sahiptir.

Çokgen Minareler

Klasik tarzdaki minarelerden bir tanesi çokgen gövdeye sahiptir. Daha çok Osmanlı mimarisinde görülen çokgen gövde Alanya Gücüoğlu Camisi minaresinde altıgen olarak karşımıza çıkmaktadır.

				
Resim 15. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresi Gövdesi	Resim 16. Antalya Kesik Minare Gövdesi	Resim 17. Korkuteli Alaaddin Camisi Minaresi Gövdesi	Resim 18. Antalya Şeyh Sinan Camisi Minaresi Gövdesi	Resim 19. Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi Minaresi Gövdesi
				
Resim 20. Antalya Demirci Kara Ali Camisi Minaresi Gövdesi	Resim 21. Elmalı Kütük Camisi Minaresi Gövdesi	Resim 22. Antalya Müsellim Camisi Minaresi Gövdesi	Resim 23. Akseki Ulu Cami Minaresi Gövdesi	Resim 24. Elmalı İsimli Minare Gövdesi
				
Resim 25. Antalya İskele Camisi Minaresi Gövdesi	Resim 26. Antalya Şarampol Camisi Minaresi Gövdesi	Resim 27. Elmalı Toklular Mescidi Minaresi Gövdesi	Resim 28. Alanya Gücüoğlu Camisi Minaresi Gövdesi	

Minare Elemanlarının Biçimsel Özellikleri

Kaide

Genellikle Erken Osmanlı dönemi minarelerinde görülen sekizgen kaide incelenen minarelerin dört tanesinde görülmektedir. Bunlar Korkuteli Alaaddin Camisi, Elmalı Kütük Camisi, Elmalı İsimsiz Minare, Şarampol Camisi minarelerinin kaidesi sekizgendir.

			
Resim 29. Korkuteli Alaaddin Camisi Minaresi Sekizgen Kaidesi	Resim 30. Elmalı Kütük Camisi Minaresi Sekizgen Kaidesi	Resim 31. Elmalı İsimsiz Minare Sekizgen Kaidesi	Resim 32. Antalya Şarampol Camisi Minaresi Sekizgen Kaidesi

İncelemiş olduğumuz minarelerden sekiz tanesinde kare kaide görülmektedir. Antalya Müsellim Camisi, Antalya Demircikara Ali Camisi, Antalya Kesik Minare, Antalya Şeyh Sinan Camisi, Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi, Akseki Ulu Cami, Alanya Gücüoğlu Camisi, Alanya Akşebe Sultan Mescidi minarelerinin kaidesi karedir.

			
Resim 33. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresi Kare Kaidesi	Resim 34. Antalya Kesik Minare Kare Kaidesi	Resim 35. Antalya Şeyh Sinan Camisi Minaresi Kare Kaidesi	Resim 36. Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi Minaresi Kare Kaidesi

			
Resim 37. Antalya Demirci Kara Ali Camisi Minaresi Kare Kaidesi	Resim 38. Alanya Gücüoğlu Camisi Minaresi Kaidesi	Resim 39. Antalya Müsellim Camisi Minaresi Kare Kaidesi	Resim 40. Akseki Ulu Cami Minaresi Kare Kaidesi

Elmalı Toklular Mescidi'nin minare kaidesi yapının beden duvarlarından yükselmekte ve Antalya İskele Camisinin minaresinin kaidesi caminin kuzeybatı cephesinde kürsü şeklinde yapılmıştır.

	
Resim 41. Antalya İskele Camisi Minaresi	Resim 42. Elmalı Toklular Mescidi Minaresi

Pabuç

Antalya minarelerinin pabuç bölümleri köşeleri pahlanmış, prizmatik üçgen ya da sekizgen formda düzenlenmiş ve genellikle bir bilezikle sonlanmaktadır. İncelenen klasik tarzdaki on dört adet minareden on iki tanesinin pabucu taş malzemenen, iki tanesinin, Elmalı İsimli Minare'nin pabucu sekizgen formda, Kesik Minare'nin pabucu üçgen şekillerle oluşturulmuş, sekizgen formda ve tuğladan inşa edilmiştir. Elmalı Kütük Camisi, Korkuteli Alaaddin Camisi minaresinin pabuç kısmı sekizgen formdadır.

Elmalı Toklular Mescidi, Antalya İskele Camisi, Alanya Gücüoğlu Camisinin minarelerinin pabuç kısımları bulunmamaktadır.

Antalya Müsellim Camisi, Antalya Demirci Kara Ali Camisi, Antalya Şarampol Camisi, Antalya Şeyh Sinan Camisi, Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi, Akseki Ulu Camisi minarelerinin pabuç kısmı köşeleri pahlanmış üçgen formundayken, Akşeba Mescidi minaresinin pabuç kısmı üçgen şekildedir.

			
Resim 43. Elmalı İsimsiz Minarenin Sekizgen Pabuç Bölümü	Resim 44. Antalya Kesik Minare Pabuç Bölümü	Resim 45. Korkuteli Alaaddin Camisi Minaresi Pabuç Bölümü	Resim 46. Elmalı Kütük Camisi Minaresi Pabuç Bölümü

		
Resim 47. Müsellim Camisi Minaresi Pabuç Bölümü	Resim 48. Antalya Demirci Kara Ali Camisi Minaresi Pabuç Bölümü	Resim 49. Antalya Şarmpol Camisi Minaresi Pabuç Bölümü
		
Resim 50. Antalya Şeyh Sinan Camisi Minaresi Pabuç Bölümü	Resim 51. Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi Minaresi Pabuç Bölümü	Resim 52. Akseki Ulu Camisi Minaresi Pabuç Bölümü

Gövde

Antalya minarelerinde silindirik ve çokgen gövde olmak üzere iki tür gövde türü görülmektedir. Klasik tarzdaki minarelerden bir tanesi çokgen gövdeliyken diğerleri silindirik gövdelidir. Anadolu Selçuklu Dönemine tarihlenen Akşebe Sultan Mescidi minaresi silindirik gövdelidir. Anadolu Selçuklu minareleri genellikle silindirik gövdeli olup tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Sivas Ulu Cami minaresi (XII. yy. sonu), Bayburt Ulu Cami minaresi (XIII. yy. II. yarısı), Akşehir

Ulu Cami minaresi (1213), Akşehir Güdük Minare (1226), Malatya Ulu Cami minaresi (1247) ve Malatya İsimsiz Minareler silindirik gövdeye sahip, yukarı doğru incelen minarelerdir. Silindirik gövdeli Niğde Alaaddin Camisi minaresinde tuğla malzeme yerine kesme taş malzeme kullanılmıştır. Bu yönüyle diğerk Anadolu Selçuklu minarelerinden ayrılmaktadır.

Antalya minarelerinin klasik tarzdaki on adet minaresi silindirik gövdeli Osmanlı dönemi minareleridir. Niğde Abdurrahman Paşa Camisi (1747), Sivas Yiğitler Camisi (1795), Sivas Kabalı Camisi (1803), Sivas Hacı Zahit Camisi (1801), Sivas Said Paşa Camisi (1819–20) minareleri Osmanlı döneminde yapılmış olan silindirik gövdeli minare örnekleridir. Çokgen gövde kullanımı daha çok Osmanlı döneminde yaygın olarak kullanılmıştır. Antalya Gücüoğlu Camisi minaresinin gövdesi altıgen formuyla çokgen gövdeli minarelere örnek teşkil etmektedir. Kayseri Kurşunlu Camisi minaresi, Kayseri İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Pasa Camisi minaresi, Kayseri Erkilet Nişancı Mehmet Pasa Camisi minaresi, Barsama Ulu Cami minaresi, Sivas Kale Camisi minaresi (1580), Niğde Murat Pasa Camisi minaresi, Niğde Kığılı Camisi minaresi (1694–95), Niğde Rahmaniye Camisi minaresi (1747), Niğde Drtayak Cami minaresi (1764), Nevşehir Tahta Camisi minaresi (1733), Nevşehir Kaymaklı Kurşunlu Camisi minaresi (1738), Nevşehir Nar Kasabası Büyük Cami minaresi (1728), Nevşehir Tepeköy Eski Cami minaresi çokgen gövdeli Anadolu minareleridir.

Minare gövdeleri genellikle bir bilezik ile başlayıp, şerefenin altında ikinci bir bilezik ile sonlanmaktadır. Gövdenin üzerinde iç mekânı aydınlatmak, minareyi yıkılmalara karşı korumak ve minarenin rüzgâra karşı i basıncını dengelemek üzere yapılmış olan mazgal pencereler yer almaktadır. Gövde malzemesi olarak tuğla, almasıık, ahşap ve taş malzeme kullanılmıştır. Alanya Akşebe Sultan Mescidi minaresi ve Korkuteli Alaaddin Camisi minaresinin gövdesi tuğladan, Elmalı İsimsiz Minarenin almasıık teknikle, Alanya Gücüoğlu Camisi, Antalya İskele Camisi, Elmalı Toklular Mescidi minareleri ahşaptan, geri kalan minareler ise taş malzemedan inşa edilmiştir. Antalya minarelerinin gövde üzerinde genellikle süsleme ögesi yer almamaktadır. Ancak Korkuteli Alaaddin Camisinin minare gövdesindeki üst bilezikten sonra bir sıra patlıcan moru rengine di çini plaka yer alırken, Elmalı İsimsiz Minarenin gövdesinin yarısı tuğladan yapılmış ve tuğla sıraları arası taş kuşaklarla süslenmiştir.

Şerefe

Antalya Minareleri tek şerefeli olarak inşa edilmiştir, çift şerefeli örnek bulunmamaktadır. Çift şerefeli minare inşasının teknik ve ekonomik bakımdan daha zor ve maliyetli olmasından dolayı, Anadolu minarelerinde genellikle tek şerefe tercih edilmiştir. Alanya Akşebe Sultan Mescidinin minaresinin şerefesi yoktur.

Antalya minarelerinde şerefe altları çeşitlilik göstermektedir. Elmalı İsimsiz Minare ve Akseki Ulu Camisi minaresinde şerefeye geçiş taş profillerle sağlanmıştır. Elmalı Kütük Camisi minaresinde şerefeye geçiş dışarıya doğru pahlanarak sağlanırken, Elmalı Toklular Mescidi minaresinde şerefeye geçiş ince çıtaların yatay olarak çakılarak S kıvrımı şeklinde dilimlendirilmesiyle sağlanmıştır. Antalya Şeyh Sinan Camisi minaresinin, Antalya Müsellim Camisi minaresinin ve Antalya Şarampol Camisinin minaresinin şerefeye geçişi yukarı doğru kademeli olarak çıkıntı yapan dört sıra halindeki taş kirpilerle sağlanırken, Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi minaresinin şerefeye geçişi beş sıra halindeki taş kirpilerle sağlanmıştır. Antalya İskele Camisi minaresinin şerefeye geçişi yukarı doğru kademeli olarak çıkıntı yapan üç sıra halindeki ahşapla sağlanırken, Antalya Kesik Minarenin şerefeye geçişi yukarı doğru kademeli olarak çıkıntı yapan dört sıra baklava şeklinde sağlanmıştır. Antalya Demirci Kara Ali Camisi minaresinin şerefeye geçişi dört sıra üçgen şeklinde mukarnaslarla sağlanırken, Korkuteli Alaaddin Camisi minaresinin Şerefeye geçişi tuğlaların dışa doğru kaydırılmasıyla elde edilen mukarnaslarla sağlanmıştır. Mukarnaslı şerefe altı örnekleri genellikle Osmanlı Klasik dönemde, İstanbul Süleymaniye Camisi minaresi (1557), Edirne Selimiye Camisi minaresi (1574-75), Sivas Kale Camisi minaresi (1580), Sivas Ali Ağa Camisi (1589), İstanbul Sultan Ahmet Camisi (1617) minaresinde karşımıza çıkmaktadır.

			
Resim 56. Korkuteli Alaaddin Camisi Minaresi Şerefe Altı	Resim 57. Şeyh Sinan Camisi Minaresi Şerefe Altı	Resim 58. Tekeli Mehmet Paşa Camisi Minaresi Şerefe Altı	Resim 59. Demirci Kara Ali Camisi Minaresi Şerefe Altı

Petek

Antalya minarelerinin petek bölümü çoğunlukla kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Ancak Elmalı İsimsiz Minarenin petek bölümü taş ve tuğlaların birlikte kullanıldığı almaşık teknikle, Korkuteli Alaaddin Camisi minaresinin petek bölümü tuğladan, Alanya Gücüoğlu Camisi minaresi, Elmalı Toklular Mescidi minaresi ve Antalya İskele Camisinin minarelerinin petek bölümleri ahşaptan inşa edilmiştir. Akşebe Sultan Mescidi minaresinde ise petek bölümü yoktur.

		
<p>Resim 60. Korkuteli Alaaddin Camisi Minaresi Petek Bölümü</p>	<p>Resim 61. Alanya Gücüoğlu Camisi Minaresi Petek Bölümü</p>	<p>Resim 62. Elmalı İsimsiz Minare Petek Bölümü</p>

Külâh

Minare formunu tamamlayıcı bir özelliğe sahip olan külâh kısmı genellikle konik formdadır ve bir alemle sonlanmaktadır. Antalya minarelerinin külâhları genellikle kurşunla kaplıdır. Ancak Akseki Ulu Camisi minaresinin külâhı camla kaplıdır. Akşebe Sultan Mescidi minaresinin daha önceki çizim ve resimlerinde görülen külâhı günümüzde yıkılmıştır. Antalya Kesik Minarenin yıllarca olmayan külâhı son restorasyonla eklenmiştir.

		
<p>Resim 63. Akseki Ulu Camisinin Minaresi Külâhı</p>	<p>Resim 64. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresi</p>	<p>Resim 65. Antalya Kesik Minarenin Restorasyondan Sonra Eklenen Külâhı</p>

Alem

Antalya minarelerinin alemlerinin uzunlukları genellikle minare formu ile doğru orantılı olup, sırasıyla kaide, küp, alt bilezik, armut, boyun, üst bilezik ve hilalden meydana gelmektedir. Akseki Ulu Camisi minaresinin aleminin hilal kısmının ucu tarak biçiminde şekillendirilmiş, Korkuteli Alaaddin Camisi minaresinin alemi ise hilale yıldız eklenmiş biçimde şekillendirilmiştir.

Münferit Tip

İncelemiş olduğumuz on beş tane minareden sadece bir tanesi Antalya Yivli Minare bu gruba dahil edilmektedir. Yivli Minare, gövdesindeki yiv ve mimarisi ile diğer minarelerden farklı olsa da temel minare bölümlerine sahiptir. Antalya Yivli Minare, Yivli Minare Külliyesi içerisinde, Yivli Camisinin güneybatısında bağımsız olarak yer almaktadır. Yivli Minare asırlar boyunca Antalya kentinin sembolü olmuştur.

XIII. Yüzyıla ait bir Selçuklu eseri olan Antalya Yivli Minare 38 m. yüksekliği ile Antalya'nın en yüksek minaresidir. Minareye 90 basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır ve minarenin dikdörtgen kaidesi kesme taştan yapılmıştır. Antalya Yivli Minarenin minare kaidesinin doğu cephesinin ortasında, kare formlu, sırsız tuğlalarla çerçevesi, az derinlikte bir niş yer alır. Bu niş içerisinde mermer kitabesi bulunmaktadır¹. Minarenin yukarı doğru gittikçe daralan silindirik gövdesi firuze renkli çiniler ve tuğladan yapılmıştır. Gövdenin alt kısmında bir kısmı sıvalı ve aralarında tuğla ile örülen üçgen kesitli çıkıntılara sahip, yarım daire profilli sekiz adet dilim silindirik gövdeyi çepeçevre kuşatmaktadır (Avcı, 2015:60). Yivli Minarenin tuğladan yapılmış sekizgen pabuç bölümünün her yüzü tuğla örgülü düşey dikdörtgen çerçevelerle bölümlendirilerek, dikdörtgen çerçevelerin içlerine tuğla örgülü ve sivri kemerli nişler açılmıştır. Yivli Minarenin gövdesi ile şerefesi arasında, dört sıra taş örgülü silindirik bir bölüm yer almaktadır. Petek bölümü tuğladan yapılmıştır ve peteğin üzerinde kurşunla kaplanmış külah bölümü bulunmaktadır. Külahın üzerinde alem bulunmakta ve alemin hilal kısmı lale şeklindedir.

		
Resim 66. Yivli Minare Genel Görünüm	Resim 67. Yivli Minare Gövdesi ve Pabucu	Resim 68. Yivli Minare Külahı

¹ Yivli Minarenin sekizgen pabuç bölümünün doğu cephesindeki nişin içerisinde yer alan kitabede "Bu mübarek uğurlu yapıyı, Ulu Sultan; Dünya'nın ve Din'in Yücesi, karanın ve iki denizin Sultanı, şehid sultan Keyhüsrevoğlu Keykubad...resmetti(çizdi)" yazmaktadır (Yerli, 2011:58).

		
Resim 69. Yivli Minare Kitabesi	Resim 70. Yivli Minare Dekoratif Yazı	Resim 71. Yivli Minare Gövde

Minarelerde çokgen ve yivli gövde uygulamaları Anadolu Selçuklu döneminde de görülmekte ancak gövdenin burmalarla şekillendirilişi ilk olarak Osmanlı döneminde karşımıza çıkmaktadır. Yivli gövde formu Karahanlı dönemindeki Car Kurgan minaresi, Hindistan'daki Kutub Minar, Anadolu Selçuklu Döneminde Antalya Yivli Minare ve Konya Sahip Ata Camisi minarelerinde de karşımıza çıkmaktadır (Uysal, 1990:526).

Yivli Minarenin kaidesinin dört kenarının ortasına kare nişler içerisine dekoratif amaçlı mozaik tekniğinde lacivert ve firuze renklerindeki çiniler ile "Allah" ve "Muhammed" yazılmıştır. Sırlı ve sırsız tuğlalardan oluşturulmuş aynı tür yazı düzenlemesi Sivas Ulu Camisi, Bayburt Ulu Camisi ve Aksaray Kızıl Minarenin (XII. yy) şerefe kornişinin altında görülmektedir.

İnşa Malzemesi ve Tekniği

Taş

Antalya minarelerinin Klasik tarzdaki Osmanlı dönemine ait yedi adet minare kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Antalya Müsellim Camisi minaresi, Akseki Ulu Cami minaresi, Elmalı Kütük Camisi minaresi, Antalya Demirci Kara Ali Camisi minaresi, Antalya Şeyh Sinan Camisi minaresi, Antalya Tekeli Mehmet Paşa Camisi minaresi, Antalya Şarampol Camisi minareleri kesme taş malzemeden inşa edilmişlerdir. Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan minarelerde çoğunlukla taş malzeme kullanılmıştır. İstanbul Murat Paşa Camisi minaresi (1471) (Eyice, 1962:41), Diyarbakır Nebi Camisi minaresi (1530) (Sözen,1971:43), Kozluk Hıdır Bey Camisi minaresi (1579) (Kılavuz, 2005:308), Tokat Ali Pasa Camisi minaresi (XVI. yüzyılın III. Çeyreği) (Uysal, 1987:313.), Sivas Ali Ağa Camisi minaresi (1590) (Ünsal, 2006:87), Sivas Hacı Mehmet Ağa Camisi minaresi (XIX. yy II. yarısı) (Ünsal, 2006:166), Sarızade Mehmet Pasa Camisi minaresi (1749) (Ünsal, 2006:97.), Tarsus Makam-ı Danyal Camisi minaresi (1867) taş malzemenin kullanıldığı örneklerdir.

Tuğla

Korkuteli Alaaddin Camisi minaresi, Alanya Akşebe Sultan Mescidi minaresi, Elmalı İsimsiz Minare, Antalya Kesik Minare, Antalya Yivli Minare tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu öncesi ve Anadolu Selçuklu döneminde minarelerde tuğla kullanımı ile taş yapıdaki tekdüze görünümün kırılarak yapıya bir renklilik sağlandığı görülmektedir (Bakırer, 1981:25).

Sivas Ulu Cami minaresi (Başar,1997:68), Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi (Başar, 1997:88), Bayburt Ulu Cami minaresi (XII. yy.) (Başar, 1997:101), Akşehir Ulu Cami Minaresi (1213) (Başar,

1997:119), Malatya Ak Minare (XIII. yüzyılın ikinci yarısı) (Başar,1997:184), Konya Hatuniye Mescidi Minaresi (1230) (Başar,1997:131), Kayseri Ulu Cami minaresi (1205), Alanya Akşebe Sultan Mescidi minaresi (1230), Malatya Ulu Cami minaresi (1247) (Başar,1997:164), Akşehir Taş Medrese minaresi (1250) (Başar, 1997:164), Konya Sahip Ata Cami minaresi (1258) (Başar, 1997:164), Malatya İsimli Minare (XIII. yüzyıl ortaları) (Başar, 1997:174), Malatya Ak Minare (XIII. yüzyıl ortaları) (Başar, 1997:184), Sivas Sahip Ata Medresesi minaresi (1271) (Başar, 1997:206), Kırşehir Cacabey Medresesi minaresi (1272), Harput Arap Baba Mescidi minaresi (1279), Ankara Arslanhane Cami minaresi (1290), Erzurum Hatuniye Medresesi minaresi (1291) tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiş örnekler arasındadır.

Ahşap

Ahşap malzemenin ucuz oluşu ve yapımının kolaylığından ötürü minare inşasında en çok tercih edilen malzemelerden biri olmuştur. Antalya 'da ahşap malzeme kullanılarak inşa edilen klasik tarzdaki minareler, Alanya Gücüoğlu Camisi Minaresi, Antalya İskele Camisi minaresi ve Elmalı Toklular Mescidi Minaresidir. Sivas Çatalpınar Camisi minaresi (Ünsal, 2006:160.), Pulur Camisi minaresi (Ünsal, 2006:189), İmarat ve Yeşil Cami minareleri, Sivas-Divriği Süleymanağa (1688–1689) (Denktaş, 2005: 29), Ankara-Molla Büyük Mescidi minareleri ahşaptan inşa edilmiştir.

Süsleme

Antalya minareleri, genel görünüm bakımından sade bir süslemeye sahiptir. Süslemeye minarelerde daha ziyade, şerefe altında yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte minare kaidesinde, gövdesinde, şerefe korkuluklarında, peteğin külahla birleştiği üst noktasında, külahın bitiminde alemin başladığı bölümde az da olsa süsleme örnekleri ile karşılaşmaktadır. Özellikle kendine has görünümüyle ön plana çıkan Yivli Minare Antalya'daki en süslü minare olarak karşımıza çıkmaktadır. Yivli Minarenin kaidesinin doğu cephesinde turkuaz sırlı çini mozaik kalıntıları bulunmaktadır. Demirci Kara Ali Camisinin minare kaidesinde altı kollu yıldız motifi bulunurken, Alanya Akşebe Sultan Mescidinin minaresinin kilit örgü sisteminde iki tuğla arasına kare şeklinde sırlı tuğlalar yerleştirilmiştir. Bitkisel süslemeye Antalya Demirci Kara Ali Camisinin minaresinin kaidesinde ve Elmalı Kütük Camisi minaresinin giriş kapısı üzerinde yer verilmiştir.

Kitabeler

Klasik tarzdaki Antalya minarelerinin beş tanesinde minare inşa kitabesi yer almaktadır ve üç tanesinde bani ismi geçmektedir. Kitabeler Akseki Ulu Cami minaresinin kitabesi² caminin iç kısmında kalan minare kaidesi üzerinde, Elmalı İsimli Minarenin kitabesi minare gövdesinde³,

² Akseki Ulu Camisinin içinde kalan minare kaidesinde tamir kitabesi yer almaktadır. Bu kitabede; "Yıldırım çarpmasıyla harap olmuşken bina, Allah'ın hamdıyla hakkın lütfuyla hayır sahipleri bu minarenin yapılmasını tamamlamışlardır 1294 H/1877 M yazmaktadır (Yerli, 2011:49).

³ Elmalı İsimli Minarenin gövdesinin kuzeybatısındaki bileziğin hemen altındaki tamir kitabesinde 1316 H/1899 M tarihi yazmaktadır (Yerli, 2011:52).

Elmalı Kütük Camisi minaresi⁴ ve Antalya Demirci Kara Ali Camisi minaresinin kitabeleri⁵ giriş kapısının üzerinde, Korkuteli Alaaddin Camisi minaresinin kitabesi⁶ minare kaidesi üzerinde bulunmaktadır. Kitabelerin üçünde bani isimleri geçmektedir.

Tablo 1. Antalya Minarelerinin Özellikleri

KATALOG NO	ADI	TARİHİ	MALZEME			ŞEREFİ		KONUMU	YÜKSEKLİĞİ
			TAŞ	TUĞLA	ANİŞİP	TEK	ÇİFT		
1	Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresi	1231	X	X				Caminin Kuzeybatı Köşesinde	10,5 m.
2	Kesik Minare (Korkut) Camisi Minaresi	15.Y.Y	X	X		X		Caminin Kuzeybatı Köşesinde	19,42 m.
3	Korkuteli Alaaddin Camisi Minaresi	1571	X	X		X		Taç kapının Kuzeybatı Köşesinde	27,89 m.
4	Şeyh Sinan Camisi Minaresi	1690	X			X		Caminin Güneybatı Köşesinde	19,6 m.
5	Tekeli Mehmet Paşa Camisi Minaresi	1616	X			X		Caminin Kuzeybatı Köşesinde	20,34 m.
6	Demirci Kara Ali (Timurcu Kara Ali) Camisi Minaresi	1738	X			X		Caminin Kuzeybatı Köşesinde	19,34 m.
7	Alanya Güçlüoğlu Camisi Minaresi	20.Y.Y. BAŞI				X	X	Caminin Kuzeydoğu Köşesinde	8,40 m.
8	Elmalı Kütük (Hacı Süleyman) Camisi Minaresi	1792	X			X		Caminin Kuzeydoğu Köşesinde Yapıdan Ayrı	20,89 m.
9	Müsellim (Teklioğlu Camisi) Camisi Minaresi	1796	X	X		X		Caminin Kuzeybatı Köşesinde	28,72 m.
10	Akseli Merkez (Ulü) Camisi Minaresi	1897(tamir)	X			X		Caminin Kuzeybatı Köşesinde Beden Duvarları Üzerinde	25,04 m.
11	Elmalı İsimsiz (Kesik Minare) Minare	1899(tamir)	X	X		X		Bağımsız	20,34 m.
12	Antalya İskele Camisi Minaresi	1903	X		X	X		Caminin Kuzeybatı Köşesinde	8,70 m.
13	Antalya Şarampol Camisi Minaresi	1906	X			X		Caminin Kuzeybatı Köşesinde	17,06 m.
14	Elmalı Toklular Mescidi Minaresi	20.Y.Y. BAŞI			X			Yapının Doğu Tarafında Beden Duvarları Üzerinde	10,80 m.
15	Yivli Minare	13.Y.Y.2.YARISI		X		X		Yivli Camisinin Güneybatısında Yapıdan Ayrı	38 m.

SONUÇ

Bu çalışmada, Antalya il ve ilçelerinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan on on beş adet minare incelenmiştir. Çalışmaya dahil edilen minareler klasik tarzdaki minareler ve münferit tip olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Minarelerden altı tanesi yapının inşa tarihinden daha sonraki yıllarda yapıya eklenmiş, dokuz tanesi ise yapı ile aynı zamanda inşa edilmiştir. Minarelerden altı tanesinin inşa kitabesi bulunmaktadır. Antalya minarelerinin inşasında genellikle taş malzeme kullanıldığı görülmektedir. Minarelerin altı

⁴ Elmalı Kütük Camisi minaresinin kuzeybatı yönündeki kemerli kapısının üzerindeki kitabede 1207 H/1792 M tarihinde Hacı Süleyman Ağa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır.

⁵ Antalya Demirci Kara Ali Camisi minaresinin giriş kapısı üzerinde bulunan kitabesinde 1150 H/1737 M tarihi yazmaktadır.

⁶ Korkuteli Alaaddin Camisinin minare kaidesi üzerinde bulunan kitabesinden minarenin 979 H/1571 M tarihinde Murat Paşa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır (Erken, 1972: 622).

tanesi kesme taştan, beş tanesi taş ve tuğladan, bir tanesi tuğladan, üç tanesi de ahşap malzemededen inşa edilmiştir.

İncelenen on beş tane minarenden, üç tanesi yapıdan ayrı olarak inşa edilmiş, on iki tanesi yapı ile bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Bu minarelerden sekiz tanesi caminin kuzeybatısında, iki tanesi caminin kuzeydoğusunda, bir tanesi de yapının güneybatısında yapıya bitişik olarak konumlanmıştır. Minarelerden iki tanesi yapının beden duvarları üzerinde yükselmektedir. Minareye giriş kapıları ahşap veya metal malzemededen yapılmış, genellikle düz lentolu olup, kapıların genişliği 0.50–0.70 m arasında, yüksekliği ise 1.50–1.70 m. arasında değişmektedir. Minareye çıkış basamakları saat yönünde, 0.20–0.30 m. arasında bir yüksekliğe sahip olup, basamak uzunlukları 0.50–0.65 m. arasında değişmekte ve basamak sayıları ise minare uzunluklarına göre değişmektedir. Minarelerin hepsinde tek yollu merdiven sistemi uygulanmıştır. Alanya Akşebe Sultan Mescidi minaresi dışındaki tüm minarelerin ortasında daire plana sahip çekirdek bulunmaktadır. Alanya Akşebe Sultan Mescidi minaresin XII. ve XIII. yüzyıl minare örnekleri içerisinde çekirdeği bulunmayan tek örnektir. Minare kaideleri beş tanesinde sekizgen, sekiz tanesinde kare, İki tanesinde de beden duvarları üzerinden yükselmektedir.

Pabuç bölümleri dört tanesinde sekizgen formda, bir tanesinde üçgen şekillerle oluşturulmuş ve tuğladan, dokuz tanesinde köseleri pahlanmış üçgen formdadır. Alanya Akşebe Sultan Mescidi pabuç kısmı üç köşesinde üçgen oluşturur biçimdedir. Minarelerin özellikle XIX ve XX. Yüzyıllarda pabuç bölümleri özelliklerini kaybetmiş ve silindirik gövdeye sahip minare inşası artış göstermiştir. Silindirik gövde inşası ile pabuç bölümleri de önemini yitirerek, minarelerin kaidesinden gövdesine geçişi sağlamak amacıyla köseleri pahlanmış üçgen, dikdörtgen ve sekizgen formlar kullanılmaya başlanmıştır. Minarelerden bir tanesi çokgen gövdeli, on üç tanesi silindirik gövdeli, bir tanesi de münferit tiptedir. Antalya minarelerinin gövdeleri genellikle sade düzenlenmiş, Antalya Yivli Minarenin gövdesi tuğla ve firuze renkli çinilerle bezenmiş, Elmalı İsimli Minarenin gövdesi yarisına kadar tuğladan yapılmış ve tuğlaların arası taş kuşaklarla bezenmiştir. Korkuteli Alaaddin Camisi minaresinin gövdesindeki üst bilezikten sonra bir sıra patlıcan moru renkli çini plaka bulunmaktadır.

Antalya minareleri tek şerefeli olarak inşa edilmiş, Alanya Akşebe Sultan Mescidinin ise şerefesi bulunmamaktadır. Tek şerife tercih edilmesinin sebebinin teknik ya da ekonomik kaygılardan kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Antalya Minarelerinde yuvarlak kemerli ve düz lentolu şerefeye çıkış kapıları özellikle kible yönüne açılmakta ve ölçüleri 0.50–0.60 x 1.40–1.60 m. arasında değişmektedir. Petek yükseklikleri 2.00 ile 5.00 m. arasında değişmekte olup, peteklerin formu gövdeye uygun olarak silindirik veya çokgen olarak değişmektedir. Petek bölümü genellikle kesme taş malzemededen yapılmış ve süsleme açısından sadelik göstermektedir. Petek bölümü Yivli Minare ve Korkuteli Alaaddin Camisi Minaresinde tuğladan, Elmalı İsimli Minarede tuğla ağırlıklı almaşık teknikle, Elmalı Toklular Mescidi, Gücüoğlu Camisi ve İskele Camisinin minarelerinde ise ahşaptan inşa edilmiştir. Akşebe Sultan Mescidi minaresinde petek bölümü yoktur.

Antalya Minarelerinde süsleme öğelerine genellikle şerife altlarında yer verildiği görülmektedir. Konik çokgen formda inşa edilen külahlar genellikle taş olup, üzerleri kurşunla kaplanmıştır. Külahların ucunda bulunan alemler bakır, metal ve piriç malzemededen yapılmış olup genellikle küp, alt bilezik, boyun, armut, üst bilezik ve hilal bölümlerinden oluşmaktadır. Alemin bölümlerindeki bu sıralamanın değiştiği örnekler de bulunmaktadır.

Sonuç olarak; Antalya minareleri çoğunlukla kesme taş malzemededen inşa edilmiştir. Minarelerde süsleme ve form bakımından bölgesel bir üslubun hakim olmadığı görülmektedir. Antalya minarelerinde 1200–1923 yılları arasındaki asıl değişimin minarelerin pabuç bölümü ve gövde

formlarında görüldüğü anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde sekizgen ve uzun tutulan pabuç bölümü Klasik Osmanlı döneminde Türk üçgenlerinden oluşmaktadır. Antalya Minarelerinin Klasik Osmanlı döneminin özelliklerini yansıttığı ve diğer Osmanlı şehirlerindeki minareler ile üslup bakımından bir bütünlüğünün olduğu görülmektedir. XIX ve XX. yüzyıl eserlerinde ise pabuç kısımlarının önemini kaybettiği bunun yerine köşeleri pahlanmış kare veya sekizgen formda düzenlenmiş pabuç bölümleriyle silindirik gövdeye geçişin sağlandığı incelenen örneklerden anlaşılmaktadır. Antalya Yivli Minare yapıldığı dönemde Anadolu'da yeni bir biçimin denendiği bir yapıdır.

Antalya kenti Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresi ve Yivli Minaresiyle Orta Asya ve Selçuklu geleneğini yaşatan, Klasik ve geç dönem minare örnekleriyle Osmanlıyı günümüze taşıyan en önemli kültür merkezlerinden birisidir.

KAYNAKÇA

- Altun, A. (1996). Gazneliler-Mimari, TDV. *İslam Ansiklopedisi*, 13.484-486. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Aslanapa, O. ve Diez, E. (1955). *Türk Sanatı*. İstanbul.166. İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Atak, E. (2016). Tokat Yöresindeki Ahşap Minareli Camiler, *Atatürk Üni. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 37:240-277.
- Avcı, Ü. (2015). Antalya Kaleiçi'nde Bir Simge Yapı: Yivli Minare, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, Art-E Mayıs Haziran*, 15: 52-78.
- Bakırer, Ö. (1971). Anadolu'da XIII. Yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri. *Vakıflar Dergisi IX*: 337-366.
- Bakırer, Ö. (1981). *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı I-II*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Başar, M. E. (1997). 12. 13. YY. *Anadolu Minareleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Başkan, S. (1989). Başlangıcından XIV. Yüzyıl Sonuna Kadar Anadolu Türk Mimarlığında Minareler, *Kültür ve Sanat*, 1/49: 72-78.
- Creswell, K.A.C. (1932). *Early Müslim Architecture I*. Oxford: Clarendon Press.
- Denktaş, M. (2005). *Divriği'deki Osmanlı Camileri*. Kayseri: Laçın Kitabevi.
- Diez, E. (1960). Minare. *İslam Ansiklopedisi VIII*, 323-329. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Erken, S. (1972). *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Eyice, S. (1962). İstanbul Minareleri, *Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, 1: 31.
- Eyice, S. (1963). İstanbul Minareleri, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul.
- Grabar, O. (1998). *İslam Sanatının Oluşumu*, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Gündüz, F. (2005). Minare, TDV. *İslam Ansiklopedisi*, 30: 98-101. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Kılavuz, B. N. (2005). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Minareleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Kılıç, S. (2011). Anadolu Türk İslam Minareleri ve Diğer İslam Ülkeleri Minarelerinin Genel Karakteristikleri ve Birbirleri ile Etkileşimleri, *Dünya Evliya Çelebi Yulunda II. Uluslararası Ahmet Yesevi'den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyükleri Sempozyumu Bildirileri*, 252-273.
- Kuhnel, E. (1966). *Islamic Art and Architecture*. London, Ithaca, N.Y: Cornell University Press.
- Nefes, E. (1996). *Minarenin Cami Mimarisine Katılımı ve İlk Minare Örnekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Sourdel-Thomine, J. (1953). *Deux Minaret d'epoque Seljoukide en Afghanistan, Syria*, T.30, Fascicule 1-2:108-136.
- Sözen, M. (1971). *Diyarbakır'da Türk Devri Mimarisi*. Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, İstanbul.
- Uysal, A. O. (1987). Tokatta'ki Osmanlı Camileri. *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz, 1986, Tokat)*, 313.
- Uysal, A.O. (1990). Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 33(1-2), 505-533.
- Ünsal, M. (2006). *Sivas İl Merkezindeki Osmanlı Camileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Yerli, H. (2011). *Antalya Minareleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Yurttaş, H. ve Gökler, B. M. (2020). Bir Minare İki Usta, *Doğu Esintileri*, 13: 117-158.